

මජ්ඣිමනිකායෙ

උපරිපණ්ණාස-ටීකා

1. දෙවදහවග්ගො

1. දෙවදහසුත්තවණ්ණනා

1. දිබ්බන්ති කාමගුණෙහි කීළන්ති, ලළන්ති, තෙසු වා විහරන්ති, විජයසමත්ථතායොගෙන පච්චත්ථිකො විජෙතුං ඉච්ඡන්ති; ඉස්සරියට්ඨානාදිසක්කාරදානග්ගහණං තංතංඅත්ථානුසාසනඤ්ච කරොන්තා වොහරන්ති, පුඤ්ඤානුභාවජපත්තාය ප්‍රතියා ජොතෙන්ති වාති දෙවා වුව්චන්ති රාජානො. තථා හි තෙ චතුහි සඬිගහවත්ථුහි ජනං රඤ්ජයන්තා සයං යථාචුත්තෙහි විසෙසෙහි රාජන්ති දිබ්බන්ති සොහන්තිති ව, “රාජානො”ති වුව්චන්ති. තත්ථාති තස්මිං නිගමදෙසෙ. සාති පොක්ඛරණී. තන්ති තං, “දෙවදහ”න්ති ලද්ධනාමං පොක්ඛරණීං උපාදාය, තස්ස අද්දරහවත්තාති කෙවි. සබ්බං සුඛාදිහෙදං වෙදයිතං. පුබ්බෙති පුරිමජාතියං. කතකම්මපච්චයාති කතස්ස කම්මස්ස පච්චයභාවතො ජාතං කම්මං පටිච්ච. තෙන සබ්බාපි වෙදනා කම්මඵලභූතා ඵව අනුභවිතබ්බාති දස්සෙති. තෙනාහ “ඉමිනා”තිආදි. අනියමෙන්වා වුත්තන්ති, “සන්ති, හික්ඛවෙ, එකෙ සමණුබ්බාහ්මණා ඵවංවාදිනො”ති ඵවං ඉමෙ නාමාති අවිසෙසෙන්වා වුත්තමත්ථං. නියමෙන්වාති, “ඵවංවාදිනො, හික්ඛවෙ, නිගණ්ඨා”ති ඵවං විසෙසෙන්වා දස්සෙති.

කලිසාසනන්ති පරාජයං. කලිති හි අනත්ථො වුව්චති, කලිති සසති විජ්ජරතීති කලිසාසනං, පරාජයො. කලිති වා කොධමානාදිකිලෙසජාති, තාය පන අයුත්තවාදිතා කලිසාසනං. තං ආරොපෙතුකාමො විභාවෙතුකාමො. යෙ කම්මං කතං අකතං වාති න ජානන්ති, තෙ කථං තං ඵදිසන්ති ජානිස්සන්ති. යෙ ච කම්මං පහෙදතො න ජානන්ති, තෙ කථං තස්ස විපාකං ජානිස්සන්ති; විපාකපරියොසිතභාවං ජානිස්සන්ති, යෙ ච පාපස්ස කම්මස්ස පටිපක්ඛමෙව න ජානන්ති; තෙ කථං තස්ස පහානං කුසලකම්මස්ස ච සම්පාදනවිධිං ජානිස්සන්තිති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො, “උත්තරි පුච්ඡායපි එසෙව නයො”ති ආහ.

2. කිඤ්චාපි වුළුඤ්ඤක්ඛන්ධෙපි, (ම. නි. 1.180) “ඵවං සන්තෙ”ති ඉමිනා තෙසං නිගණ්ඨානං අජානනභාවො ඵව උජුකං පකාසිතො හෙට්ඨා දෙසනාය තථා පවත්තන්තා. තථා හි අට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 1.180) වුත්තං – “ඵවං සන්තෙති තුම්භාකං ඵවං අජානනභාවෙ සතී”ති, තථාපි තත්ථ උපරිදෙසනාය සම්බද්ධො ඵවමත්ථො වුව්චමානො යුජ්ජති, න අඤ්ඤථාති දස්සෙතුං ඉධ, “මහානිගණ්ඨස්ස

වචනෙ සච්චෙ සන්තෙති අත්ථො”ති වුත්තං. එත්තකස්ස යානස්සාති යථාවුත්තස්ස පඤ්චපරිමාණස්ස කාරණස්ස.

3. අනෙකචාරං විසරඤ්ජනං ඉධ ගාල්භාපලෙපනං, න සාටකස්ස විය ලිත්තතාති ආහ – “ඛගුප...පෙ.... ලිත්තෙන වියා”ති. වුත්තමෙව, න පුන වත්තබ්බං, තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති අධිජ්ජායො.

ඉමෙසං නිගණ්ඨානං තාදිසස්ස තෙසං අභාවතො, “ජානනකාලො සියා”ති පරිකප්පවසෙන වදති. තෙන එවං ජානිතුං තෙහි සක්කා සියා, තෙසඤ්ච දස්සනං සච්චං සියා. යස්මා තෙසං දස්සනං අසච්චං, තස්මා තෙ න ජානිංසුති දස්සෙති. චතුසු කාලෙසුති චණුමුඛස්ස පරිකන්තනකාලො, සල්ලස්ස එසනකාලො, අබ්බුහනකාලො, චණුමුඛෙ අගදඬිගාරඔදහනකාලොති ඉමෙසු චතුසු කාලෙසු. සුද්ධන්තෙති සුද්ධකොට්ඨාසෙ, දුක්ඛස්ස අනවසෙසතො නිජ්ජීරණට්ඨෙන නිද්දුක්ඛභාවෙති අත්ථො. එකාය උපමායාති, “සල්ලෙන විද්ධස්ස හි විද්ධකාලෙ වෙදනාය පාකටකාලො වියා”ති ඉමාය එකාය උපමාය. තයො අත්ථාති පුබ්බෙ අනුචම්භා වා නො වා, පාපකම්මං අකර්මිභා වා නො වා, එවරූපං වා පාපකම්මං අකර්මිභාති ඉමෙ තයො අත්ථා. චතුහි උපමාහීති චණුමුඛපරිකන්තනාදීහි චතුහි උපමාහි. එකො අත්ථොති, “එත්තකං දුක්ඛං නිජ්ජීණ්ණ”න්තිආදිනා වුත්තො එකො අත්ථො. සො හි දුක්ඛනිජ්ජීරණභාවසාමඤ්ඤා එකො අත්ථොති වුත්තො.

4. ඉමෙ පන නිගණ්ඨා. ආසඬිකාය විද්ධොස්මීති සඤ්ඤං උජ්ජාදෙන්වා. පච්චාහරිතුන්ති පච්චාවත්තිතුං, පරිහරිතුන්ති අත්ථො.

5. අතීතවාදං සද්දහන්තානන්ති, “අත්ථි ඛො, භො, නිගණ්ඨා පුබ්බෙ පාපකම්මං කත”න්ති එවං අතීතංසං ආරබ්භ පවත්තං මහානිගණ්ඨස්ස වාදං සද්දහන්තානං. භූතත්තාති යථාභූතත්තා කිං අවිපරිතමෙව අත්ථං ආරම්මණං කත්වා පවත්තාති පුච්ඡති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. සහ ධම්මෙනාති සහධම්මො, සො එව සහධම්මිකො යථා “වෙනයිකො”ති (අ. නි. 8.11; පාරා. 8). “ධම්මො”ති එත්ථ කාරණං අධිජ්ජෙතන්ති ආහ – “සහෙතුකං සකාරණ”න්ති. පටිහරති පටිච්චන්තෙතීති පටිභාරො, වාදො එව පටිභාරො වාදපටිභාරො; තං, උත්තරන්ති අත්ථො. තෙනාහ – “පච්චාගමනකවාද”න්ති, වොදනං පරිච්චන්තෙන්වා පටිපාකතිකකරණන්ති අත්ථො. තෙසන්ති ඉදං ආවුත්තිවසෙන ගහෙතබ්බං, “තෙසං සද්ධාඡෙදකවාදං නාම තෙසං දස්සෙති”ති.

6. අවිජ්ජා අඤ්ඤාණා සම්මොභාති පරියායවචනමෙතං. අවිජ්ජාති වා අවිජ්ජාය කරණභූතාය. අඤ්ඤාණෙනාති අජානනෙන. සම්මොභෙනාති සම්මුද්භනෙන මහාමුල්භතාය. සාමංයෙව ඔපක්කමිකා එතරහි අත්තනො උපක්කමහෙතු දුක්ඛවෙදනං වෙදියමානං – “යංකිඤ්චායං...පෙ.... පුබ්බෙකතහෙතු”ති විපරිතතො සද්දහට්. පුබ්බෙකතහෙතුවාදසඤ්ඤිතං විපල්ලාසග්ගාහං ගණ්හට්.

7. දිට්ඨධම්මො චූච්චති පච්චක්ඛන්තො, තත්ථ වෙදිතඛ්ඛං ඵලං
 දිට්ඨධම්මවෙදනීයං. තෙනාහ – “ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකදායක”න්ති.
 පයොගෙනාති කායිකෙන පයොගෙන වා වාචසිකෙන වා පයොගෙන. පධානෙනාති
 පදහනෙන වෙනසිකෙන උස්සාහනෙන. ආසන්නෙ භවත්තරෙ විපාවේදං න
 සක්කා, පගෙව දුරෙති දස්සෙතුං, “දුතියෙ වා තතියෙ වා අත්තභාවෙ”ති චුත්තං.
 නිබ්බත්තකභාවතො සුඛවෙදනාය හිතන්ති සුඛවෙදනීයං. සා පන
 විපාකවෙදනාභාවතො එකත්තතො ඉට්ඨාරම්මණා ඵව භොතීති ආහ
 “ඉට්ඨාරම්මණවිපාකදායක”න්ති. විපරිතන්ති අනිට්ඨාරම්මණවිපාකදායකං.
 නිජ්චන්තෙති සද්ධිං අඤ්ඤාන කම්මෙන නිබ්බත්තෙ. සම්පරායවෙදනීයස්සාති
 උපපජ්ජවෙදනීයස්ස අපරාපරියවෙදනීයස්ස. ඵවං සන්තෙපීති කාමං.
 පරිපක්කවෙදනීයන්ති දිට්ඨධම්මවෙදනීයමෙව චූච්චති, තථාපි අත්ථෙත්ථ අතිසයො
 දිට්ඨධම්මවිසෙසභාවතො පරිපක්කවෙදනීයස්සාති දස්සෙතුං, “අයමෙත්ථා”තිආදී
 චුත්තං. යස්මිං දිවසෙ කතං, තතො සත්තදිවසඛ්ඛන්තරෙ.

තත්ත්වාති තස්මිං පරිපක්කවෙදනීයකම්මස්ස සත්තදිවසඛ්ඛන්තරෙ විපාකදානෙ.
 එකවාරං කසිත්වා නිසීදි ඡාතජ්ඣාත්තො භුත්වා. ආගච්ඡන්ති ආහ – “උස්සුරෙ
 හත්තං ආහරිසිත්ථා”ති දොමනස්සං අනුජ්ජාදෙත්ථා යථා කතපුඤ්ඤං අනුමොදති.
 විජ්ජොතමානං දිස්වා, “කිං නු ඛො ඉදම්පි තප්පකාරො, මම චිත්තවිකප්පමත්තං,
 උදාහු සුචණ්ණමෙවා”ති විමංසන්තො යට්ඨියා පහරිත්ථා.

වාළයක්ඛසඤ්චරණත්තා රාජගහපවාරස්ස නගරෙ සහස්සභණ්ඩිකං වාරෙසුං.
 උජ්ජන්තරාගො චූළාය ඩංසි. රඤ්ඤො ආචික්ඛිත්ථාති තං පවත්තිං රඤ්ඤො
 ආචික්ඛිත්ථා. මල්ලිකාය වත්ථු ධම්මපදවත්ථුමහි (ධ. ප. අට්ඨ.
 2.මල්ලිකාදෙව්චත්ථු) ආගතෙන නයෙන කථෙත්තඛ්ඛං.

මරණසන්තිකෙපි කතං, පගෙව තතො පුරෙතරං අතීතත්තභාවෙසු ව කතං. ඉධ
 නිබ්බත්තිතවිපාකොති චුත්තො අවස්සංභාවිභාවතො. සම්පරායවෙදනීයමෙව
 භවත්තරෙ විපාකදායකභාවතො. ඉධ නිබ්බත්තිතගුණොත්ථෙව චුත්තො, න ඉධ
 නිබ්බත්තිතවිපාකොති විමුත්තිභාවතො. පරිපක්කවෙදනීයන්ති වෙදිතඛ්ඛං හෙට්ඨා
 චුත්තපරිපක්කවෙදනීයලක්ඛණානිවත්තනතො. සඛ්ඛලහුං ඵලදායිකාති එතෙන
 ඵලුප්පාදනසමත්ථතායොගෙන කම්මස්ස පරිපක්කවෙදනීයතාති දස්සෙති.

චතුප්පඤ්චක්ඛන්ධඵලතාය සඤ්ඤාහවුපගං කම්මං ඛහුවෙදනීයන්ති චුත්තං.
 එකක්ඛන්ධඵලත්තා අසඤ්ඤාහවුපගං කම්මං අප්පවෙදනීයං. කෙචි පන,
 “අරුපාවචරකම්මං ඛහුකාලං වෙදිතඛ්ඛඵලත්තා ඛහුවෙදනීයං, ඉතරං
 අප්පවෙදනීයං. රුපාරුපාවචරකම්මං වා ඛහුවෙදනීයං, පරිත්තකම්මං
 අප්පවෙදනීය”න්ති වදන්ති. සවිපාකං කම්මන්ති පච්චයන්තරසමවායෙ
 විපාකුප්පාදනසමත්ථං, න ආරද්ධවිපාකමෙව. අවිපාකං කම්මන්ති
 පච්චයවෙකල්ලෙන විපච්චිතුං අසමත්ථං අභොසිකම්මාදිහෙදං.

8. දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීනන්ති දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීනං දසන්තං කම්මානං උපක්කමෙන කම්මානං අඤ්ඤාථාභාවස්ස අනාපාදනීයත්තා යථාසභාවෙනෙව කම්මානි තිට්ඨන්ති. තත්ථ නිගණ්ඨානං උපක්කමො නිප්පයොජනොති ආහ “අඵලො”ති. නිගණ්ඨානං පදහනස්ස මිච්ඡාවායාමස්ස නිප්ඵලභාවප්පවෙදනො පධානවිෂේදකවාදො. පරෙහි චුත්තකාරණෙහීති යෙහි කාරණෙහි නිගණ්ඨානං වාදෙසු දොසං දස්සෙත්ති. තෙහි පරෙහි චුත්තකාරණෙහි. න හි ලක්ඛණයුත්තෙන හෙතුනා විනා පරවාදෙසු දොසං දස්සෙතුං සක්කා. තෙනාහ “සකාරණා හුත්වා”ති. නිගණ්ඨානං වාදා ව අනුවාදා වාති නිගණ්ඨෙහි චූච්චමානා සකසකසමයප්පවෙදිකා වාදාවෙව සාවකෙහි චූච්චමානා තෙසං අනුවාදා ව. විඤ්ඤුහි ගරහිතබ්බං කාරණං ආගච්ඡන්තීති, “අයමෙත්ථ දොසො”ති තත්ථ තත්ථ විඤ්ඤුහි පණ්ඩිතෙහි ගරහාරහං කාරණං උපගච්ඡන්ති, පාපුණන්තීති අත්ථො. තස්සත්ථොතිආදීසු අයං සඬ්ඛෙපත්ථො, “චුත්තනයෙන පරෙහි චුත්තෙන කාරණෙන සකාරණා හුත්වා දොසදස්සනවසෙන නිගණ්ඨානං වාදා අනුප්පත්තා, තතො ඵව තං වාදං අප්පසාදනීයභාවදස්සනෙන සොසෙත්තා හෙතුසම්පත්තිවොහාරසුක්ඛනෙන මිලාපෙත්තා දුක්කට්ඨකම්මකාරිනොතිආදයො දස ගාරය්භාපදෙසා උපගච්ඡන්ති”ති.

9. සඬ්ඛනිභාවහෙතූති තත්ථ තත්ථ යදිච්ඡාය සමුට්ඨිතසඬ්ඛනිනිමිත්තං. සා පන සඬ්ඛනි නියතිලක්ඛණාති ආහ “නියතිභාවකාරණා”ති. අවිෂේප්පසුත්තාවුතඅහෙප්පමණි විය හි පටිනියතතා නියතිපවත්තීති. ජලභිජාතිහෙතූති කණ්භාහිජාති නිලාහිජාති ලොහිතාහිජාති හලිද්දාහිජාති සුක්කාහිජාති පරමසුක්කාහිජාතීති ඉමාසු අහිජාතීසු ජාතිනිමිත්තං. පාපසඬ්ඛනිකාති නිහීනසඬ්ඛනිකා.

10. අනද්ධභූතන්ති ඵත්ථ අධි-සද්දෙන සමානත්ථො අද්ධ-සද්දොති ආහ – “අනද්ධභූතන්ති අනධිභූත”න්ති. යථා ආපායිකො අත්තභාවො මහතා දුක්ඛෙන අභිභූයාති, න තථා අයන්ති ආහ – “දුක්ඛෙන අනධිභූතො නාම මනුස්සත්තභාවො චූච්චති”ති. “අවෙලකො හොති”තිආදිනා (දී. නි. 1.394) චුත්තාය නානප්පකාරාය දුක්කරකාරිකාය කිලමථෙන. යදි ඵවං කථං ධුතඬ්ඛධරාති ආහ “යෙ පනා”තිආදි. නියානිකසාසනස්මිඤ්ඤි වීරියන්ති විවට්ඨසන්තිස්සිතං කත්වා පවත්තියමානං වීරියං සරීරං බෙදන්තම්පි සම්මාවායාමො නාම හොති ඤායාරද්ධභාවතො.

මෙරොති ඵත්ථ ආගතමහාරක්ඛිතත්මෙරො. තිස්සො සම්පත්තියො මනුස්සදෙවනිබ්බානසම්පත්තියො, සීලසමාධිපඤ්ඤාසම්පත්තියො වා. බුරුග්ගෙයෙවාති බුරු සීසග්ගෙ ඵව, බුරු සීසග්ගතො අපනීතෙ ඵවාති අධිප්පායො. අයන්ති, “ඉස්සරකුලෙ නිබ්බත්තො”තිආදිනා චුත්තො. න සබ්බෙ ඵව සක්කාරපුබ්බකං පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණන්තීති ආහ “යො දාසිකුච්ඡිය”න්තිආදි. රජතමුද්දිකන්ති රජතමයං අඬ්ඟුලිමුද්දිකං. ගොරකපියඬ්ඟුමත්තෙනපිති කපිත්ථජල්ලිකඬ්ඟුපුප්ඵගන්ධමත්තෙනපි.

ධම්මෙන ඤායෙන ආගතසුඛං ධම්මසුඛන්ති ආහ - “සඬ්ඝනො වා...පෙ.... පච්චයසුඛ”න්ති. අමුච්ඡිකොති අනඡ්ඤාපන්තො. ඉදානි තං අනඡ්ඤාපන්තං තස්ස ච එලං දස්සෙතුං “ධම්මිකං හී”තිආදි වුත්තං. ඉමස්සාති සමුදයස්ස. සො හි පඤ්චක්ඛන්ධස්ස දුක්ඛස්ස කාරණභූතත්තා ආසන්නො පච්චක්ඛො කත්වා වුත්තො. තෙනාහ “පච්චුප්පන්නාන”න්තිආදි. සඬ්ඛාරන්ති යථාරද්ධාය සාතිස්සං කරණනො සඬ්ඛාරන්ති ලද්ධනාමං බලවච්චියං උස්සොල්හිං. පදහනොති පසුඤ්ජන්තස්ස පවත්තෙන්තස්ස. මග්ගෙන විරාගො හොතිති අරියමග්ගෙන දුක්ඛනිදානස්ස විරජ්ජනා හොති. තෙනාහ “ඉදං වුත්තං හොති”ති. ඉමිනා සුඛාපට්ඨදා ඛිජ්ජාහිඤ්ඤා කථිතා අකසිරෙනෙව සිසතරං මග්ගපජානතාය ඛොධිතත්තා. මජ්ඣිමනිකායාපරාති විරියුපෙක්ඛමාහ. සඬ්ඛාරං තත්ථ පදහතිති පධානසඬ්ඛාරං තත්ථ දුක්ඛනිදානස්ස විරජ්ජනනිමිත්තං විරජ්ජනත්ථං පදහති. කථං? මග්ගප්පධානෙන චතුක්ච්චප්පධානෙන අරියමග්ගෙ වායාමෙන පදහති වායමති. අජ්ඣුපෙක්ඛනොති විරියස්ස අනච්චාරද්ධනාතිසිලිලතාය විරියසමතායොජනෙ ඛ්‍යාපාරාකරණෙන අජ්ඣුපෙක්ඛනො. තෙනාහ “උපෙක්ඛං භාවෙන්තස්සා”ති. උපෙක්ඛාභාවනා ච නාමෙත්ථ තථාපවත්තා අරියමග්ගභාවනා එවාති ආහ - “මග්ගභාවනාය භාවෙති”ති.

එත්ථ ච එවං පාළියා පදයොජනා වෙදිතබ්බා, - “සො එවං පජානාති. කථං? සඬ්ඛාරං මෙ පදහනො සඬ්ඛාරපදහනා ඉමස්ස දුක්ඛනිදානස්ස විරාගො හොති, අජ්ඣුපෙක්ඛනො මෙ උපෙක්ඛනා ඉමස්ස දුක්ඛනිදානස්ස විරාගො හොති”ති. පට්ඨජ්ජමානස්ස වායං පුබ්බභාගවීමංසස්සාති ගහෙතබ්බං. තත්ථ සඬ්ඛාරප්පධානාති සම්මසනපදෙන සුබ්බෙනෙව ඛිජ්ජතරං භාවනාඋස්සුක්කාපනච්චියං දස්සිතන්ති සුඛාපට්ඨදා ඛිජ්ජාහිඤ්ඤා දස්සිතා. අජ්ඣුපෙක්ඛනොති එත්ථ කස්සචි නාතිදල්හං කත්වා පවත්තිතච්චියෙනපි දුක්ඛනිදානස්ස විරාගො හොති විපස්සනමනුයුඤ්ජනීති දස්සිතං. උභයත්ථාපි චතුත්ථියෙව පට්ඨදා විභාවිතාති දට්ඨබ්බං. ඉදානි, “යස්ස හි බ්වාස්ස...පෙ.... උපෙක්ඛං තත්ථ භාවෙති”ති වාරෙහි තාසංයෙව පට්ඨදානං වසෙන තෙසං පුග්ගලානං පට්ඨත්ති දස්සිතා. වට්ඨදුක්ඛනිදානස්ස පරිජිණ්ණං ඉමෙහි වාරෙහි දුක්ඛක්ඛයො විභාවිතො.

11. බද්ධචිත්තොති සම්බද්ධචිත්තො. බහලච්ඡන්දොති බහලතණ්හාජන්දො. අතිවරිත්ථාති අතික්කම්ත්ථා. නට්ඨත්ථවිධිනා නච්චනකා නටා, නච්චකා ඉතරෙ. සොමනස්සං උජ්ජජ්ජති, “ඊදිසං නාම ඉත්ථිං පරිච්චජි”න්ති. ඡිජ්ජාති ද්විධා හොතු. හිජ්ජාති හිජ්ජතු. “ඡිජ්ජ වා හිජ්ජවා”ති පදද්වයෙනපි විනාසමෙව වදති. ඤත්ථාති පුබ්බභාගඤ්ඤාණෙන ජානිත්ථා. තදුභයන්ති සඬ්ඛාරපදහනඋපෙක්ඛාභාවනං.

12. පෙසෙන්නස්සාති වායමන්නස්ස. තං සන්ධායාති දුක්ඛාය පට්ඨදාය නිය්‍යානතං සන්ධාය.

උසුකාරො විය යොගී තෙජනස්ස විය චිත්තස්ස උජුකරණනො. ගොමුත්තවඬ්කං, වන්දලෙඛාකුට්ඨං, නඬ්ගලකොට්ඨිමිහං චිත්තං. අලාකා විය චීරියං.

ආතාපන-පරිතාපනතො. කඤ්චිකතෙලං විය සද්ධා සිනෙහනතො. නමනදණ්ඩකො විය ලොකුත්තරමග්ගො නිබ්බානාරම්මණෙ චිත්තස්ස නාමනතො. ලොකුත්තරමග්ගෙන චිත්තස්ස උපුකරණං භාවනාභිසමයතො දට්ඨබ්බං. අන්තද්වයවජ්ජිතා මජ්ඣිමා පටිපත්තීති කත්වා කීලෙසගණවිජ්ඣනං පහානාභිසමයො. ඉතරා පන පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤාති ඉමෙසං ද්විත්තං භික්ඛුනං ඉමාසු ද්විසු යථාචුත්තාසු ඛිජ්ජාභිඤ්ඤාසු කථිතාසු, ඉතරාපි කථිතාව භොන්ති ලක්ඛණභාරනයෙන පටිපදාසාමඤ්ඤතො. සභාගමනීයාපි චා පටිපදා කථිතාව, “න හෙව අනද්ධභූතං අත්ථාන”න්තිආදිනා පුබ්බභාගපටිපදාය කථිතත්තා. “ආගමනීයපටිපදා පන න කථිතා”ති ඉදං සවිසෙසං අජ්ඣුපෙක්ඛස්ස අකථිතතං සන්ධාය චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. නික්ඛමනදෙසනන්ති නික්ඛමනුපායං දෙසනං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දෙවදහසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජපකාසනා සමත්තා.

2. පඤ්චත්තයසුත්තවණ්ණනා

21. එකෙති එත්ථ එක-සද්දො අඤ්ඤත්ථො, න ගණනාදිඅත්ථොති තං දස්සෙන්නො “එකච්චෙ”ති ආහ. යං පන පාළියං “සන්ති”ති චුත්තං. තෙන තෙසං දිට්ඨිගතිකානං විජ්ජමානතාය අවිච්ඡින්නතා; තතො ච නෙසං මිච්ඡාගහණතො සිලීලකරණවිවෙචනෙහි අත්තතො දෙසනාය කිච්චකාරිතා අවිතථතා ච දීපිතා භොති. පරමත්ථසමණ්‍රාභ්මණෙසු අපරන්තකජ්ජිකතාය ලෙසොපි නත්ථිති ආහ “පරිබ්බජුපගතභාවෙනා”තිආදි. සස්සතාදිවසෙන අපරන්තං කජ්ජෙත්තිති අපරන්තකජ්ජිතො, තෙ එව අපරන්තකජ්ජිකා. යස්මා තෙහි අපරන්තං පුරිමතරසිද්ධෙහි තණ්හාදිට්ඨිකජ්ජෙහි කජ්ජෙත්වා ආසෙවනබලවතාය ච විකජ්ජෙත්වා අපරභාගසිද්ධෙහි අභිනිවෙසභූතෙහි තණ්හාදිට්ඨිග්ගාගෙහි ගණ්හන්ති අභිනිවිසන්ති පරාමසන්ති; තස්මා චුත්තං – “අපරන්තං කජ්ජෙත්වා විකජ්ජෙත්වා ගණ්හන්ති”ති. තණ්හුපාදානවසෙන කජ්ජනගහණාති වෙදිතබ්බාති. තණ්හාපච්චයා හි උපාදානං. චුත්තම්පි චෙතං මහානිද්දෙසෙ උද්දානතො සඬ්ඛෙපතො. තණ්හාදිට්ඨිවසෙනාති තණ්හාය දිට්ඨියා ච වසෙන. දිට්ඨියා චා උපනිස්සයභූතාය සහජාතාය අභිනන්දනකාය ච තණ්හාය සස්සතාදිආකාරෙන අභිනිවිසන්තස්ස මිච්ඡාගාහස්ස ච වසෙන. අනාගතධම්මවිසයාය අධිජ්ජෙතත්තා අනාගතකාලවාචකො ඉධ අපර-සද්දො. රූපාදිබන්ධවිනිමුත්තස්ස කජ්ජනවත්ථුනො අභාවා අන්ත-සද්දො භාගවාචකොති ආහ – “අනාගතං බන්ධකොට්ඨාස”න්ති. කජ්ජෙත්වාති ච තස්මිං අපරන්තෙ තණ්හාය නාභිනිවෙසානං සමත්තනං පරිනිට්ඨාපනමාහ. ඨිතාති තස්සා ලද්ධියා අවිජ්ජනං.

අනුගතාති ආරම්මණකරණවසෙන අනු අනු ගතා අපරන්තෙ පවත්තා. ආරබ්භාති ආලම්බිත්වා. විසයො හි තස්සා දිට්ඨියා අපරන්තො. විසයභාවතො එව හි සො තස්සා ආගමනට්ඨානං ආරම්මණපච්චයො වාති චුත්තං “ආගම්ම පටිච්චා”ති. අධිවචනපදානීති පඤ්ඤත්තිපදානි, දාසාදිසු සිරිවඩ්ඪකාදිසද්දො විය

වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තියා අධිවචනං පඤ්ඤත්ති. අථ වා අධි-
සද්දො උපරිභාවෙ, වුවිච්ඡිති වචනං, උපරි වචනං අධිවචනං, උපාදානභූතරූපාදීනං
උපරි පඤ්ඤාපියමානා උපාදාපඤ්ඤත්තීති අත්ථො, තස්මා පඤ්ඤත්තිදීපකපදානීති
අත්ථො. පඤ්ඤත්තිමත්තඤ්ඤෙනං වුවිච්ඡිති, යදිදං, “අත්තා ලොකො”ති ව, න
රූපවෙදනාදයො විය පරමත්ථො. අධිකවුත්තිතාය වා අධිමුත්තියොති දිට්ඨියො
වුවිච්ඡිති. අධිකඤ්ඤි සභාවධම්මෙසු සස්සතාදිං පකතිආදිං දුඛාදිං ජීවාදිං
කායාදිඤ්ච අභූතමත්ථං අජ්ඣාරොපෙත්වා දිට්ඨියො පවත්තන්තීති. අභිවදන්තීති,
“ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ”න්ති අභිනිවිසිත්වා වදන්ති, “අයං ධම්මො, නායං
ධම්මො”ති ආදිනා විවදන්ති. අභිවදනකිරියාය අජ්ජාපි අවිච්ඡෙදභාවදස්සනත්ථං
වත්තමානකාලවචනං.

සඤ්ඤා එතස්ස අත්ථිති සඤ්ඤීති ආහ “සඤ්ඤාසමඬ්ඨි”ති. නත්ථි එතස්ස
රොගො භඩ්ගොති අරොගොති අරොගසද්දස්ස නිව්චපරියායනා වෙදිතඛ්ඛා.
රොගරහිතතාසිසෙන වා නිඛ්ඛිකාරතාය නිව්චනං පටිජානාති දිට්ඨිගතිකොති ආහ
“අරොගොති නිව්චො”ති. ඉමිනාති, “සඤ්ඤී අත්තා අරොගො පරං මරණා”ති
ඉමිනා වචනෙන. සොළස සඤ්ඤීවාදාති – රූපිචතුක්කං, අරූපිචතුක්කං,
අත්තවාචතුක්කං, එකත්තසුඛිචතුක්කන්ති – ඉමෙසං චතුත්තං චතුක්කානං වසෙන
සොළස සඤ්ඤීවාදා කථිතා. ඉමෙසුයෙව පුරිමානං ද්විත්තං චතුක්කානං වසෙන
අට්ඨ සඤ්ඤීවාදා අට්ඨ ව නොවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා වෙදිතඛ්ඛා. සත්ත
උච්ඡෙදවාදාති මනුස්සත්තභාවෙ කාමාවචරදෙවත්තභාවෙ රූපාවචරදෙවත්තභාවෙ
චතුඛ්ඛිධාරූපපත්තභාවෙ වචිත්වා සත්තස්ස උච්ඡෙදපඤ්ඤාපනවසෙන සත්ත
උච්ඡෙදවාදා කථිතා. අසතො විනාසාසම්භවතො අත්ථිභාවනිඛන්ධනො
උච්ඡෙදවාදොති වුත්තං “සතොති විජ්ජමානස්සා”ති. යාවායං අත්තා න උච්ඡිජ්ජති,
තාව විජ්ජති එවාති ගහණතො නිරුදයවිනාසො ඉධ උච්ඡෙදොති අධිජ්ජෙතොති ආහ
“උපච්ඡෙද”න්ති. විසෙසෙන නාසො විනාසො, අභාවො, සො පන මංසවක්ඛු-
පඤ්ඤාවක්ඛු-දස්සනපථාතික්කමොවාති ආහ “අදස්සන”න්ති. අදස්සනෙ හි නාස-
සද්දො ලොකෙ නිරුජ්ජිතො. භවවිගමන්ති සභාවාපගමනං යො හි
නිරුදයවිනාසවසෙන උච්ඡිජ්ජති, න සො අත්තතො සභාවෙනෙව තිට්ඨති.

පඤ්ච දිට්ඨධම්මනිඛ්ඛානවාදාති පඤ්චකාමගුණසුඛමනුභොගවසෙන
චතුඛ්ඛිධාරූපජ්ඣානසුඛපරිභොගවසෙන ච දිට්ඨධම්මෙ
නිඛ්ඛානජ්ජත්තිපඤ්ඤාපනවාදා. දිට්ඨධම්මොති දස්සනභූතෙන ඤාණෙන
උපලද්ධධම්මො. තත්ථ යො අනින්ද්‍රියවිසයො, සොපි සුපාකට්ඨාවෙන
ඉන්ද්‍රියවිසයො විය භොතිති ආහ – “දිට්ඨධම්මොති පච්චක්ඛධම්මො වුවිච්ඡිති”ති.
තෙනෙව ව, “තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධඅත්තභාවස්සෙනං අධිවචන”න්ති වුත්තං.
සඤ්ඤීති ආදිවසෙන තීභාකාරෙහි සත්තන්ති සඤ්ඤී අසඤ්ඤී
නොවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීති ඉමෙහි ආකාරෙහි විජ්ජමානං, සදා උපලබ්භමානං
සස්සතන්ති අත්ථො. සඤ්ඤී අත්තාතිආදිති තීණි දස්සනාති. සත්තඅත්ථවසෙන
එකන්ති සස්සතස්ස අත්තතො වසෙන එකං දස්සනං. ඉතරානි ද්වෙති උච්ඡෙදවාද-
දිට්ඨධම්මනිඛ්ඛානවාදසඤ්ඤීතාති ද්වෙ දස්සනාති. තීණි හුත්වා පඤ්ච භොන්තීති

ඉදං, “සන්තප්තචරිතසංචාරානි” නිසි සංචාරවර්ගයන් වූත්තස්ස සංචාරානි
ආදිවිභාගවර්ගයන් වූත්තස්ස සංචාරානි අට්ඨකථායං න උද්ධටං.

22. රුපිං වානි ඵත්ථ (දී. නි. ටී. 1.76-77) යදි රුපං අස්ස අත්ථිති රුපිති
අයමත්ථො අධිජ්ජෙතො. ඵලං සති රුපවිනිමුත්තෙන අත්තනා භවිතබ්බං සංඝරාජාය
විස රුපස්සපි අත්තනියත්තා. න හි සංඝරාජා අත්තනාති ඵත්ථ සංඝරාජා අත්තනා. තථා හි
වූත්තං සුමඤ්චලවිලාසිනියං (දී. නි. අට්ඨ. 1.76-77) “තත්ථ පචත්තසංඝරාජාචරිතස්ස
සංඝරාජාති ගහෙත්වාති වූත්තං” නි. ඵලං සන්තෙ, “කසිණරුපං අත්තනාති
ගණ්භානි” නි ඉදං කථන්ති? න ඛො පනෙතං ඵලං දට්ඨබ්බං – “රුපං අස්ස අත්ථිති
රුපි” නි, අථ ඛො “රුප්පනසිලො රුපි” නි. රුප්පනසිලො රුපසරික්ඛනාය
කසිණරුපස්ස වඩ්ඪිතාවඩ්ඪිතකාලවර්ගයන් විසෙසාපත්ති, සා ච නත්ථිති න සක්කා
චත්තුං පරිත්තවිපුලතාදිවිසෙසසංඛාවතො. යදි ඵලං ඉමස්ස වාදස්ස
සස්සතදිට්ඨිසංඛිතො න යුජ්ජති? නො න යුජ්ජති කායභෙදෙන උද්ධං අත්තනො
නිබ්බිකාරතාය තෙන අධිජ්ජෙතත්තා. තථා හි වූත්තං “අරොගො පරං මරණං” නි.
අථ වා “රුපං අස්ස අත්ථිති රුපි” නි වුවචමානෙපි න දොසො. කප්පනාසිද්ධිමත්තෙ හි
භෙදෙන සාමිනිද්දෙසදස්සනතො යථා “සිලාපුත්තකස්ස සරි” නි. රුප්පනං වා
රුප්පනසභාවො රුපං, තං ඵත්තස්ස අත්ථිති රුපි, අත්තනා “රුපිනො ධම්මා” නි ආදීසු
(ධ. ස. 11 දුකමානිකා) විස. ඵලස්ස කත්වා රුපසභාවත්තා අත්තනො “රුපං
අත්තනා” නි වචනං ඤායාගතමෙවාති “කසිණරුපං අත්තනාති ගණ්භානි” නි වූත්තං.
අරුපිනිති ඵත්තාපි වූත්තනායානුසාරෙන යථාරහං අත්ථො චත්තබ්බො. සන්තසුබ්බං
මුඤ්චිත්වා තබ්බිපරිත්තස්ස ගහණෙ කාරණං නත්ථිති ලාභී, “කසිණරුපං අත්තනා” නි
ගණ්භානිති ලාභිතක්කිනො යපෙත්වා, සෙසතක්කි ලාභිග්ගහණෙනෙව ගතිතා.
අනුස්සුතිතක්කිකොපි සුද්ධතක්කිකොපි වා නිරවකුසත්තා තක්කනස්ස
කසිණරුපමිපි අත්තනාති කදාවිපි ගණ්භෙය්‍යාති වූත්තං – “උභොපි රුපානි
ගණ්භානියෙවා” නි. සුද්ධතක්කිකස්ස උභයග්ගහණං න කතං, තස්මා
සාසංඛිකච්චනං.

කසිණග්ගසාට්ඨාකාස-පයමාරුප්පවිඤ්ඤාණ-නත්ථිභාවආකිඤ්ඤාඤායතනානි
අරුපසමාපත්තිනිමිත්තං. යපෙත්වා සංඝරාජාචරිතස්ස ඉදං සංඝරාජා අත්තනියතං
භද්දෙ කත්වා වූත්තං. “රුපිං වා” නි ඵත්ථ වූත්තනෙයෙන පන අත්ථෙ වුවචමානෙ
සංඝරාජාචරිතස්ස ඛෙද්ධා අකත්වා “අරුපධම්මෙ” ඉච්චෙව චත්තබ්බං සියා.
මිස්සකග්ගහණවර්ගයන් රුපාරුපසමාපත්තිනං නිමිත්තානි ඵත්තස්ස කත්වා,
“ඵකො අත්තනා” නි, තත්ථ පචත්තසංඝරාජාචරිතස්ස, “සංඝරාජා” නි ගහණවර්ගයන්.
අයස්සෙති දිට්ඨිගතිකො රුපාරුපසමාපත්තිලාභිතාය තංනිමිත්තං රුපභාවෙන
අරුපභාවෙන ච ගහෙත්වා උපතිට්ඨති, තස්මා, “රුපි අරුපි වා” නි අභිනිවෙසං
ජනෙති අස්සත්තවාදිනො විස තක්කමත්තෙනෙව වා රුපාරුපධම්මෙ
මිස්සකවර්ගයන් ගහෙත්වා, “රුපි ච අරුපි ච අත්තනා භොති” නි. තක්කගාහෙනෙවාති
සංඛාරාවර්ගයන් සුබ්බමභාවජ්ජත්තධම්මා විස ච අච්චත්තසුබ්බමභාවජ්ජත්තියා
සංඛිවචසාධනාසමත්තාය ඵමහකුට්ඨත්තපාදානං සංඛිතො විස නෙව රුපි,
රුපසභාවානතිචත්තනතො න අරුපිති ඵලං පචත්තතක්කගාහෙන. ලාභිවර්ගයන් වා

අන්තරානන්තිකවතුන්ටවාදෙ වක්ඛමානනයෙන අඤ්ඤාමඤ්ඤාපටිපක්ඛවසෙන අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. කෙවලං පන තත්ථ දෙසකාලහෙදවසෙන තතියවතුන්ටවාදා ඉච්ඡිතා; ඉධ කාලවත්ථු හෙදවසෙනාති අයමෙව විසෙසො. කාලහෙදවසෙන වෙන්ට තතියවාදස්ස පවත්ති රූපාරූපනිමිත්තානං සහ අනුපට්ඨානතො; වතුන්ටවාදස්ස පන වත්ථුහෙදවසෙන පවත්ති රූපාරූපධම්මානං සමුහතො, “එකො අත්තා”ති තක්කවසෙනාති තත්ථ වක්ඛමානනායානුසාරෙන වෙදිතඛිබ්බං.

යදිපි අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො දිට්ඨිගතිකස්ස වසෙන සමාපත්තිහෙදෙන සඤ්ඤානානත්තසම්භවතො දුතියදිට්ඨිපි සමාපන්නකවසෙන ලඛිහති; තථාපි සමාපත්තියං එකරූපෙනෙව සඤ්ඤාය උපට්ඨානතො, “පයමදිට්ඨි සමාපන්නකවාරෙන කථිතා”ති ආහ. තෙනෙවෙන්ට සමාපන්නකග්ගහණං කතං. එකසමාපත්තිලාභිනො එව වා වසෙන අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. සමාපත්ති හෙදෙන සඤ්ඤාහෙදසම්භවෙපි ඛනිද්ධා පුට්ඨත්තාරම්මණෙ සඤ්ඤානානත්තෙන ධ්මාරිකෙන නානත්තසඤ්ඤිති, “දුතියදිට්ඨි අසමාපන්නකවාරෙනා”ති ආහ. අවඛිඨිතකසිණවසෙන පරිත්තසඤ්ඤිතං, වඛිඨිතකසිණවසෙන අප්පමාණසඤ්ඤිතං දස්සෙතුං, “තතියදිට්ඨි සුප්පමත්තෙන වා සරාවමත්තෙන වා”තිආදි වුත්තං. “අභිගුට්ඨප්පමාණො වා අත්තා යවප්පමාණො, අණුමත්තො වා අත්තා”තිආදිදස්සනවසෙන (උදා. අට්ඨ. 54; දී. නි. ටී. 1.76-77) පරිත්තො සඤ්ඤිති පරිත්තසඤ්ඤී. කපිලකණාදාදයො (විහ. අනුට්. 189) විය අත්තතො සබ්බගතභාවපටිජානනවසෙන අප්පමාණො සඤ්ඤිති අප්පමාණසඤ්ඤිති එවම්පෙන්ට අත්ථො දට්ඨඛිබ්බො.

එතන්ති, “රූපිං වා”තිආදිනා යථාචුත්තඅත්තවාදං. එකෙසන්ති එකච්චානං. උපාතිවත්තතන්ති අතික්කමන්තානං. නිද්ධාරණෙ වෙතං සාම්ච්චනං. විඤ්ඤාණකසිණමෙකෙ අභිවදන්තීති යොජනා. තෙනාහ – “සඤ්ඤං...පෙ.... අභිවදන්ති”ති. තත්ථ “සඤ්ඤං යපෙන්වා සෙසානි තිණි”ති ඉදං සඤ්ඤාය වතුක්කම්පි පරිපුණ්ණමෙව ගහෙන්වා, අපරෙ අට්ඨකන්ති වදන්ති. තදුභයන්ති තං සඤ්ඤාඅට්ඨකන්ති වුත්තං උභයං. පරතො ආචි භවිස්සතීති, “වතස්සො රූපසඤ්ඤී”තිආදිනා උපරි පකාසෙස්සති. වක්ඛති හි – “කොට්ඨාසතො අට්ඨ, අත්ථතො පන සත්ත සඤ්ඤා භොන්ති”ති (ම. නි. අට්ඨ. 3.22). එත්ථාති, “එතං වා පනා”ති එතස්මිං වාකො. සමතික්කම්තුං සක්කොන්ති තත්ථ ආදීනවදස්සනෙන තදුද්ධං ආනිසංසදස්සනෙන ව බුහිතසද්ධාදි ගුණත්තා, විපරියායෙන අසක්කුණනං වෙදිතඛිබ්බං. යෙ සක්කොන්ති, තෙව ගහිතා තෙසංයෙව වසෙන වක්ඛමානස්ස විසෙසස්ස වත්තුං සක්කුණෙයාත්තා. සක්කොන්තානඤ්ච නෙසං උපාතිවත්තනං අත්තතො ඤාණබලානුරූපන්ති ඉමමත්ථං උපමාය දස්සෙතුං, “තෙසං පනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අප්පමාණන්ති අප්පමාණාරම්මණො, අප්පමාණාරම්මණතා වස්ස ආගමනවසෙන වෙදිතඛිබ්බා අනන්තාරම්මණතො වා. න හි ආරම්මණෙ අනන්තන්ති පරමානන්තස්ස පමාණං වා ගණ්හාති. සුබදුක්ඛෙහි අනිඤ්ජනතො රූපවිරාගභාවනාවිසෙසතාය ව ආනෙඤ්ජං පත්වා තිට්ඨති, අයං නො අත්තාති අභිවදන්තා තිට්ඨන්ති. විඤ්ඤාණකසිණමෙකෙති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං එකෙ

දිට්ඨිගතිකා අත්තාති වදන්ති. තෙනාහ – “විඤ්ඤාණඤ්චායතනං තාව දස්සෙතු”න්ති. තස්ස පන ආරම්මණභූතං කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ පවත්තවිඤ්ඤාණන්ති අපරෙ. තඤ්ඤි කසිණං මනසිකාරවසෙන, “විඤ්ඤාණකසිණ”න්ති, විඤ්ඤාණඤ්ච තං ආරම්මණට්ඨෙත ආයතනඤ්චාති, “විඤ්ඤාණඤ්චායතන”න්ති ව වුවිති. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනමෙකෙති එත්ථාපි එසෙව නයො.

තසිදන්ති ය-කාරො පදසන්ධිකරොති ආහ “තං ඉද”න්ති. දිට්ඨිගතන්ති යථා වුත්තං “සඤ්ඤී අත්තා”ති එවං වුත්තං දිට්ඨිං. දිට්ඨියෙව හි දිට්ඨිගතං “මුත්තගතං (ම. නි. 2.119; අ. නි. 9.11), සඬ්ඛාරගත”න්තිආදිසු (මහානි. 41) විය. ගන්තබ්බභාවතො වා දිට්ඨියා ගතමත්තං දිට්ඨිගතං, දිට්ඨියා ගහණමත්තන්ති අත්ථො. දිට්ඨිපකාරො වා දිට්ඨිගතං. ලොකියා හි විධයුත්තගතපකාරසද්දෙ සමානත්ථෙ ඉච්ඡන්ති. දිට්ඨිපච්චයො දිට්ඨිකාරණං, අවිජ්ජාදි දිට්ඨිට්ඨානන්ති අත්ථො. තත්ථ අවිජ්ජාපි හි දිට්ඨිට්ඨානං උපනිස්සයාදිභාවතො. යථාහ – “අස්සුතවා, හික්ඛවෙ, පුටුප්පතො අරියානං අදස්සාපි අරියධම්මස්ස අකොවිදො”තිආදි (ධ. ස. 1007). එස්සොපි දිට්ඨිට්ඨානං. යථාහ “තදපි එස්සපච්චයා”ති (දී. නි. 1.118-124). සඤ්ඤාපි දිට්ඨිට්ඨානං. යථාහ “සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඬ්ඛා”ති (සු. නි. 880; මහානි. 109). විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානං. යථාහ – “තක්කඤ්ච දිට්ඨිසු පකප්පයිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහු”ති (සු. නි. 892; මහානි. 121). අයොනියොමනසිකාරොපි දිට්ඨිට්ඨානං. යථාහ – “තස්සෙවං මනසිකරොතො ඡන්තං දිට්ඨිතං අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජති, අත්ථි මෙ අත්තාති තස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජති”ති (ම. නි. 1.19). දිට්ඨාරම්මණන්ති දිට්ඨිආරම්මණභූතං උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං. තෙනාහ – “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”තිආදි (පටි. ම. 1.130). රූපවෙදනාදිවිනිමුත්තස්ස දිට්ඨියා ආරම්මණස්ස අභාවතො අනාදිස්ත්වා ඉදමෙව දස්සෙති – “ඉමිනා පච්චයෙන ඉදං නාම දස්සනං ගහිත”න්ති. ඉමිනා පච්චයෙනාති වා එත්ථ පච්චයග්ගහණෙන ආරම්මණමපි ගහිතමෙවාති දට්ඨබ්බං.

තදෙවාති දිට්ඨිගතඤ්චෙව දිට්ඨිපච්චයඤ්ච. රූපසඤ්ඤානන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. එවං-සද්දො පකාරත්ථො, “යදි රූපසඤ්ඤාන”න්තිආදිනා පකාරෙන වුත්තසඤ්ඤානන්ති අත්ථො. නිරූපක්කිලෙසා නිවරණාදි උපක්කිලෙසවිමුත්තිතො. උත්තමා පණිතභාවප්පත්තිතො, තතො එව සෙට්ඨා, සෙට්ඨත්තා එව උත්තරිතරාභාවතො අනුත්තරියා. අක්ඛායනීති උපට්ඨාති. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය විසුං වුවිවමානත්තා චතුත්ථාරූපසඤ්ඤාය ව ඉමස්මිං සඤ්ඤීවාදෙ අනොතරණතො, “යදි ආරූප්පසඤ්ඤානන්ති ඉමිනා ආකාසානඤ්චායතන-විඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤා”ඉච්චෙව වුත්තං. ඉතරෙහි පන ද්විතීති, “යදි එකත්තසඤ්ඤානං, යදි නානත්තසඤ්ඤාන”න්ති ඉමෙහි ද්විති පදෙහි. සමාපන්නකවාරො ව තථා ඉධ කටීතොති අධිප්පායො. කොට්ඨාසතො අට්ඨ සඤ්ඤා චතුක්කද්වයසඬ්ඛගතො. එකත්තසඤ්ඤීපදං යපෙත්වා අත්ථතො පන

සත්ත සඤ්ඤා භොන්ති අග්ගහිතග්ගහණෙනාති අධිජ්ජායො. තෙනාහ –
“සමාපන්නක...පෙ.... සඬගහිතොයෙවා”ති.

සඤ්ඤාගතන්ති සඤ්ඤාවසෙන ගතං, සඤ්ඤාසඬගහං ගතං වා. තස්ස පන අදිට්ඨිගතස්සපි උපලබ්භමානත්තා, “සද්ධිං දිට්ඨිගතෙනා”ති වුත්තං. පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතන්ති සහ කාරණභූතෙහි පච්චයෙහි තෙනෙව සහ කාරණභාවෙන සමාගන්ත්වා නිබ්බත්තිතං; පටිච්චසමුප්පන්නන්ති අත්ථො. සඬබ්බත්තා ඔළාරිකං උජ්ජාදවයඤ්ඤාදත්තසබ්භාවතො. යස්ස හි උජ්ජාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ධීතස්ස අඤ්ඤාදත්තං පඤ්ඤායති, තං බණ්ණ බණ්ණ හිජ්ජනසභාවතො පස්සන්තස්ස පාකට්ඨනවිකාරං ඔළාරිකං සියා. න චෙත්ථ මග්ගඵලධම්මා නිදස්සෙතබ්බා තෙසං තථා අනුප්පස්සිතබ්බතො; තෙසම්පි සඬබ්බතභාවෙන ඉතරෙහි සමානයොගක්ඛමතාය දුන්නිවාරයභාවතො. තථා හි “අසෙසවිරාගනිරොධා”ති (උදා. 3) වචනතො මග්ගස්සපි නිස්සරණභාවෙන “අත්ථි ඛො පන සඬබාරානං නිරොධො”ති නිබ්බානමෙවෙත්ථ පටියොගභාවෙන උද්ධටං “නිරුජ්ඣන්ති එත්ථා”ති කත්වා. නිරොධසඬබාතං නිබ්බානං නාම අත්ථිති එත්ථ, – “අත්ථි, හික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අසඬබ්බ”න්ති සුත්තපදං (උදා. 73) ආනෙත්වා වත්තබ්බං. නිබ්බානදස්සිති සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන නිබ්බානදස්සි, තතො එව ඉතරාහිසමයත්ථසිද්ධියා තං සඬබ්බතං අතික්කන්තො.

23. අට්ඨසු අසඤ්ඤීවාදෙසුති ඉදං බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.78-80) ආගතනයෙන වුත්තමෙව හි සන්ධාය හෙට්ඨා, “සඤ්ඤීති ඉමිනා අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා කථිතා”ති වුත්තං. ඉධ පන වත්තාරො වාදා එව උද්ධටා. තෙනාහ “අසඤ්ඤී”තිආදි. එස නයො පරතො “අට්ඨසු නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදෙසු”ති එත්ථාපි. සඤ්ඤාය සති තාය වෙදනාගාහසබ්භාවතො “ආබාධනට්ඨෙත සඤ්ඤා රොගො”ති වුත්තං. දුක්ඛතාසුලයොගතො කිලෙසාසුචිපග්ගරණතො උජ්ජාදජරාහඬගෙහි උද්ධුමාතපක්කපහිජ්ජනතො ව සඤ්ඤා ගණ්ඨො; ස්වායමත්ථො දොසදුට්ඨතාය එව භොතිති ආහ – “සදොසට්ඨෙත ගණ්ඨො”ති. පිළාජනනතො අත්තොතුදනතො දුරුද්ධරණතො ව සඤ්ඤා සල්ලං; ස්වායමත්ථො අත්තභාවං අනුපවිසිත්වා අට්ඨානෙනාති ආහ “අනුපවිට්ඨට්ඨෙත සල්ල”න්ති. පටිසන්ධිග්ගහණෙ විඤ්ඤාණං කුතොපි ආගතං විය භොතිති වුත්තං “පටිසන්ධිවසෙන ආගති”න්ති. ගතින්ති පවත්තිං. සා පන තාසු තාසු ගතීසු වුත්ති භොතිති වුත්තං – “වුතිවසෙන ගති”න්ති; වඩ්ඪනවසෙන සනපබන්ධවසෙනාති අත්ථො. තෙනාහ “අපරාපර”න්ති. අපරාපරඤ්ඤි පබන්ධවසෙන පවත්තමානං විඤ්ඤාණං නන්දුපසෙවනං; ඉතරං බන්ධත්තයං වා නිස්සාය අභිවුද්ධිං පතිට්ඨං මහන්තඤ්ච පාපුණාතිති. පවඩ්ඪවසෙන වා ගතිං, නික්ඛෙපවසෙන වුතිං, තතො අපරාපරඤ්ච රූපපවත්තනවසෙන උපපත්තිං, ඉන්ද්‍රියපරිපාකවසෙන වුඩ්ඪිං තස්ස තස්ස කම්මස්ස කතුපවිතභාවෙන විරුල්හිං; තස්ස කම්මස්ස ඵලනිබ්බත්තියා වෙපුල්ලන්ති යොජෙතබ්බං.

කාමඤ්ඤීවාතිආදිනා “අඤ්ඤත්‍ර රූපා”තිආදිකා වොදනා ලක්ඛණවසෙන වුත්තාති දස්සෙත්වා අසඤ්ඤි නයො වොදනාය අවිසිට්ඨවිසයතාය සියා; විසිට්ඨවිසයා

පනායං වොදනාති දස්සෙතුං, “අයං පන පඤ්ඤා”ති ආදි වුත්තං. එත්තකෙ ඛන්ධෙති යථා වුත්තෙ රූපවෙදනාදිකෙ චත්තාරො ඛන්ධෙ. අඤ්ඤානු රූපාති ඉමිනා යත්ථ කත්ථවි රූපෙන විනා විඤ්ඤාණස්ස පචත්ති නත්ථිති දීපිතං හොති. හවවිසෙසවොදනාය සභාවතො එව විඤ්ඤාණෙන විනා රූපස්සපි පචත්ති නත්ථිති දීපිතං හොතිති ආහ – “අරූපහවෙපි රූපං, අසඤ්ඤාහවෙ ව විඤ්ඤාණං අත්ථි”ති. නිරොධසමාපන්නස්සාති සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං සමාපන්නස්සපි විඤ්ඤාණං අත්ථි. බ්‍යඤ්ජනච්ඡායාය වෙ අත්ථං පටිබ්‍යාහසීති යදි සද්දත්ථමෙව ගහෙත්වා අධිජ්ජායං න ගණ්හසි නෙය්‍යත්ථං සුත්තන්ති. එත්ථ ව අසඤ්ඤාහවෙ නිබ්බත්තස්ත්වසෙන පටිමවාදො; සඤ්ඤං අත්තතො සමනුපස්සතිති එත්ථ වුත්තනයෙන සඤ්ඤංයෙව අත්තාති ගහෙත්වා තස්ස කිඤ්චනභාවෙන ධීතාය අඤ්ඤාය සඤ්ඤාය අභාවතො අසඤ්ඤීති පචත්තො දුතියවාදො; තථා සඤ්ඤාය සහ රූපධම්මෙ සබ්බෙ එව වා රූපාරූපධම්මෙ අත්තාති ගහෙත්වා පචත්තො තතියවාදො; තක්කග්ගාහවසෙනෙව පචත්තො චතුත්ථවාදො. තෙසු යං චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදෙපි අසඤ්ඤාහවෙ නිබ්බත්තස්ස සත්තස්ස වුතිපටිසන්ධිසු; සබ්බත්ථ වා පටුසඤ්ඤාකිච්චං කාතුං අසමත්ථාය සුබ්බමාය සඤ්ඤාය අත්ථිභාවපටිජානනවසෙන පටිමවාදො; අසඤ්ඤීවාදෙ වුත්තනයෙන සුබ්බමාය සඤ්ඤාය වසෙන සඤ්ජානනසභාවතාපටිජානනවසෙන ව දුතියවාදාදයො පචත්තාති. එවමෙත්ථ එතෙසං වාදානං සබ්භාවො වෙදිතබ්බො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

24. යත්ථ න සඤ්ඤා, තත්ථ ඤාණස්ස සම්භවො එව නත්ථිති ආහ – “අසඤ්ඤා සම්මොභො”ති, අසඤ්ඤාහවො නාම සම්මොභජ්ජපචත්තිති අත්ථො. යථා නිය්‍යන්තිති නිය්‍යානියාති බ්‍හුලං චචනතො කත්තුසාධතො නිය්‍යානියසද්දො, එවං ඉධ විඤ්ඤාතබ්බසද්දොති ආහ – “විජානාතිති විඤ්ඤාතබ්බ”න්ති, විජානනං විඤ්ඤාණන්ති අත්ථො. තෙන දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙනාති දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාණජ්ජමාණෙනාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ – “පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤාපචත්තිමත්තෙනා”ති, නිබ්බිකජ්ජභාවතො පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤාපචත්තිසමෙන භාවනාභිනීභාරෙනාති අත්ථො. ඔලාරිකසච්චාරජ්ජපචත්තිමත්තෙනාති ඔලාරිකානං සච්චාරානං පචත්තියා. ඔලාරිකසච්චාරාති චෙත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනපරියොසානා සමාපත්තිධම්මා අධිජ්ජෙතා. උපසම්පදන්ති යෙ සඤ්ඤාය, අසඤ්ඤාහවෙ ව දොසං දිස්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං වණ්ණෙනන්තාපි රූපජ්ඣානපටිලාභමත්තෙන තස්ස සම්පාදනං පටිලාභං අධිගමං පඤ්ඤාපෙන්නි, තෙසං තස්ස බ්‍යසනං අක්කායති අනුපායභාවතො. තෙනාහ “විනාසො”ති ආදි. වුට්ඨානන්ති සදිසසමාපජ්ජනපුබ්බකං පරිවුට්ඨානං. සමාපත්ති එව තෙසං නත්ථි අනධිගතත්තා. ඔලාරිකසච්චාරජ්ජපචත්තියා අන්තමසො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසච්චාරජ්ජපචත්තියාපි පත්තබ්බන්ති න අක්කායති තෙපි සමතික්කමිත්වා පත්තබ්බතො. සච්චාරානන්ති නිද්ධාරණ සාම්චචනං. අවසෙසාති ඉතො පරං සුබ්බමභාවො නාම නත්ථිති සුබ්බමභාවාපත්තියා අවසෙසා. තෙනාහ – “භාවනාවසෙන සබ්බසුබ්බමභාවං පත්තා සච්චාරා”ති. එතන්ති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං, පත්තබ්බං නාම හොති

තාදිසසඬ්ඛාරජපත්තියං තබ්බොභාරතො. සඬ්ඛතං සමෙව්ව සම්භුය්‍ය පච්චයෙහි කතත්තා.

25. “යෙ තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා සතො සත්තස්ස උච්ඡෙදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙත්ති”ති (ම. නි. 3.25) චක්ඛමානත්තා සබ්බද්ධියං විපරිචත්තමානෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා, “තත්‍රා”ති භගවතා වුත්තන්ති ආහ – “තත්‍රාති සත්තස්ස උච්ඡෙදවාදෙස්ස භූමිම”න්ති. උද්ධං සරන්ති උද්ධං ගතං සරන්තාති තං දස්සෙන්නො ආහ “උද්ධං වුව්වති”තිආදි. සරන්තාති යත්ථ පත්ථෙත්ති න ලහන්ති, තං ජානන්තා. ආසත්තින්ති ආසීසනං. පෙච්චාති පරලොකෙ. වාණිජුපමා වියාති භවපරියාපන්නඵලවිසෙසාපෙක්ඛාය පටිපජ්ජනතො. සක්කායස්ස භයාති සන්නො කායොති සක්කායො, පරමත්ථතො විජ්ජමානො ධම්මසමුහොති කත්වා උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං, තතො භායනෙන. මා බීයි මා පරික්ඛයං අගමාසි. මා ඔසිදි මා හෙට්ඨා හස්සි. අබ්භන්ති ආකාසං මා උන්ද්‍රියි මා හිජ්ජිත්වා පති. ගද්දුලෙන බද්ධො ගද්දුලබද්ධො. දළ්භට්ඨිහො විය බීලො විය ච සක්කායො දුම්මොවතීයතො. සා විය දිට්ඨිගතිකො තස්ස අනුපරිචත්තනතො. දණ්ඩකො විය දිට්ඨි ඡෙදනකරණාය අසමත්ථභාවකරණතො. රජ්ජු විය තණ්හා ඛන්ධනතො ච, ආරම්මණකරණවසෙන සමන්තාගමනවසෙන ච සම්බද්ධභාවතො. තෙන වුත්තං – “දිට්ඨිදණ්ඩකෙ පචෙසිතාය තණ්හාරජ්ජුයා”ති.

26. භගවා අත්තතො දෙසනාවිලාසෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන (චතුරත්තාරීස අපරන්තකජ්ජිකවාදා තත්ථ තත්ථ අන්තොගධාති) උද්දෙසවසෙන පඤ්චෙව සඬ්ගහෙත්වා යටුද්දෙසං නිගමෙන්නො, “ඉමානෙව පඤ්චායතනාති”ති ආහ. තත්ථ දුක්ඛස්ස නිමිත්තභාවතො දිට්ඨිගතානං කාරණට්ඨෙන ආයතනත්ථොති වුත්තං – “ඉමානෙව පඤ්ච කාරණාති”ති. සඤ්ඤිආදිවසෙන තිණි උච්ඡෙදවාදොති චත්තාරි භාජිතාති. ඉතරං පන දිට්ඨධම්මනිබ්බානං කුහිං පට්ඨයං? සරුපතො අභාජිතත්තා යථාභාජිතෙස්ස වාදෙස්ස කත්ථ අන්තොගධන්ති පුච්ඡති. උද්දෙසෙ පන සරුපතො ගහිතමෙව, “දිට්ඨධම්මනිබ්බානං වා පනෙකෙ අභිවදන්ති”ති. ඉතරො එකත්තසඤ්ඤිවාදෙ නානත්තසඤ්ඤිවාදෙ අන්තොගධන්ති දස්සෙන්නො “එකත්ත...පෙ.... වෙදිතබ්බ”න්ති ආහ යථාසුඛඤ්චෙනං වුත්තං. පඨමො හි දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදො නානත්තසඤ්ඤිවාදෙ අන්තොගධො, ඉතරෙ චත්තාරො එකත්තසඤ්ඤිවාදෙ.

27. අතීතකොට්ඨාසසඬ්ඛාතන්ති අතීතං ඛන්ධකොට්ඨාසසඬ්ඛාතං පුබ්බන්තං. පුබ්බෙ නිවුත්ථධම්මවිසයා කජ්ජනා ඉධාධිජ්ජෙතා, තස්මා අතීතකාලවාචකො ඉධ පුබ්බසද්දො, රූපාදිඛන්ධවිනිමුත්තඤ්ච කජ්ජනාවත්ථු නත්ථී, අත්තසද්දො ච කොට්ඨාසවාචකො. තෙන වුත්තං “අතීතකොට්ඨාසසඬ්ඛාතං පුබ්බන්තං කජ්ජෙත්වා”ති. “කජ්ජෙත්වා”ති ච තස්මිං පුබ්බන්තෙ තණ්හායනාහිනිවිසානං සමත්ථනං පරිනිට්ඨාපනං වදති. සෙසම්පීති “පුබ්බන්තානුදිට්ඨි”ති එවමාදිකං. පුබ්බෙ වුත්තජ්ජකාරන්ති “අපරන්තානුදිට්ඨිතො”තිආදිස්ස වුත්තජ්ජකාරං. එකෙකස්මිඤ්ච අත්තාති ආහිතො අභංමානො එත්ථාති කත්වා, ලොකොති

ලොකියන්ති එත්ථ පුඤ්ඤපාපානි තබ්බිපාකා වාති කත්වා, තං තං ගහණවිසෙසං උපාදාය පඤ්ඤාපනං හොතීති ආහ – “රූපාදීසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ච ලොකොති ච ගහෙත්වා”ති. සබ්බදාහාවෙන සස්සතො. අමරො නිච්චො ධූවොති තස්සෙව වෙච්චනාති. මරණාහාවෙන අමරො, උප්පාදාහාවෙන සබ්බකාලං චත්තනතො නිච්චො, ථීරට්ඨෙන විකාරාහාවෙන ධූවො, යථාහානිආදිනා යථාචුත්තමත්ථං නිද්දෙසපට්ඨමභිදාපාළීහි විහාවෙති. අයඤ්ච අත්ථො “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, වෙදනං... සඤ්ඤං... සඛ්ඛාරෙ... විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති”ති (පටි. ම. 1.130-131) ඉමිස්සා පඤ්චවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන චුත්තො. “රූපවත්ත”න්තිආදිකාය (පටි. ම. 1.130-131) පන පඤ්චදසවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන චත්තාරො චත්තාරො ඛන්ධෙ, “අත්තා”ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤං – “ලොකො”ති පඤ්ඤපෙන්නීති අයමිපි අත්ථො ලබ්භති, තථා එකං ඛන්ධං, “අත්තා”ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤෙ “ලොකො”ති පඤ්ඤපෙන්නීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එසෙව නයොති ඉමිනා යථා “රූපාදීසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ච ලොකොති ච ගහෙත්වා සස්සතො...පෙ.... ධූවො”ති අත්ථො චුත්තො; එවං අසස්සතො අනිච්චො අධූවො උච්ඡිජ්ජති විනස්සති න හොති පරං මරණා; නිච්චො ච අනිච්චො ච නෙවනිච්චො නානිච්චොති එවමාදිමත්ථං අතිදිසති.

චත්තාරො සස්සතවාදාති ලාභිවසෙන තයො, තක්කිවසෙන එකොති එවං චත්තාරො. පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණලාභී තිත්ථියො මන්දපඤ්ඤො අනෙකජාතිසතසහස්සමත්තං අනුස්සරති, මජ්ඣිමපඤ්ඤො දස සංවට්ටවිච්චිකජ්ජානි, තික්ඛපඤ්ඤො චත්තාරීස සංවට්ටවිච්චිකජ්ජානි, න තතො පරං. සො එවං අනුස්සරන්තො අත්තා ච ලොකො වාති අභිවදති. තක්කි පන තක්කපරියාහනං වීමංසානුචරිතං සයංපටිභානං සස්සතො අත්තා ච ලොකො වාති අභිවදති. තෙන චුත්තං – “ලාභිවසෙන තයො, තක්කිවසෙන එකොති එවං චත්තාරො සස්සතවාදා”ති. එතෙනෙව ච අධිවිචසමුප්පත්තිකවාදො විය සස්සතවාදො කස්මා දුට්ඨොන න විහත්තොති වෙ? පටික්ඛිත්තත්තාති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ච, “සස්සතො අත්තා ච ලොකො වා”ති වාදෙ අයමයුත්තතාවිභාවනා – යදි හි පරෙන පරිකප්පිතො අත්තා, ලොකො වා සස්සතො සියා, තස්ස නිබ්බිකාරතාය පුරිමරූපාවිජහනතො කස්සවි විසෙසාධානස්ස කාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අභිතතො නිවත්තනත්ථං හිතෙ ච පටිපත්තිඅත්ථං උපදෙසො එව නිජ්ජයොජනො සියා සස්සතවාදිනො. කථං වා සො උපදෙසො පවත්තියති විකාරාහාවතො; එවඤ්ච අත්තතො අජවාකාසස්ස විය දානාදිකිරියා හිංසාදිකිරියා ච න සම්භවති; තථා සුඛස්ස දුක්ඛස්ස ච අනුභවනනිඛන්ධො එව සස්සතවාදිනො න යුජ්ජති කම්මබද්ධාහාවතො, ජාතිආදීනං අසම්භවතො කුතො විමොක්ඛො. අථ පන ධම්මමත්තං තස්ස උප්පජ්ජති වෙච්ච විනස්සති ච, යස්ස වසෙනායං කිරියාදිවොහාරොති වදෙය්‍ය. එවමිපි පුරිමරූපාවිජහනෙන අවට්ඨිතස්ස අත්තතො ධම්මමත්තන්ති න සක්කා සම්භාවෙතුං; තෙ වා පනස්ස ධම්මා අචත්ථාභූතා තතො අඤ්ඤෙ වා සියුං අනඤ්ඤෙ වා, යදි අඤ්ඤෙ, න තාහි තස්ස උප්පන්නාහිපි කොචි විසෙසො අත්ථී. යො හි කරොති පටිසංවෙදෙති චචති උපපජ්ජති වාති ඉච්ඡිතං.

තස්මා තදවත්ථො එව යථාච්ඡත්තදොසො, කිඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථකා සියා. අථ අනඤ්ඤෙ, උප්පාදවිතාසවත්තීනි අවත්ථානි අනඤ්ඤස්ස අත්තනො තාසං විය උප්පාදවිතාසසම්භවාපත්තිතො කුතො නිව්චතාවකාසො. තාසම්පි වා අත්තනො විය නිව්චතානි ඛන්ධනවිමොක්ඛානං අසම්භවො එවානි න යුජ්ජති එව සස්සතවාදො; න චෙත්ථ කොච වාදී ධම්මානං සස්සතභාවෙ පරිසුද්ධං යුත්තිං වත්තුං සමත්ථො අත්ථී; යුත්තිරහිතඤ්ච වචනං න පණ්ඩිතානං විත්තමාරාධෙතීති විඤ්ඤාහි ඡඩ්ඨිතො එවායං සස්සතවාදොති.

සත්ත උච්ඡේදවාදානි එත්ථ තෙ සරූපමත්තනො හෙට්ඨා දස්සිතා එව, තත්ථ ද්වෙ ජනා උච්ඡේදදිට්ඨිං ගණ්හන්ති ලාභී ව අලාභී ව. තත්ථ ලාභී නාම දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණලාභී දිබ්බෙන වක්ඛුනා අරහතො චුතිං දිස්වා උපපත්තිං අපස්සන්තො. යො වා පුපුජ්ජනානම්පි චුතිමත්තමෙව දට්ඨුං සක්කොති, පුබ්බයොගාභාවෙන පරිකම්මාකරණෙන වා උපපාතං දට්ඨුං න සක්කොති. සො “තත්ථ තත්ථෙව අත්තා උච්ඡිජ්ජති” ති උච්ඡේදදිට්ඨිං ගණ්හාති. අලාභී – “කො පරලොකං ජානාති, එත්තකො ජීවවිසයො, යාව ඉන්ද්‍රියගොචරො” ති අත්තනො ධිතුයා හත්ථග්ගණ්හනකරාජා විය කාමසුඛගිද්ධතාය වා, “යථා රුක්ඛපණ්ණානි රුක්ඛනො පතිතානි න පටිසන්ධියන්ති, එවං සබ්බෙපි සත්තා අප්පටිසන්ධිකමරණමෙව ගච්ඡන්ති, ජලබුබ්බුළුකූපමා සත්තා” ති තක්කමත්තවසෙන වා උච්ඡේදදිට්ඨිං ගණ්හාති. තත්ථ යං හෙට්ඨා චුත්තං – “මනුස්සත්තභාවෙ කාමාවචරදෙවත්තභාවෙ රූපාවචරදෙවත්තභාවෙ චතුබ්බිධඅරූපත්තභාවෙ චචිත්වා සත්තස්ස උච්ඡේදපඤ්ඤාපනවසෙන සත්ත උච්ඡේදවාදා කථිතා” ති. තත්ථ යුත්තං තාව පුරිමෙසු තිසු වාදෙසු “කායස්ස හෙදා” ති චුත්තං; පඤ්චවොකාරහවපරියාපන්නං අත්තභාවං ආරබ්භ පවත්තත්තා තෙසං වාදානං, න යුත්තං චතුරොකාරහවපරියාපන්නං අත්තභාවං නිස්සාය පවත්තෙසු චතුත්ථාදිසු චතුසු වාදෙසු, “කායස්ස හෙදා” ති චුත්තං. න හි අරුපිනං කායො අත්ථීති? සච්චමෙතං, රූපහවෙ පවත්තවොභාරෙතෙව දිට්ඨිගතිකො අරූපහවෙපි කායවොභාරමාරොපෙත්වා ආහ “කායස්ස හෙදා” ති. යථා දිට්ඨිගතිකෙහි දිට්ඨියො පඤ්ඤත්තා, තථෙව භගවා දස්සෙසීති. අරූපකායභාවතො වා එස්සාදිධම්මසමුහභූතෙ අරූපත්තභාවෙ කායනිද්දෙසො දට්ඨබ්බො.

එත්ථාහ – “කාමාවචරදෙවත්තභාවාදිනිරවසෙසවිභවපතිට්ඨාපකානං දුතියවාදාදීනං යුත්තො අපරන්තකප්පිකභාවො අනාගතද්ධවිසයත්තා තෙසං වාදානං; න පන දිට්ඨිගතික-පච්චක්ඛභූත-මනුස්සත්තභාව-සමුච්ඡේදපතිට්ඨාපකස්ස පට්ඨමාදස්ස පච්චුප්පන්නවිසයත්තා” ති. යදි එවං යථා හි දුතියාදිවාදානං, පුරිමපුරිමවාදසඬගහිතස්සෙව අත්තනො උත්තරුත්තරභවොපපත්තියා සමුච්ඡේදනතො යුජ්ජති අපරන්තකප්පිකතා, තථා ව “නො ව ඛො, හො, අයං අත්තා එත්තාවතා සම්මා සමුච්ඡින්නො හොති” තිආදි චුත්තං. එවං අනාගතස්සෙව මනුස්සත්තභාවසමුච්ඡේදස්ස අධිප්පෙතත්තා පට්ඨමාදස්සපි අපරන්තකප්පිකතා යුජ්ජති. එවං සබ්බස්සපි පුබ්බන්තතො ආගතස්ස උච්ඡේදපඤ්ඤාපනවසෙන ඉධ පුබ්බන්තකප්පිකෙසු දෙසනා ගතා. එතෙ උච්ඡේදවාදා හෙට්ඨා අපරන්තකප්පිකෙසු

දෙසනා ගතා. එතෙ උච්ඡේදවාදා හෙට්ඨා අපරන්තකප්පිකෙසු තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජති, න තතො උද්ධං පවත්ති අත්ථිති දස්සනත්ථං චුත්තා. ජලබ්බිලුලකුපමා හි සත්තාති තස්ස ලද්ධි.

ඉධාති පුබ්බන්තකප්පිකෙසු. ඉධෙව මනුස්සත්තභාවාදිකෙ උච්ඡිජ්ජති විනට්ඨවිනාසවසෙන. එවං අනාගතෙ අනුප්පත්තිදස්සනපරානං උච්ඡේදවාදානං අපරන්තකප්පිකෙසු ගහණං; පුබ්බන්තතො පන ආගතස්ස අත්තතො ඉධෙව උච්ඡේදදස්සනපරානං පුබ්බන්තකප්පිකෙසු ගහණං. ඉතො පරං න ගච්ඡතීති පන ඉදං අත්ථතො ආපන්නස්ස අත්ථස්ස දස්සනං. සත්තෙසු සඬ්ඛාරෙසු ව එකච්චසස්සත්ති පවත්තො එකච්චසස්සත්තවාදො. සො පන බ්‍රහ්මකායික-බ්බිඬාපදොසික-මනොපදොසිකත්තභාවතො චචිත්වා ඉධාගතානං තක්කිතො ච උප්පජ්ජනවසෙන චතුබ්බිධොති ආහ “චත්තාරො එකච්චසස්සත්තවාදා”ති. “සඬ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකා”ති ඉදං තෙහි සස්සත්තභාවෙන ගය්හමානානං ධම්මානං යථාසභාවදස්සනවසෙන චුත්තං, න පනෙකච්චසස්සතිකමතදස්සනවසෙන. තස්ස හි සස්සතාහිමතං අසඬ්ඛතමෙවාති ලද්ධි. තථා හි චුත්තං (දී. නි. 1.49) බ්‍රහ්මජාලෙ – “චිත්තන්ති වා මනොති වා විඤ්ඤාණන්ති වා අයං අත්තා නිච්චො ධුචො සස්සතො අවිපරිණාමධම්මො සස්සතිසමං තථෙව යස්සති”ති. න හි යස්ස භාවස්ස පච්චයෙහි අහිසඬ්ඛතභාවං පටිජානාති; තස්සෙව නිච්චධුචාදිභාවො අනුමිමත්තකෙන න සක්කා පටිඤ්ඤාතුං. එතෙන, “උප්පාදවයධුචතායුත්තභාවා සියා නිච්චා, සියා අනිච්චා, සියා න චත්තබ්බා”තිආදිනා පවත්තස්ස සත්තභවිගවාදස්ස අයුත්තතා විභාවිතා හොති.

තත්ථායං (දී. නි. ටී. 1.38) අයුත්තතාවිභාවනා – යදි, “යෙන සභාවෙන යො ධම්මො අත්ථිති චුච්චති, තෙනෙව සභාවෙන සො ධම්මො නත්ථි”තිආදිනා චුච්චෙයා, සියා අනෙකන්තවාදො; අථ අඤ්ඤෙන, සියා න අනෙකන්තවාදො; න චෙත්ථ දෙසන්තරාදිසම්බද්ධභාවො යුත්තො චත්තුං තස්ස සබ්බලොකසිද්ධත්තා විවාදාභාවතො. යෙ පන වදන්ති – “යථා සුචණ්ණසංඝො මකුටෙ කතෙ සට්ඨාභාවො නස්සති, මකුටභාවො උප්පජ්ජති, සුචණ්ණභාවො තිට්ඨතියෙව, එවං සබ්බභාවානං කොචි ධම්මො නස්සති, කොචි උප්පජ්ජති, සභාවො පන තිට්ඨතී”ති. තෙ චත්තබ්බා – කිං තං සුචණ්ණං, යං සංඝො මකුටෙ ව අවට්ඨිතං? යදි රූපාදි, සො සද්දො විය අනිච්චො, අථ රූපාදිසමුහො, සමුහො නාම සම්මුතිමත්තං. තස්ස වොහාරමත්තස්ස අත්ථිතා නත්ථිතා නිච්චතා වා න චත්තබ්බා. තස්ස පරමත්ථසභාවෙන අනුපලබ්භනතොති අනෙකන්තවාදො න සියා. ධම්මා ව ධම්මිතො අඤ්ඤෙ වා සියුං අනඤ්ඤෙ වා. යදි අඤ්ඤෙ, න තෙසං අනිච්චතාය ධම්මි අනිච්චො අඤ්ඤත්තා. න හි රූපා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං අඤ්ඤත්තා, න ව රූපෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණසද්දො හොති; කිඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථිකා සියා ධම්මිතො නිච්චානිච්චතාය අසිජ්ඣනතො අථ අනඤ්ඤෙ; උප්පාදවිනාසවත්තෙහි අනඤ්ඤස්ස ධම්මිතො තෙසං විය උප්පාදවිනාසසබ්භාවතො කුතො නිච්චතාවකාසො, තෙසම්පි වා ධම්මිතො විය නිච්චතාපත්ති සියා. අපිච නිච්චානිච්චනචත්තබ්බරූපො අත්තා ව ලොකො ව පරමත්ථතො විජ්ජමානතාපටිජානනතො යථා නිච්චාදිනං අඤ්ඤතරං රූපං, යථා වා දීපාදයො. න හි දීපාදිනං උදයබ්බයසභාවානං නිච්චානිච්චනචත්තබ්බසභාවතා

සක්කා වත්තුං ජීවස්ස නිව්වාදීසු අඤ්ඤතරං රූපං වියාති එවං සත්තභඩ්ගස්ස විය සෙසභඩ්ගානම්පි අසම්භවොයෙවාති සත්තභඩ්ගවාදස්ස අයුත්තතා වෙදිතබ්බාති.

එත්ථ ව, “ඉස්සරො නිව්වො, අඤ්ඤෙ සත්තා අනිව්වා”ති එවං පවත්තවාදා සත්තෙකච්චසස්සතවාදා; සෙය්‍යාථාපි ඉස්සරවාදාදෙයො. “පරමාණුවො නිව්වා ධූවා, ද්විඅණුකාදෙයො අනිව්වා”ති එවං පවත්තවාදා සඬබ්බරෙකච්චසස්සතවාදා; සෙය්‍යාථාපි කණාදවාදාදෙයො. නනු ව “එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා”ති; එතස්මිං වාදෙ චක්ඛාදීනං අසස්සතතාසන්නිට්ඨානං යථාසභාවාවබ්බොධො එව, තයිදං කථං මිච්ඡාදස්සනන්ති, කො එවමාහ – “චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්නිට්ඨානං මිච්ඡාදස්සන”න්ති? අසස්සතෙසුයෙව පන කෙසඤ්චි ධම්මානං සස්සතභාවාහිනිවෙසො ඉධ මිච්ඡාදස්සනං; තෙන පන එකවාරෙ පවත්තමානෙන චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවාවබ්බොධො විදුස්සිතො සංසට්ඨභාවතො; විසසංසට්ඨො විය සජ්ජිමණ්ඩො සකිච්චකාරණාසමත්තතාය සම්මාදස්සනපක්ඛෙ යපෙනබ්බතං නාරහති. අථ වා අසස්සතභාවෙන නිව්ඡිනාපි චක්ඛුආදෙයො සමාරොපිතජීවසභාවා එව දිට්ඨිගති කෙහි ගස්හන්තීති තදවබ්බොධස්ස මිච්ඡාදස්සනභාවො න සක්කා නිවාරෙතුං. තථා හි චුත්තං බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.49) – “චක්ඛුන්ති වා...පෙ.... කායොති වා අයං මෙ අත්තා”තිආදි. එවඤ්ච කත්වා අසඬ්ඛතාය සඬ්ඛතාය ව ධාතුයා වසෙන යථාක්කමං එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා; එකච්චෙ අසස්සතාති එවං පවත්තො විහජ්ජවාදොපි එකච්චසස්සතවාදො ආපජ්ජතීති එවංපකාරා වොදනා අනොකාසා හොති අවිපරිතධම්මසභාවසම්පට්පත්තිභාවතො.

න මරතීති අමරා. කා සා? “එවන්තිපි මෙ නො”තිආදිනා (දී. නි. 1.62) නයෙන පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි ව වාචා ව, අමරාය දිට්ඨියා වාචාය විවිධො බෙපොති අමරාවික්ඛෙපො. සො එතස්ස අත්ථිති අමරාවික්ඛෙපො. අථ වා අමරාති එකා මච්ඡජාති, සා උම්මුජ්ජනනිම්මුජ්ජනාදිවසෙන උදකෙ සන්ධාවමානා ගාහං න ගච්ඡති; එවමෙවං අයම්පි වාදො ඉතො විතො ව සන්ධාවති, ගාහං නාගච්ඡතීති අමරාවික්ඛෙපො, සො එව අමරාවික්ඛෙපිකො. ස්වායං වාදො මුසාවාදඅනුයොගජන්දරාගමොහහෙතුකතාය චතුර්ධා පවත්තොති ආහ – “චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා චුත්තා”ති. නනු චෙත්ථ (දී. නි. ටී. 1.65-66) චතුර්ධාධොපි අමරාවික්ඛෙපිකො කුසලාදිකෙ ධම්මෙ පරලොකත්තිකාදීනි ව යථාභූතං අනවබුජ්ඣමානො, තත්ථ තත්ථ පඤ්භං පුට්ඨො පුච්ඡාය වික්ඛෙපනමත්තං ආපජ්ජතීති තස්ස කථං දිට්ඨිගතිකභාවො. න හි අවත්තුකාමස්ස විය පුච්ඡිතමත්ථං අජානන්තස්ස වික්ඛෙපකරණමත්තෙන දිට්ඨිගතිකතා යුත්තාති? න හෙවං පුච්ඡා වික්ඛෙපකරණමත්තෙන තස්ස දිට්ඨිගතිකතා ඉච්ඡිතා, අථ ඛො මිච්ඡාහිනිවෙසෙන. සස්සතවසෙන මිච්ඡාහිනිවිට්ඨොයෙව හි මන්දබුද්ධිතාය කුසලාදිධම්මෙ පරලොකත්තිකාදීනි ව, යාථාවතො අප්පට්පජ්ජමානො අත්තතා අවිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස පරං විඤ්ඤාපෙතුං අසමත්ථතාය මුසාවාදාදිභයෙන ව වික්ඛෙපං ආපජ්ජතීති. තථා හිස්ස වාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඬ්ගහො චුත්තො. අථ වා පුඤ්ඤපාපානං, තබ්බිපාකානඤ්ච අනවබ්බොධෙන, අසද්දහනෙන ව, “තබ්බිසයාය පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණංයෙව යුත්තං සුන්දරඤ්චා”ති, බන්තිං රූපිං උජ්ජාදෙත්වා

අහිනිවිසන්තස්ස උප්පන්නා විසුංයෙවෙකා එසා දිට්ඨි සත්තභඩ්ගදිට්ඨි වියාති දට්ඨබ්බා. තථා චෙව චුත්තං – “පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි චෙව වාචා වා”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.61). කථං පනස්සා සස්සතදිට්ඨිසඩ්ගහො? උච්ඡෙදවසෙන අනහිනිවෙසතො. “නත්ථි කොචි ධම්මානං යථාභූතවෙදී විවාදබ්‍රලත්තා ලොකස්ස; ‘එවමෙව’න්ති පන සද්දන්තරෙන ධම්මෙ නිජ්ඣානනා අනාදිකාලිකා ලොකෙ”ති ගාභවසෙන සස්සතලෙසොපෙත්ථ ලබ්භතියෙව.

අමති ගච්ඡති එත්ථ සභාවො ඔසානන්ති අන්තො, මරියාදො, සො එතස්ස අත්ථිති අන්තවා. තෙනාහ “සපරියන්තො”ති. අවධිඝිතකසිණස්ස පුග්ගලස්ස එවං හොතීති යොජනා. දුතියවාදො “අනන්තවා ලොකො”ති වාදො. තතියවාදො “අන්තවා ව අනන්තවා වා”ති වාදො. චතුත්ථවාදො “නෙවන්තවා නානන්තවා”ති වාදො. එතෙ එව චත්තාරො වාදිනො සන්ධාය බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.53) – “අන්තානන්තිකා අන්තානන්තං ලොකස්ස පඤ්ඤපෙත්ති චතුභි චත්ථුභි”ති චුත්තං. තත්ථ (දී. නි. ටී. 1.53) යුත්තං තාව පුරිමානං තිණ්ණං වාදිනං අන්තත්තඤ්ච අනන්තත්තඤ්ච අන්තානන්තත්තඤ්ච ආරබ්භ පචත්තවාදත්තා අන්තානන්තිකත්තං. පච්ඡිමස්ස පන තදුභයපට්ඨෙධවසෙන පචත්තවාදත්තා කථමන්තානන්තිකත්තන්ති? තදුභයපට්ඨෙධවසෙන පචත්තවාදත්තා එව. යස්මා පට්ඨෙධවාදොපි අන්තානන්තවිසයො එව තං ආරබ්භ පචත්තත්තා. අපරෙ ආහු – “යථා තතියවාදෙ සම්භෙදවසෙන එතස්සෙව අන්තචන්තතා අනන්තතා ව සම්භවති, එවං තක්කිවාදෙපි කාලභෙදවසෙන උභයසම්භවතො අඤ්ඤමඤ්ඤපට්ඨෙධෙන උභයඤ්ඤෙව චුච්චති. කථං? අන්තචන්තතාපට්ඨෙධෙන හි අනන්තතා චුච්චති, අනන්තතාපට්ඨෙධෙන ව අන්තචන්තතා, අන්තානන්තානඤ්ච තතියවාදභාවො කාලභෙදස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. ඉදං චුත්තං හොති යස්මා අයං ලොකසඤ්ඤිතො අත්තා ඤායීහි අධිගතවිසෙසෙහි අනන්තො කදාපි සක්ඛි දිට්ඨො අනුසුයාති; තස්මා නෙවන්තවා. යස්මා පන තෙහි එව කදාපි අන්තවා සක්ඛි දිට්ඨො අනුසුයාති, තස්මා න පන අනන්තවා”ති. යථා ව අනුස්සුතිතක්කිවසෙන, එවං ජාතිස්සරතක්කිආදීනඤ්ච වසෙන යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. අයඤ්චි තක්කිකො අවධිඝිතභාවපුබ්බකත්තා පටිභාගනිමිත්තානං වධිඝිතභාවස්ස වධිඝිතකාලවසෙන අපච්චක්ඛකාරිතාය අනුස්සවාදිමත්තෙ යත්වා – “නෙවන්තවා”ති පටික්ඛිපති, අවධිඝිතකාලවසෙන පන “නානන්තො”ති. න පන අන්තචන්තතානන්තතානං අච්චන්තමභාවෙන යථා තං “නෙවසඤ්ඤිතාසඤ්ඤි”ති, අවස්සඤ්ච එතං එවං විඤ්ඤාතබ්බං, අඤ්ඤථා වික්ඛෙපපක්ඛංයෙව භජෙය්‍ය චතුත්ථවාදො. න හි අන්තචන්තතානන්තතාතදුභයවිනිමුත්තො අත්තතො පකාරො අත්ථි, තක්කිවාදී ව යුත්තිමග්ගකො, කාලභෙදවසෙන ව තදුභයමිපි එකස්මිං න න යුජ්ජතීති. අනන්තරචතුක්කන්ති එකත්තසඤ්ඤිති ආගතසඤ්ඤිචතුක්කං.

එකන්තසුඛීති එකන්තෙනෙව සුඛී. තං පනස්ස සුඛං දුක්ඛෙන අවොමිස්සං හොතීති ආහ “නිරන්තරසුඛී”ති. එකන්තසුඛමෙවාති ඉදං සුඛබ්‍රලතං සන්ධාය චුත්තං. අතීතාසු සත්තසු ජාතීසුති ඉදං තතො පරං ජාතිස්සරඤ්ඤාණෙන අනුස්සරිතුං න සක්කාති කත්වා චුත්තං. තාදිසමෙවාති සුඛසමඛිගිමෙව අත්තභාවං. “එවං

සුබසමඬිගි’ ති තං අනුස්සරන්තස්ස ඡාතිස්සරස්ස අතිතජාතියම්පි ඉධ විය
දුක්ඛචුට්ඨස්ස තං අනුස්සරන්තස්ස.

සබ්බෙසම්පීති ලාභීනං තක්කිනම්පි. තථාති ඉමිනා “සබ්බෙසම්පී” ති ඉදං පදං
ආකඩ්ඪති. කාමාවචරං නාම අදුක්ඛමසුඛං අනුලාරං අවිභූතන්ති ආහ
“චතුත්ථජ්ඣානවසෙනා” ති. චතුත්ථජ්ඣානං කාරණභූතං එතස්ස අත්ථී, තෙන වා
නිබ්බන්තන්ති චතුත්ථජ්ඣානිකං. මජ්ඣන්තස්සාති මජ්ඣන්තභූතස්ස
මජ්ඣන්තවෙදනාබහුලස්ස. මජ්ඣන්තභූතට්ඨානමෙව අත්තනො
මජ්ඣන්තතාපත්තමෙව භූතපුබ්බං අනුස්සරන්තස්ස. එකච්චසස්සතිකාති
එකච්චසස්සතවාදිනො චුත්තා. පුග්ගලාධිට්ඨානෙන හි එකච්චසස්සතිකා. එස නයො
සෙසෙසුපි. අධිච්චසමුප්පන්නවාදො සස්සතවාදසමුද්දිට්ඨොති කත්වා “ද්වෙ
අධිච්චසමුප්පන්නිකා” ති ව චුත්තං.

28. දිට්ඨුද්ධාරන්ති යථාචුත්තානං දිට්ඨිනං අනියායාතිකභාවදස්සනවසෙන
පදුද්ධරණං. පච්චත්තංයෙව ඤාණන්ති අපරජ්ජව්වයං අත්තනියෙව ඤාණං. තං පන
අත්තපච්චක්ඛං භොතීති ආහ “පච්චක්ඛඤාණ”න්ති. සුචණ්ණස්ස විය
දොසාපගමෙන උපක්කිලෙසවිගමෙන ඤාණස්ස විසුද්ධන්ති ආහ “පරිසුද්ධන්ති
නිරූපක්කිලෙස”න්ති. කිලෙසන්ධකාරවිගමනො සජ්ජභාසමුප්පලමෙව භොතීති
චුත්තං – “පරියොදාතන්ති පහස්සර”න්ති බාහිරසමයස්මිම්පි භොන්ති ඝාතස්ස
සම්ප්ජ්ඣනතො. මයම්දං ඡානාමාති “සස්සතො අත්තා ව ලොකො ව ඉදමෙව සච්චං
මොසමඤ්ඤ”න්ති ව මිච්ඡාගාහවසෙන අඤ්ඤාණභාගමෙව පරිබුහන්වා තතො
එව යථාගතිනං ගාහං සන්ධාය – “මයම්දං අත්ථං තත්ථ ඡානාමා” ති එවං තත්ථ
මිච්ඡාගාහෙ අවිජ්ජමානං ඤාණකොට්ඨාසං ඔතාරෙන්තියෙව
අනුප්පවෙසෙන්තියෙව. න තං ඤාණං, මිච්ඡාදස්සනං නාමෙතං, කිං පන තං
මිච්ඡාදස්සනං නාම? සස්සතො අත්තා ව ලොකො වාතිආදිනා
මිච්ඡාහිනිවෙසභාවතො. තෙනාහ “තදපි...පෙ.... අත්ථො” ති. යං තං දිට්ඨියා
උපනිස්සයභූතං ඤාණං, තං සන්ධායාහ – “ඡානනමත්තලක්ඛණත්තා
ඤාණභාගමත්තමෙවා” ති. ඤාණම්පි හි දිට්ඨියා උපනිස්සයො භොතියෙව ලාභීනො
ඉතරස්ස ව තථා තථා මිච්ඡාහිනිවෙසතො. අනුපාතිවත්තනතො අනතික්කමනතො.
අසාධාරණතො න උපාතිවත්තන්ති එතෙනාති අනුපාතිවත්තනං, තතො.
උපාදානපච්චයතොති උපාදානස්ස පච්චයභාවතො. එතෙන ඵලූපවාරෙතෙව
උපාදානමාහ. යදි බ්‍රහ්මජාලෙ ආගතා සබ්බාපි දිට්ඨියො ඉධ කථිතා භොන්ති, එවං
සන්තෙ ඉදං සුත්තං බ්‍රහ්මජාලසුත්තෙන එකසදිසන්ති ආහ – “බ්‍රහ්මජාලෙ
පනා” තිආදි. “අඤ්ඤත්‍ර රූපං අඤ්ඤත්‍ර වෙදනා සක්කායංයෙව අනුපරිධාවන්ති” ති
වචනතො ඉධ සක්කායදිට්ඨි ආගතා. බ්‍රහ්මජාලං කථිතමෙව භොති තත්ථ ආගතානං
ද්වාසට්ඨියාපි දිට්ඨිනං ඉධාගතත්තා. සස්සතුවිජ්ජෙදාහිනිවෙසො
අත්තාහිනිවෙසපුබ්බකො, “අත්තා සස්සතො අත්තා උච්ඡෙදො” ති පවත්තනතො.

30. ද්වාසට්ඨි...පෙ.... දස්සෙතුන්ති කථං පනායමත්ථො “ඉධ, හික්ඛවෙ,
එකච්චො” තිආදිපාළියා දස්සිතො භොතීති? අප්පහීනසක්කායදිට්ඨිකස්ස

පුබ්බන්තාපරන්තදිට්ඨිඋපාදියනඡොතනතො. පරිච්චාගෙනාති වික්ඛම්භනෙන.
 චතුත්ථජ්ඣානනිරොධා තතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති එත්ථ න
 පරිභීතචතුත්ථජ්ඣානස්ස තතියජ්ඣානං භවති, තතියජ්ඣානා වුට්ඨිතස්ස පන
 චතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨිතස්ස ච තතියං පටිලොමනයෙන සම්භවති. තෙනාහ “අයං
 පනෙත්ථා”තිආදි. එවංසම්පදම්ඳං වෙදිතබ්බන්ති “පච්චෙකා පිති නිරුජ්ඣති”ති
 ඉදං, “නිරාමිසසුඛස්සනිරොධා”ති එත්ථ විය වුට්ඨානනිරොධවසෙන චුත්තන්ති
 වෙදිතබ්බන්ති අත්ථො. භීතජ්ඣානපරියාදානකදොමනස්සන්ති
 නීවරණසහගතදොමනස්සමාහ. තඤ්ඤි ඥානපරියාදානකරං. කම්මනීයභාවොති
 සමාපත්තිං පත්තො විය සමාපත්තිසමාපජ්ජනභාවෙ කම්මක්ඛමභාවො.
 සොමනස්සවිධුරත්තා දොමනස්සං වියාති දොමනස්සන්ති චුත්තං. “උප්පජ්ජති
 පච්චෙකා පිති”ති පුන චුත්තා පිති ඥානද්වයපිති. යං යානං ඡායා ජහතීති යං පදෙසං
 ආතපෙන අභිභුයාමානං ඡායා ජහති. තත්ථ ආතපෙ ඡායාති පදෙසෙන
 ආතපසඤ්ඤිතානං භූතසඬ්ඛිතානං පහානට්ඨානමාහ. තෙනාහ “යස්මිං
 යානෙ”තිආදි.

31. නිරාමිසං සුඛන්ති තතියජ්ඣානසුඛං දුරසමුස්සාරිතකාමාමිසත්තා.

32. අදුක්ඛමසුඛන්ති චතුත්ථජ්ඣානවෙදනං, න යං කිඤ්චි උපෙක්ඛාවෙදනං.

**33. නිග්ගහණොති මමංකාරභාවෙන කිඤ්චිපි අගණ්භන්තො. නිබ්බානස්ස
 සජ්ජායන්ති නිබ්බානාධිගමස්ස, නිබ්බානස්සෙව වා අවිලොමවසෙන
 එකන්තිකුපායනාය සජ්ජායං. තෙනාහ “උපකාරභූත”න්ති. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු
 තෙභූමකධම්මෙසු. එතන්ති එතං යථාචුත්තසමථභාවනාය කිලෙසානං වික්ඛම්භනං.
 සබ්බත්ථ නිකන්තියා අසුක්ඛාපිතත්තා කථං නිබ්බානස්ස උපකාරපටිපදා නාම
 ඡාතං? න ඡායතෙ වාත්සධිජ්ජායො. සබ්බත්ථාති පුබ්බන්තානුදිට්ඨිආදිකෙ
 සබ්බස්මිං. අග්ගණ්භනවසෙනාති තණ්හාගාහෙන අග්ගහණවසෙන. යත්ථ හි
 තණ්හාගාහො විමොචිතො, තත්ථ දිට්ඨිමානග්ගාහා සුක්ඛා විය භොන්ති
 තදෙකට්ඨභාවතො. තාදිසස්ස නිබ්බානගාමිනී පටිපදා එව ආසන්නෙ, න දුරෙ. තෙන
 චුත්තං – “උපකාරපටිපදා නාම ඡාත”න්ති. තාදිසස්ස ච සන්තොහමස්මිතිආදිකා
 සමනුපස්සනා අධිමානපක්ඛෙ තිට්ඨතීති ආහ – “අභිවදතීති අභිමානෙන
 උපවදතී”ති. ඉදමෙව උපාදියතීති නියමාභාවතො “අට්ඨාරසවිධම්පි”ති චුත්තං.
 සෙසපදෙපි එසෙව නයො. දිට්ඨුපාදානෙ සති සෙසඋපාදානසම්භවො
 අචුත්තසිද්ධොති තදෙව උද්ධට්ඨං.**

සෙ ආයතනෙ වෙදිතබ්බෙති නිරොධස්ස කාරණං නිබ්බානං වෙදිතබ්බං.
 ද්විත්තං ආයතනානන්ති චක්ඛායතනාදීනං ද්විත්තං ආයතනානං. පටික්ඛෙපෙන
 නිබ්බානං දස්සිතං වෙනෙයාජ්ඣාසයවසෙන.

න ගාධතීති න පතිටියාති. අතොති අස්මා නිබ්බානා. සරාති තණ්හා. සඨිබාරපටික්ඛෙපෙනාති සඨිබාරකදෙසභුතානං චතුත්තං මහාභුතානං පටික්ඛෙපෙන.

විඤ්ඤාණන්ති විසිටියෙන ඤාණෙන ජාතිතබ්බං. තතො එව අනිදස්සනං අවක්ඛුච්ඤ්ඤෙය්‍යං අනින්ද්‍රියගොචරං. අනන්තන්ති අන්තරහිතං, නිව්චන්ති අත්ථො. සබ්බතො පහන්ති කිලෙසන්ධකාරාභාවතො ච සමන්තතො පහස්සරං. “සබ්බතො පප”න්ති වා පායො, සබ්බතො පතතිත්ථන්ති අත්ථො. චත්තාරිසකම්මටියානසඨිබාතෙහි තිත්ථෙහි ඔතරිත්වා අනුපවිසිතබ්බං අමතසරන්ති චුත්තං හොති. අනුපාදා කඤ්චි ධම්මං අග්ගහෙත්වා විමුච්චන්ති එත්ථාති අනුපාදාවිමොක්ඛො, නිබ්බානං. අනුපාදා විමුච්චති එතෙනාති අනුපාදාවිමොක්ඛො, අග්ගගමගො. අනුපාදාවිමොක්ඛන්තිකතාය පන අරහත්තඵලං අනුපාදාවිමොක්ඛොති චුත්තං. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පඤ්චත්තයසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. කිත්තිසුත්තවණ්ණනා

34. භවොති පරිත්තො. අභවොති මහන්තො. චුද්ධිඅත්ථො හි අයං අ-කාරො, “සංවරාසංවරො, ඵලාඵල”න්තිආදීසු විය, තස්මා භවාභවහෙතුති චුද්දකස්ස මහන්තස්ස වා භවස්ස හෙතු, තං පච්චාසීසමානොති අත්ථො. තෙනාහ – “තස්මිං තස්මිං භවෙ සුඛං වෙදිස්සාමි”තිආදි.

35. ලොකුත්තරබොධිපක්ඛියධම්මෙ උද්දිස්ස පුපුඡ්ජනානං විවාදො සම්භවතීති ආහ – “ලොකියලොකුත්තරාව කථිතා”ති. ලොකියාපි හි බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකුත්තරධම්මාධිගමස්ස ආසන්නකාරණත්තා විසෙසකාරණන්ති යාව අඤ්ඤෙහි ලොකියධම්මෙහි අභිවිසිටියොති කත්වා, “ඉමෙසු සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මෙසු”ති අවිසෙසෙන චුත්තං. අත්ථතො නානං හොතීති අත්ථතො හෙදො හොති බොධිපක්ඛියධම්මානං සමධිගතත්තා. න හි කායාදයො භාවෙතබ්බා, සතියෙව පන භාවෙතබ්බාති. බ්‍යඤ්ජනතො නානං හෙදං. ඉමිනාපි කාරණෙනාති ඉමායපි යුත්තියා. ඉදානි තං යුත්තිං දස්සෙන්තො – “අත්ථඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්චා”තිආදිමාහ. තත්ථ සමානෙත්වාති සුත්තන්තරතො සමානෙත්වා, සුත්තන්තරපදෙහි ච සමානෙත්වා. අඤ්ඤාති අඤ්ඤතො, භූතතො අපගතං කත්වාති අත්ථො. මිච්ඡා රොපිතභාවොති අයාථාවතො යපිතභාවො. අත්ථඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච විඤ්ඤාපනකාරණමෙවාති අවිපරිත්තත්ථස්ස සද්දස්ස ච බුද්ධිනහෙතුතාය.

37. ඉධ ධම්මචිත්තයටියානෙ සතියෙව සතිපටියානන්ති ගහිතා, අත්ථතො සමෙති නාම යාථාවතො අත්ථස්ස ගහිතත්තා. අසභාවනිරුත්තිභාවතො බ්‍යඤ්ජනතො නානත්තන්ති තං ලිඬගහෙදෙන චචනහෙදෙන ච දස්සෙන්තො, “සතිපටියානොති

වා සතිපට්ඨානාති වා මිච්ඡා රොපෙථා”ති ආහ. අප්පමත්තකන්ති අණුමත්තං සල්ලභුකං, න ගරුතරං අධනිතං කත්වා චත්තබ්බමිපි ධනිතං සොසවන්තං කත්වා රොපිතෙ චුත්තදොසාභාවතොති තෙනාහ – “නිබ්බුතිං පත්තුං සක්කා භොති”ති.

බියඤ්ජනස්ස මිච්ඡාරොපනං න විසෙසන්තරායකරං භොතීති ඤාපනත්ථං, චතුසු මග්ගෙසු පඤ්භං කට්ඨත්ථාව පරිනිබ්බුතො. සුත්තන්තබ්බසද්දනං සන්ධායෙන චුත්තං – “අප්පමත්තකං ඛො පනා”ති.

38. අථ චතුත්ථවාරෙ විවාදො කස්මා ජාතො? යාවතා නෙසං වචනං අත්ථතො චෙව සමෙති බ්‍යඤ්ජනතො වාති අධිජ්ජායො. සඤ්ඤාය විවාදොති කිඤ්චාපි සමෙති අත්ථතො චෙව බ්‍යඤ්ජනතො ච, සඤ්ඤා පන නෙසං අවිසුද්ධා, තාය සඤ්ඤාය වසෙන විවාදො ජාතොති දස්සෙන්තො “අහ”න්තිආදිමාහ. අහං සතිපට්ඨානන්ති වදාමි, අයං සතිපට්ඨානොති වදන්ති ඵලං තෙසං ඤාණං භොතීති ඉමමත්ථං, “ඵසෙව නයො”ති ඉමිනා අතිදිසති.

39. න වොදනත්ථාය වෙගායිතබ්බන්ති සීසං සීසං න වොදනා කාතබ්බාති අත්ථො. තස්මාති යස්මා ඵකච්චො කොධනභාවෙන ඵලං පටිජ්ජරි, තස්මා. අනාදානදිට්ඨිති ආදිසිත්වා අනභිනිවිසනතො අනාදානදිට්ඨි අදල්භග්ගාහී. පක්ඛිපන්තො වියාති ගිලිත්වා පක්ඛිපන්තො විය.

උපසාතොති චිත්තජ්ජසාතො ඵරසුපසාතො විය. වණ්ඤට්ඨිතස්ස වියාති වණ්ඤ ඤට්ඨිතස්ස විය දුක්ඛුජ්ජත්ති චිත්තදුක්ඛුජ්ජත්ති. ද්වෙ වාරෙ චත්ථාපි විස්ජ්ජෙතිති සුජ්ජට්ඨිතස්සග්ගි ඵලං පගෙව වොදිතමත්තෙ විස්සජ්ජෙති චෙති අධිජ්ජායො. කථනවසෙන ච කායචිත්තකිලමථො. ඵවරුපොති සහසා අවිස්සජ්ජෙන්තෙන වොදකස්ස විහෙසාවාදො හුත්ථාපි අක්කොධනාදිසභාවො.

උපෙක්ඛාති සකෙන කම්මෙන පඤ්ඤායිස්සන්ති තස්මිං පුග්ගලෙ අජ්ඣුපෙක්ඛණා. උපෙක්ඛං අතිමඤ්ඤති නාම තස්ස අනාවාරස්ස අනජ්ඣුපෙක්ඛණතො.

40. වචනසඤ්චාරොති පෙසුඤ්ඤවසෙන අඤ්ඤථාවචනුපසංභාරො. දිට්ඨිපළාසොති යුගග්ගාභවසෙන ලද්ධි. සා පන චිත්තස්ස අනාරාධනියභාවො සත්ථුචිත්තස්ස අනාරාධකභාවො. කලභොති අධිකරණුජ්ජාදවසෙන පචත්තො විග්ගහො භණ්ඩනස්ස පුබ්බභාගො.

යෙන කාරණෙනාති යෙන ධම්මෙන සත්ථුසාසනෙන. තමෙව හි සන්ධාය වදන්ති – “ධම්මොති සාරණියධම්මො අධිජ්ජෙතො”ති. ඵත්ථාති “ධම්මස්ස වානුධම්ම”න්ති ඵත්ථ. ධම්මොති සම්බුද්ධස්ස තස්ස තථා පචත්තං බ්‍යාකරණං යථා විවාදාපන්නා සඤ්ඤත්තිං ගච්ඡන්ති. තෙනාහ – “තෙසං භික්ඛුනං සඤ්ඤත්තිකරණ”න්ති. තදෙව බ්‍යාකරණං අනුධම්මොති භික්ඛුනා වුව්චමානො

අනුපවත්තො ධම්මො. තෙනාහ – “තදෙව බ්‍යාකරොති නාමා”ති. කොච්ඡි යො කොච්. සහධම්මිකො සකාරණො. අඤ්ඤත්ථො අයං කිං සද්දොති ආහ “අඤ්ඤො”ති. අස්සාති වුත්තනයෙන පටිපත්තභික්ඛුනො, තස්ස පටිපත්ති න කෙනවි ගරහණියා හොතිති අත්ථො. සෙසං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කිත්තිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. සාමගාමසුත්තවණ්ණනා

41. ද්වෙධිකජාතාති ජාතද්වෙධිකා සඤ්ජාතහෙදා. ද්වෙජ්ඣජාතාති දුච්ඨභාවං පත්තා. භණ්ඩන්ති පරිභාසන්ති එතෙනාති භණ්ඩනං, විරුද්ධචිත්තතා. තන්ති භණ්ඩනං. ධම්මචිත්තයන්ති පාවචනං. චතුජ්ජන්තා මුඛසත්තිහි. සහිතං මෙති මය්හං වචනං සහිතං සිලිට්ඨං පුබ්බාපරසම්බන්ධං අත්ථයුත්තං. තෙනාහ “අත්ථසංහිත”න්ති. අධිවිණ්ණන්ති ආවිණ්ණං. විපරාවත්තන්ති විරොධදස්සනවසෙන පරාවත්තිතං, පරාවත්තං දුස්සිතන්ති අත්ථො. තෙනාහ – “විරකාලවසෙන...පෙ.... නිවත්ත”න්ති. පරියෙසමානො වර, තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා සික්ඛාහීති අත්ථො. සචෙ සක්කොසි, ඉදානිමෙව මයා වෙධීතදොසං නිබ්බෙයෙහි. මරණමෙවාති අඤ්ඤමඤ්ඤසාතවසෙන මරණමෙව.

නාටපුත්තස්ස ඉමෙති නාටපුත්තියා. තෙ පන තස්ස සිස්සාති ආහ “අත්තෙවාසිකෙසු”ති. පුරිමපටිපත්තිතො පටිනිවත්තනං පටිචානං, තං රූපං සභාවො එතෙසන්ති පටිචානරූපා. තෙනාහ “නිවත්තනසභාවා”ති. කථනං අත්ථස්ස ආචික්ඛනං. පච්චෙදනං තස්ස හෙතුදාහරණාති ආහරිත්වා බොධනං. න උපසමාය සංවත්තතිති අනුපසමසංවත්තනං, තදෙව අනුපසමසංවත්තනිකං, තස්මිං. සමුස්සිතං හුත්වා පතිට්ඨාහෙතුභාවතො ථූපං පතිට්ඨාති ආහ – “භිත්තථූපෙති භිත්තපතිට්ඨෙ”ති. ථූපොති වා ධම්මස්ස නිය්‍යානභාවො වෙදිතබ්බො, අඤ්ඤධම්මෙ අභිභූයා සමුස්සිතට්ඨෙත. සො නිගණ්ඨස්ස සමයෙ කෙහිවි අභිත්තසම්මතොපි භිත්තො විනට්ඨොයෙව සබ්බෙන සබ්බං අභාවතොති භිත්තථූපො. සො එව නිය්‍යානභාවො වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිතුකාමානං පටිසරණං, තං එත්ථ නත්ථීති අප්පටිසරණො, තස්මිං භිත්තථූපෙ අප්පටිසරණෙති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ආවරියප්පමාණන්ති ආවරියමුට්ඨි හුත්වා පමාණභූතං. නානානීභාරෙතාති නානාකාරෙන. “විවාදො න උප්පජ්ජී”ති වත්වා තස්ස අනුප්පත්තිකාරණං දස්සෙන්නො, “සත්ථා හි...පෙ.... අවිවාදකාරණං කත්වාච පරිනිබ්බාසී”ති වත්වා තං විවරිතුං “භගවතා හී”තිආදි වුත්තං. පතිට්ඨා ව අවස්සයො ව, “අයං ධම්මො අයං චිත්තො ඉදං සත්ථූසාසන”න්ති විනිච්ඡයනෙ මහාපදෙසා, පඤ්ඤාබ්‍යාකරණාති ව, යස්මා තෙසු පතිට්ඨාය තෙ අවස්සාය ධම්මචිත්තයධරා ව නිච්ඡයං ගච්ඡන්ති. තථා හි සුත්තන්තමහාපදෙසතො චිත්තෙ කෙනවි පුච්ඡිතො අත්ථො වතුත්තං පඤ්ඤාබ්‍යාකරණානං වසෙන සුවිනිච්ඡිතරූපො, තස්මා ධම්මචිත්තයො ඉධ සත්ථූ

කිවිචං කාතුං සක්කොතිති ආහ - “තෙනොවා” තිආදි, තස්මා උළාරාය දෙසනාය භාජනන්ති අධිප්පායො.

42. පටිපට්ඨයං කත්වා ආහරිතබ්බතො, සච්චං කාරිතබ්බතො පාහනං මූලන්ති ආහ - “කථාපාහන”න්ති, ධම්මකථාය මූලකාරණන්ති අත්ථො. යෙසං වසෙන විවාදො උප්පන්නො, තෙයෙව අධම්මවාදිනො, තෙසං තාව සො අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තතු, තතො අඤ්ඤාසං දෙවමනුස්සානං කථන්ති, වොදනා පරම්පරාය සංකිලෙසවත්ථුභාවතොති පරිභාරො. තෙනාහ - “කොසම්බකක්ඛන්ධකෙ වියා” තිආදි.

43. අභිඤ්ඤා දෙසිතාති අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය ජානිත්වා බොධිතා. පතිස්සයමානරූපාති අපදිස්ස පතිස්සයමානා ගරුකවසෙන නිස්සයමානසභාවා. තෙනාහ - “උපනිස්සාය විහරන්ති” ති, ගරුතරං නිස්සයං කත්වා විහරන්තිති අත්ථො. පරිවාරෙ පඤ්ඤත්තානිති, “ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා” ති, එවං නිද්ධාරෙත්වා පරිවාරපාළියං (පරි. 336) ආසඬකරවසෙන යපිතාති. “එවඤ්ච පන, හික්ඛවෙ, ඉමං සික්ඛාපදං උද්දිසෙය්‍යා” ති (පාරා. 39, 42, 43) විහඬගපායවසෙනෙව හි තාති භගවතා පඤ්ඤත්තාති. තානි යපෙත්වා සෙසානි සබ්බසික්ඛාපදානි අධිපාතිමොක්ඛං නාමාති, ඉදං ගොබ්බිකද්දඤායෙන චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං තෙසම්පි අධිපාතිමොක්ඛභාවතො.

තත්‍රායං නයොති තස්මිං සුප්පජ්ජනාය අප්පමත්තකභාවෙ අයං වක්ඛමානො. තානිති පණ්ණාසකානි. යො කොච්ඡි හික්ඛු වා හික්ඛුනී වා. දුක්කට්ඨත්ථුකන්ති යං කිඤ්චි දුක්කට්ඨාපත්තිවත්ථුකං. තෙනාති සුප්පජ්ජනභාවෙන මූලාපත්තිවිතික්කමස්ස අණුමත්තතාය.

පුබ්බභාගමග්ගන්ති ලොකියමග්ගං. තත්‍රාති තස්මිං පුබ්බභාගමග්ගං නිස්සාය විවාදුප්පාදෙ. ඔභාසඤ්ඤාණන්ති ඔභාසස්ස උප්පත්තිහෙතුභූතං ඤාණං. තත්ථ පන සො මග්ගසඤ්ඤිභාවෙන මග්ගො ව චතුබ්බිධොති සුතත්තා, “පට්ඨමමග්ගො නාමා” තිආදිමාහ. එවන්ති එවං අසන්දිද්ධං අපරිසඬකිතං පරිච්චත්තං කත්වා කම්මට්ඨානං කථෙතුං න සක්කොති.

වෙනියං න දිට්ඨන්ති තස්ස කතං ථූපං වදති. නින්දියෙ පුට්ඨජ්ජනභාවෙ යීතං පාසංසං අරියභාවං ආරොපෙත්වා තං මිච්ඡාලද්ධිං අහිනිවිස්ස පග්ගය්හ වොහරණතො සග්ගොපි මග්ගොපි වාරිකොයෙවාති. චුත්තඤ්ඤානං -

“යො නින්දියං පසංසති, තං වා නින්දති යො පසංසියො;
විචිතාති මුඛෙන සො කලිං, කලිතා තෙන සුඛං න වින්දති” ති. (සු. නි. 663;
සං. නි. 1.180-181; අ. නි. 4.3; නෙත්ති. 92);

“බණ්ණෙනෙව අරහත්තං පාපුණ්ණිකං සමත්ථකම්මට්ඨානකථං ආවික්ඛිස්සාමි” ති හි ඉමිතා තත්ථ කොහඤ්ඤම්පි දිස්සති; ඉතරෙසු පන චත්තබ්බමෙව නත්ථි.

උප්පාටෙත්වාති උද්ධරිත්වා. “අථ තෙ භික්ඛු”තිආදි සෙසං නාම. “අමතං තෙ පරිභුඤ්ජන්ති, යෙ කායගතාසතිං පරිභුඤ්ජන්ති”ති (අ. නි. 1.600) වචනං දුග්ගහිතං ගණ්භාපෙත්වා, “එත්තාවතා වො අමතං පරිභුත්තං නාම භවිස්සති”ති ආහ.

44. එවන්ති ආකාරලක්ඛණමෙතං, න ආකාරනියමනං. තෙන ඉමිනාව කාරණෙන ව යො විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍යාති චුත්තං හොති. ගරුස්මිං ගරුති පචත්තං චිත්තං ගරුච්ඡයත්තා තංසභවරිත්තත්තා ගරු, තස්ස භාවො ගාරවං, ගරුකරණං, තං එත්ථ නත්ථිති අගාරවො. තෙනාහ “ගාරවචිරහිතො”ති. ගරුස්ස ගාරවචසෙන පතිස්සයනං පතිස්සොති චුච්චති නිවචුත්තිතා, තප්පට්ඨකත්තො අප්පතිස්සොති ආහ – “අප්පතිස්සයො අනිවචුත්ති”ති. එත්ථ යථායං පුග්ගලො සත්ථරි අගාරවො නාම හොති, තං දස්සෙතුං, “එත්ථ පතා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තීසුකාලෙසු උපට්ඨානං න යාතීතිආදි සමුදායකිත්තනඅනවසෙසදස්සනං, අවයවතො පන අගාරවසිද්ධි යථා තං සාමඤ්ඤතො සික්ඛාපදසමාදානං තඛ්ඛිසෙසො හෙදො. එස නයො සෙසෙසුපි.

සක්කච්චං න ගච්ජතීති ආදරවසෙන න ගච්ජති. සඬ්ඝෙ කතොයෙව හොති සඬ්ඝපරියාපන්නත්තා තස්ස, යථා සඬ්ඝං උද්දිස්ස දින්නං එකෙන භික්ඛුනා පටිග්ගහිතං සඬ්ඝස්ස දින්නමෙව හොති. අපරිපූරයමානොව සික්ඛාය අගාරවො. තෙනාහ භගවා – “සික්ඛාය න පරිපූරකාරි”ති (ම. නි. 2.135). අත්තතො පරිසාය උප්පන්නං විවාදමූලං විසෙසතො අත්තතා වූපසමෙතඛිතො අත්තතො ව අනත්ථාවහතො “අජ්ඣත්ත”න්ත්වෙව චුත්තං. එස නයො ඛනිද්ධාති එත්ථාපි.

46. ජයානානීති ඡමුලානි. යථා සමනවසෙන සමථානං විවාදාදීසු අධිකත්තුභාවො, එවං විවාදාදීනං තෙහි අධිකත්තඛිතාපීති ආහ – “චූපසමනත්ථාය...පෙ.... අධිකරණානි”ති. තෙන අධිකරණසද්දස්ස කම්මත්ථතං ආහ. සමථා වා සමනවසෙන අධිකරියන්ති එත්ථාති අධිකරණානි, විවාදාදයො.

විවාදො උප්පන්නමත්තොව හුත්වා පරතො කක්ඛලත්ථාය සංවත්තනතො යං වත්ථුං නිස්සාය පයමං උප්පන්නො විවාදානුසාරෙන මූලකං විය අනුඛන්ධරොගො තමෙව තදඤ්ඤං වා වත්ථුං කත්වා පචඩ්ඪන්තො විවාදාධිකරණං පත්වා උපරි වඩ්ඪති නාම, අනුවාදාපත්තිකිව්වාධිකරණං පත්වා විවාදස්ස ව වඩ්ඪනං පාකටමෙව. තෙන චුත්තං – “චත්තාරි අධිකරණානි පත්වා උපරි වඩ්ඪන්තො සො විවාදො”ති. උප්පන්නානං උප්පන්නානන්ති (දී. නි. ටී. 3.331) උට්ඨිතානං උට්ඨිතානං. සමථත්ථන්ති සමනත්ථං.

අට්ඨාරසහි වත්ථුහිති ලක්ඛණවචනමෙතං යථා “යදි මෙ ඛ්‍යාධි දාහෙය්‍යං. දාතඛිබ්බිදමොසධ”න්ති (සං. නි. ටී. 2.3.39-42; කඬ්ඛා. අහි. ටී. අධිකරණසමථවණ්ණනා), තස්මා තෙසු අඤ්ඤතරෙන විවදන්තා, “අට්ඨාරසහි වත්ථුහි විවදන්ති”ති චුච්චන්ති. උපවදනාති අක්කොසො. වොදනාති අනුයොගො.

අධිකරණස්ථ සම්මුඛව විනයනතො සම්මුඛවිනයො. සන්නිපතිතපරිසාය ධම්මවාදිනං යෙභුය්‍යතාය යෙභුය්‍යසිකකම්මස්ස කරණං යෙභුය්‍යසිකා. කාරකසඬ්ඝස්ස සාමග්ගිවසෙන සම්මුඛිභාවො, න යථා තථා කාරකපුග්ගලානං සම්මුඛතමත්තං. භූතතාති තච්ඡතා. සච්චපරියායො හි ඉධ ධම්ම-සද්දො “ධම්මවාදි” තිආදිසු (දී. නි. 1.9) විය. විනෙති එතෙනාති විනයො, තස්ස තස්ස අධිකරණස්ස වූපසමාය භගවතා චුත්තවිධි, තස්ස විනයස්ස සම්මුඛතා විනයසම්මුඛතා. විවාදවත්ථුසඬ්ඛාතෙ අත්ථෙ පච්චත්ථිකා අත්ථපච්චත්ථිකා, තෙසං අත්ථපච්චත්ථිකානං. සඬ්ඝසම්මුඛතා පරිභායති සම්මතපුග්ගලෙහෙව වූපසමනතො.

නන්නි විවාදාධිකරණං. “න ඡන්දාගතිං ගච්ඡති” තිආදිනා (පරි. 383) චුත්තං පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතං. ගුළ්භකාදිසු අලජ්ජස්සන්තාය පරිසාය ගුළ්භතො සලාකග්ගාහො කාතඛිබ්බො; ලජ්ජස්සන්තාය විවටකො, බාලස්සන්තාය සකණ්ණජජපකො. යස්සා කිරියාය ධම්මවාදිතො ඛහුතරා, සා යෙභුය්‍යසිකාති ආහ – “ධම්මවාදිනං යෙභුය්‍යතායා” තිආදි.

එවං විනිවිජ්ඣන්ති ආපත්තිං දස්සෙත්වා රොපනවසෙන විනිවිජ්ඣං, පටිකම්මං පන ආපත්තාධිකරණසමථෙ පරතො ආගමිස්සති. න සමණසාරුජ්ජං අස්සාමණකං, සමණෙහි අකාතඛිබ්බං, තස්මිං. අජ්ඣාලාථෙ විනික්කමෙසති. පටිවරතොති පටිච්ඡාදෙන්තස්ස. පාපුස්සන්තාය පාපියො, පුග්ගලො, තස්ස කාතඛිබ්බකම්මං තස්සපාපියසිකං.

සම්මුඛවිනයෙනෙව වූපසමො නත්ථි පටිඤ්ඤාය, තථාරූපාය ඛන්තියා වා විනා අවූපසමනතො. එත්ථාති ආපත්තිදෙසනායං. පටිඤ්ඤාතෙ ආපන්නභාවාදිකෙ කරණකිරියා, “ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී” ති, පරිවාසදානාදිවසෙන ව පචත්තං වට්ඨකම්මං පටිඤ්ඤාතකරණං.

යථානුරූපන්ති “ද්විභි වතුභි තිභි එකෙනා” ති එවං චුත්තනයෙන යථානුරූපං. එත්ථාති ඉමස්මිං සුත්තෙ, එතස්මිං වා සමථවිචාරෙ. විනිවිජ්ජනයොති විනිවිජ්ජයෙ නයමත්තං. තෙනාහ “විත්ථාරො පනා” තිආදි.

47. සඬ්ඛෙපතොව චුත්තො, න සමථක්ඛන්ධකෙ විය විත්ථාරතො. තථාති ඉමිනා “ධම්මා” ති පදං ආකඬ්ඪති, එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, එවමාදිනා ඉමිනා පකාරෙනාති වාති චුත්තං භොති. බොධිපක්ඛියධම්මානං එකන්නානවජ්ජභාවතො නත්ථි අධම්මභාවො, භගවතො දෙසිතාකාරං භාපෙත්වා වඩ්ඪෙත්වා වා කථනං යථාධම්මං අකතන්ති කත්වා අධම්මභාවොති දස්සෙන්නො ආහ – “තයො සතිපට්ඨානා” තිආදි.

නිය්‍යානිකන්ති සපාටිඝිරං අජ්ජට්ඨානං හුත්වා පචත්තති. තථෙවති ඉමිනා “එවං අම්භාක” තිආදිනා චුත්තමත්ථං ආකඬ්ඪති. භූතෙන...පෙ.... කාතඛිබ්බකම්මං ධම්මො නාම යථාධම්මං කරණතො, චුත්තවිපරියායතො ඉතො පරං.

අධම්මො. අයං චිනයො නාම රාගාදීනං සංවරණතො පභානතො පටිසංඛානතො ව.
 අයං අචිනයො නාම රාගාදීනං අචිනයනතො. අයං චිනයො නාම
 යථාචිනයකරණතො, චුත්තචිපරියායෙන ඉතරො අචිනයො. චන්ද්‍රසම්පත්තිආදිනා
 එව සබ්බෙසං චිනයකම්මානං අකුප්පතාති ආහ - “චන්ද්‍රසම්පත්ති...පෙ.... අයං
 චිනයො නාමා”ති, තප්පට්ඨකංතො අචිනයො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ
 “චන්ද්‍රචිපත්ති”තිආදි.

සම්මාපට්ඨත්තියා නයනට්ඨෙන යථාචුත්තො ධම්මො එව නෙත්ති, තතො එව
 සත්තස්ස විය රජ්ජු අසිලපවත්තිහෙතුතාය ධම්මරජ්ජුති අත්ථො චුත්තො.
 සුත්තන්තපරියායෙන තාව දස කුසලකම්මපථා ධම්මොති එවං චුත්තා. සා එව වා
 හොතු ධම්මනෙත්ති, යො ඉධ ඉමිස්සා වණ්ණනාය, “ජත්තිංස
 බොධිපක්ඛියධම්මා”තිආදිනා ධම්මෙන ව චිනයෙන ව චුත්තො, සො එව වා
 ධම්මනෙත්ති හොතුති ආනෙත්වා යොජනා. තාය ධම්මනෙත්තියා සමෙති තාය
 යථාචුත්තාය ධම්මනෙත්තියා සංසන්දති, එකලක්ඛණමෙව හොතිති අත්ථො. එවං
 විවාදවත්ථුහො ධම්මො වෙ “ධම්මො”ති, අධම්මො වෙ “අධම්මො”ති, චිනයො
 වෙ “චිනයො”ති, අචිනයො වෙ “අචිනයො”ති නිව්ඡිනන්තෙන එකච්චානං
 විවාදාධිකරණමෙව දස්සිතං තස්ස වූපසමධම්මානං අපරියොසාපිතත්තා.

48. තං පනෙතන්ති විවාදාධිකරණං පච්චාමසති. වාරෙ
 අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන පත්තෙපි. ද්විතීති යස්මිං ආවාසෙ විවාදාධිකරණං
 උප්පන්නං, තත්ථ වාසිහි ද්විතීපි හික්ඛුහි අතිරෙකතරා.

49. ඛන්ධසාමන්තන්ති ආපත්තික්ඛන්ධභාවෙන සමීපං. ආපත්තිසාමන්තං නාම
 පුබ්බභාගා ආපජ්ඣිතබ්බආපත්ති. මෙටුනරාගවසෙන කායසංසග්ගෙ දුක්ඛට්ඨස්ස
 වත්ථුති ආහ - “පයමපාරාජිකස්ස පුබ්බභාගෙ දුක්ඛට්ඨ”න්ති. සෙසානං තිණ්ණං
 පාරාජිකානං පුබ්බභාගෙ ටුල්ලච්චයමෙව.

50. පරික්කම්ත්වා උපක්කම්ත්වා. ආපත්තාධිකරණං දස්සිතං තත්ථෙව
 විසෙසතො පටිඤ්ඤාය කාරෙතබ්බතාය ඉච්ඡිතබ්බත්තා.

52. කම්මස්ස චන්ද්‍ර දස්සිතං න සමථොති අධිජ්ජායො. නනු වායං
 සමථාධිකාරොති? සච්චං, සමථස්ස පන කාරණෙ දස්සිතෙ සමථො දස්සිතොව
 හොතිති දස්සෙතුං “එවරූපස්ස හී”තිආදි චුත්තං.

53. ඉදං කම්මන්ති “ඉදං අම්භාකං භණ්ඩනජාතාන”න්තිආදිනා චුත්තකම්මං.
 තිණ්ණවත්ථාරකසදිසත්තාති තංසදිසතාය තබ්බොභාරොති දස්සෙති යථා - “එස
 බ්‍රහ්මදත්තො”ති. ආකාරමත්තමෙව තිණ්ණවත්ථාරකකම්මං නාම, න පන තස්ස
 සබ්බසො කරණවිධානං. තෙනාහ “ඛන්ධකෙ”තිආදි. ගිහීනං හීනෙන
 බ්‍රුංසනවම්භනං යථා “තිලසංගුළිකා නත්ථි”ති. ධම්මිකපටිස්සවෙසු

විසංවාදනාවසෙන ආපන්නා ආපත්ති. අස්සාති කිච්චාධිකරණස්ස.
සම්මුඛාවිනයෙනෙව වූපසමො සඨසසම්මුඛතාදිනාව වූපසමනතො.

54. සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියවචනතො කොසම්බියසුත්තෙ (ම. නි. 1.492)
සොතාපත්තිමග්ගසම්මාදිට්ඨි කථිතා, ඉධ පන ‘දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො
විහරති’ චිචෙව චුත්තත්තා, “ඉමස්මිං සුත්තෙ සොතාපත්තිඵලසම්මාදිට්ඨි චුත්තාති
වෙදිතබ්බා” ති චුත්තං. පාපකම්මස්ස අප්පතා මහන්තතා සාවජ්ජභාවස්ස
මුද්දතික්ඛතාවෙන වෙදිතබ්බාති ආහ “අණුන්ති අප්පසාවජ්ජං. ථුලන්ති
මහාසාවජ්ජ” න්ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

සාමගාමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. සුනක්ඛත්තසුත්තවණ්ණනා

55. හෙට්ඨිමග්ගෙහි ඤාතමරියාදාය පජානනතො අඤ්ඤා, මග්ගපඤ්ඤා.
තස්ස ඵලභාවතො අග්ගඵලපඤ්ඤා, තංසහගතා සම්මාසඨිකප්පාදයො ව
“අඤ්ඤා” ති චුත්තාති ආහ “අඤ්ඤාති අරහත්ත” න්ති. චතුහි පදෙහි කථිතා,
“පරිවිණ්ණා මෙ භගවා” ති ආදියු විය න ඵකපදෙනෙව. “ලොකුත්තරො ධම්මො
අධිගතො මයා” ති මඤ්ඤනාමත්තං අධිමානොති දස්සෙන්නො, “අප්පත්තෙ
පත්තසඤ්ඤිනො” ති ආදිමාහ.

56. ඉදං යානන්ති ඉදං ඔභාසාදිසම්මුතිහෙතුභූතං උළාරතරං උදයබ්බයඤාණං.
උළාරතරභාවෙන හි තං මග්ගඵලපඤ්ඤාය පච්චයො හුත්වා යාථාවතො
දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යානාය විපස්සකං විසංවාදෙති. තෙනාහ “අවිභූතං අන්ධකාර” න්ති.
ඉමං පඤ්ඤන්ති ඉමං සුත්තං ගම්භීරං ලොකුත්තරපටිසංයුත්තං අත්තනා ඤාතුං
ඉච්ඡිතං අත්ථං. උග්ගහෙත්වාති කෙවලං පිටකසම්පාදනවසෙනෙව උග්ගණ්හිත්වා.
තෙනාහ “අජානිත්වා” ති. විසෙවමානාති කිලෙසවිසෙ අවමානෙන්නා, සාසනස්ස වා
අනුපකාරවිරූපපච්චයෙ සෙවමානා. ඵවමස්සාති ඵවං චුත්තනයෙන තෙසං
කරණහෙතු අස්ස චිත්තස්ස ධම්මදෙසනාවසෙන පචිත්තස්ස. අඤ්ඤථාභාවො
අදෙසෙතුකාමතා භොති. තත්ති යථාචුත්තමත්ථං සන්ධාය. ඵතන්ති “තස්සපි භොති
අඤ්ඤථත්ත” න්ති ඵවං චුත්තං.

58. කිලෙසෙහි ආමසියතිති ආමිසං, ලොකෙපරියාපන්නං ආමිසන්ති ඉධ පඤ්ච
කාමගුණා අධිප්පෙතාති තෙසු වට්ඨාමිසභාවෙපි ලහිතෙ කාමාමිසභාවො සිද්ධොති
ආහ – “වට්ඨාමිසකාමාමිසලොකාමිසභූතෙසු” ති. කාමගුණා හි වට්ඨස්ස
වඩ්ඪිනතො වට්ඨාමිසං, කාමෙතබ්බතො කාමතණ්හාය ආමසිතබ්බතො කාමාමිසං,
යෙභූයාතො සත්තලොකස්ස ආමිසභාවතො ලොකාමිසං. කාමගුණසභාගාති
කාමගුණානුලොමා කාමගුණපටිසංයුත්තා. ආනෙඤ්ජසමාපත්තිපටිසංයුත්තායාති
කිලෙසිඤ්ජනරහිතතාය ඉධ ආනෙඤ්ජාති අධිප්පෙතාහි හෙට්ඨිමාහි
අරූපසමාපත්තිහි පටිසංයුත්තාය. ඵවරූපොති ලොකාමිසභූතෙසු පච්චයෙසු

අධිමුත්තො තත්තිත්තො තග්ගරුකො තප්පබ්භාරො. එත්තාවතාති එවං සද්ධානං මනුස්සානං දස්සනෙන තෙසං පචත්තිතාසයෙන ව. සීසං නික්ඛන්තං හොතිති ලාභාසාය සීසං ඛහි නික්ඛන්තං විය හොති. උදරං එලිතන්ති අතිබහුභණ්ඩං පක්ඛිපියමානං පසිබ්බකං විය ලද්ධබ්බස්ස අතිපහුතභාවෙන උදරං චීතං හොති.

59. යථා පුරිමා ද්වෙ අරුපසමාපත්තියො අත්තනො පච්චනීකකිලෙසෙහි අනිඤ්ජනනො “අනිඤ්ජා”ති වුච්චන්ති, එවං ඉතරාපි. තං පවුත්තන්ති ලොකාමිසසංයොජනං විගතං.

60. නිසංසන්ති “එත්තකො අය”න්ති පරිච්ඡෙදන්ති අත්ථො. සිලෙසෙනාති වම්මකාරසිලෙසාදිසිලෙසෙන, වජිරලෙපසිලෙසෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. තං භින්නන්ති ආනෙඤ්ජසංයොජනං භින්නං විධම්තං සමතික්කන්තං තාසු සමාපත්තීසු අපෙක්ඛාභාවතො. අප්ඤ්ඤාසයෙන අසම්බද්ධත්තා වුත්තං – “ද්වෙධාභින්නා සෙලා විය හොති”ති. තෙනාහ – “තං සමාපජ්ජිස්සාමිති චිත්තං න උප්පජ්ජති”ති.

61. වත්තන්ති ඡඩ්ඛිතං, විස්සට්ඨන්ති අත්ථො.

62. උපරිසමාපත්තිලාභිනොති එත්ථ උපරිසමාපත්තීති අරහත්තඵලසමාපත්ති අධිජ්ජෙතා, අරහතො ව මග්ගාධිගමෙනෙව අනාගාමිඵලසමාපත්ති, සෙක්ඛානං විසයා හෙට්ඨිමා ඵලසමාපත්තියො පටිජ්ජස්සද්ධා. ලොකියා පන නිකන්තිජ්ජහානෙන පටිනිස්සට්ඨාති ආහ – “හෙට්ඨා...පෙ.... න උප්පජ්ජති”ති.

63. “පඤ්ච බො ඉමෙ, සුනක්ඛන්ත, කාමගුණා”තිආදිනා ආරද්ධදෙසනා, “සම්මා නිබ්බානාධිමුත්තො පුරිසපුග්ගලො”ති අරහත්තකිත්තනෙන නිට්ඨාපිතාති තතො පරං, “යානං බො පනා”තිආදිකා දෙසනා, “පාටියෙක්කො අනුසන්ධි”ති වුත්තා. තෙනාහ “හෙට්ඨා ඡී”තිආදි. තත්ථ යථා බිණ්ණාසවස්ස සමාපත්තිලාභිනොති යොජනා, එවං වා බිණ්ණාසවස්ස සුක්ඛවිපස්සකස්සාති යොජෙතබ්බො. පටික්ඛිත්තං අට්ඨකථායං. තස්ස පටික්ඛෙපස්ස කාරණං දස්සෙතුං “සමාපත්තිලාභිනො ඡී”තිආදි වුත්තං. යථා සුක්ඛවිපස්සකො අධිමානිකො සමාපත්තිලාභිනො සමානායොගක්ඛමො අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤිකාය හෙදාභාවතො, එවං සුක්ඛවිපස්සකො බිණ්ණාසවො සමානායොගක්ඛමො බිණ්ණාසවභාවෙන විසෙසාභාවතො, තස්මා “සමාපත්තිලාභිමිහි කට්ඨෙ ඉතරොපි කට්ඨොව හොති”ති වුත්තං. ද්විත්තං භික්ඛුනන්ති සමාපත්තිලාභිනො අධිමානිකස්ස බිණ්ණාසවස්ස ව. තෙනෙවාහ “පුපුජ්ජනස්ස කාවා”තිආදි.

යදග්ගෙනාති යෙන භාගෙන. යදිපි බිණ්ණාසවස්ස අසප්පායාරම්මණං කිලෙසානං උප්පත්තියා පච්චයො න හොති තෙසං සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තා. සන්තවිහාරපරිපන්ථො පන සියා විසභාගතොති වුත්තං – “බිණ්ණාසවස්සපි අසප්පායමෙවා”ති. තෙනාහ – “විසං නාම...පෙ.... විසමෙවා”ති. එතෙන “යථා විසජානනං අප්පමාණං, විකාරුජ්ජාදනතො පන තං පරිහරිතබ්බං, එවං

පරිඤ්ඤාතම්පි වත්තු අත්ථවිසෙසාභාවෙන ඵකරූපමෙවාති තං
 පරිහරිතබ්බමෙවා”ති දස්සෙති. තෙනාහ “න හී”තිආදි. න හී අසංවුතෙන හවිතබ්බං
 අසාරූප්පභාවතො. යුත්තපයුත්තෙනෙවාති සභාගාරම්මණස්ස ආලොකනාදියු
 යුත්තෙනෙව හවිතුං වට්ටති.

64. යත්ථ සයං නිපතති උප්පජ්ජති, තස්ස සන්තානස්ස විප්පසන්තවසෙන
 රූප්පනතො, විසසඬ්ඛාතස්ස දුක්ඛස්ස මූලභාවතො ච “අවිජ්ජාසඬ්ඛාතො
 විසදොසො”ති වුත්තං. රූප්පතීති කත්තබ්බාදිමුච්ඡාපාදනෙන විකාරං උප්පාදෙති.
 අනුද්ධංසෙය්‍යාති විබාධෙය්‍යා. රාගො හි උප්පජ්ජමානොව කුසලචිත්තප්පවත්තියා
 ඔකාසං අදෙන්තො තං විබාධති; තථාභූතො සද්ධාසිනෙනස්ස
 සමථවිපස්සනාහිවුඬ්ඪියා වමනෙන ච තං විසොසෙති මිලාපෙති. තෙනාහ
 “සොසෙය්‍ය මිලාපෙය්‍යා”ති. සගහණසෙසන්ති ගහෙනබ්බවිසං සාවසෙසං කත්වාති
 අත්ථො. න අලං න සමත්ථන්ති අනලං. සුකපරියායො පාළියං වුත්තො සුක-
 සද්දොති ආහ – “විහිසුකාදි ච සුක”න්ති.

සඋපාදානසල්ලුද්ධාරො විය අප්පහීනො අවිජ්ජාවිසදොසො දට්ඨබ්බො
 මහානත්ථුප්පාදනතො. අසප්පාය...පෙ.... අසංවුතකාලො දට්ඨබ්බො අත්තභාවස්ස
 අපරිහරණභාවතො. මරණං විය සික්ඛං පච්චක්ඛාය හීනායාවත්තනං
 අධිසීලසඬ්ඛාතස්ස ආයුනො අපෙතත්තා. මරණමත්තං දුක්ඛං විය ආපත්තියා
 ආපජ්ජනං යථාචුත්තස්ස ආයුනො උපපිළනකභාවතො. ඉමිනාව නයෙන
 ඔපම්මසංසන්දනන්ති ඵත්ථ අනුපාදිසෙසසල්ලුද්ධාරො විය පහීනො
 අවිජ්ජාවිසදොසො; සප්පාය...පෙ.... සුසංවුතකාලො, තදුභයෙන වණෙ පුටුත්තං න
 ගතෙ මරණාභාවො විය සික්ඛාය අපච්චක්ඛානං, මරණමත්තදුක්ඛාභාවො විය
 අඤ්ඤතරාය සංකිලිට්ඨාය ආපත්තියා අනාපජ්ජනන්ති යොජනා වෙදිතබ්බා.

65. සතියාති ඵත්ථ යස්මා “අරියායා”ති න විසෙසිතන්ති ආහ – “සති
 පඤ්ඤාගතිකා”තිආදි. පඤ්ඤා චෙත්ථ ලොකියා අධිප්පෙනා, න ලොකුත්තරාති ආහ
 – “පරිසුද්ධාය විපස්සනාපඤ්ඤායා”ති.

බිණාසවස්ස බලන්ති උළාරතමෙසු දිබ්බසදිසෙසුපි ආරම්මණෙසු මනවිජට්ඨානං
 ඉන්ද්‍රියානං අනුපනමනහෙනුභූතං සුසංවුතකාරිසඬ්ඛාතං බිණාසවබලං දස්සෙන්නො,
 “සංවුතකාරි”ති වුත්තං, උක්කංසගතසතිවෙපුල්ලත්තා යථා අසංවරස්ස අසංවරො
 හොති, ඵචං සතිසම්පජ්ඤාබලෙන චක්ඛාදිද්වාරාති සංවරිත්වා දස්සනාදිකිච්චකාරි.
 ඵචං ඡානිත්වාති “උපධි දුක්ඛස්ස මූල”න්ති ඵචං විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය
 මග්ගපඤ්ඤාය ඡානිත්වා. උපධියති දුක්ඛං එතෙහිති උපධි, කිලෙසාති ආහ –
 “කිලෙසුපධිපහානා නිරූපධි”ති. තතො ඵච උපාදියති දුක්ඛං එතෙහිති කිලෙසා
 “උපාදානා”තිපි වුච්චන්තිති ආහ – “නිරූපාදානොති අත්ථො”ති. උපධි සම්මදෙව
 බියන්ති ඵත්තාති උපධිසඬ්ඛයො, නිබ්බානන්ති ආහ – “උපධිනං සඬ්ඛයභූතෙ
 නිබ්බානෙ”ති. ආරම්මණතොති ආරම්මණං කත්වා තදාරම්මණාය ඵලවිමුත්තියා
 විමුත්තො. කාමුපධිස්මිං කායං උපසංහරිස්සතීති “කාමෙසෙවිස්සාමි”ති තත්ථ

කායං උපනාමෙස්සති; කායුපසංභාරො තාව තිට්ඨතු, තථා චිත්තං වා උප්පාදෙස්සතිති එතං කාරණං නත්ථීති. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

සුනක්ඛත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ආනෙඤ්ජප්පායසුත්තවණ්ණනා

66. ඛණ්ඩගුණාය න නිච්චා න ධූවාති අනිච්චා. තතො එව පණ්ඩිතෙහි න ඉච්චා න උපගන්තබ්බාතිපි අනිච්චා. සො වායං අනිච්චත්ථො උදයවයපරිච්ඡින්නතාය වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්නො, “භුත්වා අභාවට්ඨොන අනිච්චා”ති ආහ; උප්පජ්ජිත්වා විනස්සනතොති අත්ථො. අයඤ්ච අනිච්චතා වක්ඛමානා ව තුච්ඡාදිතා ද්වින්නම්පි කාමානං සාධාරණොති ආහ – “වත්ථුකාමාපි කිලෙසකාමාපි”ති. ඊත්තා විචිත්තා, තෙසං නිච්චසාරාදීනං අත්තති අභාවතො තෙහි විසුංභූතා. යථා පන සබ්බසො සභාවරහිතමාකාසං “තුච්ඡං ඊත්ත”න්ති වුච්චති, න එවමෙන. එතෙ පන කෙවලං නිච්චසාරාදිවර්ගතො එව තුච්ඡා ඊත්තාති දස්සෙන්නො “න පනා”තිආදිමාහ. “න හි තුච්ඡමුට්ඨි නාම නත්ථී”ති ඉදං ලොකසමඤ්ඤාවසෙන චුත්තං, ලොකසමඤ්ඤා ලොකියකථා න ලඛිසිතබ්බා.

මුසාති ඉත්තරපච්චුපට්ඨානතාය න දිස්සතිති ආහ “මුසාති නාසනකා”ති. විසංවාදනට්ඨොන වා මුසා. එතෙ හි අසුභාදිසභාවාපි බාලානං සුභාදිභාවෙන උපට්ඨහන්තා සුභාදිග්ගහණස්ස පච්චක්ඛ්භාවෙන සත්තෙ විසංවාදෙන්නි. නස්සනසභාවාති ඛණ්ඩගුණත්තා ඉත්තරපච්චුපට්ඨානතාය දිස්සමානා වියපි භුත්වා අපඤ්ඤායනකපකතිකා. තෙනාහ “බෙත්තං වියා”තිආදි. ධම්මසද්දො චෙත්ථ “ජාතිධම්මාන”න්තිආදිසු (දී. නි. 2.398) විය පකතිපරියායො, තථා සභාවසද්දො වාති දට්ඨබ්බං. මොසධම්මාති මොසනපකතිකා, කුසලහණ්ඩහරණසභාවාති අත්ථො. මායාකතන්ති මායාය කතං උදකාදිමණිආදිආකාරෙන මායාදිනා උපට්ඨාපිතං; මායාකතං විය මායාකතං අඤ්ඤසභාවා භුත්වා අතථා උපට්ඨහනතො. තෙනාහ “යථා”තිආදි. වක්ඛුපථෙ එව කතවිජ්ජාය, න තතො පරන්ති චුත්තං – “දස්සනුපවාලෙ ඨිතස්සෙව තථා පඤ්ඤායති”ති. තයිදං සම්බරවිජ්ජාවසෙන චුත්තං.

එවං තාවකාලිකභාවෙන කාමානං මායාකතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි තතො අඤ්ඤානපි පකාරෙන දස්සෙතුං “යථා වා”තිආදි චුත්තං. අනිච්චාදිසභාවානං කාමානං නිච්චාදිසභාවදස්සනං විපල්ලාසසහගතතාය වෙදිතබ්බං. බාලානං ලාපනතොති අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානං අන්ධබාලානං පුග්ගලානං විපල්ලාසහෙතුතො. මනුස්සලොකෙ යත්වා මනුස්සානං වා වසෙන හගවතා භාසිතත්තා චුත්තං – “දිට්ඨධම්මිකා කාමාති මානුසකා පඤ්ච කාමගුණා”ති. තතො එව ව “සම්පරායිකාති තෙ යපෙත්වා අවසෙසා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ දිට්ඨධම්මා පච්චක්ඛ්භාවා ආරම්මණභූතා එතාසං අත්ථීති දිට්ඨධම්මිකා. සම්පරායිකෙ කාමෙ ආරබ්භ උප්පන්නසඤ්ඤා සම්පරායිකා. තෙ සමෙච්ච ධියති එත්ථ ආණාති ධෙය්‍යං, ආණාපවත්තිට්ඨානං. මාරස්ස ධෙය්‍යන්ති මාරධෙය්‍යං තස්ස ඉස්සරියපවත්තනත්තා.

තෙතාහ “යෙහි” තිආදි. ගහිතන්ති විසයවිසයිභාවෙන ගහිතං, ආරම්මණවසෙන ආරම්මණකරණවසෙන ච ගහිතන්ති අත්ථො. තත්ථ ආරම්මණකරණවසෙන ගහණං නාම “ඉදං මය්හ” න්ති අවිභාගෙන පරිග්ගහකරණං; ආරම්මණවසෙන පන ගහණං භාගසො ආරම්මණානුභවනන්ති වදන්ති. උභයස්සපි පන තණ්හාරාගවසෙන ගහණං සන්ධාය, “උභයමෙතං ගහිත” න්ති වුත්තං. මාරොති කිලෙසමාරො. යදග්ගෙන කිලෙසමාරො, තදග්ගෙන දෙවපුත්තමාරොපි තෙ අත්තනො වසං වත්තෙති. තං සන්ධායාති ධම්මමුඛෙන පුග්ගලග්ගහණං සන්ධාය.

අප්පහිනවිපල්ලාසා හි පුග්ගලා කාමාධිමුත්තා මාරස්ස ඉස්සරියවත්තනට්ඨානතාය “මාරධෙය්‍ය” න්ති වුත්තා, තථා මාරස්ස නිවාපගොවරපරියායෙහිපි තෙ එවං වුත්තාති දස්සෙන්නො, “යථා චොළස්සා” තිආදිමාහ. නිවපතිති නිවාපො, සො එව ඛිජන්ති නිවාපඛිජං. තෙති කාමගුණා. යත්ථාති යස්මිං පදෙසෙ.

මනසි භවාති මානසාති ආහ “චිත්තසම්භූතා” ති. තෙ පන අවිජ්ජාදයො පාළියං ආගතා. එවඤ්ඤි ලොභිතසන්නිස්සයො පුබ්බො විය අනුරොධුපනිස්සයො විරොධොති දස්සෙන්නො, “මමායිතෙ වත්ථුස්මි” න්තිආදිමාහ. තෙධාති එත්ථ ඉධාති නිපාතමත්තං “ඉධාහං, හික්ඛවෙ, භුත්තාචී අස්ස” න්තිආදිසු (ම. නි. 1.30) විය. කාමලොකන්ති කාමගුණසඬ්ඛාතං සඬ්ඛාරලොකං, යත්ථ වා ලොකෙ කාමගුණවත්තං ලොකං. චිත්තෙන අධිට්ඨහිත්වාති කුමාරාරම්මණං පටිභාගනිමිත්තං භාවනාවිත්තෙන උප්පාදෙත්වා. පරිත්තං නාම වික්ඛම්භනඅසමත්ථත්තා කිලෙසෙහි පරිතො ඛණ්ඩිතං විය හොති. තස්ස පටික්ඛෙපෙනාති පරිත්තභාවපටික්ඛෙපෙන. පමාණන්තිපි කාමාවචරමෙව පාපකානං පමාණකරණධම්මානං වික්ඛම්භනවසෙන අප්පජ්ජනතො. තප්පටික්ඛෙපවසෙන අප්පමාණං නාම මහග්ගතන්ති ආහ – “රූපාවචරං අරූපාවචර” න්ති. සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසානං අප්පභානෙන මහග්ගතජ්ඣානම්පි සුභාවිතං නාම න හොති, පගෙව පරිත්තජ්ඣානන්ති ආහ – “සුභාවිතන්ති...පෙ.... ලොකුත්තරස්සෙවෙනං නාම” න්ති. එතස්ස වසෙනාති “සුභාවිත” න්ති පදස්ස වසෙන.

තමෙව පටිපදන්ති තමෙව අභිජ්ඣාදිපභානාවහං කුමාරපටිපදං. අරහත්තෙ තස්ස උපායභූතාය විපස්සනාය වා චතුත්ථජ්ඣානෙන තස්ස උපායභූතෙ උපචාරෙ වා සති චිත්තං පසන්නමෙව හොතිති ආහ – “අරහත්තං වා...පෙ.... උපචාරං වා” ති. අධිමොක්ඛසම්පසාදොති “අප්පෙව අරහත්තං ගණ්හිස්සාමි” ති වා විපස්සනාය විථිපටිපන්නත්තා; “අප්පෙව චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙස්සාමි” ති වා උපචාරසමාධිනා චිත්තස්ස සමාහිතත්තා අධිමුච්චනභූතො සම්පසාදො. පටිලාභසම්පසාදොති අරහත්තස්ස චතුත්ථජ්ඣානස්ස වා අධිගමසඬ්ඛාතො සම්පසාදො. පටිලාභොපි හි කිලෙසකාලුසියාහිභවනතො චිත්තස්ස සුප්පසන්නභාවාවහත්තා “සම්පසාදො” ති වුත්තො. පච්චයාති නාමරූපපච්චයා අවිජ්ජාදයො. සබ්බථාති සමුදයතො අත්ථධිගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො

නිස්සරණතොති සබ්බජ්ජකාරොන. ආසාති අධිමුච්චනවසෙන ආසීසනා. තෙනාහ – “ආසා සන්තිට්ඨති, අධිමොක්ඛං පටිලහති”ති.

පාදකන්ති පදට්ඨානං. කිලෙසා සන්තිසීදන්තිති නිවරණසහගතා එව කිලෙසා වික්ඛම්භනවසෙන වූපසමන්ති. සතීති උපචාරජ්ඣානාවහා සති සන්තිට්ඨති. සඬබාරගතන්ති භාවනාය සමතාය පවත්තමානත්තා, ඉමෙ ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣාසිගාදයො එකරසා හුත්වා පවත්තන්තිති, භාවනාවිත්තුප්පාදපරියාපන්නං සඬබාරගතං විභූතං පාකටං හුත්වා උපට්ඨාති. විත්තුප්පාදොති භාවනාවිත්තුප්පාදො. ලෙපපිණ්ඩෙති සිලෙසපිණ්ඩෙ ලග්ගමානො විය අප්පිතො විය හොති. උපචාරෙන සමාධියති උපචාරජ්ඣානෙන සමාධියති. අයන්ති අයං දුට්ඨොපි අධිමුච්චනාකාරො අධිමොක්ඛසම්පසාදො නාම. තස්මිං සම්පසාදෙ සතීති එතස්මිං විපස්සනාලක්ඛණෙ, උපචාරජ්ඣානෙ වා අධිමොක්ඛසම්පසාදෙ සති. යො පන අරහත්තං වා පටිලහති චතුත්ථජ්ඣානං වා, තස්ස විත්තං විජ්ජසන්නං හොතියෙව, අයං නිජ්ජරියායනො පටිලාභසම්පසාදො, එවං සන්තෙපි ඉධාමිජ්ජෙනමෙව දස්සෙතුං, “ඉධ පනා”තිආදි වුත්තං. විපස්සනා භීතිආදි වුත්තස්ස සමත්ථනං. තත්ථ පඤ්ඤායාති අරහත්තපඤ්ඤාය. අධිමුච්චනස්සාති සද්දහනං උස්සුක්කාපජ්ජනස්ස. උපචාරන්ති උපචාරජ්ඣානං. ආනෙඤ්ජසමාපත්තියා අධිමුච්චනස්ස කාරණන්ති යොජනා.

එතරහි වාති ඉදානිමෙව. ආනෙඤ්ජං වාති චතුත්ථජ්ඣානං වා. සමාපජ්ජතිති අධිගච්ඡති. ඉදං භීතිආදිනා සඬබෙපතො වුත්තමත්ථං විවරති. අරහත්තසවිජ්ජිරියා නාම අග්ගමග්ගභාවනාය සති අත්ථතො ආපන්නා හොති, අග්ගමග්ගපඤ්ඤා එව තදත්ථං අධිමුච්චිතබ්බාති දස්සෙන්නො, “අථ වා”ති විකප්පන්තරමාහ. තත්ථ යථා නාම පාසාදස්ස අත්ථාය සමානිතදබ්බසම්භාරාවයෙව අප්පහොන්තෙ කුටාගාරං කාතුං න පහොන්තියෙව, එවංසම්පදමිදන්ති දස්සෙන්නො, “තං අනභිසම්භුණන්නො ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජති”ති ආහ. චතුසච්චං වා සච්ඡිකරොති හෙට්ඨිමමග්ගාධිගමනවසෙන ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජති උභයස්සපි හෙතුපරිග්ගහිතත්තා.

තත්ත්වා තස්මිං “පඤ්ඤාය වා අධිමුච්චති, ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජති”ති යථාවුත්තෙ විසෙසාධිගමෙ අයං ඉදානි වුච්චමානො යොජනාන යො. එවං හොතීති ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන විත්තාහිනිභාරො හොති. කිච්චන්ති පබ්බජිතකිච්චං. තතොති අරහත්තාධිගමනතො. ඔසක්කිතමානසොති සංකුචිතවිත්තො. අන්තරා න තිට්ඨතීති අසමාහිතභූමියං න තිට්ඨති. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං “යථා”තිආදි වුත්තං. තත්ත්වායං සඬබෙපත්ථො – යථා තස්ස පුරිසස්ස වනමහිංසං ගහෙතුං උස්සාහවතො ඔසක්කන්තස්ස සසගොධාදිග්ගහණෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි, එවං ඉමස්සපි භික්ඛුනො අරහත්තං ගහෙතුං උස්සාහවතො තතො ඔසක්කිත්වා චතුත්ථජ්ඣානසමාපජ්ජනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථිති. එසෙව න යොති යථාවුත්තං උපමං උපමාසංසන්දනඤ්ච මග්ගභාවනායොජනායං චතුසච්චසච්ඡිකිරියායොජනායඤ්ච අතිදිසති.

හෙතුඅත්ථජොතනො යන්ති නිපාතො, කරණෙ වා එතං පච්චත්තවචනන්ති ආහ “යෙන කාරණෙන”ති. තස්ස සංවත්තනං අරහති, තං වා පයොජනං එතස්සාති තංසංවත්තනිකං. විඤ්ඤාණන්ති විපාකවිඤ්ඤාණං. ආනෙඤ්ජසභාවං උපගච්ඡතිති ආනෙඤ්ජපගං. යථා කුසලං ආනෙඤ්ජසභාවං, එවං තං විපාකවිඤ්ඤාණමපි ආනෙඤ්ජසභාවං උපගතං අස්ස භවෙය්‍යා. තෙනාහ – “කාදිසමෙව භවෙය්‍යාති අත්ථො”ති. කෙච්ඡිති අභයගිරිවාසිනො. කුසලවිඤ්ඤාණන්ති විපාකවිඤ්ඤාණමපි තං කුසලං විය වදන්ති. තත්තාමකමෙවාති කුසලං විය ආනෙඤ්ජනාමකමෙව සීයා. එත්ථ ව පුරිමවිකජපෙ “ආනෙඤ්ජපග”න්ති තංසදිසතා වුත්තා, දුතියවිකජපෙ තනො එව තංසමඤ්ඤතා. සො පනායමත්ථොති ආනෙඤ්ජසදිසතාය විපාකකාලෙපි තංනාමකමෙව අස්සාති යථාවුත්තො අත්ථො. ඉමිනා නයෙනාති ඉමිනා වුත්තනයෙන. එත්ථ හි ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරහෙතුවිපාකවිඤ්ඤාණං “ආනෙඤ්ජපගං හොති විඤ්ඤාණ”න්ති වුත්තත්තා තංනාමකමෙව කත්වා දිපිතං. අරහත්තස්සාපිති අපිසද්දෙන අග්ගමග්ගභාවනායපි හෙට්ඨිමමග්ගභාවනායපිති අත්ථො සංගහිතොති දට්ඨබ්බො. සමාධිවසෙන ඔසක්කතා කථිතාති “විපුලෙන මහග්ගතෙන චෙතසා විහරෙය්‍ය”න්ති සමථනයං දස්සෙත්වා දෙසනා කථිතා.

67. අයඤ්භි භික්ඛුති යං උද්දිස්ස අයං දුතියානෙඤ්ජසජ්ජායදෙසනාය භික්ඛු වුත්තො. පඤ්ඤවත්තතරොති වත්වා තං දස්සෙතුං, “ද්විත්තමපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති”ති වුත්තං. හෙට්ඨිමස්ස හි “යෙ ව දිට්ඨධම්මිකා කාමා”තිආදිනා රූපසද්දගන්ධරසථොට්ඨබ්බානෙව රූපමුඛෙන විපස්සනාභිනිවෙසො කතො, ඉමස්ස පන “යං කිඤ්චි රූප”න්තිආදිනා සකලරූපධම්මවසෙන. භගවා හි කම්මට්ඨානං කථෙත්තො කම්මට්ඨානිකස්ස භික්ඛුනො කාරණබලානුරූපමෙව පයමං භාවනාභිනිවෙසං දස්සෙති; සො පච්ඡා ඤාණෙ විපුලං ගච්ඡන්තෙ අනවසෙසතො ධම්මං පරිග්ගණ්හාති. රූපපට්ඨාහනෙනාති රූපවිරාගභාවනාය සබ්බසො සමතික්කමෙන. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු තතියානෙඤ්ජාදිසු.

පඤ්ඤවත්තතරොති පඤ්ඤත්තරො. තිණ්ණමපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වාති කාමගුණා සබ්බරූපධම්මා කාමසඤ්ඤාති එවං තිණ්ණං පුග්ගලානං කම්මට්ඨානවසෙන තිධා වුත්තෙ සම්මසනුපගධම්මෙ එකතො කත්වා, “සබ්බමෙනං අනිච්ච”න්ති එකජ්ඣං ගහෙත්වා, සම්මසති යථා – “යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම”න්ති (දී. නි. 1.298; සං. නි. 5.1081; මහාව. 16; වුළුති. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 4, 7, 8; තිස්සමෙත්තෙය්‍යමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 10, 11; පටි. ම. 2.30). තෙනාහ – “උභයමෙතං අනිච්ච”න්තිආදි. කාමරූපසඤ්ඤාවසෙන දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකහෙදතො අට්ඨ එකෙකකොට්ඨාසාති එවං කතං උභයන්ති වුත්තන්ති ආහ – “දිට්ඨධම්මික...පෙ.... වසෙන සංඛිපිත්වා උභයන්ති වුත්ත”න්ති. තණ්හාදිට්ඨිවසෙනාති තණ්හාභිනන්දනාවසෙන “එතං මමා”ති, දිට්ඨාභිනන්දනාවසෙන “එසො මෙ අත්තා”ති එවං අභිනන්දිතුං. එසෙව නයොති ඉමිනා තණ්හාදිට්ඨිවසෙන “එතං මම, එසො මෙ අත්තා”ති අභිනන්දිතුං අජිකොසාය ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා යාතුන්ති ඉමමත්ථං අතිදිසති.

කාමපටිබාහනෙනාති ඉදං ආගමනපටිපදාදස්සනත්ථං, වණ්ණභණ්ණනත්ථස්ථව චුත්තං.
 රූපපටිබාහනං භිස්ස ආසන්නං, තතොපි ආකාසානස්ථායනනසමතික්කමො,
 තංසමතික්කමෙන සහෙව සබ්බෙ තා විපස්සනාවසෙන ඔසක්කනා කථිතා
 “උභයමෙතං අනිච්ච”න්තිආදිවචනතො.

68. ඉධ අත්තනො වාති ආකිස්ථස්ථායනනකම්මට්ඨානං සන්ධායාහ.
 නිරුප්ඤ්ඤාති තප්පට්ඨද්ධප්පත්තරාගනිරොධෙන, සමාපජ්ජනක්ඛණෙන පන
 අනුප්පාදනෙනපි. තෙනාහ “ආකිස්ථස්ථායනනං පත්වා”ති. අතප්පකට්ඨෙනාති
 උළාරතරහාවෙන ඤානසමාපත්තියා අනිත්තිකරහාවෙන. තමෙව පටිපදන්ති
 ආකිස්ථස්ථායනනභාවනමාහ. සමාධිවසෙන ඔසක්කනා කථිතා
 තතියාරූපකම්මට්ඨානස්ස චුත්තත්තා “යත්ථෙතා”තිආදිනා.

ඉධ අත්තනොති ද්විකොට්ඨසුස්ථායනමනසිකාරසඬ්ඛාතං
 විපස්සනාකම්මට්ඨානං. හෙට්ඨා චුත්තපටිපදන්ති අනත්තරං
 චුත්තආකිස්ථස්ථායනනකම්මට්ඨානං. සති සමථභාවනායං
 සුස්ථායනමනසිකාරස්ස ඉධ සාතිසයත්තා චුත්තං. “දුතියාකිස්ථස්ථායනන
 විපස්සනාවසෙන ඔසක්කනා කථිතා”ති.

70. තතියාකිස්ථස්ථායනනෙ අත්තනොති
 චතුකොට්ඨසුස්ථායනමනසිකාරසඬ්ඛාතං විපස්සනාකම්මට්ඨානං. එත්ථාති එතස්මිං
 සුස්ථායනනුපස්සනාධිකාරෙ. ක්වච්ඡිති කත්ථවි යානෙ, කාලෙ, ධම්මෙ වා. අථ වා
 ක්වච්ඡිති අප්ඤ්ඤාතං, බහිද්ධා වා. අත්තනො අත්තානන්ති සකත්තානං. “අයං බො,
 හො බ්‍රහ්මා...පෙ.... වසී පිතා භූතභබ්බාන”න්තිආදිනා (දී. නි. 1.42) පරපරිකප්පිතං
 අත්තානස්ථව කස්සවි කිස්ථවනභූතං න පස්සතිති දස්සෙන්නො “කස්සවී”තිආදිමාහ.
 තත්ථ පරස්සාති “පරා පජා”ති “පරො පුරිසො”ති ව එවං ගහිතස්ස. න ව මම
 ක්වච්ඡිති එත්ථ මම-සද්දො අට්ඨානපයුත්තොති ආහ “මමසද්දං තාව යපෙත්වා”ති.
 පරස්ස වාති අත්තනො අස්ඤ්ඤස්ස, “පරො පුරිසො නාම අත්ථි මමත්ථාය සජ්ජො,
 තස්ස වසෙන මය්හං සබ්බං ඉප්ඤ්ඤාති”ති එවං එකච්චදිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතවසෙන
 පරං අත්තානං, තස්ථව අත්තනො කිස්ථවනභූතං න පස්සතිති දස්සෙන්නො, “න ව
 ක්වච්ඡිති”තිආදිමාහ. එත්ථ ව නාහං ක්වච්ඡිති සකඅත්තනො අභාවං පස්සති. න
 කස්සවි කිස්ථවනතස්මිත්ති සකඅත්තනො එව කස්සවි අනත්තනියතං පස්සති. න ව,
 මමාති එතං ද්වයං යථාසඬ්ඛං සම්බන්ධිතබ්බං, අත්ථිති පච්චෙකං. “න ව ක්වච්ඡිති
 පරස්ස අත්තා අත්ථි”ති පරස්ස අත්තනො අභාවං පස්සති, “තස්ස පරස්ස අත්තනො
 මම කිස්මිස්ථවි කිස්ථවනතා න වත්ථි”ති පරස්ස අත්තනො අනත්තනියතං පස්සති.
 එවං අප්ඤ්ඤාතං බහිද්ධා ව බන්ධානං අත්තත්තනියසුස්ථායන සුද්ධසඬ්ඛාරපුස්ථා
 චතුකොට්ඨසුස්ථායනපරිග්ගණ්ණනෙන දිට්ඨා හොති. හෙට්ඨා චුත්තපටිපදන්ති
 ඉධාපි ආකිස්ථස්ථායනනකම්මට්ඨානමෙව වදති. විපස්සනාවසෙනෙව ඔසක්කනා
 කථිතා චතුකොට්ඨසුස්ථායනදස්සනවිසෙසභාවතො, තප්පධානත්තා වස්ස
 මනසිකාරස්ස.

ඉඳි අත්තනොති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනකම්මට්ඨානමාහ. සබ්බසඤ්ඤාති රූපසඤ්ඤා පටිසසඤ්ඤා නානත්තසඤ්ඤා හෙට්ඨිමා තිස්සො අරූපසඤ්ඤාති එවං සබ්බසඤ්ඤා අනවසෙසා නිරුජ්ඣන්තීති වදන්ති. “හෙට්ඨා චුත්තා”ති පන විසෙසිතත්තා ඉමස්මිං ආගතා චතුත්ථජ්ඣානසඤ්ඤාදයො අපි සඤ්ඤාති අපරෙ. තන්ති සම්මුතිමත්තං කාමසඤ්ඤාපට්ඨානවසෙනෙව තෙසං නානත්තසඤ්ඤාදිනිරොධස්ස අත්ථසිද්ධත්තා. සමාධිවසෙන ඔසක්කනා කථිතා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනභාවනාය සමථකම්මට්ඨානභාවතො.

71. පුබ්බෙ පඤ්චවිධං කම්මවට්ටන්ති පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා ආයුහනා සඬ්ඛාරා නිකන්තිතණ්හා උපගමනං උපාදානං වෙනනා භවොති එවමාගතො සපරික්ඛාරො කම්මජ්ජබන්ධො. න ආයුහිතං අස්සාති න චෙතිතං පකප්පිතං භවෙය්‍ය. එතරහි එවං පඤ්චවිධං විපාකවට්ටන්ති විඤ්ඤාණනාමරූපසලායතනඵස්සවෙදනාසඬ්ඛාතො පච්චුජ්ජන්තො විපාකජ්ජබන්ධො නජ්ජවත්තෙය්‍ය කාරණස්ස අනිජ්ජන්තත්තා. සචෙ ආයුහිතං න භවිස්සතීති යදි චෙතිතං පකප්පිතං න සියා. යං අත්ථිති යං පරමත්ථතො විජ්ජමානකං. තෙනාහ “භූත”න්ති. තඤ්ඤි පච්චයනිබ්බත්තතාය “භූත”න්ති චුච්චති. තං පජ්ඣාමිති තජ්ජට්ඨිද්ධජන්දරාගජ්ජභානෙන තතො එව ආයතිං අනුජ්ජන්තිධම්මතාපාදනවසෙන පජ්ඣාමි පරිච්චජාමි.

පරිනිබ්බාසීති සහ පරිකප්පනෙන අතීතත්ථෙති ආහ “පරිනිබ්බායෙය්‍යා”ති. පරිනිබ්බායෙය්‍යා නු ඛොති වා පායො, සො එවත්ථො. න කිඤ්චි කථිතන්ති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්බමභාවෙන ඤාණාත්තරස්සෙව විසයභාවතො සරූපතො න කිඤ්චි කථිතං, නයෙන පනස්ස විසෙසං ඤාපෙතුකාමත්තා. භගවතො කිර එතදහොසි – “ඉමිස්සංයෙව පරිසති නිසින්තො ආනන්දො අනුසන්ධිකුසලතාය නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා ධීතස්ස භික්ඛුතො පටිසන්ධිං අරහත්තඤ්ච සන්ධාය පඤ්භං පුච්ඡිස්සති, ඉමිනා පුච්ඡානුසන්ධිනා තමත්ථං දෙසෙස්සාමි”ති. ඔසක්කනාය ව ඉධාධිජ්ජෙතත්තා භින්තරසදෙසනා හොතීති පුච්ඡානුසන්ධි පුච්ඡිතා. තස්මිඤ්ඤි අසති අනුසන්ධිහෙදහින්තෙසා දෙසනා, න ව බුද්ධාවිණ්ණා භින්තරසදෙසනාති. විපස්සනානිස්සිතන්ති තන්තිස්සිතං. තස්ස භික්ඛුතො. උපාදියති එතෙනාති ව උපාදානං. න පරිනිබ්බායති පහාතබ්බස්ස අජ්ජභනතො. තෙනාහ භගවා – “ධම්මාපි ඛො, භික්ඛවෙ, පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා”ති (ම. නි. 1.240). උපාදානසෙට්ඨන්ති ඉදං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනභවස්ස සබ්බභවග්ගතාදස්සනපරං, න පන අරියභවග්ගස්ස උපාදානසෙට්ඨතාපටිසෙධපරං.

73. නිස්සායාති භවපරියාපන්තං නාම ධම්මං නිස්සාය තජ්ජපරියාපන්තං නාම නිස්සාය ඔසනිත්ථරණා භගවතා අක්ඛාතා; අහො අච්ඡරියමෙතං, අහො අබ්භූතමෙතන්ති.

නවසූපි යානෙසු සමථයානිකස්සෙව වසෙන දෙසනාය ආගතත්තා, ඉධ ව කස්සවිපි පාදකජ්ඣානස්ස අනාමට්ඨත්තා වුත්තං - “අරියසාවකොති සුක්ඛවිපස්සකො අරියසාවකො”ති. නවත්නමිපි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසතීති ඉදං ඥානධම්මෙපි අනුස්සවලද්ධෙ ගහෙත්වා සම්මසනං සම්භවතීති කත්වා වුත්තං; තෙභුමකසඬ්ඛාරගතං ඉධ වුත්තන්ති අනවසෙසතො පරිග්ගහණං සන්ධාය වුත්තං - “යාවතා සක්කායො”ති.

එතං අමතන්ති අමතං නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තියා එතං අරහත්තං අමතරසං. තෙනාහ - “එතං අමතං සන්තං, එතං පණ්ණින”න්ති. “අනුපාදාය කිඤ්චිපි අග්ගහෙත්වා චිත්තං විමුච්චි”ති වුත්තත්තාපි අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛො නිබ්බානං අඤ්ඤත්ථ සුත්තෙ වුච්චති.

තිණ්ණං භික්ඛුනන්ති අභිනිවෙසහෙදෙන තිවිධානං. පාදකං කත්වා ධීතස්ස ඔසක්කනාය අභාවෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. සමොධානෙත්වාති සම්මදෙව ඔද්භිත්වා තස්මිං තස්මිං යානෙ අසඬ්ඛරතො වචන්ථපෙත්වා. සුකථිතං නාම හොති කථෙතබ්බස්ස අනවසෙසෙත්වා කථිතත්තා.

ආනෙඤ්ජස්ප්පායසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථස්පකාසනා සමත්තා.

7. ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

74. යථා හෙට්ඨිමසොපානඵලකං ඔරොහන්තස්ස පච්ඡිමං නාම හොති, එවං ආරොහන්තස්ස පයමං නාම හොතීති වුත්තං - “යාව පච්ඡිමසොපානකලෙවරාති යාව පයමසොපානඵලකා”ති. වත්ථුං සොධෙත්වාති වත්ථුවිජ්ජාවරියෙන වුත්තවිධිනා පාසාදවත්ථුනො සොධනවිධිං කත්වා. එත්ථාති පාසාදකරණෙ. සත්තධා භින්නස්ස වාලග්ගස්ස අංසුකොට්ඨෙධකො වාලවෙධි නාම. යානසම්පාදනන්ති වෙසාමමණ්ඩලාදීනං සම්පාදනං. මුට්ඨිකරණාදීහීති උසුමුට්ඨිකරණජියාගාහජියාවිජ්ඣාදීහි. එවං ගණාපෙමාති එකං නාම එකමෙව, ද්වෙ දුකා චත්තාරි, තිණි තිකානි නව, චත්තාරි චතුක්කානි සොළසාතිආදීනා එවං ගණනං සික්ඛාපෙම.

75. කෙරාට්ඨකා හොන්තීති සමයස්ස අනුපක්කිලිට්ඨකරණමායාසාධෙය්‍යෙන සමන්තාගතා හොන්ති. තං දමනං ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමති, අයමස්ස ජාතිදොසාභාවො.

76. සතිසම්පජඤ්ඤාහි සමඬ්භිභාවත්ථායාති සතතච්ඡාරිභාවසාධනෙහි සතිසම්පජඤ්ඤාහි සමන්තාගමත්ථාය. නනු ව ඛිණ්ණසවා සතිවෙසුල්ලජ්ජත්තා පඤ්ඤාවෙසුල්ලජ්ජත්තා ව, කථං තස්ස සතිසම්පජඤ්ඤං පයොගසාධනීයං පවත්තන්ති ආහ “ද්වෙ හි”තිආදි. සතතච්ඡාරීති සතතං සමාපත්තිච්ඡාරිබහුලා, තස්මා තෙ ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්ති. වුත්තවිපරියායෙන

නොසතතවිහාරිනො දට්ඨබ්බා. තෙනාහ “තත්ථා”තිආදි. අප්පෙතුං න සක්කොති අනාවිණ්ණභාවනො.

තං විතක්කෙන්තොති “සාමණෙරස්ස සෙනාසනං නත්ථි, අරඤ්ඤඤ්ච සීහාදීහි සපරිස්සයං, කිං නු බො තස්ස භවිස්සති”ති තං විතක්කෙන්තො. එවරුපොති එදිසො යථාචුත්තසාමණෙරසදිසො බිණ්ණාසවො. ඉමෙ ධම්මෙති ඉමස්මිං සුත්තෙ ආගතෙ සීලාදිධම්මෙ. ආවජ්ජිත්ථාචාති අත්තනො පරිසුද්ධසීලතාදිආවජ්ජනහෙතු එව සමාපජ්ජිතුං සක්ඛිස්සති.

78. “යෙමෙ, හො ගොතමා”ති වචනස්ස සම්බන්ධං දස්සෙතුං, “තථාගතෙ කීරා”තිආදි චුත්තං. එවන්ති “යෙමෙ, හො ගොතමා”තිආදිආකාරෙහි වත්තුමාරද්ධො.

අප්පධම්මෙසුති අපුරාතනධම්මෙසු. තක්කනමත්තාති හි තෙහි කප්පෙත්ථා සයංපටිභානං විරචිතාති. පුරාතනතාය පරිපුණ්ණතාය එකන්තනියානිකතාය ව පරමො උත්තමො. තෙනාහ – “තෙසු...පෙ.... උත්තමොති අත්ථො”ති. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

79. කම්මංයෙව කම්මන්තො, සො එත්ථ අත්ථිති කම්මකරණට්ඨානං. “කම්මන්තො”ති චුත්තං. තෙනාහ “කම්මන්තට්ඨාන”න්ති. තෙහි ධම්මෙහීති බුද්ධගුණෙහි. තෙ පන සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණප්පමුඛාති කත්ථා ආහ “සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණධම්මෙහී”ති. සබ්බෙන සබ්බන්ති සබ්බප්පකාරෙන අනවසෙසං, එත්තකො ගුණානං පකාරහෙදො, තෙසු කිඤ්චිපි පකාරං අනවසෙසෙත්ථා. සබ්බකොට්ඨාසෙහි සබ්බන්ති යත්තකා ගුණභාගා, තෙහි සබ්බෙහි අනවසෙසං නිස්සෙසමෙව කත්ථා. යොපි අහොසීති යොපි කොසම්බිවාසිනං හික්ඛුනං වසෙන කොසම්බියං කලහො අහොසී. යොපි තත්ථෙව උප්පන්නට්ඨානෙයෙව උප්පන්නමත්තො වූපසම්මො. පරිනිබ්බුතකාලෙ පනස්සාති අස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස පරිනිබ්බුතකාලෙ පන. හියොයාසොමත්තාය හික්ඛු සමග්ගා ජාතා, කථඤ්ච සංවෙගො ජාතොති දස්සෙතුං “අට්ඨසට්ඨි”තිආදි චුත්තං. සාතිසයං අභිණ්හඤ්ච උපසමප්පත්තියා අතිවිය උපසන්තුපසන්තා. අනුසංයායමානොති අනු අනු සම්මදෙව ජානන්තො විචාරෙන්තො වොසාසමානො. “අනුසඤ්ඤායමානො”ති වා පාඨො. තත්ථ ය-කාරස්ස ඤ-කාරං කත්ථා නිද්දෙසොති ආහ “අනුවිචරමානො”ති.

80. හෙට්ඨිමපුච්ඡමෙවාති ගොපකමොග්ගල්ලානෙන පුච්ඡිතපුච්ඡමෙව. සො හි “තෙහි ධම්මෙහී”තිආදිනා, “අත්ථි කොචි තුම්භාකං සාසනස්ස සාරභූතො හික්ඛු”ති පුච්ඡි. අයඤ්ච තමෙව “පටිසරණො”ති පරියායෙන පුච්ඡි.

අප්පට්ඨසරණෙති යං තුම්හෙ භික්ඛුං පට්ඨොධෙය්‍යාථ, තාදිසස්ස අභාවෙන
අප්පට්ඨසරණං. තථාගතෙන පච්චේදිනො ධම්මො පට්ඨසරණං එතෙසන්ති
ධම්මපට්ඨසරණා. තෙනාහ “ධම්මො අවස්සයො”ති.

81. ආගච්ඡති වාචුග්ගතභාවෙන ආගච්ඡති. චන්ද්‍රවීතික්කමසඤ්ඤානෙ
ගරුගරුතරලභුලභුතරාදිහෙදෙ අප්ඤ්ඤාලාපෙ ආපත්තිසමඤ්ඤාති ආහ –
“ආපත්ති...පෙ.... ආණාතික්කමනමෙවා”ති. යථාධම්මන්ති ධම්මානුරූපං.
යථාසිට්ඨන්ති යථානුසිට්ඨං. ධම්මො නොති එත්ථ නො-සද්දො අවධාරණෙ “න
නො සමං අත්ථි තථාගතෙනා”තිආදිසු (බු. පා. 6.3; සු. නි. 226) විය. තෙනෙවාහ
“ධම්මොව කාරෙති”ති.

83. “යථා තං තුම්හාදිසෙහි රක්ඛකෙහි ගොපකෙහි”ති එවං පසන්නවෙසෙන
අත්තානං උක්කංසාපෙතුකාමො. අරියුපවාදපාපං බ්‍රමාපනෙ සති අත්තරායාය න
හොතිති ආහ – “ඉච්චෙනං කුසල”න්ති. ගොනඤ්ඤාලමක්කටොති
ගොනඤ්ඤාලධම්මක්කටො.

84. අයං උක්කංසාපෙතුං ඉච්ඡිතං යථාරද්ධමත්ථං විසංවාදෙති අවණ්ණිකම්පි
වණ්ණිකං කත්වා කටෙන්නො; ඉමස්ස වචනස්ස පටික්ඛෙපෙන ඉමිනා
දාතබ්බෙපිණ්ඩපාතස්ස අත්තරායො මා හොතුති එවං පිණ්ඩපාතං රක්ඛිතුං න බො
පන සක්කාති යොජනා. ඉදන්ති “න බො, බ්‍රාහ්මණ, සො භගවා”තිආදිදෙසනං.
අබ්භන්තරං කරිත්වාති නිබ්බානන්තොගධං කත්වා, අත්තරං වා තස්ස නිජ්ඣානස්ස
කාරණං කත්වා. කාමරාගවෙසෙන හි තං නිජ්ඣානං හොතිති. ඉධාති ඉමස්මිං
සුත්තපදෙසෙ. සබ්බසංඝාතකප්පකානන්ති ලොකියලොකුත්තරස්ස අත්තරායො මා
හොතුති එවං කත්වාපි රූපාවචරස්ස මග්ගකානස්ස ඵලකානස්සාති සබ්බස්සපි
සංඝාතකප්පකානං දෙසිතත්තා සබ්බසංඝාතකප්පකානං නාම කමිතං.

යං නො මයන්ති එත්ථ නොති නිපාතමත්තං. තං නොති එත්ථ පන නොති
අමහාකන්ති අත්ථො. උසුයති රාජකිව්වපසුතතාධිනතාය එකත්ථාහිනිවෙසභාවතො.
මන්දපඤ්ඤාතාය වස්සකාරගතඉස්සාහිභූතචිත්තතාය පරිපුණ්ණං කත්වා චුත්තම්පි
අත්ථං අනුපධාරෙන්නො ආහ – “එකදෙසමෙව කටෙසි”ති. සෙසං
සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. මහාපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

85. තස්මිං අහුති තස්මිං අහනීති ආහ “තස්මිං දිවසෙ”ති. අනසනෙනාති
සබ්බසො ආහාරස්ස අභුඤ්ඤානෙ සාසනිකසිලෙන බාහිරකඅනසනෙන උපෙතා
හුත්වාති යොජනා. වා-සද්දෙන බීරපානමධුසායනාදිවිධිං සඤ්ඤාහාති. උපෙච්ච
වසිතබ්බතො උපොසථො, පාතිමොක්ඛද්දෙසො. උපෙනෙත සමන්තාගතෙන
හුත්වා වසිතබ්බතො සන්තානෙ වාසෙතබ්බතො උපොසථො, සීලං.

අනසනාදිධම්මාදිං වා උපෙච්ච වසනං උපවාසො උපොසථො. තථාරූපෙ
 හත්ථිජාතිවිසෙසෙ උපොසථොති සමඤ්ඤාමත්තන්ති ආහ – “උපොසථො නාම
 නාගරාජාතිආදීසු පඤ්ඤත්ති”ති. චුත්තනයෙන උපවසන්ති එත්ථාති උපොසථො,
 දිවසො. සො පනෙස උපොසථො. මාසපුණ්ණකායාති මාසස්ස පූර්තභාවෙන.
 සම්පුණ්ණාති සබ්බසො පුණ්ණා. තාය හි රත්තියා වසෙන මාසො අනවසෙසතො
 පුණ්ණො හොති. මාසද්ධමාසාදිහෙදං කාලං මාති මිනන්තො විය හොතීති ව
 “මා”ඉති වන්දො චුවචති. එත්ථාති එතිස්සා රත්තියා. පුණ්ණො පරිපුණ්ණකලො
 ජාතොති පුණ්ණමා. තඤ්භි වන්දපාරිපූරියා මාසපාරිපූරියා එවමාහ. එතෙන තස්ස
 උපොසථභාවං දස්සෙති.

දිස්සති එලං සන්දිස්සතීති දෙසො, හෙතුති ආහ “දෙසන්ති කාරණ”න්ති. සබ්බං
 කථෙන්නි සබ්බං අත්තනා පරිග්ගහිතප්පකාරං කථෙන්නි. කථෙතුං න සක්කොන්ති
 අවිසයත්තා. පාසාදපරිවෙණෙති පාසාදස්ස පුරතො විවටඬගණෙ. හෙට්ඨා
 චුත්තනයෙනාති සෙබ්බුත්තෙ (ම. නි. අට්ඨ. 2.22) චුත්තනයෙන විත්ථාරෙතබ්බං.

86. ඉමෙ නු බොති එත්ථ නුති සංසයජොතනොති ආහ – “විමතිපුච්ඡා විය
 කථිතා”ති. ජානන්තෙනාතිආදි පුච්ඡාවත්තදස්සනපරං දට්ඨබ්බං, න පුච්ඡකස්ස
 සත්ථු අත්තනො අජානනභාවදීපනපරං. ජානාති හි හගවා. අජානන්තෙන විය හුත්වා
 පුච්ඡිතෙ. යථාභුතසභාවං ජානන්තො විය පුච්ඡති කොහඤ්ඤෙ යත්වා. තෙනාහ –
 “ථෙරො එවරූපං වචනං කිං කරිස්සති”ති කාරණස්ස සුප්පහිනත්තාති අධිප්පායො.

ජන්දමුලකාති තණ්හාජන්දමුලකා. තණ්හා හි දුක්ඛසමුදයො. කුසලසඤ්ඤො වා
 ථීරවිසදනිපුණසඤ්ඤො වා, කුසලසඬ්ඛාරො වා තිබ්බණ්ඨරවිසදසඬ්ඛාරො වා;
 සුවිසුද්ධවිපුලොදාරවිඤ්ඤාණො වාති ඉමමත්ථං “සඤ්ඤාදීසුපි එසෙව නයො”ති
 ඉමිතා අතිදිසති. කස්මා පනෙත්ථ අනාගතකාලවසෙනෙව දෙසනා ආගතාති ආහ
 “යස්මා පනා”තිආදි.

බන්ධානං බන්ධපණ්ණත්තීති බන්ධසද්දාහිධෙය්‍යානං.
 රූප්පනානුභවනසඤ්ජානනාහිසඬ්ඛරවිජානනසභාවානං අත්ථානං “බන්ධො”ති
 අයං සමඤ්ඤා. කිත්තකෙනාති කිංපරිමාණෙන අත්ථෙත, රාසත්ථභාගත්ථාදීසු
 කිදිසෙනාති අධිප්පායො.

හෙතුහෙතුති හෙතුපච්චයභූතො හෙතු. යො හි ලොභාදීනං සහජාතධම්මෙසු
 මූලට්ඨෙත්ථපකාරකභාවො නිප්පරියායෙන හෙතුත්ථො; සො පථවීආදීසුපි
 පච්චයභාවමත්තෙන හෙතුපරියායදස්සනතො දුතියෙන හෙතු-සද්දෙන විසෙසෙත්වා
 චුත්තො “හෙතුහෙතු”ති. අවිජ්ජා පුඤ්ඤාහිසඬ්ඛාරාදීනං සාධාරණපච්චයත්තා
 සාධාරණහෙතු, “අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං කම්මසමාදානානං යානසො
 හෙතුසො විපාක”න්ති එත්ථ විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤෙසු පච්චයෙසු
 ඉට්ඨානිට්ඨවිපාකනියාමකත්තා කම්මං තස්ස පධානකාරණන්ති ආහ –
 “කුසලාකුසලං අත්තනො අත්තනො විපාකදානෙ උත්තමහෙතු”ති. “මහාභූතා

හෙතු” කි අයමෙවන්ටො “මහාභූතා පච්චයො” කි ඉමිනාපි චුත්තොති
හෙතුසද්දපච්චයසද්දානං සමානත්ථත්තා පච්චයො එව හෙතු පච්චයහෙතු, යො ච
රූපක්ඛන්ධස්ස හෙතු, සො එව තස්ස පඤ්ඤාපනාය පච්චයොති චුත්තොති ආහ –
“ඉධ පච්චයහෙතු අධිජ්ජෙතො” කි. යදග්ගෙන පච්චයධම්මො අත්තනො
පච්චයුජ්ජන්තස්ස උජ්ජාදාය ධීතියා ච පච්චයො, තදග්ගෙන තස්ස භාවතො
සමඤ්ඤාතො පඤ්ඤාපනායපි සො පච්චයොති චත්තඛිකතං අරහතීති. පාළියං
අවිභාගෙන චුත්තමත්ථං විභාගෙන දස්සෙතුං, “තත්ථ පට්ඨිධාතු” කිආදි චුත්තං.
තත්ථ පඤ්ඤාපනායාති සහෙතුඅහෙතුකන්තිආදිආකාරෙහි බොධනාය. තං පන
සබ්බොධනං ඤාණෙන දස්සනං හොතීති චුත්තං “දස්සනත්ථායා” කි.

එස්සොති එස්සසමඬිගීභාවො. සො චෙත්ථ සකිච්චනිජ්ජාදනසමත්ථස්ස
එස්සස්ස නිබ්බන්ති. නිබ්බන්තො හි එස්සො තථාරූපාය වෙදනාය පච්චයො
හොතීති. එතදත්ථමෙචෙත්ථ හගවතා පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා කතා, තස්මා
පච්චුජ්ජන්තාතීතකාලවසෙන ද්විකාලිකො එස්සසද්දො වෙදිතඛිකො. එස්සෙ සති
වෙදෙති එස්සපච්චයා වෙදනාඉච්චෙව චුත්තං හොති. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව
තයො. යටෙව හි වෙදනාය එවං සඤ්ඤාය සඬ්ඛාරානම්පි එස්සො විසෙසපච්චයො
තස්මිං අසති අභාවතො. චෙතනාග්ගහණෙන ආයුහනානුරූපතාය තජ්ජධානත්තා
සඬ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මො ගහිතා. තථා හි සුත්තන්තභාජනීයෙ සඬ්ඛාරක්ඛන්ධභාජනීයෙ
(විභ. 21, 22) ච “චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා” කිආදිනා චෙතනාව නිද්දිට්ඨා.
විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්සාති එත්ථ එකස්මිං හවෙ ආදිභූතවිඤ්ඤාණස්ස
නාමරූපපච්චයනං දස්සෙතුං, “පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන තාවා” කිආදි චුත්තං. තත්ථ
ගඛිහසෙය්‍යාකස්ස සභාවකස්ස රූපපවත්තිං සන්ධාය “උපරිමපරිච්ඡෙදෙනා” කි
චුත්තං සමතිංසතො උපරි පටිසන්ධික්ඛණෙන තස්ස රූපානං අසම්භවතො. ඉදානි
පවත්තිවිඤ්ඤාණස්ස නාමරූපපච්චයං ද්වාරවසෙන දස්සෙතුං,
“චක්ඛුද්ද්වාරො” කිආදි චුත්තං. නනු ච විඤ්ඤාණස්සෙපි එස්සො පච්චයො, කස්මා
තයො එව බන්ධා එස්සපච්චයා චුත්තාති? සච්චමෙතං, යථා පන විඤ්ඤාණසහිතො
එස්සො වෙදනාදීනං පච්චයො, න එවං විඤ්ඤාණස්ස. තෙනාහ හගවා – “තිණ්ණං
සඬ්ගති එස්සො” කි (ම. නි. 1.204; ම. නි. 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.44, 45;
2.4.60) එස්සො විය නාමරූපං විඤ්ඤාණස්ස විසෙසපච්චයො යථා
නාමරූපපච්චයාපි විඤ්ඤාණන්ති. තස්මා ඉමං විසෙසං දස්සෙතුං නාමරූපස්සෙව
විඤ්ඤාණපච්චයතා චුත්තා, න එස්සස්ස.

87. යාව සක්කායදිට්ඨි සමුජ්ජජ්ජති, තාව වට්ටස්ස පරියන්තො නත්තොට්ඨාති
අජ්ජනිතසක්කායදිට්ඨිකො වට්ටෙ පරිබ්භමතීති ආහ – “කථං පන, හන්තෙති වට්ටං
පුච්ඡන්තො” කි. යථා ච සක්කායදිට්ඨිජොතනා වට්ටපුච්ඡා, එවං තඛිහෙදනජොතනා
විවට්ටපුච්ඡාති ආහ – “සක්කායදිට්ඨි න හොතීති විවට්ටං පුච්ඡන්තො” කි.

88. අයං රූපෙ අස්සාදොති යාථාවතො දස්සනං පරිඤ්ඤාභිසමයො,
දුක්ඛසච්චපරියාපන්තඤ්ච රූපන්ති ආහ – “ඉමිනා පරිඤ්ඤාපට්ඨෙවො චෙව
දුක්ඛසච්චඤ්ච කථිත” න්ති. “යං රූපං අනිච්ච” න්තිආදිවචනතො අනිච්චාදිභාවො

තත්ථ ආදීනවො, සො චස්ස පච්චයාධීනවුත්තිතාය පච්චයො සමුදයසච්චන්ති සමුදයප්පහානෙන ආදීනවසමතික්කමොති ආදීනවග්ගහණෙන සිද්ධමත්ථමාහ – “පහානපට්ඨෙධො චෙව සමුදයසච්චස්ථා”ති. සබ්බසඬ්ඛතනිස්සරණං නිබ්බානස්ථෙව සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන පටිච්ඡක්ඛිතබ්බන්ති ආහ – “ඉමිනා සච්ඡිකිරියාපට්ඨෙධො චෙව නිරොධසච්චස්ථා”ති. ඉමෙසු තීසු යානෙසුති යථාවුත්තෙසු දුක්ඛාදීසු තීසු අභිසමයට්ඨානෙසු. යෙ සම්මාදිට්ඨිආදයො ධම්මාති යෙ අරියමග්ගසඤ්ඤිකා සම්මාදිට්ඨිආදයො අට්ඨ, සත්ත වා ධම්මා. භාවනාපට්ඨෙධො මග්ගසච්චන්ති භාවනාහිසමයවසෙන පචත්තං මග්ගසච්චං. සෙසපදෙසුපිති, “අයං වෙදනාය අස්සාදො”තිආදිපදෙසුපි.

89. ඉමස්මින්ති ආසන්නපච්චක්ඛතාය සකඅත්තභාවො ගහිතො, තදෙව අප්පකත්තා ඛන්ධාති තප්පට්ඨොගිතාය, “බහිද්ධාති පරස්ස සච්ඤ්ඤාණකෙ කායෙ”ති වුත්තං. සබ්බනිමිත්තෙසුති සබ්බෙසු රූපනිමිත්තාදීසුපි. තානි පන ඉන්ද්‍රියබද්ධානිපි අනින්ද්‍රියබද්ධානිපි තංසභාවානීති ආහ “අනින්ද්‍රියබද්ධමපි සඬ්ඛණ්හාති”ති. විඤ්ඤාණග්ගහණෙනෙවත්ථ වෙදනාදයොපි ගහිතා අවිනාභාවතොති, “සච්ඤ්ඤාණකෙ කායෙ”ති වුත්තං. “කායො”ති වා ඛන්ධසමුහොති අත්ථො.

90. අනත්තනි යත්වාති අත්තරහිතෙ අනත්තසභාවෙ ඛන්ධකොට්ඨාසෙ යත්වා තං ආධාරං කත්වා කතානි කම්මානි. කතරස්මිං අත්තනි යත්වාති කිදිසෙ අත්තනි නිස්සයවිපාකං දස්සන්ති විපච්චිස්සන්ති. එතෙන කාරකවෙදකරහිතත්තා අත්තපක්ඛකම්මකානි න යුජ්ජන්තිති දස්සෙති, ඛන්ධානං බණ්කත්තා ව කතනාසඅකතබ්භාගමදොසො ව ආපජ්ජතිති.

තත්‍රායං (ඉතිවු. අට්ඨ. 74; සාරත්ථ. ටී. 1.5) වොදනාසොධනාවිධි – පාණාතිපාතවසෙන තාව කම්මපථසම්බන්ධවිභාවනා, බණ් බණ් හි නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඬ්ඛාරෙසු කො හන්ති, කො වා හඤ්ඤති, යදි චිත්තවෙතසිකසන්තානො, සො අරූපත්තා න ඡෙදනහෙදනාදිවසෙන විකොපනසමත්ථො, නපි විකොපනීයො. අථ රූපසන්තානො, සො අවෙතනත්තා කට්ඨකලිඬගරූපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදිනා පාණාතිපාතාපුඤ්ඤං පසචති යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස පහරණප්පහාරාදිකො අතීතෙසු වා සඬ්ඛාරෙසු භවෙය්‍ය, අනාගතෙසු, පච්චුප්පන්තෙසු වා, තත්ථ න තාව අතීතානාගතෙසු සම්භවති තෙසං අභාවතො, පච්චුප්පන්තෙසු ව සඬ්ඛාරානං බණ්කත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාහිමුබ්බෙසු නිප්පයොජනො පයොගො සීයා, විනාසස්ස ව කාරණරහිතත්තා න පහරණප්පහාරාදිප්පයොගහෙතුකං මරණං, නිරිහකතාය ව සඬ්ඛාරානං කස්ස සො පයොගො? බණ්කත්තා වධාධිප්පායසමකාලහිජ්ජනකස්ස කිරියාපරියොසානකාලානවට්ඨානතො කස්ස පාණාතිපාතකම්මබද්ධොති?

වුවිචතෙයථාචුත්තවධකචෙනනාසහිතො සඬ්ඛාරපුඤ්ජො සත්තසඬ්ඛානො
 හන්ති. තෙන පවත්තිතවධජ්ජයොගනිමිත්තං අපගතඋස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො
 මතචොභාරපවත්තිතිබන්ධනො යථාචුත්තවජ්ජයොගකරණෙ උජ්ජපජ්ජනාරහො
 රූපාරූපධම්මසමුහො භඤ්ඤති, කෙවලො වා චිත්තචෙනසිකසන්තානො.
 වධජ්ජයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චවොකාරභවෙ රූපසන්තානාධීනචුත්තිතාය
 රූපසන්තානෙ පරෙන පයොජිතජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදකපයොගවසෙන
 තන්තිබ්බත්තිතවිබන්ධකවිසදිරූපුජ්ජත්තියා විගතෙ විච්ඡෙදො භොතිති න
 පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො; නාපි අභෙතුකො පාණාතිපාතො, න ච පයොගො
 නිජ්ජයොජනො පච්චුජ්ජන්තෙසු සඬ්ඛාරෙසු කතජ්ජයොගවසෙන තදනන්තරං
 උජ්ජපජ්ජනාරහස්ස සඬ්ඛාරකලාපස්ස තථා අනුජ්ජත්තිතො. ඛණිකානං සඬ්ඛාරානං
 ඛණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනාධිප්පෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච
 යථාචුත්තනයෙන සභෙතුකභාවතො න අභෙතුකං මරණං; න ච කත්තුරහිතො
 පාණාතිපාතජ්ජයොගො නිරිභකෙසුපි සඬ්ඛාරෙසු සන්තිහිතතාමත්තෙන
 උපකාරකෙසු අත්තතො අත්තතො අනුරූපඵලජ්ජපාදනෙ නියතෙසු කාරණෙසු
 කත්තුචොභාරසිද්ධිතො යථා – “පදීපො පකාසෙති, නිසාකරො චන්දිමා” ති. න ච
 කෙවලස්ස වඩාධිජ්ජායසහභූතො චිත්තචෙනසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො
 ඉච්ඡිතො සන්තානවසෙන අවට්ඨිතස්සෙව පටිජානනතො; සන්තානවසෙන
 පවත්තමානානඤ්ච පදීපාදීනං අත්ථකිරියසිද්ධි දිස්සතීති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන
 කම්මුනා බද්ධො; තතො එව යස්මිං සන්තානෙ පාණාතිපාතචෙනනා පවත්තා;
 තත්ථෙව සන්තානෙ පච්චයන්තරසමවායෙන භවත්තරෙ නිරයාදීසු තස්සා
 ඵලජ්ජවත්තීති තත්ථෙව කතවිනායො අකතබ්භාගමො ච. ඉමිනා නයෙන
 අදින්නාදානාදීනඤ්ච වසෙන යථාරහං කම්මපට්ඨසම්බන්ධවිභාවනා වෙදිතබ්බාති.

සබ්බො දිට්ඨිග්ගාහො තණ්හාවසගතස්සෙව භොතිති ආහ
 “තණ්හාධිපතෙයොනා” ති. තෙසු තෙසු ධම්මෙසුති මයා
 දෙසියමානදස්සනධම්මෙසු. පකතිකම්මට්ඨානන්ති තස්ස ථෙරස්ස සන්තිකෙ
 ගහෙත්වා පරිහරියමානකම්මට්ඨානං. අඤ්ඤං නවකම්මට්ඨානන්ති භගවතො
 දෙසනානුසාරෙන ගහිතං අඤ්ඤං නවං කම්මට්ඨානං. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙයොමෙව.

මහාපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

10. චූළපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

91. තුණ්හිභූතං තුණ්හිභූතන්ති ආමෙඬ්ඨිතවචනං බ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන චුත්තන්ති
 ආහ – “යං යං දිස”න්තිආදි. අනුවිලොකෙත්වාති එත්ථ අනුසද්දොපි
 බ්‍යාපනිච්ඡායමෙවාති අනු අනු විලොකෙත්වාති අත්ථො. තෙනෙවාහ – “තතො
 තතො විලොකෙත්වා” ති. අසන්නො නිවො පුරිසොති අසජ්ජුරිසොති ආහ –
 “පාපපුරිසො ලාමකපුරිසො” ති. සොති අසජ්ජුරිසො. තන්ති අසජ්ජුරිසං ජානිතුං න
 සක්කොති අසජ්ජුරිසධම්මානං යාථාවතො අජානනතො. පාපධම්මසමන්තාගතොති
 කායදූවචරිතාදිඅසන්තුට්ඨිතාදිලාමකධම්මසමන්තාගතො. අසජ්ජුරිසෙ භත්ති

එතස්සාති අසප්පුරිසහත්ති. තෙනාහ – “අසප්පුරිසසෙවනො”ති. අසප්පුරිසධම්මො අසප්පුරිසො උත්තරපදලොපෙන, තෙසං චිත්තනසිලොති අසප්පුරිසචිත්ති. තෙනාහ “අසප්පුරිසචිත්තය චිත්තකො”ති, දුච්චිත්තිතචිත්තිති අත්ථො.

අසප්පුරිසමත්තනන්ති අසාධුජනවිචාරං අසප්පුරිසවිමංසං. අසප්පුරිසවාචන්ති චතුබ්බිධං දුබ්භාසිතං. අසප්පුරිසකම්මං නාම තිවිධම්පි කායදුච්චරිතං. අසප්පුරිසදිට්ඨි නාම විසෙසනො දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨි, තාය සමන්තාගතො අසප්පුරිසදිට්ඨියා සමන්තාගතො, අසප්පුරිසදානං නාම අසක්කච්චදානාදි. සබ්බොපායමත්ථො පාළිනො එව විඤ්ඤායති.

“පාණං හනිස්සාමි”තිආදිකා චෙතනා කාමං පරබ්‍යාබාධායපි හොතියෙව, යථා පන සා අත්තනො බලවතරදුක්ඛත්ථාය හොති, තථා න පරස්සාති ඉමමත්ථං. දස්සෙතුං, “අත්තනො දුක්ඛත්ථාය චිත්තෙති”ඉච්චෙව චුත්තො. යථා අසුකො අසුකන්තිආදීහි පාපකො පාපවිපාකෙකදෙසං බලවං ගරුතරං වා පච්චන්තොත්තොපි යථා පරො පච්චන්තොති, න තථා සයන්ති දස්සෙති. තෙනාහ “පරබ්‍යාබාධායා”ති. ගහෙත්වාති පාපකිරියාය සභායභාවෙන ගහෙත්වා.

අසක්කච්චන්ති අනාදරං කත්වා. දෙය්‍යධම්මස්ස අසක්කරණං අප්පසන්නාකාරො, පුග්ගලස්ස අසක්කරණං අගරුකරණන්ති ඉමමත්ථං. දස්සෙත්තො, “දෙය්‍යධම්මං න සක්කරොති නාමා”තිආදිමාහ. අචිත්තිකත්වාති න චිත්තෙ කත්වා, න පුප්පෙත්වාති අත්ථො. පුප්පෙත්තො හි පුප්පෙතබ්බවත්ථුං චිත්තෙ යථෙති, තතො න බහි කරොති. චිත්තං වා අච්ඡරියං කත්වා පටිපත්ති චිත්තිකරණං, සම්භාවනකිරියා. තප්පටික්ඛෙපනො අචිත්තිකරණං, අසම්භාවනකිරියා. අපවිද්ධන්ති උච්ඡිට්ඨාදිජඩ්ඛනියධම්මං විය අවබ්බිත්තකං. තෙනාහ – “ජඩ්ඛෙතුකාමො වියා”තිආදි. රොගං පක්ඛිපන්තො වියාති රොගිකසරීරං ඔදනාදීහි පමජ්ජිත්වා චම්මිකෙ රොගං පක්ඛිපන්තො විය. අද්ධා ඉමස්ස දානස්ස එලං මමෙව ආගච්ඡතිති එවං යස්ස තථා දිට්ඨි අත්ථි, සො ආගමනදිට්ඨිකො, අයං පන න තාදිසොති ආහ “අනාගමනදිට්ඨිකො”ති. තෙනාහ – “නො එලපාටිකඩ්ඨි හුත්වා දෙති”ති.

කාමඤ්ඤායං යථාචුත්තපුග්ගලො අසද්ධම්මාදීහි පාපධම්මෙහි සමන්තාගතො, තෙහි පන සබ්බෙහිපි මිච්ඡාදස්සනං මහාසාවජ්ජන්ති දස්සෙතුං, “තාය මිච්ඡාදිට්ඨියා නිරයෙ උපපජ්ජති”ති චුත්තං. චුත්තපටිපක්ඛනයෙනාති කණ්ඨපක්ඛෙ චුත්තස්ස අත්ථස්ස විපරියායෙන සුක්කපක්ඛෙ අත්ථො චෙදිතබ්බො. “සදෙවකං ලොක”න්තිආදීසු (පාරා. 1) දෙවසද්දො ඡකාමාවචරදෙවෙසු, එවමිධාති ආහ “ඡකාමාවචරදෙවා”ති. තත්ථ බ්‍රහ්මානං විසුං ගහිතත්තා කාමාවචරදෙවග්ගණන්ති චෙ? ඉධ දානඑලස්ස අධිජ්ජෙතත්තා කාමාවචරදෙවග්ගණං, තත්ථාපි ඡකාමාවචරග්ගණං දට්ඨබ්බං දෙවමහත්තතාදිවචනතො. තිණ්ණං කුලානං සම්පත්තිති ඛත්තියමහත්තාදීනං තිණ්ණං කුලානං සම්පත්ති, න කෙවලං කුලසම්පදා එව අධිජ්ජෙතා, අථ බො තත්ථ ආයුචණ්ණයසහොගඉස්සරියාදිසම්පදාපි අධිජ්ජෙතාති දට්ඨබ්බං උළාරස්ස දානමයපුඤ්ඤස්ස වසෙන තෙසම්පි සම්ප්ඤ්ඤානො. සුද්ධවට්ටවසෙනෙව කථිතං සුක්කපක්ඛෙපි සබ්බසො විවට්ටස්ස

අනාමට්ඨත්තා. සද්ධාදයො හි ලොකියකුසලසම්භාරා එවෙත්ථ අධිජ්ජෙනාති. සෙසං සුච්ඤ්ඤයාමෙව.

වුළුපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ව දෙවදහවග්ගවණ්ණනා.

2. අනුපදවග්ගො

1. අනුපදසුත්තවණ්ණනා

93. ඉද්ධිමාති ගුණො පාකටො පරතොසොසෙන විනා

පාසාදකම්පනදෙවචාරිකාදීහි සයමෙව පකාසභාවතො; ධුතවාදාදිගුණානම්පි තථාභාවෙ එතෙනෙව නයෙන තෙසං ගුණානං පාකටයොගතො ව පරෙසං නිව්ඡිතභාවතො ව. පඤ්ඤවතො ගුණාති පඤ්ඤාපහෙදපභාවිතෙ ගුණවිසෙසෙ සන්ධාය වදති. තෙ හි යෙභුයොන පරෙසං අවිසයා. තෙනාහ – “න සක්කා අකථිතා ඡානිතු”න්ති. විසභාගා සභාගා නාම අයොනිසොමනසිකාරබහුලෙසු පුට්ඨ්ජනෙසු, තෙ පන අජ්ජනිතරාගදොසතාය පරස්ස විජ්ජමානම්පි ගුණං මක්ඛෙන්වා අවිජ්ජමානං අවණ්ණමෙව සොසෙන්තිති ආහ – “විසභාග...පෙ.... කට්ඨන්ති”ති.

යා අට්ඨාරසන්නං ධාතුනං සමුදයතො අත්ථඨිගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො යථාභූතං පජානනා, අයං ධාතුකුසලතා. ආයනනකුසලතායපි එසෙව නයො. අවිජ්ජාදිසු ද්වාදසසු පටිච්චසමුප්පාදඨිගෙසු කොසල්ලං පටිච්චසමුප්පාදකුසලතා. ඉදං ඉමස්ස ඵලස්ස ඨානං කාරණං, ඉදං අට්ඨානං අකාරණන්ති එවං ඨානඤ්ච ඨානතො, අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානනා, අයං ඨානාට්ඨානකුසලතා. යො පන ඉමෙසු ධාතුආදිසු පරිඤ්ඤාහිසමයාදිවසෙන නිස්සඨිගගතියා පණ්ඩාති ලද්ධනාමෙන ඤාණෙන ඉතො ගතො පවත්තො, අයං පණ්ඩිතො නාමාති ආහ – “ඉමෙහි වතුහි කාරණෙහි පණ්ඩිතො”ති. මහන්තානං අත්ථානං පරිග්ගණ්හනතො මහති පඤ්ඤා එතස්සාති මහාපඤ්ඤො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයොති ආහ – “මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්තාගතොති අත්ථො”ති.

නානත්තන්ති යාහි මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්තාගතත්තා ථෙරො “මහාපඤ්ඤො”තිආදිනා කිත්තියති, තාසං මහාපඤ්ඤාදීනං ඉදං නානත්තං අයං චෙමත්තතා. යස්ස කස්සවි (දී. නි. ටී. 3.216; සං. නි. ටී. 1.1.110; අ. නි. ටී. 1.1.584) විසෙසතො අරූපධම්මස්ස මහත්තං නාම කිච්චසිද්ධියා චෙදිතබ්බන්ති තදස්ස කිච්චසිද්ධියා දස්සෙන්තො, “මහත්තෙ සීලක්ඛන්ධෙ පරිග්ගණ්හානීති මහාපඤ්ඤො”තිආදිමාහ. තත්ථ හෙතුමහත්තතාය පච්චයමහත්තතාය නිස්සයමහත්තතාය පහෙදමහත්තතාය කිච්චමහත්තතාය ඵලමහත්තතාය ආනිසංසමහත්තතාය ව සීලක්ඛන්ධස්ස මහත්තභාවො චෙදිතබ්බො. තත්ථ හෙතු අලොභාදයො, පච්චයා හිරොත්තජ්ජසද්ධාසතිවීරියාදයො. නිස්සයා

සාවකබොධිපච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධිනියතතා තංසමඛිගිනො ව පුරිසවිසෙසා. පහෙදො වාරිත්තාදිවිභාගො. කිච්චං තදඛිගාදිවසෙන පටිපක්ඛස්ස විධමනං. එලං සග්ගසම්පදා නිබ්බානසම්පදා ව. ආනිසංසො පියමනාපතාදි. අයමෙත්ථ සඛිබ්බෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.9) ආකඛ්ඛෙයාසුත්තාදීසු (ම. නි. 1.64 ආදයො) ව ආගතනායෙන වෙදිතබ්බො. ඉමිනා නායෙන සමාධික්ඛන්ධාදීනම්පි මහත්තතා යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා වෙදිතබ්බො, යානාට්ඨානාදීනං පන මහත්තභාවො මහාවිසයනාය වෙදිතබ්බො. තත්ථ යානාට්ඨානානං මහාවිසයනා ඛහ්ඛාතුකසුත්තෙ (ම. නි. 3.124 ආදයො) සයමෙව ආගමිස්සති. විහාරසමාපත්තීනං සමාධික්ඛන්ධෙ නිද්ධාරිතනායෙන වෙදිතබ්බො, අරියසච්චානං සකලසාසනසඛිගහණතො සච්චවිහඪිගෙ (විහ. 189 ආදයො) තංසංචණ්ණනාසු (විහ. අට්ඨ. 189 ආදයො) ආගතනායෙන. සතිපට්ඨානාදීනං විහඪිගාදීසු (විහ. 355 ආදයො) තංසංචණ්ණනාදීසු (විහ. අට්ඨ. 355 ආදයො) ව ආගතනායෙන. සාමඤ්ඤඵලානං මහතො භිතස්ස මහතො සුඛස්ස මහතො අත්ථස්ස මහතො යොගක්ඛෙමස්ස නිජ්ජත්තිභාවතො සන්තප්ඤ්ඤානිපුණඅතක්කාවචරපණ්ඩිතවෙදනීයභාවතො ව. අභිඤ්ඤානං මහාසම්භාරතො මහාවිසයතො මහාකිච්චතො මහානුභාවතො මහානිජ්ජත්තිතො ව. නිබ්බානස්ස මදනිම්මදනාදිමහත්ථසිද්ධිතො මහත්තතා වෙදිතබ්බො.

පුපුපඤ්ඤාති එත්ථාපි චුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – නානාබන්ධෙසු ඤාණං පවත්තති, ‘‘අයං රූපක්ඛන්ධො නාම...පෙ.... අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාමා’’ති, එවං පඤ්චන්තං බන්ධානං නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තෙසුපි ‘‘එකච්චෙත රූපක්ඛන්ධො, එකාදස්විධෙන රූපක්ඛන්ධො, එකච්චෙත වෙදනාක්ඛන්ධො, ඛහ්ච්චෙත වෙදනාක්ඛන්ධො, එකච්චෙත සඤ්ඤාක්ඛන්ධො...පෙ.... එකච්චෙත විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, ඛහ්ච්චෙත විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො’’ති එවං එකෙකස්ස බන්ධස්ස එකච්චාදිවසෙන අතීතාදිහෙදවසෙනපි නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තථා ‘‘ඉදං චක්ඛායතනං නාම...පෙ.... ඉදං ධම්මායතනං නාම. තත්ථ දසායතනා කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභුමකා’’ති එවං ආයතනනානත්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.

නානාධාතුසුති ‘‘අයං චක්ඛුධාතු නාම...පෙ.... අයං මනොවිඤ්ඤාණධාතු නාම. තත්ථ සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභුමකා’’ති එවං නානාධාතුසු පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තයිදං උපාදිණ්ණකධාතුවසෙන චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. පච්චෙකඛුද්ධානඤ්ඤි ද්විත්තඤ්ඤි අග්ගසාවකානං උපාදිණ්ණකධාතුසුයෙව නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තඤ්ඤි ඛො එකදෙසතොව, නො නිජ්ජදෙසතො, අනුපාදිණ්ණකධාතූනං පන නානාකරණං න ජානන්තියෙව. සබ්බඤ්ඤඛුද්ධානංයෙව පන, ‘‘ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්තත්තා ඉමස්ස රුක්ඛස්ස බන්ධො සෙතො හොති, ඉමස්ස කණ්හො, ඉමස්ස බහලත්තවො, ඉමස්ස තනුත්තවො, ඉමස්ස පත්තං චණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන එවරූපං, ඉමස්ස පුජ්ඣං නීලං පීතං ලොහිතං ඔදාතං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං, එලං ඛුද්දකං මහත්තං දීපං වට්ඨං සුසණ්ඨානං මට්ඨං එරුසං සුගන්ධං මධුරං තිත්තකං අමිබ්බං කටුකං කසාවං,

කණ්ටකො තිබිණො අතිබිණො උජුකො කුටිලො ලොහිතො ඔදාතො හොති” ති
ධාතුනානන්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.

අත්ථෙසුති රූපාදීසු ආරම්මණෙසු. නානාපටිච්චසමුප්පාදෙසුති
අජ්ඣත්තබ්බිද්ධාහෙදතො සන්තානාහෙදතො ච නානප්පහෙදෙසු
පටිච්චසමුප්පාදඛිගෙසු. අවිජ්ජාදිඅඛිගානඤ්ඤි පච්චෙකං පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතාති.
තෙනාහ – සඬ්ඛාරපිටකෙ “ද්වාදස පච්චයා ද්වාදස පටිච්චසමුප්පාදා” ති.
නානාසුඤ්ඤතමනුපලබ්භෙසුති නානාසභාවෙසු නිව්චසාරාදිවිරහතො
සුඤ්ඤසභාවෙසු, තතො එව ඉත්ථිපුරිසඅත්තඅත්තනියාදිවසෙන අනුපලබ්භෙසු
සභාවෙසු. ම-කාරො හෙත්ථ පදසන්ධිකරො. නානාඅත්ථෙසුති
අත්ථපටිසම්භිදාවිසයෙසු පච්චයුප්පන්තාදිනානාඅත්ථෙසු. ධම්මෙසුති
ධම්මපටිසම්භිදාවිසයෙසු පච්චයාදිනානාධම්මෙසු. නිරුත්තිසුති තෙසංයෙව
අත්ථධම්මානං නිද්ධාරණවචනසඬ්ඛාතාසු නානානිරුත්තිසු. පටිභානෙසුති එත්ථ
අත්ථපටිසම්භිදාදීසු විසයභූතෙසු, “ඉමානි ඉදමත්ථජොතකානි” ති (විහ. 725-745)
තථා තථා පටිභානතො පටිභානානීති ලද්ධනාමෙසු ඤාණෙසු. පුටු
නානාසීලක්ඛන්ධෙසුතිආදීසු සීලස්ස පුටුත්තං නානත්තඤ්ඤව චුත්තමෙව. ඉතරෙසං
පන චුත්තනියානුසාරෙන සුවිඤ්ඤෙසුත්තා පාකටමෙව. යං පන අභින්නං එකමෙව
නිබ්බානං, තත්ථ උපචාරවසෙන පුටුත්තං ගහෙතබ්බන්ති ආහ – “පුටු
නානාජනසාධාරණ ධම්මෙ සමතික්කම්මා” ති. තෙනස්ස මදනිම්මදනාදිපරියායෙන
පුටුත්තං පරිදීපිතං හොති.

එවං විසයවසෙන පඤ්ඤාය මහත්තං පුටුත්තඤ්ඤව දස්සෙත්වා ඉදානි
සම්පයුත්තධම්මවසෙන භාසභාවං, පවත්තිආකාරවසෙන ජවනභාවං, කිච්චවසෙන
තික්ඛාදිභාවඤ්ඤව දස්සෙතුං, “කතමා භාසපඤ්ඤා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ
භාසබ්භුලොති පීතිබ්භුලො. සෙසපදානි තස්සෙව වෙච්චනානි. සීලං පරිපූරෙතීති
හට්ඨපහට්ඨො උදග්ගදග්ගො හුත්වා පීතිසහගතාය පඤ්ඤාය.
පීතිසොමනස්සසහගතා හි පඤ්ඤා අභිරතිවසෙන ආරම්මණෙ ඵුල්ලා විකසිතා විය
පවත්තති; න උපෙක්ඛාසහගතාති පාතිමොක්ඛසීලං යපෙත්වා භාසනීයං පරං
තිවිධමපි සීලං පරිපූරෙතීති අත්ථො. විසුං චුත්තත්තා පුන සීලක්ඛන්ධමාහ.
සමාධික්ඛන්ධන්තිආදීසුපි එසෙව නයො.

රූපං අනිච්චතො බිජ්ජං ජවතීති රූපක්ඛන්ධං අනිච්චන්ති සීසං වෙගෙන
පවත්තියා පටිපක්ඛදුර්භාවෙන පුබ්බාභිසඬ්ඛාරස්ස සාතිසයත්තා ඉන්දෙන
විස්සට්ඨවජිරං විය ලක්ඛණං පටිවිජ්ඣන්ති අදන්ධායන්ති රූපක්ඛන්ධෙ
අනිච්චලක්ඛණං වෙගසා පටිවිජ්ඣති, තස්මා සා ජවනපඤ්ඤා නාමාති අත්ථො.
සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එවං ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤා
දස්සෙත්වා බලවවිපස්සනාවසෙන දස්සෙතුං, “රූප” න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ
බයට්ඨෙනාති යත්ථ යත්ථ උප්පජ්ජති, තත්ථ තත්ථෙව හිජ්ජනතො බයසභාවත්තා.
භයට්ඨෙනාති භයානකභාවතො. අසාරකට්ඨෙනාති අත්තසාරවිරහතො
නිව්චසාරාදිවිරහතො ච. තුලයිත්ථාති තුලාභූතාය විපස්සනාපඤ්ඤාය තුලෙත්වා.

තීරයින්වාති තාය එව තීරණභූතාය තීරෙත්වා. විභාවයින්වාති යාථාවතො පකාසෙත්වා පඤ්චක්ඛන්ධං විභූතං කත්වා. රූපනිරොධෙති රූපක්ඛන්ධස්ස නිරොධභූතෙ නිබ්බානෙ නින්තපොණපබ්භාරවසෙන. ඉදානි සිබාප්පත්තවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤං දස්සෙතුං, පුන “රූප”න්තිආදි වුත්තං. වුට්ඨානගාමිතිවිපස්සනාවසෙනාති කෙවි.

ඤාණස්ස තික්ඛනාවො නාම සවිසෙසං පටිපක්ඛසමුවිජිත්දනෙන වෙදිතබ්බොති, “බිජ්ජං කිලෙසෙ ජිත්දතීති තික්ඛපඤ්ඤා”ති වත්වා තෙ පන කිලෙසෙ විභාගෙන දස්සෙන්නො, “උප්පන්නං කාමවිතක්ක”න්තිආදිමාහ. තික්ඛපඤ්ඤො හි බිජ්ජාහිඤ්ඤො හොති, පටිපදා වස්ස න වලතීති ආහ – “එකස්මිං ආසනෙ වත්තාරො අරියමග්ගා අධිගතා හොන්ති”තිආදි.

“සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා සඬ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා බයධම්මා වයධම්මා නිරොධධම්මා”ති යාථාවතො දස්සනෙන සච්චසම්පට්ඨෙධො ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤාථාති කාරණමුඛෙන නිබ්බේධිකපඤ්ඤං දස්සෙතුං, “සබ්බසඬ්ඛාරෙසු උබ්බෙගබ්බුලො හොති”තිආදි වුත්තං. තත්ථ උබ්බෙගබ්බුලොති වුත්තනයෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු අභිණ්භං පවත්තසංවෙගො. උත්තාසබ්බුලොති ඤාණුත්රාසවසෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු බ්බුසො උත්තස්තමානසො. තෙන ආදිනවානුපස්සනමාහ. උක්කණ්ඨනබ්බුලොති පන ඉමිනා නිබ්බිදානුපස්සනං ආහ – අරතිබ්බුලොතිආදිනා තස්සා එව අපරාපරුප්පත්තිං. බහිමුඛොති සබ්බසඬ්ඛාරතො බහිභූතං නිබ්බානං උද්දිස්ස පවත්තඤාණමුඛො, තථා වා පවත්තිතවිමොක්ඛමුඛො. නිබ්බිජ්ඣනං නිබ්බේධො, සො එතිස්සා අත්ථි, නිබ්බිජ්ඣතීති වා නිබ්බේධා, සාව පඤ්ඤා නිබ්බේධිකා. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිහත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පජ්ජති එතෙන විපස්සනාදිකොති පදං, සමාපත්ති, තස්මා අනුපදන්ති අනුසමාපත්තියොති අත්ථො. පදං වා සම්මසනුපගා ධම්මා විපස්සනාය පවත්තිට්ඨානභාවතො. තෙනාහ “සමාපත්තිවසෙන වා”ති. ඤානඬගවසෙන වාති ඤානඬගවසෙනාති ව අත්ථො. අට්ඨකථායං පන කමත්ථො ඉධ පදසද්දො, තස්මා අනුපදං අනුක්කමෙනාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “අනුපට්ඨාපට්ඨා”ති. ධම්මවිපස්සනන්ති තංතංසමාපත්තිවිත්තුප්පාදපරියාපන්නානං ධම්මානං විපස්සනං. විපස්සතීති සමාපත්තියො ඤානමුඛෙන තෙ තෙ ධම්මෙ යාථාවතො පරිග්ගහෙත්වා, “ඉතිපි දුක්ඛා”තිආදිනා සම්මසති. අද්ධමාසෙන අරහත්තං පත්තො උක්කංසගතස්ස සාවකානං සම්මසනවාරස්ස නිජ්ජදෙසෙන පවත්තියමානත්තා, සාවකපාරමිඤ්ඤාණස්ස ව තථා පටිපාදෙතබ්බත්තා. එවං සන්තෙපීති යදිපි මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො න විරස්සෙව අරහත්තං පත්තො; ධම්මසෙනාපති පන තතො විරෙන, එවං සන්තෙපි යස්මා මොග්ගල්ලානත්ථෙරොපි මහාපඤ්ඤාව, තස්මා සාරිපුත්තත්ථෙරොව මහාපඤ්ඤතරොති. ඉදානි තමත්ථං පාකට්තරං කාතුං, “මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො හී”තිආදි වුත්තං. සම්මසනං වරති එත්ථාති සම්මසනවාරො, විපස්සනාභූමි, තං සම්මසනවාරං. එකදෙසමෙවාති සකඅත්තභාවෙ

සඬබාරෙ අනවසෙසතො පරිග්ගහෙනුඤ්ච සම්මසිතුඤ්ච අසක්කොන්තං අත්තනො අභිනිහාරසමුදාගතඤ්ඤාණබලානුරූපං එකදෙසමෙව පරිග්ගහෙත්වා සම්මසන්තො. නනු ව ‘සබ්බං, භික්ඛවෙ, අනභිජානං අපරිජානං අවිරාජයං අප්පජ්භං අභබ්බො දුක්ඛක්ඛයායා’ති (සං. නි. 4.26) වචනතො වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිතුකාමෙන සබ්බං පරිඤ්ඤෙය්‍යං පරිජානිතබ්බමෙව? සච්චමෙනං, තඤ්ච බො සම්මසනුපගධම්මවසෙන වුත්තං. තස්මා සසන්තානගතෙ සබ්බධම්මෙ, පරසන්තානගතෙ ව තෙසං සන්තානවිභාගං අකත්වා බහිද්ධාභාවසාමඤ්ඤතො සම්මසනං, අයං සාවකානං සම්මසනවාරො. ථෙරො පන බහිද්ධාධම්මෙපි සන්තානවිභාගෙන කෙවි කෙවි උද්ධරිත්වා සම්මසි, තඤ්ච බො ඤාණෙන ඵුට්ඨමත්තං කත්වා. තෙන වුත්තං – “යට්ඨිකොටියා උප්පිලෙන්තො විය එකදෙසමෙව සම්මසන්තො”ති. තත්ථ ඤාණෙන නාම යාවතා නෙය්‍යං පවත්තිතබ්බං, තථා අපවත්තනතො “යට්ඨිකොටියා උප්පිලෙන්තො වියා”තිආදි වුත්තං. අනුපදධම්මවිපස්සනාය අභාවතො “එකදෙසමෙව සම්මසන්තො”ති වුත්තං.

බුද්ධානං සම්මසනවාරො දසසහස්සිලොකධාතුයං සත්තසන්තානගතා, අනිත්ථියබද්ධා ව සඬබාරාති වදන්ති, කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙසුති අපරෙ. තථා හි අද්ධත්තයවසෙන පටිච්චසමුප්පාදනයං ඔසරිත්වා ඡත්තිංසකොට්ඨසතසහස්සමුබෙන බුද්ධානං මහාවජිරඤ්ඤාණං පවත්තං. පච්චෙකබුද්ධානං සසන්තානගතෙහි සද්ධිං මජ්ඣිමදෙසවාසිසත්තසන්තානගතා අනිත්ථියබද්ධා ව සම්මසනවාරොති වදන්ති, ඡම්බුදීපවාසිසත්තසන්තානගතාති කෙවි. ධම්මසෙනාපතීනොපි යථාවුත්තසාවකානං විපස්සනාභූමියෙව සම්මසනවාරො. තත්ථ පන ථෙරො සාතිසයං නිරවසෙසං අනුපදධම්මං විපස්සි. තෙන වුත්තං – “සාවකානං සම්මසනවාරං නිප්පදෙසං සම්මසි”ති.

තත්ථ “සාවකානං විපස්සනාභූමි”ති එත්ථ සුක්ඛවිපස්සකා ලොකියාහිඤ්ඤප්පත්තා පකතිසාවකා අග්ගසාවකා පච්චෙකබුද්ධා සම්මාසම්බුද්ධාති ඡසු ඡනෙසු සුක්ඛවිපස්සකානං ඤානාහිඤ්ඤාහි අනධිගතපඤ්ඤානෙපුඤ්ඤත්තා අන්ධානං විය ඉච්ඡිතපදෙසොක්කමනං විපස්සනාකාලෙ ඉච්ඡිකිච්ඡිතධම්මවිපස්සනා නත්ථි. තෙ යථාපරිග්ගහිතධම්මත්තෙයෙව යත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්නි. ලොකියාහිඤ්ඤප්පත්තා පන පකතිසාවකා යෙන මුබෙන විපස්සනං ආරහන්ති; තතො අඤ්ඤෙන විපස්සනං විත්ථාරිකං කාතුං සක්කොන්ති විපුලඤ්ඤාණත්තා. මහාසාවකා අභිනිහාරසම්පන්නත්තා තතො සාතිසයං විපස්සනං විත්ථාරිකං කාතුං සක්කොන්ති. අග්ගසාවකෙසු දුතියො අභිනිහාරසම්පත්තියා සමාධානස්ස සාතිසයත්තා විපස්සනං තතොපි විත්ථාරිකං කරොති. පඨමො පන තතො මහාපඤ්ඤාය සාවකෙහි අසාධාරණං විත්ථාරිකං කරොති. පච්චෙකබුද්ධො තෙහිපි මහාභිනිහාරතාය අත්තනො අභිනිහාරානුරූපං තතොපි විත්ථාරිකවිපස්සනං කරොන්ති. බුද්ධානං, සම්මදෙව, පරිපූරිතපඤ්ඤාපාරම්පභාවිත-සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණාධිගමනස්ස අනුරූපායාති. යථා නාම කතවාලවෙධපරිචයෙන

සරහඬිගසදිසෙන ධනුග්ගහෙන බිත්තො සරො අන්තරා රුක්ඛලතාදීසු
 අසජ්ජමානො ලක්ඛණෙයෙව පතති; න සජ්ජති න විරජ්ඣති, එවං අන්තරා
 අසජ්ජමානා අවිරජ්ඣමානා විපස්සනා සම්මසනියධම්මෙසු යාථාවතො
 නානානායෙහි පවත්ති. යං මහාඤ්ඤාණන්ති වුච්චති, තස්ස පවත්තිආකාරහෙදො
 ගණනො වුත්තොයෙව.

එතෙසු ව සුක්ඛවිපස්සකානං විපස්සනාවාරො ඛජ්ජොතපභාසදිසො,
 අභිඤ්ඤජ්ජත්තපකතිසාවකානං දීපපභාසදිසො, මහාසාවකානං ඔක්කාපභාසදිසො,
 අග්ගසාවකානං ඔසධිතාරකාපභාසදිසො, පච්චෙකඛුද්ධානං චන්දපභාසදිසො,
 සම්මාසම්ඛුද්ධානං රස්මිසහස්සපටිමණ්ඩිතසරදසුරියමණ්ඩලසදිසො උපට්ඨාසී.
 තථා සුක්ඛවිපස්සකානං විපස්සනාවාරො අන්ධානං යට්ඨිකොට්ඨා ගමනසදිසො,
 ලොකියාභිඤ්ඤජ්ජත්තපකතිසාවකානං දණ්ඩකසෙතූගමනසදිසො, මහාසාවකානං
 ජඩ්ඝසෙතූගමනසදිසො, අග්ගසාවකානං සකටසෙතූගමනසදිසො,
 පච්චෙකඛුද්ධානං මහාජඩ්ඝමග්ගගමනසදිසො, සම්මාසම්ඛුද්ධානං
 මහාසකමග්ගගමනසදිසොති වෙදිතබ්බො.

අරහත්තඤ්ච කිර පත්වාති එත්ථ කිර-සද්දො අනුස්සවලද්ධොයමත්ථොති
 දීපෙනුං වුත්තො. පත්වා අඤ්ඤාසි අත්තනො විපස්සනාවාරස්ස මහාවිසයත්තා
 තික්ඛවිසදසුරභාවස්ස ව සල්ලක්ඛණෙන. කථං පනායං මහාථෙරො දන්ධං
 අරහත්තං පාපුණන්තො සීසං අරහත්තං පත්තනො පඤ්ඤාය අත්තානං සාතිසයං
 කත්වා අඤ්ඤාසිති ආහ - “යථා හී”තිආදි. මහාජටන්ති මහාජාලසාඛං අතිවිස
 සිබ්බිතජාලං. යට්ඨිං පන සාරං වා උජුං වා න ලහති වෙණුග්ගහණෙ අනුවච්චිත්වා
 වෙණුස්ස ගහිතත්තා. එවංසම්පදන්ති යථා තෙසු පුරිසෙසු එකො වෙළුග්ගහණෙ
 අනුවච්චිත්වා වෙළුයට්ඨිං ගණ්හාති, එකො උච්චිත්වා, එවං නිජ්ජත්තිකං.
 පධානන්ති භාවනානුයුඤ්ජනං.

සත්තසට්ඨි ඤාණානීති පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.73 මාතිකා) ආගතෙසු
 තෙසත්තතියා ඤාණෙසු යථෙත්වා ඡ අසාධාරණඤාණානි සුතමයඤාණාදීනි
 පටිභානපටිසම්භිදාඤාණපරියොසානානි සත්තසට්ඨි ඤාණානි. තානි හි සාවකෙහි
 පවිච්චබ්බානි, න ඉතරානි. සොළසවිධං පඤ්ඤන්ති (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.379; සං. නි.
 ටි. 3.5.379) මහාපඤ්ඤාදිකා, නවානුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිපඤ්ඤානි ඉදං
 සොළසවිධං පඤ්ඤං.

තත්ත්වානි තස්ස. ඉදං හොතීති ඉදං ආනි වුච්චමානං අනුපුබ්බසම්මසනං හොති.
 විපස්සනාකොට්ඨාසන්ති විතක්කාදිසම්මසිතබ්බධම්මවිභාගෙන
 විහත්තවිපස්සනාභාගං.

94. පයමෙ ඤානෙන උපසිලෙසෙ භූමිමං, තස්මා යෙ පයමෙ ඤානෙ ධම්මානි
 යෙ පයමථේඤානසංසට්ඨා ධම්මානි අත්ථො. අත්තොසමාපත්තියන්ති ව
 සමාපත්තිසහගතෙ විත්තුජ්ජාදෙ සමාපත්තිසමඤ්ඤං ආරොපෙත්වා වුත්තං.

වචන්ථිකාති කතවචන්ථනා නිවිජිතා. පරිවිජින්නාති ඤාණෙන පරිවිජින්නා සලක්ඛණතො පරිවිජිජ්ජ ඤාතා. ඔලොකෙන්තොති ඤාණචක්ඛුතා පච්චක්ඛතො පස්සන්තො. අභිනිරොපනං ආරම්මණෙ විත්තස්ස ආරොපනං. අනුමජ්ජනං ආරම්මණෙ විත්තස්ස අනුච්චාරණං. එරණං පණිතරූපෙහි කායස්ස ඛ්‍යාපනං, විජ්ජාරිකභාවො වා. සාතන්ති සාතමධුරතා. අධික්ඛෙපො වික්ඛෙපස්ස පටිපක්ඛභුතං සමාධානං. චූසනං ඉන්ද්‍රියවිසයවිඤ්ඤාණස්ස තතො උප්පජ්ජන්වා ආරම්මණෙ චූසනාකාරෙන විය පවත්ති. වෙදයිතං ආරම්මණානුභවනං. සඤ්ජානනං නිලාදිවසෙන ආරම්මණස්ස සල්ලක්ඛණං. වෙනයිතං වෙනසො ඛ්‍යාපාරො. විජානනං ආරම්මණුපලද්ධි. කත්තුකම්‍යතා විත්තස්ස ආරම්මණෙන අත්ථිකතා. තස්මිං ආරම්මණෙ අධිමුච්චනං, සන්නිට්ඨානං වා අධිමොක්ඛො. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා විත්තස්ස පග්ගණ්හනං පග්ගාහො, අධිග්ගහොති අත්ථො. ආරම්මණං උපගන්ත්වා යානං, අනිස්සජ්ජනං වා උපට්ඨානං. සමජ්ජවත්තෙසු අස්සෙසු සාරථී විය සකිච්චපසුතෙසු සම්පයුත්තෙසු අජ්ඣුපෙක්ඛනං මජ්ඣත්තතා. සම්පයුත්තධම්මානං ආරම්මණෙ අනුනයනං සංවරණං අනුනයො. සභාවතොති යථාභූතසභාවතො. සොළසන්තං එව චෙන්ථ ධම්මානං ගහණං තෙසංයෙව ථෙරෙන වචන්ථාපිතභාවතො, තෙ එවස්ස තදා උපට්ඨහිංසු, න ඉතරෙති වදන්ති. විරියසතිග්ගහණෙන චෙන්ථ ඉන්ද්‍රියභාවසාමඤ්ඤතො සද්ධාපඤ්ඤා; සතිග්ගහණෙනෙව එකන්තානවජ්ජභාවසාමඤ්ඤතො පස්සද්ධිආදයො ඡ යුගලා; අලොභාදොසා ව සභිගහිතා ඤානවිත්තුජ්ජාදපරියාපන්නන්තා තෙසං ධම්මානං. ථෙරෙන ව ධම්මා වචන්ථානසාමඤ්ඤතො ආරද්ධා. තෙ න උපට්ඨහිංසුති න සක්කා වත්තුන්ති අපරෙ.

විදිතා උප්පජ්ජන්තීති උප්පාදෙපි තෙසං වෙදනානං පජානනං හොතියෙවාති අත්ථො. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. තං ජානාතීති තංඤාණො, තස්ස භාවො තංඤාණකා, ඤාණස්ස අත්තසංවෙදනන්ති අත්ථො. තංසමානයොගක්ඛමාහි සම්පයුත්තධම්මා. ඤාණඛහුතාති ඤාණස්ස ඛහුභාවො, එකවිත්තුජ්ජාදෙ අනෙකඤාණතාති අත්ථො. ඉදානි තමෙවත්ථං විවරිතුං, “යථා හී”තිආදි චුත්තං. න සක්කා ජානිතුං ආරම්මණකරණස්ස අභාවතො. අසම්මොභාවබොධො ව ඊදිසස්ස ඤාණස්ස නත්ථි. එකෙකමෙව ඤාණං උප්පජ්ජති තස්මිං ඛණෙ එකස්සෙව ආවජ්ජනස්ස උප්පජ්ජනතො, න ව ආවජ්ජනෙන විනා විත්තුජ්ජත්ති අත්ථි. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“චුල්ලාසිතිසහස්සානි, කජ්ජා තිට්ඨන්ති යෙ මරු;
න ත්වෙව තෙපි ජීවන්ති, ද්විහි විත්තෙහි සංයුතා”ති. (මහානි. 10, 39) ව,

“නත්ථි විත්තෙ යුගා ගහී”ති ව -

වත්ථාරම්මණානං පරිග්ගහිතතායාති යස්මිඤ්ච ආරම්මණෙ යෙ ඤානධම්මා පවත්තන්ති, තෙසං වත්ථාරම්මණානං පගෙව ඤාණෙන පරිවිජිජ්ජ ගහිතන්තා. යථා නාම මිගසුකරාදීනං ආසයෙපරිග්ගහිතෙ තත්‍ර ධීතා මිගා වා සුකරා වා තතො

උට්ඨානතොපි ආගමනතොපි නෙසාදස්ස සුඛග්ගහණා භොන්ති, එවංසම්පදම්ඤං.
 තෙනාහ “ථෙරෙන භී”තිආදි. තෙනාති වත්ථාරම්මණානං පරිග්ගහිතභාවෙන.
 අස්සාති ථෙරස්ස. තෙසං ධම්මානන්ති ඤානවිත්තුප්පාදපරියාපන්නානං ධම්මානං.
 උප්පාදං ආවජ්ජන්තස්සාතිආදිනා උප්පාදාදිසු යං යදෙව ආරබ්භ ඤාණං උප්පජ්ජති;
 තස්මිං තස්මිං ඛණෙ තස්ස තස්සෙව වස්ස පාකටභාවො දීපිතො. න භී ආවජ්ජනෙන
 විනා ඤාණං උප්පජ්ජති. අහුත්වා සම්භොන්තිති පුබ්බෙ අවිජ්ජමානා හුත්වා
 සම්භවන්ති, අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්තිති අත්ථො. උදයං පස්සති තෙසං ධම්මානං,
 “අහුත්වා සම්භොන්ති”ති උප්පාදක්ඛණසමඛිගිභාවදස්සනතො. පුබ්බෙ
 අභාවබොධකො භී අත්තලාභො ධම්මානං උදයො. හුත්වාති උප්පජ්ජන්තිවා.
 පටිච්චෙන්තිති පටි ඛණෙ ඛණෙ විනස්සන්ති. වයං පස්සති, “හුත්වා පටිච්චෙන්ති”ති
 තෙසං ධම්මානං භඬිගක්ඛණසමඛිගිභාවදස්සනතො. විද්ධංසභාවබොධකො භී
 ධම්මානං විජ්ජමානතො වයො.

තෙසු ධම්මෙසු නත්ථි එතස්ස උපයො රාගවසෙන උපගමනන්ති අනුපයො,
 අනනුරොධො. හුත්වා විහරන්ති යොජනා. තථා නත්ථි එතස්ස අපායො පටිසවසෙන
 අපගමනන්ති අනපායො, අවිරොධො. “එතං මම, එසො මෙ අත්ථා”ති තස්ස
 තණ්හාදිට්ඨිඅභිනිවෙසාභාවතො තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයෙහි අනිස්සිතො.
 අප්පට්ඨද්ධොති අනුපයානිස්සිතභාවතො විපස්සනාය පරිබන්ධවසෙන ඡන්දරාගෙන
 න පට්ඨද්ධො න විබන්ධිතො. විජ්ජමුත්තොති තතො එව වික්ඛම්භනවිමුත්තිවසෙන
 කාමරාගතො විමුත්තො. විසංයුත්තො වික්ඛම්භනවසෙනෙව පටිපක්ඛධම්මෙහි
 විසංයුත්තො.

කිලෙසමරියාදා තෙන කතා භවෙය්‍යාති අන්තොසමාපත්තියං පවත්තෙ සොළස
 ධම්මෙ ආරබ්භ පවත්තමානං විපස්සනාවිට්ඨිං භින්දිත්වා සවෙ රාගාදයො
 උප්පජ්ජේය්‍යං; තස්ස විපස්සනාවිට්ඨියා කිලෙසමරියාදා තෙන චිත්තෙන,
 චිත්තසමඛිගිනා වා කතා භවෙය්‍ය. තෙසුති තෙසු ධම්මෙසු. අස්සාති ථෙරස්ස.
 එකොපීති රාගාදිසු එකොපීති ව වදන්ති. චුත්තාකාරෙන එකච්චානං අනාපාඨගමනෙ
 සති විපස්සනා න තෙසු ධම්මෙසු නිරන්තරප්පවත්තාති ආරම්මණමරියාදා භවෙය්‍ය.
 වික්ඛම්භිතපච්චනිකත්තාති විපස්සනාය පටිපක්ඛධම්මානං පගෙව වික්ඛම්භිතත්තා
 ඉදානිපි වික්ඛම්භෙතබ්බා කිලෙසා නත්ථිති චුත්තං.

ඉතොති පට්ඨමජ්ඣානතො. අනන්තරොති උපරිමො ඤානාදිවිසෙසො. තස්ස
 පජානනස්සාති, “අත්ථි උත්තරි නිස්සරණ”න්ති එවං පවත්තජානනස්ස.
 ඛහුලීකරණෙනාති පුනප්පුනං උප්පාදනෙන.

සම්පසාදනට්ඨෙතාති කිලෙසකාලුසියාපගමනෙන, තස්ස
 විචාරක්ඛොභවිගමෙන වා චෙතසො සම්මදෙව පාසාදිකභාවෙන.

වීරියං සති උපෙක්ඛාති ආගතට්ඨානෙ පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා,
 අදුක්ඛමසුඛාවෙදනාති එත්ථ ඤානුපෙක්ඛාති, “සුඛට්ඨානෙ වෙදනුපෙක්ඛාවා”ති

වුත්තං. සුඛට්ඨානෙන ච පයමජ්ඣානාදීසු සුඛස්ස වුත්තට්ඨානෙන. පස්සද්ධත්තාති සමධුරවෙනයිතභාවෙන ආරම්මණෙ විසට්ඨත්ථතභාවතො යො සො වෙනසො ආභොගො වුත්තො. සාමඤ්ඤඵලාදීසු සතියා පාරිසුද්ධි, සා ථන අත්ථතො සතිවිනිමුත්තා නත්ථිති ආහ “පරිසුද්ධාසතියෙවා”ති. පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා, න ඤානුපෙක්ඛාදයො.

95. ඊදිසෙසු යානෙසු සතියා න කදාවිපි ඤාණවිරහො අත්ථිති ආහ – “ඤාණෙන සම්පජානො හුත්වා”ති. තථා හි තතියජ්ඣානෙන, “සතිමා සුඛවිහාරි”ති ඵත්ථ සම්පජානොති අයමත්ථො වුත්තො ඵව හොති. න සාවකානං අනුපද්ධම්මවිපස්සනා හොති සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්බමජ්ජවත්තියා දුට්ඨඤ්ඤායාත්තා විනිබ්බුජ්ජත්වා ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවතො. තෙනාහ – “කලාපවිපස්සනං දස්සෙත්තො ඵවමාහා”ති.

96. පඤ්ඤාය වස්සදිස්වා ආසවා පරික්ඛණා භොන්තිති දස්සනසමකාලං ඛියමානා ආසවා, “දිස්වා පරික්ඛණා භොන්ති”ති වුත්තා. සමානකාලෙපි හි ඵදිසො සද්දජ්ජයොගො දිස්සති –

“වක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති වක්ඛුච්ඤ්ඤාණං”න්ති (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43-45; 2.4.60; කථා. 465, 467).

“නිහන්ත්වා තිමිරං සබ්බං, උග්ගතෙජො සමුග්ගතො; වෙරොවතො රස්මිමාලී, ලොකවක්ඛුපහඬ්ඨකරො”ති. (පටියා. අනුට්. 1.25-34; විසුද්ධි. මහාවි. 2.580) ච –

ඵවමාදීසු. හෙතුඅත්ථො වා අයං දිස්වාසද්දො අසමානකත්තකො යථා – “සතං පිටිත්වා ඛලං හොති, සිහං දිස්වා භයං හොති”ති (විසුද්ධි. මහාවි. 2.802). දස්සනහෙතුකො හි ආසවානං පරික්ඛයො පරිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාභාවනාහිසමයෙ සති පභානාහිසමයස්ස ලබ්භනතො. යුගනද්ධං ආහරිත්වාති පයමජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ ඤානධම්මෙ සම්මසන්තො සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙති. ඵං යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සම්මසන්තො සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං කත්වා යථා ථෙරො අරහත්තං පාපුණි. තං සන්ධාය වුත්තං – “අරහත්තං පත්තවාරො ඉධ ගහිතො”ති. ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. දීඝනබ්බුත්තදෙසනාය (ම. නි. 2.205-206) හි ථෙරො අරහත්තං පත්තො. තදා ච අනාගාමී හුත්වා නිරොධං සමාපජ්ජතිති වචනඅවසරො නත්ථි, තස්මා වුත්තං – “අරහත්තං පත්තවාරො ඉධ ගහිතො”ති. යදි ඵවං – “සබ්බසො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමතික්කම්ම සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති ඉදං කස්මා වුත්තන්ති? ථෙරෙ විජ්ජමානෙ පණ්ඩිතගුණෙ අනවසෙසතො දස්සෙත්වා අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙතුං. නිරොධසමාපජ්ජනං පන ථෙරස්ස ආවිණ්ණසමාවිණ්ණං. තෙනාහ “නිරොධං පන...පෙ.... වදන්ති”ති. තෙන ඵලසමාපත්තිමිපි අන්තරා සමාපජ්ජතියෙවාති දස්සෙති.

වොම්ස්සං විවරිතුං “තත්ථස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ “නිරොධං සමාපජ්ජිස්සාමි”ති ආභොගෙන සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං ආහරිත්වා ධීතස්ස නිරොධසමාපත්ති සීසං නාම හොති, තස්ස ආභොගවසෙන නිරොධස්ස වාරො ආගච්ඡති. ඵලසමාපත්ති ගුල්හො හොති, “ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිස්සාමි”ති ආභොගස්ස අභාවතො. ඵලසමාපත්ති සීසං හොතීති එත්ථාපි වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. එතෙන ආභොගපටිබද්ධමෙතෙසං ආගමනන්ති දීපිතන්ති වෙදිතබ්බං. ජම්බුදීපවාසිනො ථෙරා පනාතිආදි අට්ඨකථාරුල්භමෙව තං වචනං. අත්තොසමාපත්තියන්ති නිරොධං සමාපන්නකාලෙ. තිසමුට්ඨානිකරූපධම්මෙති උතුකම්මාහාරවසෙන තිසමුට්ඨානිකරූපධම්මෙ.

97. විශ්ණුවසිතන්ති පටිපක්ඛදුරිභාවෙන සුභාවිතවසිභාවං. නිජ්ඵත්තිං පත්තොති උක්කංසපරිනිජ්ඵත්තිං පත්තො. උරෙ වායාමජනිතාය ඔරසො. පභාවිතන්ති උජ්ජාදිතං. ධම්මෙනාති අරියමග්ගධම්මෙන. තස්ස හි අධිගමෙන අරියාය ජාතියා ජාතො නිබ්බත්තොති කත්වා, “ධම්මජො ධම්මනිම්මිතො”ති වුච්චති. ධම්මදායස්සාති නවවිධස්ස ලොකුත්තරධම්මදායස්ස. ආදියනතොති ගණ්හනතො, සසන්තානෙ උජ්ජාදනතොති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

අනුපදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

2. ජබ්බිසොධනසුත්තවණ්ණනා

98. බිණා ජාතීති අත්තතො ජාතික්ඛයං පටිජානන්තෙන අරහත්තං බ්‍යාකතං හොති අරහතො තදභාවතො. තථා වුසිතං බ්‍රහ්මවරියන්ති මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසො මෙ පරියොසිතොති පටිජානන්තෙනපි. කතං කරණීයන්ති චතුහි මග්ගෙහි චතුසු සච්චෙසු පරිඤ්ඤාදිවසෙන සොළසවිධස්සපි කිච්චස්ස අත්තනා නිට්ඨාපිතභාවං පටිජානන්තෙනපි. නාපරං ඉත්ථත්තායාති ආයතිං පුනබ්භවාභාවං, ආයතිං වා පරිඤ්ඤාදිකරණීයාභාවං පටිජානන්තෙනපිති ආහ – “එකෙනපි පදෙන අඤ්ඤා බ්‍යාකතාව හොතී”ති. ද්වික්ඛත්තුං බද්ධං පන සුබද්ධං වියාති වුත්තං. ඉධ පන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං චතුහි පදෙහි ආගතං, තස්මා වත්තබ්බමෙව චෙත්ථ නත්ථීති අධිජ්ජායො. චෙතනාය දිට්ඨවාදිතා නාම අරියවොහාරො. සභාවොති පකතිඅත්ථො හි අයං ධම්මසද්දො, “ජාතිධම්මා ජරාධම්මා”තිආදීසු (ම. නි. 1.274-275) විය තස්මා, අනුධම්මොති අරියභාවං අනුගතා පකතීති අත්ථො. පරමජ්ජිව්ජනාය අරියා අත්තතො ගුණෙ අනාවකරොත්තාපි සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවපවෙදනත්ථඤ්ඤෙව සබ්‍රහ්මචාරිතං සම්මාපටිපත්තියං උස්සාහජනනත්ථඤ්ඤෙව තාදිසානං පරිනිබ්බානසමයෙයෙව ආවිකරොත්තීති අධිජ්ජායෙනාහ – “පරිනිබ්බතස්ස...පෙ.... කාතබ්බො”ති.

99. දුබ්බලන්ති ඵෙග්ගු විය සුභෙජ්ජනීයං බලවිරහිතං, අසාරන්ති අත්ථො. විරාගුතන්ති පලුජ්ජනසභාවං. විගච්ඡනසභාවන්ති විනාසගමනසභාවං. අනිච්චදුක්ඛවිපරිණාමත්තා අස්සාසලෙසස්සපි අභාවතො අස්සාසවිරහිතං.

ආරම්භකරණවසෙන සමන්තාගමනවසෙන ව යථාරහං උපෙන්ති උපගච්ඡන්තිති උපයා, “එතං මම, එසො මෙ අත්තා”ති උපාදියන්ති දළ්භග්ගාහං ගණ්හන්තිති උපාදානා. අධිතිට්ඨති වෙනසො අභිනන්දනභූතාති වෙනසො අධිට්ඨානං. තාහීති තණ්හාදිට්ඨිහි. තන්ති චිත්තං. අභිනිවිසතීති අභිරතිවසෙන නිවිසති, අයඤ්ඤෙන්ථ අත්ථො – සක්කායධම්මෙසු චිත්තං අභිනිවිසති “එතං මම, එසො මෙ අත්තා”ති අප්ප්ඤ්ඤාසාය තිට්ඨති එතාහි අභිනිවෙසාහි, තථා සක්කායධම්මෙසු චිත්තං අනුසෙති එතාහීති අනුසයා, තණ්හාදිට්ඨියො. යදග්ගෙන හි තෙභූමකධම්මෙසු රාගාදයො අනුසෙන්ති, තදග්ගෙන තංසහගතධම්මා තත්ථ අනුසෙන්තිති පරියායෙන, “තං අනුසෙති”ති චුත්තං. ඛයා විරාගාති හෙතුමිහි නිස්සක්කවචනන්ති “ඛයෙන විරාගෙනා”ති හෙතුමිහි කරණවසෙන අත්ථො චුත්තො. විරාගෙනාති ව ඉතිසද්දො ආදි අත්ථො. තෙන “නිරොධෙනා”ති එවමාදිකං ගහිතං හොති. අඤ්ඤාමඤ්ඤවෙච්චනානෙව උපයාදිතං සමුච්ඡෙදස්සෙව බොධනතො.

100. පතිට්ඨාති එත්ථ සෙසභූතත්තයං උපාදාරූපඤ්ඤාති පතිට්ඨානා, නිජ්ජීවට්ඨයෙන ධාතුචාති පතිට්ඨානධාතු. න්හානියවුණ්ණං බාහිරඋදකං විය සෙසභූතත්තයං ආබන්ධතීති ආබන්ධනං. පචනියහත්තං බාහිරතෙජො විය සෙසභූතත්තයං පරිපාවෙතීති පරිපාවනං. බාහිරවාතො විය සෙසභූතත්තයං විත්ථම්මහතීති විත්ථම්මහනං. ධාතුසද්දත්ථො චුත්තොයෙව. අසම්චුට්ඨධාතූති අසම්චුසිතභාවො තෙසං විපරිමට්ඨනාභාවතො. විජානනං ආරම්භණුපලද්ධි. අහං අත්තාති අහං, “රූපධම්මො මෙ අත්තා”ති අත්තකොට්ඨාසෙන අත්තභාවෙන න උපගමී න ගණ්හිං. නිස්සිතනිස්සිතාපි නිස්සිතා එව නාමාති ආහ “පට්ඨධාතුනිස්සිතාවා”ති. අත්තතා වා පන තන්තිස්සිතාති “එකෙන පරියායෙනා”ති. උපාදාරූපමිපි කාමං නිස්සිතමිපි හොති. තථාපි තං නිස්සිතං හොතියෙවාති තං න උද්ධට්ඨං. පරිච්ඡෙදකරත්තා පරිච්ඡෙදාකාසස්ස “අවිනිබ්බොගවසෙනා”ති චුත්තං. තෙන ව තථා පරිච්ඡින්නත්තා සබ්බමිපි භූතූපාදාරූපං ආකාසධාතුනිස්සිතං නාම. තං නිස්සාය පචත්තියා උපාදාරූපං විය භූතරූපාති, අරූපක්ඛන්ධා විය ව චත්ථුරූපාති, “තංනිස්සිතරූපචත්ථුකා අරූපක්ඛන්ධා”ති චුත්තනෙයෙන ආකාසධාතුනිස්සිතචත්ථාදිරූපධම්මචත්ථුකා වෙදනාදයො අරූපක්ඛන්ධා ආකාසධාතුනිස්සිතා නාමාති ඉමමත්ථං තථා-සද්දෙන උපසංහරති. ඉධාපීති ආකාසධාතුනිස්සිතපදෙපි, න පට්ඨධාතුනිස්සිතපදාදියු එව. රූපාරූපන්ති සබ්බමිපි රූපාරූපං ගහිතමෙව හොති, අග්ගහිතං නත්ථි. සහජාතා...පෙ.... නිස්සිතන්ති ඉදං නිජ්ජපරියායසිද්ධං නිස්සයත්තං ගහෙන්වා චුත්තං. හෙට්ඨා චුත්තනෙයෙන පරියායසිද්ධො නිස්සයත්තෙ ගස්භමානෙ – “පච්ඡාජාතපච්චයොති පච්ඡාජාතා විත්තවෙතසිකා ධම්මා පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ඡාජාතපච්චයෙන පච්චයො”ති (පට්ඨා. 1.1.11) වචනතො සබ්බං චතුසමුට්ඨානිකරූපං, “විඤ්ඤාණධාතුනිස්සිත”න්ති වත්තබ්බං. තථා අනන්තරවිඤ්ඤාණධාතූපච්චයා පචත්තනතො, “විඤ්ඤාණධාතුනිස්සිත”න්ති වත්තබ්බං.

101. රූප්පති වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානං භද්‍යඤ්ඤානං පකාසෙතිති රූපන්ති අයමත්ථො චක්ඛුද්වාලෙ ආපාටගතෙ රූපායතනෙ නිජ්ජරියායනො ලබ්භති, න ආපාටමනාගතෙ. චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බභාවො පන ආපාටමනාගතෙපි තස්මිං ලබ්භතෙව තංසභාවානතිවත්ථනතො. රූපායතනං ද්විධා විභජ්ජිතං. ථෙරො පන ආපාටං අනාගතස්සාපි රූපායතනස්ස රූපභාවං න සක්කා පටික්ඛිපිතුන්ති ද්විධාකරණං නානුජානන්තො ඡන්තොවාදං නිදස්සෙති, “උපරි ඡන්තොවාදෙ කින්නි කරිස්සමා”ති. තත්ථ හි “චක්ඛුං, ආවුසො ඡන්ත, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බෙ ධම්මෙ”ති (ම. නි. 3.391) ආගතං, න චෙත්ථ චක්ඛුද්වාලෙ ආපාටං ආගතමෙව රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බපදෙන ගහිතං, න ආපාටං අනාගතන්ති සක්කා විඤ්ඤාතුං අවිසෙසෙනෙව රූපායතනෙන තණ්හාමානදිට්ඨිගාභාවස්ස ජොතිතත්තා. තෙනාහ “න යිදං ලබ්භති”ති. රූපමෙවාති රූපායතනමෙව. යදි එවං “චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බෙසු ධම්මෙසු”ති පදං කථං නෙතබ්බන්ති ආහ – “චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා පනා”තිආදි. චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන සද්ධිං විඤ්ඤාතබ්බෙසුති යෙන මනොවිඤ්ඤාණෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණං අනිච්චන්තිආදිනා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන සද්ධිං තෙන විඤ්ඤාතබ්බෙසු තංසම්පයුත්තධම්මෙසුති අත්ථො. තණ්හාඡන්දොති තස්සනසභාවො ඡන්දො, න කත්තුකමාසනා ඡන්දොයෙවාති තණ්හාඡන්දො. රජ්ජනවසෙනාති වත්ථං විය රඬගජාතං විත්තස්ස අනුරඤ්ජනවසෙන. අභිනන්දනවසෙනාති ආරම්මණෙ අභිරම්ත්වා නන්දනවසෙන. සජ්ජිතිකතණ්හා හි නන්දිති වුවවති. තණ්හායනවසෙන තණ්හා.

102. අභඤ්ඤාතොති “සෙය්‍යොහමස්මි”තිආදිනා (ධ. ස. 1121, 1239; විභ. 832, 866; සං. නි. 4.108; මහානි. 21, 178) අභංකරණං. යෙන හි මමං කරොති, එතං මමඤ්ඤාතො. ස්වෙවාති “අභඤ්ඤාතො”ති වුත්තමානො. එවං චතුත්ථජ්ඣානෙන නිද්දිට්ඨෙ සබ්බාසු ලොකියාහිඤ්ඤාසු වුව්වමානාසු හෙට්ඨා විජ්ජාද්වයං වත්තබ්බන්ති අධිජ්ජායෙන, “පුබ්බෙනිවාසං දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤා අවත්වා කස්මා වුත්ත”න්ති ආහ? ඉතරො ඉධ සබ්බවාලෙසුපි ලොකුත්තරධම්මපුච්ඡා අධිකතා තස්මා “සො එවං සමාහිතෙ”තිආදිනා තතියා විජ්ජා කට්ඨිනාති දස්සෙන්නො, “හික්ඛු ලොකියධම්මං න පුච්ඡන්ති”තිආදිමාහ. එකවිස්සජ්ජිතසුත්තං නාමෙතං තතියවිජ්ජාය එව ආගතත්තා. අරියධම්මවසෙනපිස්ස සමඤ්ඤා අත්ථෙවාති දස්සෙන්නො, “ඡබ්බිසොධනන්තිපිස්ස නාම”න්ති වත්වා තෙසු ධම්මෙසු හෙදං දස්සෙතුං, “එත්ථ හි”තිආදි වුත්තං. විසුද්ධාති තස්සා වොදනාය සොධනවසෙන විසොධිතා. එකමෙව කත්වාති එකවාරවසෙනෙව පාළියං එකජ්ඣං ආගතත්තා එකමෙව කොට්ඨාසං කත්වා. යදි එවං කථං වා ඡබ්බිසොධනතාති ආහ – “චතුභි ආභාරෙහි සද්ධි”න්ති කථං පනෙත්ථ වත්තාරො ආභාරා ගහෙතබ්බාති? කෙචි තාව ආහු – “සාධුති භාසිතං අභිනන්දිත්වා අනුමොදිත්වා උත්තරි පඤ්ඤො පුච්ඡිතබ්බො”ති හෙට්ඨා ආගතෙන නයෙන ආභාරවාලො ආහරිත්වා වත්තබ්බොති. “බහිද්ධා සබ්බනිමිත්තෙසු”ති එත්ථ ආභාරානම්පි සඬගහිතත්තා ආභාරා අත්ථනො ආගතා එවාති අඤ්ඤෙ. අපරෙ පන රූපක්ඛන්ධග්ගහණෙන කබ්බිකාරො ආභාරො,

සඬුබාරක්බන්ධග්ගහණෙන එස්සාහාරො, මනොසඤ්චෙනනාහාරග්ගහණෙන විඤ්ඤාණාහාරො සරූපතොපි ගහිතොති වදන්ති.

“ඡබ්බිසොධන”න්ති ඉමස්ස සුත්තස්ස සමඤ්ඤාය අන්වත්ථං දස්සෙත්වා ආයතිමිපි තාදිසෙන බ්‍යාකරණෙන භික්ඛූනං පටිපත්තිමිපි දස්සන්ත්ථං, “ඉමෙ පනා”තිආදි ආරද්ධං. විනයනිද්දෙසපරියායෙනාති විනයනිද්දෙසෙ ආගතෙන කාරණෙන. විනයෙ වා ආගතනිද්දෙසානුක්කමෙන.

අධිගන්තබ්බතො අධිගමො, කුමාරාදිඅධිගමපුච්ඡා. තෙනාහ – “කුමාරවිමොක්ඛාදීසු”තිආදි. උපායපුච්ඡාති අධිගමොපායපුච්ඡා. කිත්තීති කෙන පකාරෙන විධිනාති අත්ථො.

කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභීති ඉදං පන පුබ්බෙ “කිං තෙ අධිගත”න්ති අනිද්ධාරිතහෙදා කුමාරාදිවිසෙසා පුච්ඡිතාති ඉදාති තෙසං නිද්ධාරෙත්වා පුච්ඡනාකාරදස්සනං. තස්මාති යස්මා යථාචුත්තෙහි ආකාරෙහි අධිගමබ්‍යාකරණං සොධෙතබ්බං, තස්මා. එත්තාවතාවාති එත්තකෙන බ්‍යාකරණමත්තෙනෙව න සක්කාරො කාතබ්බො. බ්‍යාකරණඤ්ඤි එකච්චස්ස අයාථාවතොපි හොති, යථා නාම ජාතරූපපතිරූපං ජාතරූපං විය බායතීති ජාතරූපං නිසංසනතාපනඡෙදනෙහි සොධෙතබ්බං එවමෙවං ඉමෙසු ඉදානෙව චුත්තෙසු ඡසු යානෙසු පක්ඛිපිත්වා සොධන්ත්ථං වත්තබ්බො විමොක්ඛාදීසුති ආදි-සද්දෙන සමාධි-සමාපත්ති-ඤාණදස්සන-මග්ගභාවනා-එලසච්ඡිකිරියා සඬිගණ්හාති.

පාකටො හොති අධිගතවිසෙසස්ස සතිසම්මොසාභාවතො. සෙසපුච්ඡාසුපි “පාකටො හොති”ති පදෙ එසෙව නයො. උග්ගහපරිපුච්ඡාකුසලාති සජ්ඣායමග්ගසංවණ්ණනාසු නිපුණා. යාය පටිපදාය යස්ස අරියමග්ගො ආගච්ඡති, සා පුබ්බභාගපටිපත්ති ආගමනපටිපදා. සොධෙතබ්බාති සුද්ධා උදාහු අසුද්ධාති විචාරණවසෙන සොධෙතබ්බා. න සුජ්ඣාතීති තත්ථ තත්ථ පමාදපටිපත්තිභාවතො. අපනෙතබ්බො අත්තතො පටිඤ්ඤාය. “සුජ්ඣාතී”ති වත්වා සුජ්ඣානාකාරං දස්සෙතුං, “දීඝරත්ත”න්තිආදි චුත්තං. පඤ්ඤායතීති එත්ථ “යදී”ති පදං ආනෙත්වා යදි සො භික්ඛු තාය පටිපදාය යදි පඤ්ඤායතීති සම්බන්ධො. බිණ්ණාසවපටිපත්තිසදිසා පටිපදා හොති දීඝරත්තං වික්ඛම්භිතකිලෙසත්තා.

නදියා සමුද්දං පක්ඛන්දනට්ඨානං නදිමුඛද්වාරං. මද්දමානොති බදරසාලවං සරසං පත්තෙ පක්ඛිත්තො හුත්වා මද්දමානො. සෙසං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

ඡබ්බිසොධනසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. සප්පුරිසධම්මසුත්තවණ්ණනා

105. සප්පුරිසධම්මන්ති සප්පුරිසභාවකරං ධම්මං. සො පන යස්මා සප්පුරිසානං පවෙණිකො ධම්මො හොති. තස්මා ආහ – “සප්පුරිසානං ධම්ම”න්ති, එස නයො

අසප්පුරිසධම්මන්ති එත්ථාපි. එවං පධානං අනුට්ඨාතබ්බඤ්ච සප්පුරිසධම්මං ආදිං කත්වා මාතිකං යපෙත්වා අයථානුපුබ්බියා නිද්දිසන්තො “කතමො ච, භික්ඛවෙ, අසප්පුරිසධම්මො”ති ආදිමාහ. තථා පන නිද්දිසන්තො උදාහරණපුබ්බිකං හෙතුං දස්සෙතුං, “යථා නාමා”ති ආදි වුත්තං. තෙන ඉච්ඡිතබ්බපරිච්චාගපුබ්බිකං ගහෙනබ්බග්ගහණං නාම ඤායපටිපත්ති, තස්මා සප්පුරිසධම්මා සම්පාදෙනබ්බාති දිපෙත්තො සත්ථා අයථානුපුබ්බියා නිද්ධාරියතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති. තථා අඤ්ඤත්ථාපි “අසෙවනා ච බාලානං, පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා”ති. එතදෙව භි කුලද්වයං “උච්චකුල”න්ති වුවචති නිජපරියායනො. තථාහි අන්තිමභවිකා බොධිසත්තා තත්ථෙව පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. සොති සාමිච්ඡපටිපන්නො භික්ඛු. අන්තරං කරිත්වාති තං කාරණං කත්වා. පටිපදා භි විඤ්ඤානං පූජාය කාරණං, න උච්චකුලිනතා. මහාකුලාති විපුලකුලා උපාදිතොදිතකුලසම්පවත්තිකාති අත්ථො.

106. යසසද්දො පරිවාරවාචකො. යසස්සීති ච සාතිසයපරිවාරවත්තතා වුවචතීති ආහ “පරිවාරසම්පන්නො”ති. ආධිපතෙය්‍යාභාවතො පරෙසං උපරින්නති එතෙසං ඊසො ඊසනං ඉස්සරියන්ති අක්ඛාතබ්බාති අප්පෙසක්ඛා. තෙනාහ “අප්පපරිවාරා”ති. අභාවත්ථො භි ඉධ අප්ප-සද්දො.

107. නවෙව ධුතඬිගාති ආගතානීති එත්ථ යථා උක්කට්ඨපංසුකුලිකස්ස තෙච්චරිකතා සුකරා. එවං උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතිකස්ස සපදානවාරිකතා සුකරා. එකාසනිකස්ස ච පත්තපිණ්ඩිකබ්ලපච්ඡාහත්තිකතා සුකරා එවාති – “පංසුකුලිකො හොති”ති ආදිවචනෙනෙව පාළියා අනාගතානම්පි ආගතභාවො වෙදිතබ්බො පරිහරණසුකරතාය තෙසම්පි සමාදානසම්භවතො. තෙනාහ “තෙරස හොන්ති”ති.

108. කාමතණ්හාදිකාය තාය තණ්හාය නිබ්බත්තාති තම්මයා, පුටුප්පනා, පකතිභාවුපගමනෙන තෙසං භාවො තම්මයතා, තප්පටික්ඛෙපතො අතම්මයතා, නිත්තණ්හතා. තංයෙව කාරණං කත්වාති පයමජ්ඣානෙපි තණ්හාපහානංයෙව කාරණං කත්වා. චිත්තෙ උප්පාදෙත්වාති අතම්මයතාපරියායෙන වුත්තෙ තණ්හාය පටිපක්ඛධම්මෙ සම්පාදෙත්වා. න මඤ්ඤතීති මඤ්ඤනානං අරියමග්ගෙන සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තා කිස්මිඤ්ච ඔකාසෙ කාමභවාදිකෙ කෙනචි වත්ථුනා හත්ථිඅස්සබ්බත්තවත්ථාදිනා පත්තච්චරවිහාරපරිවේණාදිනා ච පුග්ගලං න මඤ්ඤති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සප්පුරිසධම්මසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා

109. අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති අඤ්ඤං අඤ්ඤං. තෙනාහ “අඤ්ඤං සෙවිතබ්බ”න්ති ආදි. සත්තභි පදෙහීති සත්තභි වාකොහි. පජ්ජති එතෙන යථාධිප්පෙතො අත්ථොති පදං, වාක්‍යං. සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ඔකාසකරණං ධම්මදායාදෙ (ම. නි. 1.31) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

113. දිට්ඨියෙව පච්චයවසෙන පටිලද්ධතාය දිට්ඨිපටිලාභො. සඤ්ඤාපටිලාභෙපි එසෙව නයො. මිච්ඡාදිට්ඨිසම්මාදිට්ඨියො...පෙ.... න ගහිතා කම්මපථප්පත්තානං තෙසං මනොසමාවාරභාවෙන ගහිතත්තා. යදි එවං කස්මා දිට්ඨි චිත්තුප්පාදවාරෙ න ගහිතාති? කාමං මිච්ඡාදිට්ඨියා අවයවිභාවො ලබ්භති, තථාපි චිත්තුප්පාදක්ඛණෙ ලොකියලොකුත්තරචිත්තුප්පාදෙසු කම්මපථකොට්ඨාසො න උද්ධට්ඨො.

115. කාමසඤ්ඤාදීනන්ති එත්ථ ආදි-සද්දෙන යථා ඛ්‍යාපාදවිහිංසාසඤ්ඤා සඬගහිතා, එවං අනභිජ්ඣාඅඛ්‍යාපාදඅවිහිංසාසඤ්ඤා සඬගහිතා පඨමෙන ආදිසද්දෙන “අනභිජ්ඣාසහගතාය සඤ්ඤායා” තිආදිපාඨස්ස සඬගහිතත්තා.

117. ති කාමහවාදීනං අපරියොසානාය පරියොසානං ඉච්ඡතොපි තාදිසස්ස භවානං අපරියොසානමෙව භොති. චත්තාරො භොන්ති පුග්ගලවසෙන. තෙනාහ “පුච්ඡජනොපි හි” තිආදි. අකුසලා ධම්මා වඩ්ඪන්ති තෙසං පහානාය අප්පටිපජ්ජමානස්සාති අධිප්පායො, තතො එව කුසලා ධම්මා පරිභායන්ති. තෙනස්ස කිලෙසදුක්ඛෙන විපාකදුක්ඛෙන ව සදුක්ඛමෙව අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති. ඔරම්භාගියසංයොජනාති පහාය සුද්ධාවාසෙසු නිබ්බත්තනාරභො අනාගාමී කථං...පෙ.... අභිවඩ්ඪන්ති ආහ “අනාගාමීපි” තිආදි. සදුක්ඛමෙව අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති, යාය ලබ්භමානඅකුසලාහිවුද්ධිං කුසලපරිභානිඤ්ච ගහෙත්වා අනාගාමීනොපි සඛ්‍යාබජ්ඣාඅත්තභාවාහිනිබ්බත්තනං වුත්තං. එවං යථාලබ්භමානං අකුසලපරිභානිං කුසලාහිවුද්ධිඤ්ච ගහෙත්වා පුච්ඡජනස්සපි අන්තිමභවිකස්ස අඛ්‍යාබජ්ඣාඅත්තභාවාහිනිබ්බත්තනං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “පුච්ඡජනොපි” තිආදි. අකුසලමෙව භායති, න කුසලං තස්ස බුද්ධිපක්ඛෙ ධීතත්තා. තත්ථාපි විපස්සනමෙව ගබ්භං ගණ්භාපෙති, න වට්ටගබ්භං අන්තිමභවිකතාය විවට්ටුපනිස්සිතත්තා අජ්ඣාසයස්ස, ඤාණස්ස ව පාකගමනතො.

119. එකච්චස්සාති සාම්ච්චනං “අභිනන්දති” තිආදිසු පච්චත්තවසෙන පරිණාමෙතබ්බං, තථා “නිබ්බන්දති” තිආදිසුපි. උග්ගණ්ඨිත්වාපීති පි-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො. භගවතො භාසිතස්ස අත්ථං අජානන්තා තාව දීඝරත්තං හිතසුඛතො පරිබාහිරා භොන්තු ජානන්තානම්පි සබ්බෙසං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය භොතීති අනෙකංසිකතං වොදෙන්තො “එවං සන්තෙපි” තිආදිමාහ. ඉතරො සබ්බෙසම්පි දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය භොතියෙවාති, “අප්පටිසන්ධිකා” තිආදිනා අනෙකංසිකතං පරිහරති. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. බහුධාතුකසුත්තවණ්ණනා

124. භයන්ති (අ. නි. වී. 2.3.1) චිත්තසංසප්පතාති ආහ “චිත්තුත්තාසො” ති. උපද්දවොති අත්තරායො. තස්ස පන චික්ඛෙපකාරණත්තා වුත්තං “අනෙකග්ගතාකාරො” ති. උපසග්ගොති උපසප්පනං. තතො අප්පතිකාරවිසානාපත්ති යස්මා පතිකාරාභාවෙන විභඤ්ඤාමානස්ස කිඤ්චි කාතුං

අසමත්ථස්ස ඔසිදනකාරණං, තස්මා වුත්තං – “තත්ථ තත්ථ ලග්ගනාකාරො”ති.
වඤ්චෙත්වා ආගන්තුං යථාචුත්තෙ දිවසෙ අනාගච්ඡන්තෙසු. ඛහි අනික්ඛමනත්ථාය
ද්වාරෙ අග්ගිං දත්වා.

නලෙහිති නලුච්ඡන්තසඬ්ඛෙපෙන උපරි ඡාදෙත්වා තෙහියෙව
දාරුකච්ඡදනනියාමෙන පරිතොපි ඡාදිතා. එසෙව නයොති ඉමිනා තිණෙහි ඡන්තනං,
සෙසසම්භාරානං රුක්ඛමයතඤ්ච අතිදිසති. විධවාපුත්තෙති
අදන්තභාවොපලක්ඛණං. තෙ හි නිජ්ජිතිකා අවිනීතා අසංයතා අකිච්චකාරිනො
භොන්ති.

මත්ථකං අපාපෙත්වාච නිට්ඨාපිතාති කස්මා භගවා එවමකාසීති?
ආනන්දත්ථෙරස්ස පුච්ඡාකොසල්ලදීපනත්ථමෙව, තත්ථ නිසින්තානං
සන්තිපතිතහික්ඛුනං දෙසනාය ඡානනත්ථඤ්ච. තෙ කිර සඬ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං
අජානන්තා අන්ධකාරං පට්ටියා විය යිතා. පුච්ඡානුසන්ධිවසෙන පරිග්ගය්හ
ජානිස්සන්තිති.

125. රූපපරිග්ගභොව කථිතො, න අඤ්ඤං කිඤ්චිති අත්ථො. ඉදානි තතො
සච්චානි නිද්ධාරෙත්වා චතුසච්චකම්මට්ඨානං දස්සෙතුං, “සඬ්ඛාපි”තිආදි වුත්තං.
පඤ්චක්ඛන්ධා භොන්තිති අද්ධෙකාදස ධාතුයො රූපක්ඛන්ධො, අද්ධට්ඨමා
ධාතුයො යථාරහං වෙදනාදයො චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධාති එවං අට්ඨාරස
ධාතුයො පඤ්චක්ඛන්ධා භොන්ති. පඤ්චපි ඛන්ධා තණ්හාවජ්ජා දුක්ඛසච්චං.
අජ්ජවත්තීති අජ්ජවත්තිනිමිත්තං. නිරොධපජානනාති පඤ්ඤාසිසෙන
මග්ගකිච්චමාහ. සම්මාදිට්ඨිපමුඛො හි අරියමග්ගො. මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං
භොති සම්මසනස්ස භූමියා නිජ්ජත්තියා ච කථිතත්තා. ඡානාති පස්සතිති ඉමිනා
ඤාණදස්සනං කථිතං තං පන ලොකියං ලොකුත්තරන්ති දුට්ඨන්ති තදුභයම්පි
දස්සෙන්නො ආහ – “සහ විපස්සනාය මග්ගො වුත්තො”ති.

එත්තාවතාපි ඛොති පි-සද්දග්ගභණෙන අඤ්ඤෙන පරියායෙන සත්ථා
ධාතුකොසල්ලං දෙසෙතුකාමොති ථෙරො, “සියා පන, භන්තෙ”ති පුච්ඡතිති භගවා
පට්ඨිධාතුආදිවසෙනපි ධාතුකොසල්ලං විභාවෙති. තත්ථ පට්ඨිධාතුආදිසද්දෙන
දෙසනාකාරණං විභාවෙන්තො, “පට්ඨිධාතු...පෙ.... වුත්තා”ති ආහ. තාපි හි
ආදිතො ඡ ධාතුයො. “විඤ්ඤාණධාතුතො නීහරිත්වා පුරෙතඬ්ඛා”ති චත්වා කථං
රූපධාතුයො නීහරියන්තිති වොදනං සන්ධාය තං නයං දස්සෙතුං,
“විඤ්ඤාණධාතු”තිආදි වුත්තං. කාමඤ්චෙත්ථ කායවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරම්මණං
ථොට්ඨඬ්ඛධාතුපට්ඨිධාතු ආදිවසෙන දෙසනාරුළුමෙව, කායධාතු පන නීහරිතඬ්ඛාති
එකංසමෙව නීහරණවිධිං දස්සෙන්නො, “එස නයො සඬ්ඛත්ථා”ති ආහ.
පුරිමපච්ඡිමවසෙන මනොධාතූති පච්ඡිමභාගවසෙන කිරියාමනොධාතු ගහෙතඬ්ඛා
තස්සානුරූපභාවතො. නනු චෙත්ථ මනොධාතු නාමායං මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා
අසංසට්ඨා, විසුංයෙව වෙසා ධාතූති? සච්චමෙතං අට්ඨාරසධාතුදෙසනාය,
චිත්තචිහත්තිනිද්දෙසෙ ඡවිඤ්ඤාණකායදෙසනායං පන සා

මනෝවිඤ්ඤාණකායසංගහිතාවාති දට්ඨබ්බං. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං තං විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. මහාටී. 2.517) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. අථ චා පුරිමපච්ඡිමවසෙනාති පුරෙවරාත්තුවරවසෙන. මනෝධාතුති විපාකමනෝධාතු ගහෙනබ්බා පුරෙවරණතො, පරතො උප්පජ්ජනකිරියාමනෝවිඤ්ඤාණධාතුයා අනන්තරං මනෝධාතුයා, කිරියාමනෝධාතුයා අනන්තරං මනෝවිඤ්ඤාණධාතුයා අනුප්පජ්ජනතො ව.

ධම්මානං යාවදෙව නිස්සත්තනිජ්ජීවවිභාවනත්ථාය සත්ථු ධාතුදෙසනාති අඤ්ඤෙසු සභාවධාරණාදිඅත්ථෙසු ලබ්භමානෙසුපි අයමෙත්ථ අත්ථො පධානොති ආහ – “එසනයො සබ්බත්ථා”ති. සප්පටිපක්ඛවසෙනාති සප්පටිභාගවසෙන සුඛං දුක්ඛෙන සප්පටිභාගං, දුක්ඛං සුඛෙන, එවං සොමනස්සදොමනස්සාති. යථා සුඛාදීනංයෙව සමුදාචාරො විභූතො, න උපෙක්ඛාය, එවං රාගාදීනංයෙව සමුදාචාරො විභූතො, න මොහස්ස, තෙන චුත්තං “අවිභූතභාවෙනා”ති. කායවිඤ්ඤාණධාතු පරිග්ගහිතාව හොති තදවිනාභාවතො. සෙසාසු සොමනස්සධාතුආදීසු, පරිග්ගහිතාව හොති අවිනාභාවතො එව. න හි සොමනස්සාදයො මනෝධාතුයා විනා වත්තන්ති. උපෙක්ඛාධාතුතො නීහරිත්ථාති එත්ථ වක්ඛුච්ඤ්ඤාණධාතුආදයො වතස්සො විඤ්ඤාණධාතුයො තාසං වත්ථාරම්මණභූතා වක්ඛුධාතුආදයො චාති අට්ඨ රූපධාතුයො, මනෝධාතු, උපෙක්ඛාසහගතා මනෝවිඤ්ඤාණධාතු, උපෙක්ඛාසහගතා එව ධම්මධාතුති එවං පන්තරස ධාතුයො උපෙක්ඛාධාතුතො නීහරිතබ්බා. සොමනස්සධාතුආදයො පන වතස්සො ධාතුයො ධම්මධාතුඅන්තොගධා, එවං සුඛධාතුතො කායවිඤ්ඤාණධාතුයා තස්සා වත්ථාරම්මණභූතානං කායධාතුවොට්ඨබ්බධාතූනඤ්ච නීහරණා හෙට්ඨා දස්සිතයාති, “උපෙක්ඛාධාතුතො නීහරිත්ථා පුරෙතබ්බා”ඉවිචෙව චුත්තං.

කාමචිතක්කාදයො ඉධ කාමධාතුආදිපරියායෙන චුත්තාති “කාමධාතුආදීනං ද්වෙධාචිතක්කෙ කාමචිතක්කාදීසු චුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො”ති ආහ. තත්ථ හි “කාමචිතක්කොති කාමපටිසංයුත්තො චිතක්කො, ඛ්‍යාපාදචිතක්කොති ඛ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො චිතක්කො, විහිංසාචිතක්කොති විහිංසාපටිසංයුත්තො චිතක්කො, නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො චිතක්කො නෙක්ඛම්මචිතක්කො, සො යාව පඨමජ්ඣානා වට්ටති. අඛ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො චිතක්කො අඛ්‍යාපාදචිතක්කො, සො මෙත්තාපුබ්බභාගතො පට්ඨාය යාව පඨමජ්ඣානා වට්ටති. අවිහිංසාපටිසංයුත්තො චිතක්කො අවිහිංසාචිතක්කො, සො කරුණාය පුබ්බභාගතො පට්ඨාය යාව පඨමජ්ඣානා වට්ටති”ති චුත්තං. අයං පනත්ථො අභිධම්මෙ විත්ථාරතො ආගතො එවාති දස්සෙතුං, “අභිධම්මෙ”තිආදි චුත්තං. කාමධාතුතො නීහරිත්ථාති එත්ථ කාමග්ගහණෙන ගහිතා රූපධාතුආදයො ඡ, තංවිසයා සත්තවිඤ්ඤාණධාතුයො, තත්ථ පඤ්චන්තං විඤ්ඤාණධාතූනං වක්ඛුධාතුආදයො පඤ්චාති අට්ඨාරස. නෙක්ඛම්මධාතුආදයො පන ධම්මධාතුඅන්තොගධා එව.

කාමතණ්හාය විසයභූතා ධම්මා කාමධාතුති ආහ – “පඤ්ච කාමාවචරක්ඛන්ධා කාමධාතු”ති. තථා රූපතණ්හාය විසයභූතා ධම්මා රූපධාතු, අරූපතණ්හාය

විසයභූතා ධම්මා අරූපධාතුති ආභ - “චත්තාරො අරූපාවචරක්ඛන්ධා” තිආදි. කාමතණ්හා කාමො උත්තරපදලොපෙන, එවං රූපාරූපතණ්හා රූපාරූපං. ආරම්මණකරණවසෙන තා යත්ථ අවචරන්ති, තෙ කාමාවචරාදයොති එවං කාමාවචරක්ඛන්ධාදීනං කාමතණ්හාදිභාවො වෙදිතඛිබ්බො. ආදිනා නයෙනාති එතෙන “උපරිතො පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවෙ අන්තොකරිත්වා එත්ථාවචරා” තිආදිපාළිං (විභ. 1020) සඬගණ්හාති. එත්ථාවචරාති අවිච්ඡරනිම්මිතපරිච්ඡින්නොකාසාය කාමතණ්හාය විසයභාවං සන්ධාය චුත්තං, තදොකාසතා ච තණ්හාය තන්තින්තත්තා වෙදිතඛිබ්බො. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. පරිපුණ්ණඅට්ඨාරසධාතුකත්තා කාමාවචරධම්මානං “කාමධාතුතො නිහරිත්වා පූරෙතඛිබ්බා” ති චුත්තං. මනොවිඤ්ඤාණධාතුධම්මධාතු එකදෙසමත්තමෙව හි රූපාරූපාවචරධම්මාති.

සමාගන්ත්වාති සහිතා හුත්වා. යත්තකඤ්ඤි පච්චයධම්මා අත්තනො ඵලස්ස කාරණං, තත්ථ තන්තිඛිබ්බත්තෙන සමාගතා විය හොති වෙකල්ලෙ තදනිඛිබ්බත්තෙනො. සඬඛතධාතුතො නිහරිත්වා පූරෙතඛිබ්බා අසඬඛතාය ධාතුයා ධම්මධාතුඑකදෙසභාවතො.

126. එවං පවත්තමානා මයං අත්තාති ගහණං ගමිස්සාමාති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පවත්තා අප්ඤ්ඤාත්තා, තෙසු භවා තප්පරියාපන්නත්තාති අප්ඤ්ඤාත්තිකාති. තතො ඛහිභූතාති බාහිරාති. ආයතනකථා පටිච්චසමුප්පාදකථා ච විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.510, 570, 571) චුත්තනායෙනෙව වෙදිතඛිබ්බාති න විත්ථාරිතා.

127. අවිජ්ජමානං යානං අට්ඨානං (අ. නි. වී. 1.1.268; විභ. මූලවී. 809), නත්ථි යානන්ති වා අට්ඨානං. අනවකාසොති එත්ථ එසෙව නයො. තදත්ථනිගමනමෙව හි “තෙනං යානං විජ්ජති” ති වචනන්ති. තෙනාහ “උභයෙනපි” තිආදි. යන්ති කාරණෙ පච්චත්තවචනං, හෙතුඅත්ථො ච කාරණත්ථොති ආභ - “යන්ති යෙන කාරණෙනා” ති. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන එත්ථ දිට්ඨිසම්පත්ති වෙදිතඛිබ්බාති චුත්තං “මග්ගදිට්ඨියා සම්පන්නො” ති. කුතො පනායමත්ථො ලඛිතීති? ලිඬගතො. ලිඬගඤ්ඤෙනං, යදිදං නිව්චතො උපගමනපටික්ඛෙපො. චතුභූමකෙසුති ඉදං චතුත්ථභූමකසඬ්ඛාරානං අරියසාවකස්ස විසයභාවප්‍රගමනතො චුත්තං; න පන තෙ ආරඛ්භ නිව්චතො උපගමනසඬ්ඛාවතො. වක්ඛති ච “චතුත්ථභූමකසඬ්ඛාරා පනා” තිආදිනා. අභිසඬ්ඛතසඬ්ඛාරඅභිසඬ්ඛරණකසඬ්ඛාරානං සප්පදෙසත්තා නිප්පදෙසසඬ්ඛාරග්ගහණත්ථං “සඬ්ඛතසඬ්ඛාරෙසු” ති චුත්තං. ලොකුත්තරසඬ්ඛාරානං පන නිවත්තනෙ කාරණං සයමෙව වක්ඛති. එතං කාරණං නත්ථි සෙතුසාතත්තා. තෙජුස්සදත්තාති සංකිලෙසවිධමනතෙජස්ස අධිකභාවතො. තථා හි තෙ ගම්භිරභාවෙන දුද්දසා. අකුසලානං ආරම්මණං න භොන්තීති ඉදං පකරණවසෙන චුත්තං. අප්පහීනවිපල්ලාසානං සත්තානං කුසලධම්මානම්පි තෙ ආරම්මණං න භොන්තී.

අසුබෙ “සුබ” න්ති විපල්ලාසො ව ඉධ සුබතො උපගමනස්ස යානන්ති අධිප්පෙතන්ති දස්සෙන්තො, “එකන්ත...පෙ.... වුත්ත” න්ති. අත්තදිට්ඨිවසෙනාති පධානදිට්ඨිමාහ. දිට්ඨියා නිබ්බානස්ස අවිසයභාවො හෙට්ඨා වුත්තො එවාති “කසිණාදිපණ්ණක්තිසඛගන්ථ” න්ති වුත්තං. පරිච්ඡේදොති සඛ්ඛාරානං පරිච්ඡේදො සඛ්ඛාරානං පරිච්ඡිජ්ජගහණං. ස්වායං යෙසං නිච්චාදිතො උපගමනං භවති තෙසංයෙව වසෙන කාතබ්බොති දස්සෙන්තො “සබ්බවාරෙසු” තිආදිමාහ. සබ්බවාරෙසුති නිච්චාදිසබ්බවාරෙසු. පුපුජ්ජනො භීති හි-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා යං යං සඛ්ඛාරං නිච්චාදිවසෙන පුපුජ්ජනකාලෙ උපගවිජති, තං තං අරියමග්ගාධිගමෙන අනිච්චාදිවසෙන ගණ්හන්තො යාථාවතො ජානන්තො තං ගාහං තං දිට්ඨිං විනිවෙයෙති විස්සජ්ජෙති. තස්මා යත්ථ ගාහො තත්ථ විස්සජ්ජනාති චතුත්ථභූමකසඛ්ඛාරා ඉධ සඛ්ඛාරග්ගහණෙන න ගස්හතිති අත්ථො.

128. පුත්තසම්බන්ධෙන මාතෘපිතුසමඤ්ඤා, දත්තකිත්තිමාදිවසෙනපි පුත්තවොහාරො ලොකෙ දිස්සති, සො ව බො පරියායතො නිජ්ජපරියායසිද්ධං තං දස්සෙතුං, “ජනිකා ව මාතා ජනකො පිතා” ති වුත්තං. තථා ආනන්තරියකම්මස්ස අධිප්පෙතන්තා “මනුස්සභූතොව ඛිණ්ණසවො අරහාති අධිප්පෙතො” ති වුත්තං. “අට්ඨානමෙත” න්තිආදිනා මාතුආදීනංයෙව ජීවිතා වොරොපෙන අරියසාවකස්ස අභබ්බභාවදස්සනතො තදඤ්ඤං අරියසාවකො ජීවිතා වොරොපෙතීති ඉදං අත්ථතො ආපන්නමෙවාති මඤ්ඤමානො වදති – “කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා” ති? “අට්ඨානමෙතං, හික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඤ්චිච්ච පාණං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, නෙතං යානං විජ්ජති” ති වචනතො, “එතම්පි අට්ඨාන” න්ති වුත්තං. තෙනාහ “සවෙපි හි” තිආදි. බලදීපනත්ථන්ති සද්ධාදිබලසමන්නාගමදීපනත්ථං. අරියමග්ගෙනාගතසද්ධාදිබලවසෙන හි අරියසාවකො තාදිසං සාවජ්ජං න කරොති.

පඤ්චහි කාරණෙහීති ඉදං අත්ථනිජ්ජාදකාති තෙසං පුබ්බභාගියානි ව කාරණානි කාරණභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා වුත්තං, න පන සබ්බෙසං පඤ්චන්තං සහයොගක්ඛමතො. ආකාරෙහීති කාරණෙහි. අනුස්සාවනෙනාති අනුරූපං සාවනෙන. හෙදස්ස අනුරූපං යථා හෙදො භොති, එවං හින්දිතබ්බානං හික්ඛුනං අත්තතො වචනස්ස සාවනෙන විඤ්ඤාපනෙන. තෙනාහ “නනු තුම්භෙ” තිආදි. කණ්ණමූලෙ වච්ඡෙදං කත්වාති එතෙන “පාකටං කත්වා හෙදකරවත්ථුදීපනං වොහාරො, තත්ථ අත්තතො නිච්ඡිතමත්ථං රහස්සවසෙන විඤ්ඤාපනං අනුස්සාවන” න්ති දස්සෙති.

කම්මමෙව උද්දෙසො වා පමාණන්ති තෙහි සඬ්ඝහෙදසිද්ධිතො වුත්තං, ඉතරෙ පන තෙසං පුබ්බභාගභූතා. තෙනාහ “වොහාරා” තිආදි. තත්ථාති වොහාරෙ. වුතිඅනන්තරං එලං අනන්තරං නාම, තස්මිං අනන්තරෙ නියුත්තාති තන්තිබ්බත්තනෙන අනන්තරකරණසිලානි, අනන්තරජ්ජයොජනානි වාති ආනන්තරියානි, තානි එව “ආනන්තරියකම්මානි” ති වුත්තානි.

කම්මතොති ‘‘එවං ආනන්තරියකම්මං හොති, එවං අනන්තරියකම්මසදිස’’න්ති එවං කම්මවිභාගතො. ද්වාරතොති කායාදිද්වාරතො. කප්පට්ඨිනියතොති ‘‘ඉදං කප්පට්ඨිනිකවිපාකං, ඉදං න කප්පට්ඨිනිකවිපාක’’න්ති එවං කප්පට්ඨිනියවිභාගතො. පාකාති ‘‘ඉදමෙත්ථ විපව්වති, ඉදං න විපව්වති’’ති විපව්වනවිභාගතො. සාධාරණාදීනි ගහට්ඨපබ්බජිතානං සාධාරණසාධාරණතො, ආදි-සද්දෙන වෙදනාදිවිභාගතො ව.

යස්මා මනුස්සත්තභාවෙ ධීතස්සෙව ව කුසලධම්මානං තික්ඛවිසදසුරභාවාපත්ති, යථා තං තිණ්ණම්පි බොධිසත්තානං බොධිත්තයනිබ්බත්තියං, එවං මනුස්සභාවෙ ධීතස්සෙව අකුසලධම්මානම්පි තික්ඛවිසදසුරභාවාපත්තීති ආහ ‘‘මනුස්සභූතස්සෙවා’’ති. පාකතිකමනුස්සානම්පි ව කුසලධම්මානං විසෙසප්පත්ති විමානවත්ථුඅට්ඨකථායං (වි. ව. අට්ඨ. 3) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. යථා චුත්තො ව අත්ථො සමානජාතියස්ස විකොපනෙ කම්මං ගරුතරං, න තථා විජාතියස්සාති චුත්තං – ‘‘මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා’’ති. ලිඛිගෙ පරිවත්තෙ ව සො එව එකකම්මනිබ්බත්තො භවඛගප්පබන්ධො, ජීවිතින්ද්‍රියප්පබන්ධො ව, න අඤ්ඤාති ආහ ‘‘අපි පරිවත්තලිඛිග’’න්ති. අරහන්තෙපි එසෙව නයො. තස්ස විපාකන්තිආදි කම්මස්ස ආනන්තරියභාවසමත්ථනං, චතුකොට්ඨකඤ්ඤෙත්ථ සම්භවති. තත්ථ පට්ඨා කොට්ඨි දස්සිතා, ඉතරාසු විසඬිකෙතං දස්සෙතුං, ‘‘යො පනා’’තිආදි චුත්තං. යදිපි තත්ථ විසඬිකෙතො, කම්මං පන ගරුතරං ආනන්තරියසදිසං භාගිතබ්බත්ති ආහ – ‘‘ආනන්තරියං ආභව්වෙව තිට්ඨති’’ති. අයං පඤ්ඤාති ඤාපනිච්ඡානිබ්බත්තා කථා.

ආනන්තරියං චූසති මරණාධිප්පායෙනෙව ආනන්තරියවත්ථුනො විකොපිතත්තා. ආනන්තරියං න චූසති ආනන්තරියවත්ථුඅභාවතො. සබ්බත්ථ හි පුරිමං අභිසන්ධිවිත්තං අප්පමාණං, වධකචිත්තං පන තදාරම්මණං ජීවිතින්ද්‍රියඤ්ඤා ආනන්තරියනානන්තරියභාවෙ පමාණන්ති දට්ඨබ්බං. සඬිගාමචතුක්කං සම්පත්තවසෙන යොජෙතබ්බං.

තෙනෙවාති තෙනෙව පයොගෙන. අරහන්තසාතො හොතියෙව අරහතො මාරිතත්තා. පුපුප්පනස්සෙව දින්නං හොතීති යස්මා යථා වධකචිත්තං පච්චුප්පන්තාරම්මණම්පි පබ්බන්ධවිච්ඡෙදවසෙන ව ජීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං කත්වා පවත්තති, න එවං වාගචෙතනා, සා හි චජිතබ්බවත්ථුං ආරම්මණං කත්වා චජනමත්තමෙව හොති, අඤ්ඤාසන්තකභාවකරණඤ්ඤා තස්ස චජනං, තස්මා යස්ස තං සන්තකං කතං. තස්සෙව දින්නං හොතීති.

ලොභිතං සමො සරතීති අභිසාතෙන පකුප්පමානං සඤ්චිතං හොති. මහන්තතරන්ති ගරුතරං. සරීරපට්ඨග්ගෙන වියාති සත්ථුරූපකායපට්ඨග්ගෙන විය.

අසන්නිපතිතෙති ඉදං සාමග්ගියදීපනං. හෙදො ව හොතීති සඬිසස්ස හෙදො හොති. වට්ඨතීති සඤ්ඤායාති ඊදිසකරණං සඬිසස්ස හෙදාය න හොතීති සඤ්ඤාය. නවතො උභනපරිසායං කරොන්තස්ස තථාති යොජෙතබ්බං, තථාති ඉමිනා ‘‘න

ආනන්තරියකම්මන්ති” ඉමං ආකඨස්සිති, න පන “හෙදො හොති” ති ඉදං.
හෙට්ඨිමන්තෙන හි නවන්තමෙව වසෙන සඨසහෙදො. ධම්මවාදිනො අනවජ්ජා
යථාධම්මං අවට්ඨානතො. සඨසහෙදස්ස පුබ්බහාගො සඨසරාජි.

කායද්වාරමෙව පුරෙත්ති කායකම්මභාවෙනෙව ලක්ඛිතබ්බතො.

“සංඝද්වාරමෙව පුරෙත්ති” ති ඉදං කප්පට්ඨකථාය න සමෙති. තථා හි
කප්පට්ඨකථායං (කථා. අට්ඨ. 654-657) වුත්තං – “ආපායිකොති ඉදං සුත්තං යං
සො එකං කප්පං අසීතිහාගෙ කත්වා තතො එකභාගමත්තං කාලං තිට්ඨෙය්‍ය, තං
ආයුකප්පං සන්ධාය වුත්ත” න්ති. කප්පවිනාසෙයෙවාති පන
ආයුකප්පවිනාසෙයෙවාති අත්ථෙ සති නත්ථි විරොධො. එත්ථ ච සංඝද්වාරමෙති
ඉදම්පි “ස්වෙවච්ඡාස්සිස්සති” ති විය අභුතපරිකප්පවසෙන වුත්තං. එකදිවසමෙව
නිරයෙ පව්වති තතො පරං කප්පාභාවෙ ආයුකප්පස්සපි අභාවතොති අවිරොධතො
අත්ථයොජනා දට්ඨබ්බා. සෙසානීති සඨසහෙදතො අඤ්ඤානි ආනන්තරියකම්මානි.

අහොසිකම්මං...පෙ.... සඨබ්බං ගච්ඡන්ති, එවං සති කථං නෙසං
ආනන්තරියතා වුත්තිඅනන්තරං විපාකදානාභාවතො. අථ සති ඵලදානෙ
වුත්තිඅනන්තරො එව එතෙසං ඵලකාලො, න අඤ්ඤොති ඵලකාලනියමෙන නියතතා
නිව්ඡිතා, න ඵලදානනියමෙන, එවම්පි නියතඵලකාලානං අඤ්ඤස්මිපි
උපපජ්ජවෙදනීයානං දිට්ඨධම්මවෙදනීයානඤ්ච නියතතා ආපජ්ජෙය්‍ය. තස්මා
විපාකධම්මධම්මානං පච්චයන්තරවිකල්පාදිති අවිපච්චමානානම්පි අත්තතො
සභාවෙන විපාකධම්මතා විය බලවතා ආනන්තරියෙන විපාකෙ දිත්තෙ
අවිපච්චමානානම්පි ආනන්තරියානං ඵලදානෙ නියතසභාවා ආනන්තරියසභාවා ච
පවත්තීති අත්තතො සභාවෙන ඵලදානනියමෙනෙව නියතතා ආනන්තරියතා ච
වෙදිතබ්බා. අවස්සඤ්ච ආනන්තරියසභාවා තතො එව නියතසභාවා ච තෙසං
පවත්තීති සම්පට්චිතබ්බමෙතං අඤ්ඤස්ස බලවතො ආනන්තරියස්ස අභාවෙ
වුත්තිඅනන්තරං එකන්තෙන ඵලදානතො.

නනු එවං අඤ්ඤස්මිපි උපපජ්ජවෙදනීයානං අඤ්ඤස්මිං විපාකදායකෙ අසති
වුත්තිඅනන්තරමෙකන්තෙන ඵලදානතො නියතසභාවා අනන්තරියසභාවා ච පවත්ති
ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති. අසමානජාතිකෙන වෙතොපණ්ඩිවසෙන උපසාතකෙන ච
නිවත්තෙතබ්බවිපාකත්තා අනන්තරෙ එකන්තඵලදායකත්තාභාවා. න පන
ආනන්තරියකානං පට්ඨප්පකානාදීනං දුතියප්පකානාදීනි විය අසමානජාතිකං
ඵලනිවත්තකං අත්ථි සබ්බානන්තරියානං අවිච්චල්පතා. න ච හෙට්ඨුපපත්තිං
ඉච්ඡතො සීලවතො වෙතොපණ්ඩි විය උපරුපපත්තිජනකකම්මඵලං
ආනන්තරියඵලං නිවත්තෙතුං සමත්ථො වෙතොපණ්ඩි අත්ථි අනිච්ඡන්තස්සෙව
අවිච්චානතො, න ච ආනන්තරියොපසාතකං කිඤ්චි කම්මං අත්ථි, තස්මා
තෙසංයෙව අනන්තරෙ එකන්තවිපාකජනකසභාවා පවත්තීති. අනෙකානි ච
ආනන්තරියානි කතානි එකන්තෙනෙව විපාකෙ නියතසභාවත්තා
උපරතාවිපච්චනසභාවාසඨිකත්තා නිව්ඡිතානි සභාවතො නියතානෙව. තෙසු පන

සමානසභාවෙසු එකෙන විපාකෙ දින්නෙ ඉතරානි අත්තනා කාතබ්බකිව්වස්ස
 තෙනෙව කතත්තා න දුතියං තතියං වා පටිසන්ධිං කරොන්ති. න
 සමත්ථතාවිසාතත්තානි නත්ථි තෙසං ආනන්තරියකතා නිවත්ති; ගරුතරභාවො පන
 තෙසු ලබ්භතෙවානි සඨසහෙදස්ස සියා ගරුතරභාවොති, “යෙන...පෙ....
 විපච්චති”ති ආහ. එකස්ස පන අඤ්ඤානි උපත්ථම්භකානි භොන්තිති දට්ඨබ්බානි.
 පටිසන්ධිවසෙන විපච්චතීති වචනෙන ඉතරෙසං පවත්තිවිපාකදායිතා අනුඤ්ඤාතා
 විය දිස්සති. නො වා තථා සීලවතීති යථා පිතා සීලවා, තථා සීලවතී නො වා භොතීති
 යොජනා. සවෙ මාතා සීලවතී, මාතුසාතො පටිසන්ධිවසෙන විපච්චතීති යොජනා.

පකතත්තොති අනුක්ඛිත්තො. සමානසංවාසකොති අපාරාජිකො.
 සමානසීමායන්ති එකසීමායං.

සත්ථුකිච්චං කාතුං අසමත්ථොති යං සත්ථාරා කාතබ්බකිව්වං අනුසාසනාදි, තං
 කාතුං අසමත්ථොති භගවන්තං පච්චක්ඛාය. අඤ්ඤං තිත්ථකරන්ති අඤ්ඤං
 සත්ථාරං.

129. අභිජාතිආදියු (අ. නි. ටී. 1.1.277) පකප්පනෙන දෙවතුපසඨකමනාදිනා
 ජාතවක්කවාලෙන සමානයොගක්ඛෙමං දසසහස්සපරිමාණං යානං ජාතිඛෙත්තං,
 සරසෙනෙව ආණාපවත්තිට්ඨානං ආණාඛෙත්තං, විසයභූතං යානං විසයඛෙත්තං.
 දසසහස්සි ලොකධාතුති ඉමාය ලොකධාතුයා සද්ධිං ඉමං ලොකධාතුං පරිවාරෙත්වා
 ධීතා දසසහස්සි ලොකධාතු. තත්තකානංයෙව ජාතිඛෙත්තභාවො ධම්මතාවසෙන
 වෙදිතබ්බො. “පරිග්ගහවසෙනා”ති කෙවි. “සබ්බෙසම්පි බුද්ධානං තත්තකං එව
 ජාතිඛෙත්තං තත්තිවාසීනංයෙව ව දෙවතානං ධම්මාභිසමයො”ති ව වදන්ති.
 මාතුකුච්ඡිකක්කමනකාලාදීනං ඡන්තං එව ගහණං නිදස්සනමත්තං
 මහාභිනීභාරාදිකාලෙපි තස්ස පකම්පනස්ස ලබ්භමානතො. ආණාඛෙත්තං නාම යං
 එකජ්ඣං සංවට්ටති ව විවට්ටති ව. ආණා වත්තති ආණාය තත්තිවාසීනං දෙවතානං
 සිරසා සම්පට්ඨිතෙන, තඤ්ච බො කෙවලං බුද්ධානං ආනුභාවෙනෙව, න
 අධිප්පායවසෙන, අධිප්පායවසෙන පන “යාවතා වා පන ආකඨ්ඨෙය්‍යා”ති (අ. නි.
 3.81) වචනතො තතො පරම්පි ආණා පවත්තෙය්‍ය.

න උප්පජ්ජන්තිති පන අත්ථිති, “න මෙ ආවරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න
 විජ්ජති”තිආදිං (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11; කථා. 405; මි. ප. 4.5.11) ඉමිස්සං
 ලොකධාතුයං යත්වා වදන්තෙන භගවතා, “කිං පනාචුසො සාරිපුත්ත, අත්ථෙතරහි
 අඤ්ඤෙ සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා භගවතා සමසමා සම්බොධියන්ති, එවං පුට්ඨො
 අහං, භන්තෙ, නොති වදෙය්‍ය”න්ති (දී. නි. 3.161), වත්වා තස්ස කාරණං දස්සෙතුං,
 “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො
 සම්මාසම්බුද්ධා”ති ඉමං සුත්තං (දී. නි. 3.161; මි. ප. 5.1.1) දස්සෙන්තෙන
 ධම්මසෙනාපතිනා ව බුද්ධඛෙත්තභූතං ඉමං ලොකධාතුං යපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ
 අනුප්පත්ති වුත්තා භොතීති අධිප්පායො.

එකතොති සහ, එකස්මිං කාලෙති අත්ථො. සො පන කාලො කථං පරිච්ඡින්නොති වරිමහවෙ පටිසන්ධිග්ගහණතො පටියාය යාව ධාතුපරිනිබ්බානාති දස්සෙන්නො “තත්ථා”තිආදිමාහ. නිසින්නකාලතො පටියායාති පටිලොමක්කමෙන වදති. පරිනිබ්බානතො පටියායාති අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානතො පටියාය. එත්ථන්තරෙති වරිමහවෙ බොධිසත්තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණං ධාතුපරිනිබ්බානන්ති එතෙසං අන්තරෙ.

අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න නිවාරිතා, තත්ථ කාරණං දස්සෙතුං “කිණ්ඨි”තිආදි වුත්තං. පටිපත්තිඅන්තරධානෙන හි සාසනස්ස ඔසක්කිතත්තා අපරස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති ලද්ධාවසරා හොති. පටිපදාති පටිවෙධාවහා පුබ්බභාගපටිපදා. “පරියත්ති පමාණ”න්ති වත්ථා තමත්ථං බොධිසත්තං නිදස්සනං කත්ථා දස්සෙතුං, “යථා”තිආදි වුත්තං තයිදං භීතං කතන්ති දට්ඨබ්බං. නියානිකධම්මස්ස ධීතිඤ්ඨි දස්සෙන්නො අනියානිකධම්මං නිදස්සෙති.

මානිකාය අන්තරහිතායාති, “යො පන හික්ඛු”තිආදිනායප්පත්තා සික්ඛාපදපාළි මානිකා, තාය අන්තරහිතාය නිදානුද්දෙසසඬාතො පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙ පබ්බජ්ජායුපසම්පදාකම්මෙසු ව සාසනං තිට්ඨතීති අත්ථො. අථ වා පාතිමොක්ඛෙ ධරන්තෙයෙව පබ්බජ්ජා උපසම්පදා ව, එවං සති තදුභයං පාතිමොක්ඛෙ අන්තොගධං තදුභයාභාවෙ පාතිමොක්ඛාභාවතො, තස්මා තයිදං තයං සාසනස්ස ධීතිහෙතුති ආහ – “පාතිමොක්ඛපබ්බජ්ජාඋපසම්පදාසු ධීතාසු සාසනං තිට්ඨතී”ති. යස්මා වා උපසම්පදාධීතං පාතිමොක්ඛං, උපසම්පදා ව පබ්බජ්ජාධීතා, තස්මා පාතිමොක්ඛෙ සිද්ධෙ, සිද්ධාසු පබ්බජ්ජාඋපසම්පදාසු ව සාසනං තිට්ඨති. පච්ඡිමපටිවෙධතො හි පරං පටිවෙධසාසනං, පච්ඡිමසීලතො ව පරං පටිපත්තිසාසනං විනට්ඨං නාම හොති. ඔසක්කිතං නාමාති පච්ඡිමකපටිවෙධසීලහෙද්දවයං එකතො කත්ථා තතො පරං විනට්ඨං නාම හොතීති අත්ථො.

තෙන කාමං “සාසනට්ඨිතියා පරියත්ති පමාණ”න්ති වුත්තං, පරියත්ති පන පටිපත්තිහෙතුකාති පටිපත්තියා අසති අප්පතිට්ඨා හොති, තස්මා පටිපත්තිඅන්තරධානං සාසනොසක්කනස්ස විසෙසකාරණන්ති දස්සෙත්ථා තයිදං සාසනොසක්කනං ධාතුපරිනිබ්බානොසානන්ති දස්සෙතුං, “කිණ්ඨි පරිනිබ්බානාති”ති වුත්තං.

කාරුඤ්ඤන්ති පරිදෙවනකාරුඤ්ඤං. ඡම්බුදීපෙ දීපන්තරෙසු දෙවනාගබ්බග්ග්මලොකෙසු ව විජ්ජකිරිත්ථා ධීතානං ධාතුනං මහාබොධිපල්ලඬකෙ එකජ්ඣං සන්නිප්පතනං, රස්මිවිස්සජ්ජනං, තත්ථ තෙජොධාතුයා උට්ඨානං, එකජාලිභාවො වාති සබ්බමෙතං සත්ථු අධිට්ඨානවසෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අනච්ඡරියත්තාති ද්විසුපි උප්පජ්ජමානෙසු අච්ඡරියත්තාභාවදොසතොති අත්ථො. බුද්ධා නාම මජ්ඣෙ භින්නං සුවණ්ණං විය එකසදිසාති තෙසං දෙසනාපි එකරසා එවාති ආහ – “දෙසනාය ව විසෙසාභාවතො”ති. එතෙනපි

අනවිච්ඡරියත්තමෙව සාධෙති. විවාදභාවතොති එතෙන විවාදාභාවත්ථං ද්වෙව එකතො න උප්පජ්ජන්තිති දස්සෙති.

තත්ථාති මිලින්දපඤ්ඤෙ. එකං බුද්ධං ධාරෙතීති එකබුද්ධධාරණී. එතෙන එවං සභාවා එතෙ බුද්ධගුණා, යෙන දුතියබුද්ධගුණෙ ධාරෙතුං අසමත්ථා අයං ලොකධාතුති දස්සෙති. පච්චයවිසෙසනිජ්ජන්තානඤ්ඤි ගුණධම්මානං භාරියො විසෙසො න සක්කා ධාරෙතුන්ති, “න ධාරෙය්‍යා”ති වත්වා තමෙව අධාරණං පරියායන්තරොනපි පකාසෙන්නො “වලෙය්‍යා”ති ආදිමාහ. තත්ථ වලෙය්‍යාති පරිජ්ජන්දෙය්‍ය. කම්පෙය්‍යාති පවෙධෙය්‍ය. නමෙය්‍යාති එකපස්සෙන නමෙය්‍ය. ඔනමෙය්‍යාති ඔසිදෙය්‍ය. විනමෙය්‍යාති විවිධං ඉතොවිතො ව නමෙය්‍ය. විකිරෙය්‍යාති වාතෙන ටුසමුට්ඨී විය විජ්ජකිරෙය්‍ය. විධමෙය්‍යාති විනස්සෙය්‍ය. විද්ධංසෙය්‍යාති සබ්බසො විද්ධස්සා භවෙය්‍ය. තථාභූතා ව කත්ථවි න තිට්ඨෙය්‍යාති ආහ “න යානමුපගච්ඡෙය්‍යා”ති.

ඉදාති තත්ථ නිදස්සනං දස්සෙන්නො, “යථා, මහාරාජා”ති ආදිමාහ. තත්ථ සමුපාදිකාති සමං උද්ධං පජ්ජති පවත්තතීති සමුපාදිකා, උදකස්ස උපරි සමං ගාමිතීති අත්ථො. වණ්ණෙතාති සණ්ඨානෙන. පමාණෙතාති ආරොහෙන. කිසපුලෙතාති කිසපුලභාවෙන, පරිණාහෙනාති අත්ථො.

ජාදෙන්තන්ති රොවෙන්තං රූපිං උප්පාදෙන්තං. තන්දීකතොති තෙන භොජනෙන තන්දීභූතො. අනොනම්තදණ්ඩජාතොති යාවදත්ථං භොජනෙන ඔනමිතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තාය අනොනම්තදණ්ඩො විය ජාතො. සකිං භුත්තො වමෙය්‍යාති එකමිපි ආලොපං අජ්ඣෙධාහරිත්වා වමෙය්‍යාති අත්ථො.

අතිධම්මභාරෙන පථවී වලතීති ධම්මෙන නාම පථවී තිට්ඨෙය්‍ය. සා කිං තෙනෙව වලති විනස්සතීති අධිජ්ජායෙන පුච්ඡති. පුත ථෙරො “රතනං නාම ලොකෙ කුටුම්භං සන්ධාරෙන්නං අභිමතඤ්ච ලොකෙන අත්තනො ගරුසභාවත්තාය සකටභඩ්ගස්ස කාරණං අතිභාරභූතං දිට්ඨං. එවංධම්මො ව හිතසුඛවිසෙසෙහි තංසමඬ්භිතං ධාරෙන්නො අභිමතො ව විඤ්ඤුතං ගම්භීරජ්ජමෙය්‍යභාවෙන ගරුසභාවත්තා අතිභාරභූතො පථවීවලනස්ස කාරණං හොති”ති දස්සෙන්නො, “ඉධ, මහාරාජ, ද්වෙව සකථා”ති ආදිමාහ. එතෙනෙව තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිඬ්ඤ්ඤාදිකාලෙ පථවීකම්පනකාරණං සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං. එකසකටතො රතනන්ති එකස්මා, එකස්ස වා සකටස්ස රතනං, තස්මා සකටතො ගහෙත්වාති අත්ථො.

ඔසාරිතන්ති උච්චාරිතං, වූත්තන්ති අත්ථො. අග්ගොති සබ්බසත්තෙහි අග්ගො.

සභාවපකතීති සභාවභූතා අකිත්තිමා පකති. කාරණමහන්තත්තායාති මහන්තෙහි බුද්ධකාරකධම්මෙහි පාරමිතාසඬ්ඛාතෙහි කාරණෙහි බුද්ධගුණානං නිබ්බත්තිතොති වූත්තං හොති. පථවිආදීනි මහන්තාති වත්ථුනි, මහන්තා ව සක්කභාවාදෙයො

අත්තනො අත්තනො විසයෙ එකෙකා එව, සම්මාසම්බුද්ධොපි මහන්තො අත්තනො විසයෙ එකොව, කො ව තස්ස විසයො? බුද්ධභූමි, යාවතකං වා ඤෙය්‍යාං. එවං “ආකාසො විස අනන්තවිසයො භගවා එකොව භොති” ති වදන්තො පරවක්කවාලෙසු දුතියස්ස බුද්ධස්ස අභාවං දස්සෙති.

ඉමිනාව පදෙනාති “එකිස්සා ලොකධාතුයා” ති ඉමිනා එව පදෙන. දසවක්කවාලසහස්සාති ගහිතාති ජාතිබෙත්තත්තා. එකවක්කවාලෙනෙවාති ඉමිනා එකවක්කවාලෙනෙව. යථා – “ඉමස්මිංයෙව වක්කවාලෙ උප්පජ්ජන්ති” ති වුත්තෙ ඉමස්මිමිපි වක්කවාලෙ ජම්බුදීපෙයෙව, තත්ථපි මජ්ඣිමපදෙසෙ එවාති පරිච්ඡින්නදිතුං වට්ටති; එවං “එකිස්සා ලොකධාතුයා” ති ජාතිබෙත්තෙ අධිජ්ජෙනෙපි ඉමිනාව වක්කවාලෙන පරිච්ඡින්නදිතුං වට්ටති.

විවාදුපච්ඡෙදතොති විවාදුපච්ඡෙදකාරණා. ද්විසු උප්පන්නෙසු යො විවාදො භවෙය්‍ය, තස්ස අනුප්පාදොයෙවෙත්ථ විවාදුපච්ඡෙදො. එකස්මිං දීපෙනිආදිනා දීපන්තරෙපි එකජ්ඣං න උප්පජ්ජන්ති, පගෙව එකදීපෙනි දස්සෙති. සො පරිභායෙථාති වක්කවාලස්ස පදෙසෙ එව වත්තිතබ්බත්තා පරිභායෙය්‍ය.

130. මනුස්සත්තන්ති මනුස්සභාවො තස්සෙව පබ්බජ්ජාදිගුණසම්පත්තිආදීනං යොග්ගභාවතො. ලිඛිගසම්පත්තිති පුරිසභාවො. හෙතුති මනොවච්ඡිණ්ඩානපුබ්බිකා හෙතුසම්පදා. සත්ථාරදස්සනන්ති සත්ථුසම්මුඛිභාවො. පබ්බජ්ජාති කම්මකිරියවාදීසු තාපසෙසු, හික්ඛුසු වා පබ්බජ්ජා. ගුණසම්පත්තිති අභිඤ්ඤාදිගුණසම්පදා. අධිකාරොති බුද්ධං උද්දිස්ස අධිකො සක්කාරො. ඡන්දතාති සම්මාසම්බොධිං. උද්දිස්ස සාතිසයො කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දො. අට්ඨධම්මසමොධානාති එතෙසං අට්ඨන්තං ධම්මානං සමායොගෙන. අභිනීභාරොති කායපණ්ඩානං. සම්ප්‍රකාශිති නිප්පජ්ජන්ති අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන පරමත්ථදීපනියා වරියාපිටකවණ්ණනාය (වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

සබ්බාකාරපරිපූරමෙවාති පරිපූර්ණලක්ඛණතාය සත්තුස්සදාදීහි සබ්බාකාරෙහි සම්පන්නමෙව. න හි ඉත්ථියා කොසොහිතවත්ථගුය්‍යතා සම්භවති, දුතියපකති ව නාම පඨමපකතිතො නිහීනා එව. තෙනෙවාහ අනන්තරවාරෙ “යස්මා” තිආදි.

ඉධ පුරිසස්ස තත්ථ නිබ්බත්තනතොති ඉමස්මිං මනුස්සලොකෙ පුරිසභූතස්ස තත්ථ බ්‍රහ්මලොකෙ බ්‍රහ්මත්තභාවෙන නිබ්බත්තනතො. තෙන අසතිපි පුරිසලිඛිගෙ පුරිසාකාරා බ්‍රහ්මානො භොන්තිති දස්සෙති. තංයෙව හි පුරිසාකාරං සන්ධාය වුත්තං – “යං පුරිසො බ්‍රහ්මත්තං කරෙය්‍යා” ති. තෙනෙවාහ “සමානෙපි” තිආදි. යදි එවං ඉත්ථියො බ්‍රහ්මලොකෙ න උප්පජ්ජන්තිති ආහ “බ්‍රහ්මත්ත” තිආදි.

131. කායදූවච්චිතස්සාතිආදිපාළියා කම්මනියාමො නාම කථිතො. සමඤ්ජනං සමඬිගො, සො එතස්ස අත්ථිති සමඬිගී, සමන්තාගතො. සමඤ්ජනසිලො වා

සමඬගී. පුබ්බභාගෙ ආයුහනසමඬගීතා, සන්තිට්ඨාපකචෙතනාවසෙන
 චෙතනාසමඬගීතා. චෙතනාසන්තතිවසෙන වා ආයුහනසමඬගීතා,
 තංතංචෙතනාඛණ්ඩවසෙන චෙතනාසමඬගීතා. කතුපච්ඡස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස
 කම්මස්ස වසෙන කම්මසමඬගීතා, කම්මෙ පන විපච්චිතුං ආරද්ධෙ
 විපාකස්පචත්තිවසෙන විපාකසමඬගීතා. කම්මාදීනං උපට්ඨානකාලවසෙන
 උපට්ඨානසමඬගීතා. කුසලාකුසලකම්මායුහනක්ඛණෙනි කුසලකම්මස්ස ව
 අකුසලකම්මස්ස ව සමීහනක්ඛණෙ. තථානි ඉමීනා කුසලාකුසලකම්මපදං
 ආකඬ්ඪති. යථා කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා කතං උපචීතං.
 විපාකාරහන්ති දුතියභවාදීසු විපච්චනාරහං. උප්පජ්ජමානානං උපපත්තිනිමිත්තං
 උපට්ඨාතීති යොජනා. චලතීති පරිචත්තති. ඵකෙන හි කම්මුනා තජ්ජෙ නිමිත්තෙ
 උපට්ඨාපිතෙ පච්චයවිසෙසවසෙන තතො අඤ්ඤෙන කම්මුනා අඤ්ඤස්ස
 නිමිත්තස්ස උපට්ඨානං පරිචත්තනං.

සුනඛජීවිකොති සුනඛෙහි ජීවනසීලො. තලසන්ථරණපූජන්ති භූමිතලස්ස
 පුජ්ජෙහි සන්තරණපූජං. ආයුහනචෙතනාකම්මසමඬගීතාවසෙනාති කායදුච්චරිතස්ස
 අපරාපරං ආයුහනෙන සන්තිට්ඨාපකචෙතනාය තස්සෙව පකප්පනෙ
 කම්මක්ඛයකරඤාණෙන අබ්බිතත්තා යද්දුපච්ඡකම්මුනා ව සමඬගීභාවස්ස වසෙන.

132. ඵං සස්සිරිකන්ති චුත්තප්පකාරෙන අනෙකධාතුවිභජනාදීනා
 නානානයිවිචිත්තතාය පරමනිපුණගම්භීරතාය ව අත්ථනො ඛ්‍යඤ්ජනතො ව
 සසොභං කත්වා.

තං ධාරෙහීති ඵත්ථ නන්ති නිපාතමත්තං. ධාතුආදිවසෙන පරිච්චිට්ඨයන්ති අත්ථා
 ඵතෙහීති පරිච්චා, දෙසනාහෙදා. චත්තාරො පරිච්චා ඵතස්ස, ඵතස්මිං වාති
 චතුපරිච්චටො, ධම්මපරියායො. ධම්මො ව සො පරියත්තිභාවතො
 යථාචුත්තෙන්තෙත්ථෙත ආදාසොති ධම්මාදාසො. උපට්ඨානට්ඨෙත යථාධම්මානං
 ආදාසොතිපි ධම්මාදාසො. යථා හි ආදාසෙන සත්තානං මුඛෙ මලදොසභරණං, ඵං
 ඉමීනාපි සුත්තෙන යොගීනං මුඛෙ මලදොසභරණං. තස්මාති යස්මා ඉමීනා
 සුත්තෙන කිලෙසෙ මද්දිත්වා සමථාධිගමෙන යොගිතො ජයජ්ජත්තා; තස්මා
 අමතපුරුප්පවෙසනෙ උග්ගොසනමහාහෙරිතාය ව අමතදුන්දුහි. ඉධ චුත්තන්ති
 ඉමස්මිං සුත්තෙ චුත්තං. අනුත්තරො සඬගාමවිජයොති අනුත්තරභාවතො
 කිලෙසසඬගාමවිජයො, “විජෙති ඵතෙනා”ති කත්වා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

බහුධාතූකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ඉසිගිලිසුත්තවණ්ණනා

133. සමඤ්ඤායති ඵතායාති සමඤ්ඤා, නාමන්ති අත්ථො. අයමයං නාමාති
 පඤ්ඤාපෙන්ති ඵතාය, තථාපඤ්ඤාපනමත්තන්ති වා පඤ්ඤත්ති, නාමමෙව.

තෙනාහ “පුරිමපදස්සෙව වෙවචන”න්ති. සෙසෙසුපීති “පණ්ඩවස්ස පබ්බතස්සා”තිආදීසු තීසු වාරෙසුපි.

සමුට්ඨානං තාව සුත්තස්ස කථෙත්වා අත්ථසංවණ්ණනං කාතුං “තදා කිරා”තිආදි වුත්තං. න පබ්බතෙහි අත්ථොති න භගවතො පබ්බතෙහි කථිතෙහි අත්ථො අත්ථි. ඉසිගිලිභාවොති ඉසිගිලිනාමතා. ඉතීති ඉමිනා කාරණෙන, ඉමං අට්ඨප්පත්තිං අවෙක්ඛන්තොති අත්ථො.

වෙතියගබ්බෙහි වෙතියසරෙ වෙතියස්ස අබ්භන්තරෙ. යමකමහාද්වාරන්ති යමකකවාටයුත්තං මහන්තං ද්වාරං. ද්වෙධා කත්වාති පබ්බතස්ස අබ්භන්තරෙ මණ්ඩපසඬබ්බෙපෙන ලෙණං නිමිමිතිත්වා ද්වෙධා කත්වා තදා තෙ තත්ථ වසිංසු.

වසිතකාලඤ්ච කථෙන්නො තෙසං මාතුයා යාව තතියභවතො පට්ඨාය සමුදාගමං දස්සෙතුං, “අතීතෙ කිරා”තිආදි වුත්තං. පත්ථෙසීති තස්සා කිර ඛෙත්තකුටියා විභයො භජ්ජන්තියා තත්ථ මහාකරඤ්ජපුප්ඵප්පමාණා මහන්තා මනොහරා පඤ්චසතමත්තා ලාජා ජායිංසු. සා තා ගහෙත්වා මහන්තෙ පදුමිනිපත්තෙ යපෙසි. තස්මිඤ්ච සමයෙ ඵකො පච්චෙකඛුද්ධො තස්සා අනුග්ගහත්ථං අවිදුරෙ ඛෙත්තපාළියා ගච්ඡති. සා තං දිස්වා පසන්තමානසා සුපුප්ඵිතං මහන්තං ඵකං පදුමං ගහෙත්වා තත්ථ ලාජෙ පක්ඛිපිත්වා පච්චෙකඛුද්ධං උපසඬකමිත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා, “ඉමස්ස, භන්තෙ, පුඤ්ඤස්ස ආනුභාවෙන ආනුභාවසම්පන්නෙ පඤ්චසතපුත්තෙ ලභෙය්”න්ති පඤ්ච පුත්තසතානි පත්ථෙසි. තස්මිංයෙව බණෙති යදා සා යථාවුත්තං පත්ථනං පට්ඨපෙසි; තස්මිංයෙව බණෙ පඤ්චසතා මිගලුද්දකා සම්භතසම්භාරා පරිපක්කපච්චෙකඛොධිඤාණා තස්සෙව පච්චෙකඛුද්ධස්ස මධුරමංසං දත්වා, “ඵතිස්සා පුත්තා භවෙය්”න්ති පත්ථයිංසු. අතීතාසු අනෙකජාතීසු තස්සා පුත්තභාවෙන ආගතත්තා තථා තෙසං අභොසීති වදන්ති. පාදුද්ධාරෙති පාදුද්ධාරෙ පාදුද්ධාරෙ. පාදුද්ධාරසීසෙන වෙත්ථ නික්ඛිපනං ආහ.

ගබ්භමලං නිස්සායාති බහි නික්ඛන්තං ගබ්භමලං නිස්සයං කත්වා සංසෙදජභාවෙන නිබ්බත්තා. ඔපපාතිකභාවෙනාති කෙවි. බයවයං පට්ඨපෙත්වාති විපස්සනං ආරහිත්වා. විපස්සනාති අනිච්චානුපස්සනාපුබ්බිකා සජ්ජවිවයනාමරුපදස්සනපුබ්බිකා ව, සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස අනිච්චලක්ඛණෙ දිට්ඨෙ, “යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා”ති සෙසලක්ඛණානි සුවිඤ්ඤෙය්”න්ති හොත්ති. පච්චෙකඛොධිඤාණං නිබ්බත්තයිංසුති ද්වෙ අසඬ්ඛොය්”න්ති කප්පානං සතසහස්සඤ්ච පච්චෙකඛොධිපාරමිතාය පරිනිප්ඵන්තත්තා ඤාණස්ස පරිපාකත්තා වුත්තනයෙන සයමෙව විපස්සනං පවත්තෙත්වා මත්ථකං පාපෙත්වා පච්චෙකඛොධිඤාණං අධිගච්ඡිංසු. සබ්බෙපි තෙ තංයෙව ගාථං අභාසිංසුති ආහ – “අයං තෙසං බ්‍යාකරණගාථා අභොසී”ති.

සරොරුහන්ති සරසි ජාතං. පදුමපලාසපත්තජන්ති බුද්දකමහන්තෙනි
කමලදලෙහි සහජාතං. බුද්දකමහන්තකමලදලසඬ්ඛාතානි වා පදුමපලාසපත්තානි
එත්ථ සන්තිති පදුමපලාසපත්තං, පදුමගවිජං. තත්ථ ජාතන්ති පදුමපලාසපත්තජං.
සුපුප්ඵිතන්ති සුට්ඨු පුප්ඵිතං සම්මා විකසිතං. භමරගණානුවිණ්ණන්ති භමරගණෙහි
අනුකුලඤ්චෙව අනුපරිබ්භමිතඤ්ච. අනිච්චතායුපගතන්ති බණ්ණ බණ්ණ
වණ්ණහෙදාදිවසෙන අනිච්චතාය උපගතං. විදිත්වානි විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය
මග්ගපඤ්ඤාය ජානිත්වා. එකො වරෙති තස්මා අඤ්ඤාපි මාදියො හොතුකාමො
එවං පටිපජ්ජිත්වා එකො වරෙ බග්ගවිසාණකජ්ජොති.

135. සතිසාරසීලසාරාදිසමන්තාගමනෙන සත්තෙසු සාරභූතා. සබ්බසො
වට්ටදුක්ඛස්ස විගතත්තා නිද්දුක්ඛා. සමුච්ඡින්නතණ්හතාය නිත්තණ්හා.
මානවිජ්ජොති ථුතිවචනං.

එතෙසං එකනාමකායෙවානි එතෙසං ආගතානං පච්චෙකබුද්ධානං පාළියං
අනාගතා අඤ්ඤෙ පච්චෙකබුද්ධා සමානනාමකා එව. චුත්තමෙවත්ථං.
පාකට්ඨකරණත්ථං “ඉමෙසු හී”තිආදි චුත්තං. විසුං විසුං අවත්වානි පච්චෙකං
සරුපතො අවත්වා. අඤ්ඤෙ වානි අසාධාරණත්තා ආහ. සෙසං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

ඉසිගිලිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

7. මහාවත්තාරීසකසුත්තවණ්ණනා

136. දොසෙහි ආරකානි අරියං. තෙනාහ “නිද්දොස”න්ති. සා පන නිද්දොසනා
ලොකුත්තරභාවෙන සවිසෙසානි ආහ “ලොකුත්තර”න්ති. සම්මා සුන්දරො
පසත්ථො නියානිකො සමාධි සම්මාසමාධිති ආහ – “සම්මාසමාධින්ති
මග්ගසමාධි”න්ති. උපනිසිදති එත්ථ එලං තජ්ජට්ඨිඤ්ඤාචුත්තිතායානි උපනිසං,
කාරණන්ති ආහ – “සඋපනිසන්ති සජ්ජවචය”න්ති. පරිකරොති පරිවාරෙතිති
පරික්ඛාරොති ආහ – “සපරික්ඛාරන්ති සපරිවාර”න්ති.

පරිවාරිකානි සහජාතාදිපච්චයභාවෙන පරිවාරන්තෙහි විය උපගතා.
පුරෙවාරිකානි වුට්ඨානගාමිනිභාවනා සහජාතාදිපච්චයවසෙන පච්චයත්තා පුරස්සරා.
තෙනාහ – “විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි වා”ති. ඉදානි තානි කිච්චතො දස්සෙතුං,
“විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පරිවිමංසග්ගහණං තත්ථ තත්ථ
චිත්තුජ්ජාදෙ විමංසාධිපතෙයොන පවත්තියා සම්මාදිට්ඨියා
පුබ්බභිගමභාවදස්සනත්ථං. තෙනස්ස මග්ගසමාධිස්ස නානාඛණිකං පුබ්බභිගමභාවං
දස්සෙති. විමංසනපරියොසානෙනි තථාපවත්තඅනුලොමඤ්ඤාණස්ස ඔසානෙ.
භූමිලද්ධං වට්ටං සමුග්ගසාධයමානානි අත්තනො සන්තානෙ දීඝරත්තං අනුසයිතං
කිලෙසවට්ටං සමුච්ඡින්නන්ති. වූපසමයමානානි තස්සෙව වෙච්චනං. වූපසමයමානානි
වා තතො එව අවසිට්ඨමිති වට්ටං අජ්ජවත්තිකරණවසෙන වූපසමෙන්නි. තෙනෙවාහ
– “මග්ගසම්මාදිට්ඨි...පෙ.... උජ්ජජ්ජති”ති. සානි සම්මාදිට්ඨි. දුට්ඨාපිති යථාචුත්තා

දුට්ඨාසි. ඉඳ අධිප්පෙතා විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය කිව්වස්ස දස්සිතත්තා.

ලක්ඛණෙ පටිච්ඡක්ඛමානෙ ලක්ඛණිකො ධම්මො පටිච්ඡේධො භොතීති ආහ - “මිච්ඡාදිට්ඨිං...පෙ.... ආරම්මණතො පජානාති”ති. විපස්සනාසම්මාදිට්ඨියමිති එසෙව නයො. කිව්වතොති භාවනාකිව්වතො. සම්මාදිට්ඨියං තදධිගතඅසම්මොහතාය අසම්මොහතො පජානාති. කිව්වතොති පටිවේදකිව්වතො. තං පන සබ්බථා අසම්මුස්සනමෙවාති ආහ “අසම්මොහතො”ති. එවං පජානනාති මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨිති යාථාවතො අවබෝධො. අස්සාති තංසමඛිගිනො පුග්ගලස්ස.

ද්වයන්ති -කාරො දීසං කත්වා චුත්තො. තෙනාහ “ද්වයං වදාමි”ති. ද්වෙ අවයවා එතස්සාති ද්වයං. තෙනාහ “දුට්ඨකොට්ඨාසං වදාමි”ති. පුඤ්ඤස්ස එකො භාගො සො එව පුඤ්ඤභාගිකො, ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා ඉත්ථිලිඛිගවසෙන “පුඤ්ඤභාගියා”ති චුත්තං. උපධිසඬ්ඛාතස්සාති ඛන්ධපඛන්ධසඬ්ඛාතස්ස.

අමතද්වාරන්ති අරියමග්ගං. පඤ්ඤපෙතීති නියානාදිපකාරතො පඤ්ඤපෙති. තෙනාහ “විහජිත්වා දස්සෙති”ති. තත්ථ සම්මොහස්ස විද්ධංසනෙන අසම්මොහතො දස්සෙති. තස්මිං අත්ථෙති අමතද්වාරපඤ්ඤාපනෙ අත්ථෙ. බොජ්ඣංගච්ඡෙදනාති බොජ්ඣංගභාවච්ඡෙදනා. මග්ගභාවෙන නියානභාවෙන පවත්තියා මග්ගපඤ්ඤාය අට්ඨන්තමිති සාධාරණත්තා සමුදායස්ස ව අවයවො අඛිගන්ති කත්වා සෙසධම්මෙ අඛිගිකභාවෙන දස්සෙන්නො “අරියමග්ගස්ස අඛිග”න්ති ආහ. සො භික්ඛුති මිච්ඡාදිට්ඨිං. “මිච්ඡාදිට්ඨි”ති සම්මාදිට්ඨිං. “සම්මාදිට්ඨි”ති ජානන්තො භික්ඛු. පජ්ජනත්ථායාති සමුච්ඡෙදවසෙන පජ්ජනාය. පටිලාභත්ථායාති මග්ගසම්මාදිට්ඨියා අධිගමාය. කුසලවායාමොති විපස්සනාසම්පයුත්තොව කොසල්ලසම්භූතො වායාමො. සරතීති සතො, තං පනස්ස සරණං සතිසමඛිගිතායාති ආහ “සතියා සමන්තාගතො”ති. කාමඤ්ඤෙත්ථ විපස්සනාසම්මාදිට්ඨිං යථාභූතා සම්මාවායාමසතියො සහජාතා ව පුරෙජාතා ව හුත්වා පරිවාරෙත්ති, “ඉතියිමෙ තයො ධම්මා සම්මාදිට්ඨිං අනුපරිධාවන්ති අනුපරිවත්තන්ති”ති පන වචනතො, “එත්ථ හි”තිආදිනා මග්ගසම්මාදිට්ඨියා එව සෙසධම්මානං යථාරහං සහවරණභාවෙන පරිවාරණං යොජිතං. සම්මාසඬ්ඛකප්පාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවානං ගහණං ඉතරෙසං පරිවාරභාවෙන ගහිතත්තා. න හි සක්කා තෙ එව පරිවාරෙ පරිවාරවන්තෙ ව කත්වා වත්තුං සඬ්ඛරතො සම්මොහජනනතො ව. තයොති සම්මාදිට්ඨිවායාමසතියො සහජාතපරිවාරාව භොන්ති මග්ගක්ඛණිකානං තෙසං අධිප්පෙතත්තා විපස්සනාඛණවිරතීනං අසම්භවතො.

137. තක්කනවසෙන ලොකසිද්ධෙතාති අධිප්පායො. “එවඤ්ඤෙවඤ්ඤෙ භවිතබ්බ”න්ති විවිධං තක්කනං කූපෙ විය උදකස්ස ආරම්මණස්ස ආකඬ්ඪනං විතක්කනං විතක්කො. සඬ්ඛකප්පනවසෙනාති තං තං ආරම්මණං ගහෙත්වා

කප්පනවසෙන. තක්කනං කප්පනන්ති ච අතංසහජාතානමෙවාති දට්ඨබ්බං.
එකග්ගොති ඉමිනා සමාධිනා ලද්ධුපකාරස්සෙව විතක්කස්ස අප්පනාපරියායො
භොතීති දස්සෙති. විසෙසෙන වා අප්පනා විතක්කස්ස වසෙන චිත්තං ආරම්මණං
අභිරොපෙති, විතක්කෙ අසති කථන්ති ආහ “විතක්කෙ පනා”තිආදි.

අත්තනොයෙව ධම්මතාය චිත්තං ආරම්මණං අභිරුහතීති, එතෙන
ආරම්මණධම්මානං ගහණං නාම සභාවසිද්ධං, න ධම්මන්තරමපෙක්ඛති, විතක්කො
පන පවත්තමානො ආරම්මණාභිනිරොපනවසෙනෙව පවත්තතීති දස්සෙති. එවං
සන්තෙපි සභාවාවිතක්කචිත්තුප්පාදතො සවිතක්කචිත්තුප්පාදස්ස
ආරම්මණග්ගහණවිසෙසො විතක්කෙන ජාතොති කත්වා විතක්කො චිත්තස්ස
ආරම්මණග්ගහණෙ විසෙසපච්චයොති පාකටොයමත්ථො. අපරෙ පන හණන්ති –
යථා කොචි රාජවල්ලහං, තංසම්බන්ධිතං මිත්තං වා නිස්සාය රාජගෙහං ආරොහති
අනුපවිසති, එවං විතක්කං නිස්සාය චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති විතක්කස්ස
ආරම්මණාභිනිරොපනසභාවත්තා, අඤ්ඤෙසං ධම්මානඤ්ච අවිතක්කසභාවතො.
තෙනාහ භගවා – “වෙනසො අභිනිරොපනා”ති (ධ. ස. 7).

යදි එවං කථං අවිතක්කචිත්තං ආරම්මණං ආරොහතීති? විතක්කබලෙනෙව.
යථා හි සො පුරිසො පරිවයෙන තෙන විනාපි නිරාසඬිකො රාජගෙහං පවිසති, එවං
පරිවයෙන විතක්කෙන විනාපි අවිතක්කං චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති.
පරිවයෙනාති ච සන්තානෙ පවත්තවිතක්කභාවනාසඬිබාතෙන පරිවයෙන.
විතක්කස්ස හි සන්තානෙ අභිණ්භං පවත්තස්ස වසෙන චිත්තස්ස
ආරම්මණාභිරුහනං චිරපරිචිතං; තෙන තං කදාචි විතක්කෙන විනාපි තත්ථ
පවත්තතෙව; යථා ඤාණසහගතං චිත්තං සම්මසනවසෙන චිරපරිචිතං කදාචි
ඤාණරහිතමපි සම්මසනවසෙන පවත්තති; යථා වා කිලෙසසහිතං හුත්වා පවත්තං
සබ්බසො කිලෙසරහිතමපි පරිවයෙන කිලෙසවාසනාවසෙන පවත්තති, එවං
සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

වාචං සඬ්ඛරොතීති වාචං උප්පාදෙති, වච්චොසුප්පත්තියා විසෙසපච්චයො
භොතීති අත්ථො. ලොකියවිතක්කො ද්වත්තිංසචිත්තසහගතො වාචං සඬ්ඛරොති
වච්චිඤ්ඤත්තිජනනතො. වච්චසඬ්ඛාරොත්ථෙව පනස්ස නාමං භොති රුල්භිතො,
තංසමත්ථතානිරොධතො වා සම්භවතො පන සඬ්ඛරොති.
“ලොකුත්තරසම්මාසඬ්ඛකප්පං පරිවාරෙන්ති”ති වත්වා තිව්ධෙ සම්මාසඬ්ඛකප්පෙ
කදාචි කතමං පරිවාරෙන්ති? වොදනං සන්ධායාහ “එත්ථා”තිආදි. නානාචිත්තෙසු
ලබ්භන්ති නානාසමන්තාභාරහෙතුකත්තා, පුබ්බභාගෙයෙව ච තෙ උප්පජ්ජන්තිති.
තීණි නාමානි ලහති තිව්ධස්සපි පටිපක්ඛස්ස සමුච්ඡින්නෙන සාතිසයං තිණ්ණමපි
කිච්චකරණතො. එස නයො සම්මාවාචාදීසුපි.

138. චිරමති එතායාති වෙරමණි චිරති වුච්චති. සා මුසාවාදතො චිරමණස්ස
කාරණභාවතො වෙනනාපි වෙරස්ස මණනතො විනාසනතො චිරතිපිති ආහ –
“චිරතිපි වෙනනාපි වට්ඨති”ති. ආරකා රමතීති සමුච්ඡින්නෙනි දුරතො සමුස්සාරෙති.

විනා තෙහි රමනීති අවිචන්තමෙව තෙහි විනා භවති. තතො තතොති දිට්ඨෙය්
අදිට්ඨවාදාදිතො මුසාවාදා. විසෙසතො අනුප්පත්තිධම්මත්තා පටිනිවත්තා හුත්වා.

140. තිවිධෙන කුහනවත්ථුනාති පච්චයපටිසෙවන-සාමන්තජජපන-
ඉරියාපථපවත්තනසංඛ්ඛාතෙන පාපිච්ඡතා නිබ්බත්තෙන තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා.
එතාය කුහනාය කරණභූතාය පච්චයුප්පාදනත්ථං නිමිත්තං සීලං එතෙසන්ති
යොජනා. අත්තවිසයලාභහෙතු අක්කොසනඤ්ඤාසනවම්භනාදිවසෙන පිසනං සට්ඨං
විහෙයනං නිජ්ජෙසො. ඉතො ලද්ධං අඤ්ඤස්ස, තතො ලද්ධං පරස්ස දත්වා එවං
ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිංසතීති ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිංසනා. පාළියං ආගතො
කුහනාදිවසෙන මිච්ඡාආජීවො. කො පන සොති ආහ “ආජීවහෙතු”තිආදි.
තාසංයෙවති අවධාරණං, “ආජීවො කුප්පමානො කායවච්ඡිද්ධාරෙසු එව කුප්පති”ති
කත්වා වුත්තං.

141. සම්මා පසත්ථා සොහනා නියයානිකා දිට්ඨි එතස්සාති සම්මාදිට්ඨි,
පුග්ගලො. තස්ස පන යස්මා සම්මාදිට්ඨි සච්චාභිසමයස්ස නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය
අවස්සයො, තස්මා වුත්තං – “මග්ගසම්මාදිට්ඨියං ධීතස්සා”ති. පහොති භවති තාය
සහෙව උප්පජ්ජති පවත්තති. පච්චවෙක්ඛණඤාණං යාථාවතො ජානනට්ඨෙන
සම්මාඤාණන්ති ඉධාධිජ්ජෙතං, තඤ්ච ඛො මග්ගසමාධිමිති ධීතෙ එව හොතිති
ඉමමත්ථං දස්සෙතුං ආහ – “මග්ගසම්මාසමාධිමිති...පෙ.... සම්මාඤාණං
පහොති”තිආදි. ඉමිනා කිං දස්සෙති? යථා මග්ගසම්මාදිට්ඨියං ධීතො පුග්ගලො,
“සම්මාදිට්ඨි”ති වුත්තො, එවං මග්ගඵලපච්චවෙක්ඛණඤාණෙ ධීතො,
“සම්මාඤාණො”ති වුත්තො, තස්ස ච මග්ගඵලසම්මාසමාධිපවත්තියා පහොති
සම්මාඤාණස්ස සම්මාවිමුත්තියා පහොතිති ඉමමත්ථං දස්සෙති. ඵලසමාධි තාව
පවත්තතු, මග්ගසමාධි පන කථන්ති? තම්පි අකුප්පභාවතාය අවිචන්තසමාධිභාවතො
කිච්චනිජ්ජන්තියා පවත්තතෙවාති වත්තබ්බතං ලහති. යපෙත්වා අට්ඨඵලඛිගානීති
ඵලභූතාති සම්මාදිට්ඨිආදීනි අට්ඨඛිගානි, “සම්මාදිට්ඨිස්ස සම්මාසංඛිකජ්ජො
පහොති”තිආදිනා විසුං ගහිතත්තා යපෙත්වා. සම්මාඤාණං පච්චවෙක්ඛණං
කත්වාති පච්චවෙක්ඛණඤාණං සම්මාඤාණං කත්වා. ඵලං කාතුන්ති
ඵලධම්මසහවර්තතාය විපාකසභාවතාය ච “ඵල”න්ති ලද්ධනාමෙ
ඵලසම්පයුත්තධම්මෙ සම්මාවිමුත්තිං කාතුං වට්ටතීති වුත්තං. තථා ච වුත්තං
සල්ලෙඛසුත්තවණ්ණනායං (ම. නි. අට්ඨ. 1.83) “ඵලසම්පයුත්තාති පන
සම්මාදිට්ඨිආදීනි අට්ඨඛිගානි යපෙත්වා සෙසධම්මා සම්මාවිමුත්තිති වෙදිතබ්බා”ති.

142. නිජ්ජිණ්ණාති නිජ්ජීරිතා, විද්ධස්සා විනාසිතාති අත්ථො. ඵලං කථිතන්ති
“සම්මාදිට්ඨිස්ස, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොති”ති ඉමිනා වාරෙන
සාමඤ්ඤඵලං කථිතන්ති වදන්ති, නිජ්ජීරණං පටිජ්ජස්සම්භනන්ති අධිජ්ජායො.
නිජ්ජීරණං පන සමුච්ඡින්නන්ති කත්වා, මජ්ඣිමනිකා...පෙ.... මග්ගො
කථිතොති වදන්ති. දස්සනට්ඨෙනාති පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන චතුත්තං සච්චානං
පච්චක්ඛතො දස්සනට්ඨෙන. විදිතකරණට්ඨෙනාති පච්චක්ඛෙන යථාදිට්ඨානං

මග්ගඵලානං පාකට්ඨකරණට්ඨෙත. තදධිමුත්තට්ඨෙතාති තස්මිං යථාසච්ඡිකතෙ නිබ්බානෙ අධිමුච්චනභාවෙන.

කුසලපක්ඛාති අනවජ්ජකොට්ඨාසා. මහාවිපාකදානෙනාති මහතො විපුලස්ස ලොකුත්තරස්ස සුඛවිපාකස්ස චෙව කායිකාදිදුක්ඛවිපාකස්ස ච දානෙන.

යථා මහාවිපාකස්ස දානෙන මහාවත්තාරිසකං, තථා බහුතායපි මහාවත්තාරිසකොති දස්සෙතුං, “ඉමස්මිඤ්ච පන සුත්තෙ පඤ්ච සම්මාදිට්ඨියො කථිතා”තිආදි වුත්තං. බහුඅත්ථොපි හි මහා-සද්දො හොති “මහාජනො”තිආදීසු (ම. නි. 2.65). එත්ථ ච “නත්ථි දිත්ත”න්තිආදිනා චත්ථුහෙදෙන දස මිච්ඡාදිට්ඨිධම්මා කථිතා, චත්ථුහෙදෙනෙව, “අත්ථි දිත්ත”න්තිආදිනා දස සම්මාදිට්ඨිධම්මාති විසති හොති. යථා “සම්මාදිට්ඨිස්ස, භික්ඛවෙ, සම්මාසඬ්ඤ්ජපො පහොති”තිආදිනා මග්ගවසෙන දස සම්මත්තධම්මා, තප්පට්පක්ඛභූතා “මිච්ඡාදිට්ඨිස්ස මිච්ඡාසඬ්ඤ්ජපො පහොති”තිආදිනා අත්ථතො දස මිච්ඡත්තධම්මාති විසති, තථා ඵලවසෙන තෙසු ඵලං විසති. කථං වාරෙපි සම්මාදිට්ඨිආදයො දසාති විසති? ඵලමෙනෙ ද්වෙ චත්තාරිසකාති පුරිමෙන සද්ධිං තයො චත්තාරිසකා විභාවිතාති වෙදිතබ්බං.

143. පසංසියස්ස උපුච්චව්වනිකං නින්දියං පසංසන්තොපි අත්ථතො පසංසියං නින්දන්තො නාම හොති. පසංසියස්ස ගුණපරිධංසනමුඛෙනෙව හි නින්දියස්ස පසංසාය පචත්තනතොති ආහ – “මිච්ඡාදිට්ඨිනාමායං සොහනාති වදන්තොපි සම්මාදිට්ඨිං ගරහති නාමා”තිආදි. ඵලමාදීති ආදිසද්දෙන “නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසායා”ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.227) ඵලමාදිං සඬ්ගණ්භාති; තස්මා ඵලංවාදිනොති ඵලං හෙතු පටික්ඛෙපවාදිනොති අත්ථො. ඔක්කන්තනියාමාති ඔගාළ්භමිච්ඡත්තනියාමා. ඵලරූපං ලද්ධිං ගහෙත්වාතිආදීසු යං චත්තබ්බං, තං වුළුපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනායං වුත්තනයමෙව තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එදිසො හි “බුද්ධානම්පි අතෙකිච්ඡො”තිආදි වුත්තසදිසො.

අත්තනො නින්දාහයෙනාති “සම්මාදිට්ඨිඤ්ච නාමෙනෙ ගරහන්ති”ආදිනා උපරි පරෙහි චත්තබ්බනින්දාහයෙන. සට්ඨනහයෙනාති තථා පරෙසං ආසාදනාහයෙන. සහධම්මෙන පරෙන අත්තනො උපරි කාතබ්බනිග්ගහො උපාරම්භො, ගරහනො පරිත්තාසො උපාරම්භහයං, තං පන අත්ථතො උපවාදහයං හොතීති ආහ “උපවාදහයෙනා”ති. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

මහාවත්තාරිසකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. ආනාපානස්සතිසුත්තවණ්ණනා

144. පුබ්බෙනාති නිස්සක්කෙ කරණවචනං. “අපරං විසෙස”න්ති වුත්තත්තා විසෙසවිසයො ච පුබ්බසද්දොති ආහ – “සීලපරිපූරණාදිතො පුබ්බවිසෙසතො”ති.

145. ආරද්ධො යථානුසිට්ඨං පටිපත්තියා ආරාධිතො. යදත්ථාය සාසනෙ පබ්බජ්ජා, විසෙසාපත්ති ව, තදෙවෙත්ථ අප්පත්තන්ති අධිප්පෙනං, තං ඤානවිපස්සනානිමිත්තන්ති ආහ – “අප්පත්තස්ස අරහත්තස්සා”ති. කොමුදිති කුමුදවතී. තදා කිර කුමුදානි සුපුප්ඵිතානි හොන්ති. තෙනාහ – “කුමුදානං අත්ථිතාය කොමුදි”ති. කුමුදානං සමුහො, කුමුදානි එව වා කොමුදා, තෙ එත්ථ අත්ථිති කොමුදිති. පචාරණසඬගහන්ති මහාපචාරණං අකත්වා ආගමනීයසඬගහණං.

ආරද්ධවිපස්සකස්සාති ආරහිතවිපස්සනස්ස, විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා උස්සුක්කාපෙත්වා විපස්සිස්ස. භික්ඛු ඉධ ඔසරිස්සන්ති චුත්ථවස්සා පචාරිතපචාරණා “හගවන්තං වන්දිස්සාම, කම්මට්ඨානං සොධෙස්සාම, යථාලද්ධං විසෙසඤ්ච පචෙදිස්සාමා”ති අප්ඤාසයෙන. ඉමෙ භික්ඛුති ඉමෙ තරුණසමථවිපස්සනා භික්ඛු. විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති සෙනාසනසප්පායාදිඅලාහෙන. අපලිබ්බද්ධන්ති අඤ්ඤෙහි අනුපද්දන්තං. සෙනාසනං ගහෙතුං න ලහන්ති අන්තොවස්සභාවතො. එකස්ස දින්නොපි සබ්බෙසං දින්නොයෙව හොති, තස්මා සුතසුතට්ඨානෙයෙව එකමාසං වසිත්වා ඔසරිංසු.

146. අලන්ති යුත්තං, ඔපායිකන්ති අත්ථො, “අලමෙව නිබ්බන්දිතු”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.272; සං. නි. 2.124, 128, 134, 143) විය. පුට්ඨද්ධං පරිහරිත්වා අසිතං පුට්ඨාසං අ-කාරස්ස ඔ-කාරං කත්වා. තෙනාහ “පාටෙය්‍ය”න්ති.

147. විපස්සනා කල්පිතාති අනිච්චසඤ්ඤාමුඛෙනෙව විපස්සනාභාවනා කල්පිතා. න භි කෙවලාය අනිච්චානුපස්සනාය විපස්සනාකිච්චං සමිජ්ඣති. ඛණ්ණ භික්ඛු තෙ ව විත්ථාරරුචිකාති අධිප්පායො. තෙනාහ “තස්මා”තිආදි.

149. සබ්බත්ථාති සබ්බවාරෙසු. “තස්මා තිහ, භික්ඛවෙ, වෙදනානුපස්සි”තිආදීසුපි පීතිපට්ඨංවෙදිතාදිවසෙනෙව වෙදනානුපස්සනාය චුත්තත්තා, “සුඛවෙදනං සන්ධායෙනං චුත්ත”න්ති ආහ. සතිපට්ඨානභාවනාමනසිකාරතාය චුත්තං – “සාධුකං මනසිකාර”න්ති. සඤ්ඤානාමෙන පඤ්ඤා චුත්තා තෙසං පයොගත්තා. මනසිකාරනාමෙන වෙදනා චුත්තා, භාවනාය පරිචිත්තා ආරම්මණස්ස මනසිකාරන්ති කත්වා. විතක්කවිචාරෙ යපෙත්වාති චුත්තං වට්ඨසඬාරත්තා තෙසං.

එවං සන්තෙපීති යදිපි මනසිකාරපරියාපන්නතාය “මනසිකාරො”ති චුත්තං, එවං සන්තෙ වෙදනානුපස්සනාභාවො න යුජ්ජති, අස්සාසපස්සාසා භිස්ස ආරම්මණං. වත්ථුන්ති සුඛාදීනං වෙදනානං පචත්තිට්ඨානභූතං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදියති, වෙදනාය එකන්තභාවදස්සනෙන තස්ස වෙදනානුපස්සනාභාවො යුජ්ජති එවාති ඉමමත්ථං දස්සෙති. එතස්ස අනුයොගස්ස.

ද්විභාකාරෙහීති යෙ සන්ධාය චුත්තං, තෙ දස්සෙන්නො “ආරම්මණතො අසම්මොහතො වා”ති ආහ. සප්පිතිකෙ ද්වෙ ඤානෙති පීතිසහගතානි

පයමදුනියජ්ඣානානි පටිපාටියා සමාපජ්ජති. සමාපත්තික්ඛණෙන
සමාපජ්ජනක්ඛණෙ. ඤානපටිලාභෙනානි ඤානෙන සමඛිභාවෙන. ආරම්මණතො
ආරම්මණමුඛෙන තදාරම්මණඤානපරියාපන්නා පිති පටිසංවිදිතා හොති
ආරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා. යථා නාම සප්පපරියෙසනං වරන්තෙන තස්ස
ආසයෙ පටිසංවිදිතෙ සොපි පටිසංවිදිතොව හොති මන්නාගදබලෙන තස්ස
ගහණස්ස සුකරත්තා; එවං පිතියා ආසයභූතෙ ආරම්මණෙ පටිසංවිදිතෙ සා පිති
පටිසංවිදිතා එව හොති සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච තස්සා ගහණස්ස
සුකරත්තා. විපස්සනාක්ඛණෙනි විපස්සනාපඤ්ඤාපුබ්බධිගමාය මග්ගපඤ්ඤාය
විසෙසතො දස්සනක්ඛණෙ. ලක්ඛණපටිච්චොති පිතියා සලක්ඛණස්ස
සාමඤ්ඤලක්ඛණස්ස ච පටිච්චිකුතෙන. යඤ්චි පිතියා විසෙසතො සාමඤ්ඤතො ච
ලක්ඛණං, තස්මිං විදිතෙ සා යථාවතො විදිතා හොති. තෙනාහ – “අසම්මොහතො
පිති පටිසංවිදිතා හොති”ති.

ඉදානි තමත්ථං පාළියා විභාවෙතුං, “චුත්තමපි වෙත”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ
දීසං අස්සාසවසෙනානි දීසස්ස අස්සාසස්ස ආරම්මණභූතස්ස වසෙන. චිත්තස්ස
එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතොති ඤානපරියාපන්නං අවික්ඛෙපොති ලද්ධනාමං.
චිත්තස්සෙකග්ගතං තංසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය පජානතො. යථෙව හි
ආරම්මණමුඛෙන පිති පටිසංවිදිතා හොති, එවං තංසම්පයුත්තධම්මාපි
ආරම්මණමුඛෙන පටිසංවිදිතා එව හොත්ති. සති උපට්ඨිතා හොතීති දීසං
අස්සාසවසෙන ඤානසම්පයුත්තා සති තස්මිං ආරම්මණෙ උපට්ඨිතෙ
ආරම්මණමුඛෙන ඤානෙපි උපට්ඨිතා එව නාම හොති. තාය සතියානි එවං
උපට්ඨිතාය තාය සතියා යථාචුත්තෙන තෙන ඤාණෙන සුප්පට්ඨිතත්තා
ආරම්මණස්ස තස්ස වසෙන තදාරම්මණා සා පිති පටිසංවිදිතා හොති.
අවසෙසපදානිපිති “දීසං අස්සාසවසෙනා”තිආදිපදානිපි.

එවං පටිසම්භිදාමග්ගෙ චුත්තමත්ථං ඉමස්මිං සුත්තෙ යොජෙත්වා දස්සෙතුං,
“ඉතී”තිආදි චුත්තං. ඉමිනාපි යොගිනා මනසිකාරෙන පටිලභිතබ්බතො
පටිලාභොති චුත්තං – “ඤානසම්පයුත්තෙ
වෙදනාසඛිකාමනසිකාරපටිලාභෙනා”ති.

අස්සාසපස්සාසනිමිත්තන්ති අස්සාසපස්සාසෙ නිස්සාය
පටිලද්ධපටිභාගනිමිත්තං ආරම්මණං කිඤ්චාපි කරොති; සතිඤ්ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච
උපට්ඨපෙත්වා පවත්තනතො ආරම්මණමුඛෙන තදාරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා
චිත්තෙ චිත්තානුපස්සියෙව නාමෙස හොති. එවං චිත්තානුපස්සනාපි
සතිසම්පජඤ්ඤබලෙනෙව හොතීති ආහ “න හී”තිආදි. පජහති එතෙන, සයං වා
පජහති පහානං, ඤාණං. දොමනස්සවසෙන ඛ්‍යාපාදනීවරණං දස්සිතං
තදෙකට්ඨභාවතො. තස්සානි නීවරණපබ්බස්ස. පහානකරඤාණන්ති පජහනඤාණං.
විපස්සනාපරම්පරන්ති පටිපාටියා විපස්සනමාහ. සමථපටිපන්නන්ති
මජ්ඣිමසමථනිමිත්තං පටිපන්නචිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති. එකතො උපට්ඨානන්ති
පටිපක්ඛවිගමෙන එකභාවෙන උපට්ඨානං. සහජාතානං අජ්ඣුපෙක්ඛනා හොතීති

පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු බ්‍යාපාරස්ස අනාපජ්ජිතත්තා ආරම්මණානං
 අජ්ඣුපෙක්ඛනා, “යදත්ථී යං භූතං තං පජ්භති උපෙක්ඛං පටිලහති” ති, එවං
 චුත්තඅජ්ඣුපෙක්ඛනා පවත්තාති පටිපන්නා. කෙවලං නීවරණාදිධම්මෙති
 නීවරණාදිධම්මෙ එව පභීනෙ දිස්වා, අථ ඛො තෙසං පජ්භනඤාණම්පි යාථාවතො
 පඤ්ඤාය දිස්වා අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා “ධම්මාපි ඛො,
 භික්ඛවෙ, පහාතඛිබ්බා, පගෙව අධම්මා” ති (ම. නි. 1.240).

150. අනිච්චාදිවසෙන පටිච්චනතීති අනිච්චාදිප්පකාරෙහි විචිතති පස්සති.
 නිරාමිසාති කිලෙසාමිසරහිතා. කායිකචෙතසිකදරථපටිප්පස්සද්ධියාති
 කායචිත්තානං සාධුභාවුපගමනෙන වික්ඛම්භිතත්තා. සහජාතධම්මානං
 එකසභාවෙන පවත්ති යා සහජාතඅජ්ඣුපෙක්ඛනාය අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති.

තස්මිං කායෙ පවත්තා කායාරම්මණා සති, පුබ්බභාගියො
 සතිසම්මොජ්ඣුඛිගො. එස නයො සෙසෙසුපි. සොමනස්සසහගතචිත්තුප්පාදවසෙන
 චෙතං ඔක්කමනං ඔලියනං කොසජ්ජං, තතො අතිවත්තනං අතිධාවනං උද්ධච්චං,
 තදුභයවිධුරා බොජ්ඣුඛිගුපෙක්ඛාභූතා අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඛිබ්බාතා
 මජ්ඣත්තාකාරතා. ඉදානි යථෙව හිතිආදිනා තමෙව මජ්ඣත්තාකාරං උපමාය
 විභාවෙති. තුදනං වා පතොදෙන. ආකඛ්ඪනං වා රස්මිනා. නත්ථී න කාතඛිබ්බං අත්ථී.
 එකච්චත්තක්ඛණිකාති එකෙකස්මිං චිත්තෙ විපස්සනාවසෙන සහ උප්පජ්ජනකා.
 නානාරසලක්ඛණාති නානාකිච්චා වෙව නානාසභාවා ව.

152. චුත්තත්ථානෙව සබ්බාසවසුත්තවණ්ණනායං (ම. නි. අට්ඨ. 27)
 ආනාපානාරම්මණා අපරාපරං පවත්තසතියො ආරම්මණසීසෙන තදාරම්මණා ධම්මා
 ගහිතා, තා පනෙකසන්නානෙ ලොකියචිත්තසම්පයුත්තාති ලොකියා, තා වඛ්ඪමානා
 ලොකියං චතුබ්බිධම්පි සතිපට්ඨානං පරිපූරෙන්නි. විජ්ජාවිමුත්තිඵලනිබ්බානන්ති
 විමුත්තිනං ඵලභූතං තෙහියෙව වෙදිතඛිබ්බං කිලෙසනිබ්බානං,
 අමතමහානිබ්බානමෙව විජ්ජාවිමුත්තිනං අධිගමෙන අධිගන්තඛිබ්බාය තථා චුත්තං.
 පරිපූරණඤ්චස්ස ආරම්මණං කත්වා අමතස්සානුභවනමෙව. ඉධ සුත්තෙ ලොකියාපි
 බොජ්ඣුඛිගා කථිතා ලොකුත්තරාපිති එත්තකං ගහෙත්වා, “ඉති ලොකියස්ස
 ආගතට්ඨානෙ ලොකියං කථිත” න්ති ව අත්ථවණ්ණනාවසෙන අට්ඨකථායං කථිතං.
 ථෙරොති මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරො. අඤ්ඤත්ථ එවං හොතීති අඤ්ඤස්මිං
 ලොකියලොකුත්තරධම්මානං තත්ථ තත්ථ වොමිස්සකනායෙන ආගතසුත්තෙ එවං
 ලොකියං ආගතං, ඉධ ලොකුත්තරං ආගතන්ති කථෙතඛිබ්බං හොති. ලොකුත්තරං
 උපරි ආගතන්ති විජ්ජාවිමුත්තිං පරිපූරෙන්නිති එවං ලොකුත්තරං උපරි දෙසනායං
 ආගතං; තස්මා ලොකියා එව බොජ්ඣුඛිගා විජ්ජාවිමුත්ති පරිපූරිකා කථෙතඛිබ්බා
 ලොකුත්තරානං බොජ්ඣුඛිගානං විජ්ජාගහණෙන ගහිතත්තා, තස්මා ථෙරෙන
 චුත්තොයෙවෙත්ථ අත්ථො ගහෙතඛිබ්බො. සෙසං චුත්තනයත්තා සුච්ඤ්ඤෙයාමෙව.

ආනාපානස්සතිසුත්තවණ්ණනාය ලිනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. කායගතාසතිසුත්තවණ්ණනා

153-4. තප්පට්ඨරණානං කාමාවචරසත්තානං පට්ඨරණට්ඨෙන ගෙහා කාමගුණා, ගෙහෙ සිතා ආරබ්භ පචත්තියා අල්ලිනාති ගෙහස්සිතා. සරත්තීති වෙගසා පචත්තන්ති. වෙගෙන හි පචත්ති ධාවතීති වුච්චති. සඬ්ඤ්ජානි යෙ කෙවි මිච්ඡාසඬ්ඤ්ජා, ඛ්‍යාපාදවිහිංසාසඬ්ඤ්ජාදයොපි කාමගුණසිතා එවාති. ගොවරජ්ඣක්ඛන්තස්මිංයෙවාති පරිග්ගහිතෙ කම්මට්ඨානෙ එව වත්තන්ති. තඤ්ඤි ධම්මවසෙන උපට්ඨිතාය භාවනාය ගොවරභාවතො “ගොවරජ්ඣක්ඛන්ත”න්ති වුත්තං. අස්සාසපස්සාසකායෙ ගතා පචත්තාති කායගතා, තං කායගතාසතිං. සතිසීසෙන තංසහගතෙ භාවනාධම්මෙ වදන්ති අස්සාසපස්සාසකායාදිකෙ තංතංකොට්ඨාසෙ සමථවත්ථුභාවෙන පරිග්ගහෙත්වා සතියා පරිග්ගහිතන්තා; තථාපරිග්ගහිතෙ වා තෙ ආරබ්භ අනිච්චාදිමනසිකාරවසෙන පචත්තා කායාරම්මණා සති සතිභාවෙන වත්වා එකජ්ඣං දස්සෙන්නො “කායපරිග්ගාහික”න්තිආදිමාහ.

සතිපට්ඨානෙති මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ (දී. නි. 2.378; ම. නි. 1.111), වුද්දසව්ඨෙන කායානුපස්සනා කථිතා, වුණ්ණකජාතාති අට්ඨිකාති පරියොසානං කත්වා කායානුපස්සනා නිද්දිට්ඨා, ඉධ පන කෙසාදීසු වණ්ණකසිණවසෙන නිබ්බත්තිතානං චතුත්තං කුමානානං වසෙන උපරිදෙසනාය වඩ්ඪිතන්තා අට්ඨාරසව්ඨෙන කායගතාසතිභාවනා.

156. තස්ස හික්ඛුනොති යො කායගතාසතිභාවනාය වසීභුතො, තස්ස හික්ඛුනො. සම්පයොගවසෙන විජ්ජං භජන්තීති සහජාත-අඤ්ඤමඤ්ඤ-නිස්සය-සම්පයුත්ත-අත්ථි-අවිගතපච්චයවසෙන විජ්ජං භජන්ති, තාය සහ එකීභාවමිච්ච ගච්ඡන්තීති අත්ථො. විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්තීති විජ්ජාසභාගතාය තදෙකදෙසෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්ති. තාහි සම්පයුත්තධම්මා එස්සාදයො. නනු චෙත්ථ විජ්ජානං විජ්ජාභාගියතා න සම්භවතීති? නො න සම්භවති. යාය හි විජ්ජාය විජ්ජාසම්පයුත්තානං විජ්ජාභාගියතා, සා තංනිමිත්තාය විජ්ජාය උපවරියතීති. එකා විජ්ජා විජ්ජා, සෙසා විජ්ජාභාගියාති අට්ඨසු විජ්ජාසු එකං “විජ්ජා”ති ගහෙත්වා ඉතරා තස්සා භාගතාය “විජ්ජාභාගියා”ති වෙදිතබ්බා. සද්ධිං පචත්තනසභාවාසු අයමෙව විජ්ජාති වත්තබ්බාති නියමස්ස අභාවතො විජ්ජාභාගො විය විජ්ජාභාගියාපි පචත්තති එවාති වත්තබ්බං. ආපොඵරණන්ති පටිභාගනිමිත්තභුතෙන ආපොකසිණෙන සබ්බසො මහාසමුද්දඵරණං ආපොඵරණං නාම. දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණස්ස කිච්චං ඵරණන්ති කත්වා, දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤං වා ආලොකඵරණං දිබ්බවක්ඛුඵරණන්ති දට්ඨබ්බං. උභයස්මිම්පි පක්ඛෙ සමුද්දඬිගමානං කුන්තදීනං සමුද්දන්තොගධන්තා තෙසං චෙතසා ථුටතා වෙදිතබ්බා. කුන්තදිග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ කඤ්චිමෙව කාලං සන්දිත්වා තාසං උදකස්ස සමුද්දපරියාපන්නභාවුපගමන්තා, න බහි මහානදියො විය පරිත්තකාලට්ඨිතිකාති.

ඔතාරන්ති කිලෙසුප්පත්තියා අවසරං, තං පන විවරං ඡිද්දන්ති ච චුත්තං.
 ආරම්මණන්ති කිලෙසුප්පත්තියා ඔලම්බනං. යාව පරියොසානාති මත්තිකාපුඤ්ජස්ස
 යාව පරියොසානා.

158. අභිඤ්ඤායාති ඉද්ධිවිධාදිඅභිඤ්ඤාය. සච්ඡිකාතබ්බස්සාති පච්චක්ඛතො
 කාතබ්බස්ස අධිට්ඨානවිකුබ්බනාදිධම්මස්ස. අභිඤ්ඤාව කාරණන්ති ආහ –
 “සච්ඡිකිරියාපෙක්ඛාය, අභිඤ්ඤාකාරණස්ස පන සිද්ධියා පාකටා”ති.
 මරියාදබද්ධාති උදකමාතිකාමුඛෙ කතා.

යුත්තයානං විය කතාය ඉච්ඡිතිච්ඡිතෙ කාලෙ සුඛෙන පච්චචෙක්ඛිතබ්බත්තා.
 පතිට්ඨාකතායාති සම්පත්තිනං පතිට්ඨාභාවං පාපිතාය. අනුප්පවත්තිතායාති
 භාවනාබහුලීකාරෙහි අනුප්පවත්තිතාය. පරිවයකතායාති ආසෙවනදල්භතාය සුවිරං
 පරිවයාය. සුසම්පග්ගහිතායාති සබ්බසො උක්කංසං පාපිතාය. සුසමාරද්ධායාති
 අතිවිය සම්මදෙව නිබ්බත්තිකතාය. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

කායගතාසතිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. සඬ්ඛාරූපපත්තිසුත්තවණ්ණනා

160. සඬ්ඛාරූපපත්තින්ති විපාකක්ඛන්ධසඤ්ඤිතානං සඬ්ඛාරානං උප්පත්තිං,
 නිබ්බත්තින්ති අත්ථො. යස්මා අවධාරණං එතස්මිං පදෙ ඉච්ඡිතබ්බන්ති,
 “සඬ්ඛාරානංයෙව උප්පත්ති”න්ති චත්ථා තෙන නිවත්තිතං දස්සෙන්නො, “න
 සත්තස්සා”ති ආහ. තෙන සත්තො ජීවො උප්පජ්ජති තිච්ඡාවාදං පටික්ඛිපති. එවං
 උප්පජ්ජනකධම්මවසෙන උප්පත්තිං දස්සෙත්ථා ඉදානි
 උප්පත්තිජනකධම්මවසෙනපි තං දස්සෙතුං, “පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරොන වා”තිආදි
 චුත්තං. තත්ථ කාමෙසු පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරොනපි උප්පත්ති හොති, සා පන ඉමස්මිං
 සුත්තෙ ගහිතාති. පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරොන වාති වා-සද්දො
 අචුත්තත්ථාපෙක්ඛණවිකප්පත්ථො, අචුත්තත්ථාපෙක්ඛාය පන න ආගතො
 “ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරොනා”ති. අථ වා උප්පත්ති ආගතා, එවං කිච්චං ආගතං,
 ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරො පනෙත්ථ සරූපෙන අනාගතොපි
 පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරග්ගහණෙනෙව ගහිතොති දට්ඨබ්බං. කෙච්චි පන
 “පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරොනා”ති පඨන්ති. හවුපගක්ඛන්ධානන්ති
 සුගතිහවුපගානං උපාදානක්ඛන්ධානං.

161. ලොකිකා වට්ටන්ති කම්මවට්ටස්ස ගහණතො. හවුපපත්තිහෙතුභූතා
 ඔකප්පතියසද්ධා චතුපාරිසුද්ධිසීලං තාදිසං බුද්ධවචනබාහුසච්චං ආමිසපරිච්චාගො
 කම්මස්සකතාඤාණං කම්මඵලදිට්ඨි ච ඉමෙ සද්ධාදයො වෙදිතබ්බා. යපෙතීති
 පණ්දහනවසෙන යපෙති. පණ්දහතීති හි අයමෙත්ථ අත්ථො. පතිට්ඨාපෙතීති තත්ථ
 සුප්පතිට්ඨිතං කත්ථා යපෙති. සහපත්ථනායාති, “අහො වතාහං...පෙ....
 උප්පජ්ජෙය්‍යා”න්ති එවං පවත්තපත්ථනාය සහ. සද්ධාදයොවාති යථාචුත්තා

සද්ධාදයෝ එව පඤ්ච ධම්මා උපපත්තියා සඬ්ඛරණටියෙන සඬ්ඛාරා, තස්මා එව අඤ්ඤෙහි විසිට්ඨහවුපහරණටියෙන විහාරා නාමාති. තස්මිං යානෙති තස්මිං උපපත්තිට්ඨානො.

පඤ්චධම්මාව තංසමඬ්ථිපුග්ගලො උපපත්තිං මග්ගති ගවෙසති එතෙනාති මග්ගො. පටිපජ්ජති එතායාති පටිපදා. වෙනනා පනෙත්ථ සුද්ධසඬ්ඛාරතාය සද්ධාදිග්ගහණෙනෙව ගහිතා, තස්මා අවධාරණං කතං. උපපත්තිපකප්පනවසෙනෙව පවත්තියා පත්ථනාගහණෙනෙව තස්සා ගහණන්ති කෙවි. චිත්තකරයුත්තගතිනිබ්බත්තනධම්මවසෙන අවධාරණස්ස කතත්තා. වෙනනා හි නාම කම්මං, තස්සා උපපත්තිනිබ්බත්තනෙ චත්තබ්බමෙව නත්ථි, තස්සා පන කිව්චකරණා සද්ධාදයෝ පත්ථනා වාති ඉමෙ ධම්මා සහකාරිනො හවුපපත්තියා නියාමකා භොන්තිති තනුපපත්තියා පවත්තන්තිති තෙසං මග්ගාදිභාවො වුත්තො. තෙනාහ “යස්ස හි”තිආදි. තෙන සද්ධා පත්ථනා වාති උභයෙ ධම්මා සහිතා හුත්වා කම්මං විසෙසෙත්තා ගතිං නියමෙත්තිති දස්සෙති, පටිසන්ධිග්ගහණං අනියතං කෙවලස්ස කම්මස්ස වසෙනාති අධිප්පායො. කාමඤ්චෙන්ථ “කම්මං කත්වා”ති වුත්තං, කම්මායුහනතො පන පගෙව පත්ථනං යපෙතුම්පි වට්ටතියෙව. කම්මං කත්වාති වෙන්ථ “තාපෙත්වා භුඤ්ජති, භුත්වා සයති”තිආදීසු විය න කාලනියමො, කම්මං කත්වා යදා කදාවි පත්ථනං කාතුං වට්ටතීති ව ඉදං වාරිත්තදස්සනං විය වුත්තං. යථා හි භවපත්ථනා යාව මග්ගෙන න සමුච්ඡිජ්ජති, තාව අනුප්පන්නාහිනවකතුපචිතස්ස කම්මස්ස පච්චයො භොතියෙව. පුන තථා විසෙසපච්චයො, යථා නියමෙත්වා උප්පාදිතා. තෙන වුත්තං – “යස්ස පඤ්ච ධම්මා අත්ථි, න පත්ථනා තස්ස ගති අනිබ්ද්ධා”ති.

165. සබ්බසොවාති “ඉදං කාළකං සාමං සෙනං හරිතං මණ්ඩලං අපරිමණ්ඩලං චතුරංසං පරිපුණ්ණං බුද්දකං මහන්ත”න්තිආදිනා සබ්බසොව පාකටං භොති.

167. සුන්දරොති කාළකාදිදොසරහිතතාය සොහනො. ආකරසම්පන්නො සම්පන්නආකරුප්පත්තියා. ධොවනාදිහීති ධොවනතාපනමජ්ජනාදිහි.

168. ලොකධාතුනං සතසහස්සං අත්තනො වසෙ චත්තනතො සතසහස්සො. තස්ස පන තත්ථ ඔභාසකරණං පාකටන්ති ආහ “ආලොකඵරණබ්බුත්මා”ති. අයමෙව නයො හෙට්ඨා “සහස්සො බ්බුත්මා”තිආදීසුපි. නික්ඛෙන කතන්ති නික්ඛපරිමාණෙන ජම්බොනදෙන කතං. නික්ඛං පන විසතිසුවණ්ණන්ති කෙවි. පඤ්චවිසතිසුවණ්ණන්ති අපරෙ. සුවණ්ණං නාම චතුධරණන්ති වදන්ති. සට්ඨනමජ්ජනක්ඛමං න භොති පරිත්තභාවතො. අතිරෙකෙනාති පඤ්චසුවණ්ණඅතිරෙකෙන නික්ඛප්පමාණං අසම්පත්තෙන. වණ්ණවත්තං පන න භොති අවිපුලතාය උළාරං හුත්වා අනුපට්ඨානතො. අවණ්ණවත්තතාය එව ඵරුසධාතුකං බායති. තාසුති තාසු භූමීසු, යත්ථ සාබා වඩ්ඪිත්වා යීතා. තෙති සුවණ්ණඬකුරා. පචිත්වාති තාපෙත්වා. සම්පහට්ඨන්ති සමුප්පලිකතන්ති ආහ –

“ධොතසට්ටිතපමජ්ජිත” න්ති, තම්බමත්තිකලෙපං කත්වා ධොතඤ්චෙව පාසාණාදිනා සට්ටිතඤ්ච ඵලකලොමාදිනා පමජ්ජිතඤ්චාති අත්ථො.

එතදෙවාති ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා එත්ථ ආලොකඵරණමෙව. අථ වා යං දිබ්බවක්ඛුඵරණං, ආලොකඵරණමිපි එතදෙව. යත්තකඤ්චි යානං යොගී කසිණාලොකෙන ඵරති; තත්තකං යානං දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං ථුසතීති දිබ්බවක්ඛුඵරණෙ දස්සිතෙ ආලොකඵරණං දස්සිතමෙවාති අත්ථො. සබ්බත්ථාති සබ්බස්මිං “ඵරිත්වා” ති ආගතට්ඨානෙ. අවිනාසෙන්නෙනාති අසම්භින්නෙන.

කසිණඵරණං වියාති කසිණොභාසෙන ඵරණං විය දිස්සති උපට්ඨාති, මණිපභාඵරණස්ස විය බ්‍රහ්මලොකෙ ධාතුඵරණස්ස දස්සිතත්තාති අධිප්පායො. සරීරපභා පන නික්ඛපභාසදිසාති, “නික්ඛොපමිමෙ සරීරඵරණං විය දිස්සති” ති චුත්තං. අට්ඨකථා නාම නත්ථීති පාළිපදස්ස අත්ථවණ්ණනාය නාම නිවිජ්ජනාය භවිතබ්බං, අවිනිවිජ්ජනාය පන නත්ථී වියාති අකථනං නාම අට්ඨකථාය අනාවණ්ණන්ති තස්ස වාදං පටික්ඛිපිත්වා. යථා හි වත්තබ්බං, තථා අවත්වා “වියා” ති වචනං කිමත්ථියන්ති අධිප්පායො. බුද්ධානං ඛ්‍යාමජ්ජපභා ඛ්‍යාමජ්ජපදෙසෙ සබ්බකාලං අධිට්ඨාති විය තස්ස බ්‍රහ්මුතො සරීරඵරණං සරීරාභාය පත්ථරණං සබ්බකාලිකං. වත්තාරිමාති ඉතරාති ඵරණාති අවිනාසෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤමභින්නදිත්වා කට්ඨෙතබ්බං. ඵරණපදස්සෙව වෙවචනං “අධිමුච්චනෙනෙව ඵරණං” න්ති. පත්ථරතීති යථාචුත්තං ඵරණවසෙන පත්ථරති. ජානාතීති අධිමුච්චනවසෙන ජානාති.

169. ආදයොති ආදි-සද්දෙන සුභෙ සඬගණ්හාති. ආභාති දුතියජ්ඣානභූමිකෙ දෙවෙ එකජ්ඣං ගහෙන්වා සාධාරණතො චුත්තං. තතො සුභාති තතියජ්ඣානභූමිකෙ. තෙනාහ – “පාටියෙක්කා දෙවා නත්ථී” ති ආදි. සාධාරණතො කතායපි පත්ථනාය ඥානඬගං පරිත්තං භාවිතඤ්චෙ, පරිත්තාහෙසු උපපත්ති හොති, මජ්ඣිමඤ්චෙ, අප්පමාණාහෙසු, පණිතඤ්චෙ, ආහස්සරෙසු උපපත්ති හොතීති දට්ඨබ්බං. සුභාති එත්ථාපි එසෙව නයො. හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව සුච්ඤ්ඤෙයොයාති ආහ – “වෙහජ්ඣලාදිවාරා පාකටායෙවා” ති.

කාමාවචරෙසු නිබ්බත්තතුති ආදිනා සද්ධාදීනං අජ්ඣානවිපස්සනානං කථං තදධිට්ඨානං හොතීති ආසඬකති. ඉතරො සද්ධාදීනං අජ්ඣානසභාවත්තෙපි ඥානවිපස්සනානං අධිට්ඨානං නිස්සයපච්චයාදිවසෙන සප්පච්චයත්තා බ්‍රහ්මලොකුපපත්තිං නිබ්බානඤ්ච ආවහන්තීති දස්සෙන්නො, “ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා” ති ආදිමාහ. තත්ථ සීලන්ති සම්භාරසීලං. අනාගාමී සමුච්ඡින්නඛරම්භාගියසංයොජනො සමානො සචෙ සබ්බසො උපපත්තියො අතික්කම්තුං න සක්කොති, අරියභූමීසු එව නිබ්බත්තති යථුපච්ඡිකඤ්ඤාකම්මුනාති ආහ – “අනාගාමී...පෙ.... නිබ්බත්තති” ති. උපරිමග්ගන්ති අග්ගමග්ගං භාවෙත්වා. ආසවක්ඛයන්ති සබ්බසො ආසවානං ඛයං පහානං පාපුණාති. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙයාමෙව.

සඬබාරුපපත්තිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ව අනුපදවග්ගවණ්ණනා.

3. සුඤ්ඤතවග්ගො

1. චූළසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා

176. කාලපරිච්ඡේදං කත්වාති සමාපජ්ජන්තෙහි නාම කාලපරිච්ඡේදො කාතබ්බො. ථෙරො පන භගවතො චත්තකරණත්ථං කාලපරිච්ඡේදං කරොති, “එත්තකෙ කාලෙ චිතිවත්තෙ ඉදං නාම භගවතො කාතබ්බ”න්ති. සො තත්ථකංයෙව සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාති, තං සන්ධාය වුත්තං “කාලපරිච්ඡේදං කත්වා”ති. සුඤ්ඤතාඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වාති එතෙන ඉතරෙ, “න සොතාපන්නසකදාගාමී ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්ති”ති වදන්ති, තං වාදං පටිසෙධෙති. සුඤ්ඤතොති අත්තසුඤ්ඤතො ව නිව්චසුඤ්ඤතො ව සඬබාරා උපට්ඨන්ති. සු. සෙක්ඛානඤ්ඤි සුඤ්ඤතාපටිච්චෙධො පාදෙසිකො සුභසුඛසඤ්ඤානං අප්පහීනත්තා, තස්මා සො ථෙරො සුඤ්ඤතාකථං සොතුකාමො ජාතො. ධුරෙන ධුරං පහරන්තෙන වියාති රථධුරෙන රථධුරං පහරන්තෙන විය කත්වා උජුකමෙව සුඤ්ඤතා...පෙ.... වත්ථුං න සක්කාති යොජනා. එකං පදන්ති එකං සුඤ්ඤතාපදං.

සුඛබ්බෙපාහන්තිආදිනා භගවා පට්ඨමබ්බොධියම්පි අත්තනො සුඤ්ඤතාවිහාරබාහුල්ලං පකාසෙතිති දස්සෙන්නො “පට්ඨමබ්බොධියම්පි”ති ආහ. එකොතිආදි ථෙරස්ස සුඤ්ඤතාකථාය භාජනභාවදස්සන්තං. සොතුන්ති අට්ඨිං කත්වා මනසි කත්වා සබ්බවෙනසා සමන්තාහරිත්වා සොතුම්පි. උග්ගහෙතුම්පිති යථාභූතං ධම්මං ධාරණපරිපුච්ඡාපරිවයවසෙන හදයෙන උග්ගහිතං සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසිභවසා විය අවිනට්ඨෙ කාතුම්පි. කට්ඨතුම්පිති විත්ථාරෙන පරෙසං දස්සෙතුම්පි සක්කා. තත්ථාති මිගාරමාතුපාසාදෙ. කට්ඨරූපපොත්ථකරූපචිත්තරූපවසෙන කතාති ථම්මාදීසු උත්තිරිත්වා කතානං කට්ඨරූපානං, නියසුභාදීසු පටිමාවසෙන රචිතානං පොත්ථකරූපානං, සිත්තිපස්සෙ චිත්තකම්මවසෙන විරචිතානං චිත්තරූපානඤ්ච කතා නිට්ඨිතා. වෙස්සවණමන්ධාතාදීනන්ති පටිමාරූපෙන කතානං වෙස්සවණමන්ධාතුසක්කාදීනං. චිත්තකම්මවසෙනාති ආරාමාදිචිත්තකම්මවසෙන. සණ්ඨිතම්පිති අවයවභාවෙන සණ්ඨිතං හුත්වා යිතම්පි. ජිණ්ණපටිසඬබරණත්ථන්ති ජිණ්ණානං. නියසුභකුටාගාරපාසාදාවයවානං අභිසඬබරණත්ථාය තස්මිං තස්මිං යානෙ රහස්සසඤ්ඤාණෙන යපිතං. “පරිභුඤ්ජිස්සාමි”ති තස්මිං තස්මිං කිව්චෙ විනියුඤ්ජනවසෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බස්ස. එතං වුත්තන්ති, “අයං මිගාරමාතුපාසාදො සුඤ්ඤො”තිආදිකං වුත්තං.

නිව්චන්ති සබ්බකාලං රත්තිඤ්ච දිවා ව. එකභාවං එකං අසුඤ්ඤතන්ති පච්චත්තෙ උපයොගවචනං, එකත්තං එකො අසුඤ්ඤතොති අත්ථො. ගාමොති

පවත්තනවසෙනාති ගෙහසන්තිවෙසවීථිවච්චරසිඬ්ඝාටකාදිකෙ උපාදාය ගාමොති ලොකුප්පත්තිවසෙන. කිලෙසවසෙනාති තත්ථ අනුනයපටිසවසෙන. එසෙව නයොති ඉමිනා “පවත්තවසෙන වා කිලෙසවසෙන වා උප්පන්නං මනුස්සසක්කං”න්ති ඉමමත්ථං අනිදිසති. එත්ථ ව යථා ගාමග්ගහණෙන සරාදිසක්කං සඬගහිතා, එවං මනුස්සග්ගහණෙන ඉත්ථිපුරිසාදිසක්කං සඬගහිතා. යස්මා රුක්ඛාදිකෙ පටිච්ච අරක්කස්සක්කං තත්ථ පබ්බතවනසංඝ්ඛාදයො අන්තොගධා, තස්මා තත්ථ විජ්ජමානම්පි තං විභාගං අග්ගහෙත්වා එකං අරක්කංයෙව පටිච්ච අරක්කස්සක්කං මනසි කරොති. ඔතරතීති අනුප්පවිසති. අධිමුච්චතීති නිවිජ්ජනොති. පවත්තදරථාති තථාරූපාය පස්සද්ධියා අභාවතො ඔළාරිකධම්මප්පවත්තිස්සද්ධා දරථා. කිලෙසදරථාති අනුනයපටිසසම්භවා කිලෙසදරථා. දුතියපදෙති “යෙ අස්සු දරථා මනුස්සසක්කං පටිච්චා”ති ඉමස්මිං පදෙ. මනසිකාරසන්තතාය, – “නායං පුබ්බෙ විය ඔළාරිකා, ධම්මප්පවත්ති”ති සඬ්ඛාරදස්සනදරථානං සුමුමතා සල්ලහුකතා ව වරිතත්ථාති ආහ “පවත්තදරථමත්තා අත්ථි”ති.

යං කිලෙසදරථජාතං, තං ඉමිස්සා දරථසක්කංය න හොතීති යොජනා. පවත්තදරථමත්තං අවසිට්ඨං හොති, විජ්ජමානමෙව අත්ථි ඉදන්ති පජානාතීති යොජනා. සුක්කං නිබ්බන්තීති සුක්කංතන්ති පවත්ති. සුක්කං සහවරිතක්කං හි සුක්කං, ඉධ සුක්කංතාති වුත්තා.

177. අස්සාති භගවතො එවං ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන චිත්තප්පවත්ති අහොසි. අච්චන්තසුක්කංතන්ති “පරමානුත්තර”න්ති වුත්තං අරහත්තං දෙසෙස්සාමිති. අරක්කස්සක්කංය විසෙසානධිගමනතොති, “අරක්කං අරක්කං”න්ති මනසිකාරෙන ක්කානාදිවිසෙසස්ස අධිගමාභාවතො, “පථවි”ති මනසිකාරෙන විසෙසාධිගමනතො. ඉදානි තමෙවත්ථං උපමාය විභාවෙතුං “යථා හී”තිආදි වුත්තං. එවං සන්තෙති එවං වපිතෙ සාලිආදයො සම්පජ්ජන්ති. ධුවසෙවනන්ති නියතසෙවනං පාරිභාරියකම්මට්ඨානං. පටිච්චාති එත්ථ “සම්භූත”න්ති වචනසෙසො ඉච්ඡිතොති ආහ “පටිච්ච සම්භූත”න්ති. පථවිං පටිච්ච සම්භූතා හි සක්කංතාති.

පථවිකසිණෙ සො පථවිසක්කං හොති, න පකතිපථවියං. තස්සාති පථවිකසිණස්ස. තෙහීති ගණ්ඛාදිහි. සුට්ඨු විහතන්ති යථා වලීනං ලෙසොපි න හොති, එවං සම්මදෙව ආකොට්ඨං. නදිතළාකාදීනං තීරප්පදෙසො උදකස්ස ආකරට්ඨෙන කූලං, උන්නතභාවතො උග්ගතං කූලං වියාති උක්කූලං, භූමියා උච්චට්ඨානං. විගතං කූලන්ති වික්කූලං, නිවට්ඨානං. තෙනාහ “උච්චනිව”න්ති. එකං සක්කංතන්ති එකං පථවිතිසක්කංයෙව.

182. සතිපි සඬ්ඛාරනිමිත්තවිරහෙ යාදිසානං නිමිත්තානං අභාවෙන “අනිමිත්ත”න්ති වුච්චති, තානි දස්සෙතුං, “නිවචනිමිත්තාදිවිරහිතො”ති වුත්තං. චතුමහාභූතිකං චතුමහාභූතනිස්සිතං. සළායතනපටිසංයුත්තං චක්ඛායතනාදිසළායතනසහිතං.

183. විපස්සනාය පටිවිපස්සනන්ති ධම්මානක්ඛෙ පුන විපස්සනං. ඉධාති අත්තනො පච්චික්ඛෙහුතයථාධිගතමග්ගඵලං වදන්ති ආහ – “අරියමග්ගෙ චෙව අරියඵලෙ වා”ති. උපාදිසෙසදරථදස්සනත්ථන්ති සබ්බසො කිලෙසුපධියා පභීනාය ඛන්ධොපධි අවිසිට්ඨා, තප්පච්චයා දරථා උපාදිසෙසදරථා, තං දස්සනත්ථං. යස්මා විසයතො ගාමසක්ඛ්ඤා ඔළාරිකා, මනුස්සසක්ඛ්ඤා සුබ්බමා, තස්මා මනුස්සසක්ඛ්ඤාය ගාමසක්ඛ්ඤං නිවත්තෙත්වා. යස්මා පන මනුස්සසක්ඛ්ඤාපි සභාගවත්ථුපරිග්ගහතො ඔළාරිකා, සභාගවත්ථුතො අරක්ඛ්ඤසක්ඛ්ඤා සුබ්බමා, තස්මා අරක්ඛ්ඤසක්ඛ්ඤාය මනුස්සසක්ඛ්ඤං නිවත්තෙත්වා. පට්ඨිසක්ඛ්ඤාදිනිවත්තනෙ කාරණං හෙට්ඨා සුත්තන්තරෙසු ව චුත්තමෙව. අනුපුබ්බෙනාති මග්ගප්පටිපාටියා. නිව්වසාරාදීනං සබ්බසො අවත්ථුතාය අච්චන්තමෙව සුක්ඛඤ්ජනා අච්චන්තසුක්ඛඤ්ජනා.

184. සුක්ඛඤ්ජනඵලසමාපත්තින්ති සුක්ඛඤ්ජනවිමොක්ඛස්ස ඵලභුතත්තා, සුක්ඛඤ්ජනානුපස්සනාය වසෙන සමාපජ්ජිතබ්බත්තා ව සුක්ඛඤ්ජනඵලසමාපත්තින්ති ලද්ධනාමං අරහත්තඵලසමාපත්තිං. යස්මා අතීතෙ පච්චෙකසම්බුද්ධා අහෙසුං, අනාගතෙ භවිස්සන්ති, ඉදානි පන බුද්ධසාසනස්ස ධර්මානත්තා පච්චෙකබුද්ධා න වත්තන්ති, තස්මා පච්චෙකබුද්ධග්ගහණං අකත්වා, “ඵතරහිපි බුද්ධබුද්ධසාවකසඬ්ඛාතා”ඉච්චෙව චුත්තං. න හි බුද්ධසාසනෙ ධරන්තෙ පච්චෙකබුද්ධා භවන්ති. සෙසං සුචික්ඛ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළසුක්ඛඤ්ජනසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. මහාසුක්ඛඤ්ජනසුත්තවණ්ණනා

185. ජච්චණ්ණෙන සො කාලො, න නාමෙන. පලාලසන්ථාරොති ආදීනීති ආදි-සද්දෙන කොච්ඡවිම්බිකාකට්ඨාරාදීනං ගහණං. ගණහික්ඛුනන්ති ගණඛන්ධනවසෙන හික්ඛුනං.

යදි සංසයො නාම නත්ථි, “සම්බහුලා නු ඛො”ති ඉදං කථන්ති ආහ “විතක්කපුබ්බහාගා”තිආදි. තත්ථ විතක්කො පුබ්බහාගො ඵතිස්සාති විතක්කපුබ්බහාගා, පුච්ඡා. සා “සම්බහුලා නො ඵත්ථ හික්ඛුච්චරන්ති”ති වචනං, විතක්කො පන “සම්බහුලා නු ඛො ඉධ හික්ඛු ච්චරන්ති”ති ඉමිනා ආකාරෙන තදා භගවතො උප්පන්නො විත්තසඬ්ඛකප්පො, තස්ස පරිවිතක්කස්ස තබ්බාවචොතනොයං නු-කාරො චුත්තොති දස්සෙන්නො ආහ – “විතක්කපුබ්බහාගෙ වායං නු-කාරො නිපාතමත්තො”ති. කිඤ්චාපි ගච්ඡන්තො දිස්වා, “සම්බහුලා නො ඵත්ථ හික්ඛු ච්චරන්ති”ති පුච්ඡාවසෙන භගවතා චුත්තො, අථ ඛො “න ඛො, ආනන්ද, හික්ඛු සොහති සඬ්ඛණිකාරාමො”තිආදි (ම. නි. 3.185) උපරිදෙසනාවසෙන මත්ථකං ගච්ඡන්තෙ අවිනිවිජ්ජනො නාම න හොති, අථ ඛො විසුං විනිවිජ්ජනො ඵව හොති, දිස්වා නිවිජ්ජනිත්වා කථාසමුට්ඨාපනත්ථං තථා පුච්ඡති. තථා හි චුත්තං – “ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්ති”ති (පාරා. 16). තෙනාහ “ඉතො කීරා”තිආදි.

යථා නදීඔතිණ්ණං උදකං යථානින්නං පක්ඛන්දති, එවං සත්තා ධාතුසො සංසන්දන්ති, තස්මා “ගණවාසො නදීඔතිණ්ණඋදකසදිසො”ති චුත්තං. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං – “නිරයතිරව්ජානයොනී”ති ආදි චුත්තං. කුරුවිත්ථාදිත්භානීයචුණ්ණානි සණ්ඨසුබ්බමභාවතො නාළියං පක්ඛිත්තානි නිරන්තරානෙව තිට්ඨන්තිති ආහ – “චුණ්ණහරිතා නාළි වියා”ති. සත්තපණ්ණාස කුලසතසහස්සානීති සත්තසතසහස්සාධිකානි පඤ්ඤාස කුලානංයෙව සතසහස්සානි, මනුස්සානං පන වසෙන සත්ත කොට්ඨො තදා තත්ථ වසිංසු.

තතො විත්තෙසි, කථං? කාමඤ්චායං ලොකපකති, මය්හං පන සාසනෙ අයුත්තොව සොති ආහ – “මයා”ති ආදි. ධම්මන්ති සභාවසිද්ධං. සංවෙගොති සහොත්තප්පඤාණං චුච්චති. න ඛො පනෙතං සක්කා ගිලානුපට්ඨානඔවාදානුසාසනි ආදිවසෙන සමාගමස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා. ගණහෙදනන්ති ගණසඬගණිකාය විවෙචනං.

186. කතපරිභණ්ඩන්ති පුබ්බෙ කතසංවිධානස්ස විවරස්ස චුත්තාකාරෙන පටිසඬ්ඛරණං. නොති අම්භාකං. අනත්තමනොති අනාරාධිතචිත්තො.

සකගණෙන සහභාවතො සඬගණිකානි ආහ “සකපරිසසමොධාන”න්ති. ගණොති පන ඉධ ජනසමුහොති චුත්තං. “නානාජනසමොධාන”න්ති. සොහති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානතො. කාමතො නික්ඛමතිති නික්ඛමො, එවං නික්ඛමවසෙන උප්පන්නං සුඛං. ගණසඬගණිකාකිලෙසසඬගණිකාහි පවිචිත්ති පවිචෙකො. පවිචෙකවසෙන උප්පන්නං සුඛං. රාගාදීනං උපසමාවහං සුඛං උපසමසුඛං. මග්ගසම්බොධාවහං සුඛං සම්බොධිසුඛං. නිකාමෙතබ්බස්ස, නිකාමං වා ලාභී නිකාමලාභී. නිදුක්ඛං සුබ්බෙනෙව ලහතිති අදුක්ඛලාභී. කසිරං චුච්චති අප්පකන්ති ආහ – “අකසිරලාභීති විපුලලාභී”ති.

සාමායිකන්ති සමයෙ කිලෙසවිමුච්චනං අච්චන්තමෙවාති සාමායිකං ම-කාරෙ අ-කාරස්ස දීඝං කත්වා. තෙනාහ – “අප්පිතප්පිතසමයෙ කිලෙසෙහි විමුත්ත”න්ති. කන්තන්ති අඬගසන්තතාය ආරම්මණසන්තතාය ව කමතීයං මනොරම්මං. අසාමායිකං අච්චන්තවිමුත්තං.

එත්තාවතාති ආදිනා සඬගණිකාරාමස්ස විසෙසාධිගමස්ස අන්තරායිකභාවං අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ව සහ නිදස්සනෙන දස්සෙති. තත්ථ සා දුට්ඨා අන්තරායිකතා වොදානධම්මානං අනුප්පත්තිහෙතුකා, සංකිලෙසධම්මානං උප්පත්තිහෙතුකා ව.

තෙ පට්ඨමං “සඬගණිකාරාමො”ති ආදිනා විභාවෙත්වා ඉතරං විභාවෙතුං, “ඉදානි දොසුප්පත්තිං දස්සෙන්නො”ති ආදි චුත්තං. “අට්ඨිඤ්ච පටිච්ච න්භාරුඤ්ච පටිච්ච වම්මඤ්ච පටිච්ච මංසඤ්ච පටිච්ච ආකාසො පරිවාරිතො රූපන්ත්වෙව සඬ්ඛං ගච්ජති”ති ආදීසු (ම. නි. 1.306) විය ඉධ රූපසද්දො කරජකායපරියායොති

“රූපන්ති සරිර”න්ති ආහ. “නාහං, ආනන්ද...පෙ.... දොමනස්සුපායාසා”ති කස්මා චුත්තං? නනු කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛවිත්තානං ආරද්ධවිපස්සකානම්පි අසප්පායවජ්ජනසප්පායසෙවනවසෙන කායස්ස පරිහරණං හොතිති? සච්චං, තං පන යො කල්ලසරිරං නිස්සාය ධම්මසාධනාය අනුයුඤ්ඤිකාමො හොති, තස්සෙව ධම්මසාධනතාවසෙන. ධම්මසාධනභාවඤ්ඤි අපෙක්ඛිත්වා අසප්පායං වජ්ජෙන්වා සප්පායවසෙන පොසෙන්වා සුට්ඨතරං හුත්වා අනුයුඤ්ජනතො කායස්ස පරිහරණං, න සො කායෙ අභිරතො නාම හොති පච්චවෙක්ඛණායත්තත්තා අපෙක්ඛාය විනොදිතබ්බො තාදිසොති. උපාලිගහපතිනොති එත්ථාපි “දසබලසාවකත්තුපගමනසඬ්ඛාතෙනා”ති ආනෙන්වා යොජෙතබ්බං.

187. මහාකරුණාවසෙන පරිවුත්තාය පරිසාය මජ්ඣිකෙ නිසින්තොපි

එකන්තවිවෙකජ්ඣාසයත්තා එකකොව. එතෙන සත්ථුනො පච්චිත්තස්ස පච්චෙකත්තෙන විචිත්තතං දස්සෙති. රූපාරූපපටිභාගනිමිත්තෙහි නිවත්තනත්ථං “රූපාදීනං සඬ්ඛනනිමිත්තාන”න්ති චුත්තං. අතිවිය සන්තතරපණිතමහාවෙන විසෙසතො සිනොති බන්ධනිති විසයො, සො එව සසන්තතිපරියාපන්නතාය අජ්ඣත්තං. කිං පන තන්ති ආහ – “සුඤ්ඤත්ති සුඤ්ඤත්ථලසමාපත්ති”න්ති. උපධිවිවෙකතාය අසඬ්ඛතා ධාතු ඉධ විවෙකොති අධිජ්ජෙතොති ආහ – “විවෙකනින්තෙනා”තිආදි. භඩ්ගමත්තම්පි අසෙසෙන්වා ආසව්වයානියානඤ්ච ධම්මානං තත්ථ විගතත්තා තෙසං වසෙන විගතන්තෙන, එවංභූතං තෙසං බ්‍යන්තිභාවං පත්තන්ති පාළියං “බ්‍යන්තිභූතෙනා”ති චුත්තං. උයොෂනං විස්සජ්ජනං, තං එතස්ස අත්ථි, උයොෂෙති විස්සජ්ජෙතිති වා උයොෂනිකං. යස්මා න සබ්බකථා උයොෂනවසෙනෙව පවත්ති, තස්මා චුත්තං “උයොෂනිකපටිසංයුත්ත”න්ති.

තෙලපාකං ගණ්හන්තො වියාති යථා තෙලපාකො නාම පරිච්ඡින්නකාලො න අතික්කම්තබ්බො, එවං අත්තනො සමාපත්තිකාලං අනතික්කම්ත්වා. යථා හි කුසලො වෙජ්ජො තෙලං පවත්තො තං තං තෙලකිච්චං වින්තෙන්වා යදි වා පත්ථින්නපාකො, යදි වා මජ්ඣිමපාකො, යදි වා බරපාකො ඉච්ඡිතබ්බො, තස්ස කාලං උපධාරෙන්වා පවති, එවං භගවා ධම්මං දෙසෙන්තො වෙනෙය්‍යානං ඤාණපරිපාකං උපධාරෙන්වා තං තං කාලං අනතික්කම්ත්වා ධම්මං දෙසෙන්වා පරිසං උයොෂෙන්තො ච විවෙකනින්තෙනෙව විත්තෙන උයොෂෙති. ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානිපි තදහිනිහතමනොවිඤ්ඤාණවසෙන නිබ්බානනින්තානෙව. බුද්ධානඤ්ඤි සඬ්ඛාරානං සුට්ඨ පරිඤ්ඤාතතාය පණිතානම්පි රූපාදීනං ආපාඨගමනෙ පගෙව ඉතරෙසං පටිකුලතාව සුපාකටා හුත්වා උපට්ඨාති, තස්මා සම්මාහිතත්තස්ස විය සීතජලට්ඨානනින්තතා නිබ්බානනින්තමෙව විත්තං හොති, තස්ස අතිවිය සන්තපණිතභාවතො.

188. අජ්ඣත්තමෙවාති ඉධ කුමාරමිමණං අධිජ්ජෙතන්ති ආහ

“ගොචරජ්ඣත්තමෙවා”ති. ඉධ නියකජ්ඣත්තං සුඤ්ඤත්තං. අපගුණපාදකජ්ඣානඤ්ඤි එත්ථ “නියකජ්ඣත්ත”න්ති අධිජ්ජෙතං.

විපස්සනාවිසෙසස්ස අධිප්පෙතත්තා, නියකප්ඤ්ඤානං නිජ්ජීවනිස්සත්තනං,
අනත්තතත්ති අත්ථො. අසම්පජ්ජනභාවජානනෙනාති ඉදානි මෙ කම්මට්ඨානං
විථිපට්ඨන්තං න භොති, උප්පට්ඨෙව පවත්තති ජානනෙන.

කස්මා පනෙත්ථ භගවතා විපස්සනාය එව පාදකෙ ඤානෙ අවත්වා
පාදකප්ඤ්ඤානං ගහිතත්ති ආහ - “අප්පගුණපාදකප්ඤ්ඤානතො”ති ආදි. න පක්ඛන්දති
සම්මා න සමාහිතත්තා. සො පන “අප්ඤ්ඤානධම්මා මය්හං නිජ්ජවා නිගුම්ඛා හුත්වා
න උපට්ඨන්ති, හන්දාහං බහිද්ධාධම්මෙ මනසි කරොයාං එකච්චෙසු සඬබ්බා රෙසු
උපට්ඨිතෙසු ඉතරෙපි උපට්ඨන්තෙය්ගෙමවා”ති පරස්ස...පෙ.... මනසි කරොති.
පාදකප්ඤ්ඤානවසෙන විය සම්මසිතප්ඤ්ඤානවසෙනපි උභතොභාගවිමුත්තො
භොතියෙවාති ආහ - “අරුපසමාපත්තියං නු බො කට්ඨන්ති ආනෙඤ්ජං මනසි
කරොති”ති. න මෙ චිත්තං පක්ඛන්දතීති මය්හං විපස්සනාචිත්තං විථිපට්ඨන්තං
හුත්වා න වහතීති. පාදකප්ඤ්ඤානමෙවාති විපස්සනාය පාදකභූතමෙව ඤානං.
පුනප්පුනං මනසි කාතබ්බන්ති පුනප්පුනං සමාපජ්ජිතබ්බං විපස්සනාය
තික්ඛවිසද්ධතාපාදනාය. අවහන්තෙ නිපුණාභාවෙන ඡෙදනකිරියාය අප්පවත්තත්තෙ.
සමාපජ්ජිත්වා විපස්සනාය තික්ඛකම්මකරණං සමට්ඨිපස්සනාවිභාරෙනාති ආහ -
“කම්මට්ඨානෙ මනසිකාරො වහති”ති.

189. සම්පජ්ජති මෙති විථිපට්ඨන්තියා පුබ්බෙනාපරං විසෙසාභාවතො
සම්පජ්ජති මෙ කම්මට්ඨානන්ති ජානනෙන. ඉරියාපට්ඨං අභාපෙත්වාති යථා
පරිස්සමො නාගච්ඡති, එවං අත්තනො බ්ලානුරූපං තස්ස කාලං නෙත්වා
පමාණමෙව පවත්තනෙන ඉරියාපට්ඨං අභාපෙත්වා. සබ්බවා රෙසුති
යානනිසජ්ජාසයනවා රෙසු. කථාවා රෙසු පන විසෙසං තත්ථ තත්ථ වදන්ති. ඉදං
වුත්තන්ති ඉදං, “ඉමිනා විභාරෙනා”ති ආදිවචනං වුත්තං.

190. කාමචිතක්කාදයො ඔළාරිකකාමරාගඛ්‍යාපාදසභාගාති ආහ -
“චිතක්කපහානෙන ද්වෙ මග්ගෙ කට්ඨන්තවා”ති. කාමගුණෙසුති නිද්ධාරණෙ
භුමිමං. කිස්මිඤ්චිදෙව කිලෙසුප්පත්තිකාරණෙති තස්ස පුග්ගලස්ස
කිලෙසුප්පත්තිකාරණං සන්ධාය වුත්තං, අඤ්ඤාතා සබ්බෙපි පඤ්ච කාමගුණා
කිලෙසුප්පත්තිකාරණමෙව. සමුදාවරතීති සමුදාවාරොති ආහ “සමුදාවරණතො”ති.
සො පන යස්මා චිත්තස්ස, න සත්තස්ස, තස්මා වුත්තං පාළියං “චෙතසො”ති. ම-
කාරො පදසන්ධිකරො එ-කාරස්ස ව අකාරො කතොති ආහ “එවං සන්තෙ එතන්ති.

191. අනුසයොති මානානුසයො භවරාගානුසයො අවිජ්ජානුසයොති තිවිධොපි
අනුසයො පභීයති අරහත්තමග්ගෙන. වුත්තනයෙනෙවාති, “තතො මග්ගානන්තරං
එලං, එලතො වුට්ඨාය පච්චචෙක්ඛමානො පහීනභාවං ජානාති, තස්ස ජානනෙන
සම්පජානො භොති”ති වුත්තනයෙන.

කුසලතො ආයාතීති ආයතො, සො එතෙසන්ති කුසලායතිකා. තෙනාහ
“කුසලතො ආගතා”ති. තං පන නෙසං කුසලායතිකත්තං උපනිස්සයවසෙන හොති
සහජාතවසෙනපීති තදුභයං දස්සෙතුං, “සෙය්‍යථිද්”න්තිආදි වුත්තං.

යස්මා පන යථාවුත්තධම්මෙසු කෙවි ලොකියා, කෙවි ලොකුත්තරා; අථ කස්මා
විසෙසෙන “ලොකුත්තරා”ති වුත්තන්ති ආහ – “ලොකෙ උත්තරා විසිට්ඨා”ති.
තෙන ලොකියධම්මෙසු උත්තමභාවෙන කුමාරාදයො ලොකුත්තරා වුත්තා, න
ලොකස්ස උත්තරණතොති දස්සෙති. යං කිඤ්චි මහග්ගතචිත්තං මාරස්ස අවිසයො
අකාමාවචරත්තා, පගෙව තං විපස්සනාය පාදකභූතං සුවික්ඛලිතමලන්ති ආහ –
“ජානිතුං න සක්කොති”ති. එකො ආනිසංසො අත්ථි භාවනානුයොගස්ස
සප්පායධම්මකථාපට්ටාභො.

192. එතදත්ථන්ති කෙවලස්ස සුතස්ස අත්ථාය. සප්පායාසප්පායවසෙනාති
කස්මා වුත්තං? නනු සප්පායවසෙන දසකථාවත්ථුනි ආගතාතීති? සච්චමෙනං,
අසප්පායකථාවජ්ජනපුබ්බිකාය සප්පාය කථාය වසෙන ආගතත්තා
“සප්පායාසප්පායවසෙන ආගතාති”ති වුත්තං. සුතපරියත්තිවසෙනාති සරූපෙන
තත්ථ අනාගතාතිපි දසකථාවත්ථුනි සුත්තගෙය්‍යාදිඅන්තොගධත්තා,
“සුතපරියත්තිවසෙන ආගතාති”ති වුත්තං. පරිපුරණවසෙන සරූපතො ආගතත්තා
ඉමස්මිං යානෙ යත්වා කට්ඨකථානි. අත්ථොති සාමඤ්ඤත්ථො.

193. අනුආවත්තන්ති අනුඅනු අභිමුඛා හුත්වා වත්තන්ති,
පයිරූපාසනාදිවසෙන අනුකූලයන්ති. මුච්ඡනතණ්හන්ති පච්චයෙසු මුච්ඡනාකාරං.
තණ්හාය පත්ථනා නාම තෙනාකාරෙන පවත්තිති ආහ – “පත්ථෙති පවත්තෙති”ති.
කිලෙසුපද්දවෙනාති කිලෙසසඬ්ඛාතෙන උපද්දවෙන. කිලෙසා හි සත්තානං
මහානත්ථකරණතො “උපද්දවො”ති වුච්චන්ති. අත්තතො අභිහන්තරෙ
උප්පන්නෙන කිලෙසුපද්දවෙන අත්තෙවාසිනො, උපද්දවො අත්තෙවාසුපද්දවො,
බ්‍රහ්මවරියස්ස උපද්දවො බ්‍රහ්මචාරුපද්දවොති ඉමමත්ථං “සෙසුපද්දවෙසුපි එසෙව
නයො”ති ඉමිනා අතිදිස්සති. ගුණමරණං කථීතං, න ජීවිතමරණං.

අප්පලාහාති අප්පමත්තකලාහි විසෙසානං. එවං වුත්තොති
යථාවුත්තබ්‍රහ්මචාරුපද්දවො දුක්ඛවිපාකතරො වෙව කටුකවිපාකතරො වාති එවං
වුත්තො. ආවරියන්තෙවාසිකුපද්දවො හි බාහිරකසමයවසෙන වුත්තො,
බ්‍රහ්මචාරුපද්දවො පන සාසනවසෙන. දුරක්ඛාතෙ හි ධම්මචිතයෙ දුප්පට්ඨත්ති න
මහාසාවජ්ජා මිච්ඡාහිනිවෙසස්ස සිලිලවායාමභාවතො; ස්වාධ්‍යාතෙ පන
ධම්මචිතයෙ දුප්පට්ඨත්ති මහාසාවජ්ජා මහතො අත්ථස්ස බාහිරභාවකරණතො.
තෙනාහ “සාසනෙ පනා”තිආදි.

196. තස්මාති ඉදං පුබ්බපරාපෙක්ඛං පුරිමස්ස ව අත්ථස්ස කාරණභාවෙන
පච්චාමසන්නන්ති ආහ “යස්මා”තිආදි. මිත්තං එතස්ස අත්ථිති මිත්තවා, තස්ස භාවො

මිත්තවතා, තාය. මිත්තවසෙන පටිපජ්ජනන්ති ආහ “මිත්තපටිපත්තියා”ති.
සපත්තවතායාති එත්ථාපි එසෙව නයො.

දුක්කටදුබ්බාසිතමත්තමිපිති ඉමිනා පගෙව ඉතරං විතික්කමන්තොති දස්සෙති.
සාවකෙසු හිතපරක්කමනං ඔවාදානුසාසනීහි පටිපජ්ජනන්ති ආහ – “තථා න
පටිපජ්ජිස්සාමි”ති. ආමකමත්තන්ති කුලාලභාජනං වුච්චති. නාහං තුම්හෙසු තථා
පටිපජ්ජිස්සාමිති කුම්භකාරො විය ආමකභාජනෙසු අහං තුම්හෙසු කෙවලං
ජානාපෙන්නො න පටිපජ්ජිස්සාමි. නිග්ගණ්හිත්වාති නිහරිත්වා. ලොකියගුණාපි ඉධ
සාරොත්ථෙව අධිජ්ජෙතා ලොකුත්තරගුණානං අධිට්ඨානභාවතො. සෙසං
සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

මහාසුඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

3. අච්ඡරියබ්භුතසුත්තවණ්ණනා

197. විහත්තිපතිරූපකා ව නිපාතා හොන්තීති යථාරහං තංතංවිහත්තිඅත්ථදීපකා,
ඉධ පච්චත්තවචනො යත්රසද්දො, හිසද්දො හෙතුඅත්ථො, නාමසද්දො
අච්ඡරියත්ථො, පදත්තයස්ස පන අච්ඡරියත්ථනිද්දිට්ඨතාය “අච්ඡරියත්ථෙ
නිපාතො”ති වුත්තං. එකංසතො පනෙතං පදත්තයං. තථා හි වක්ඛති, “යත්‍රාති
නිපාතවසෙන අනාගතවචන”න්ති. පපඤ්චසද්දො හෙට්ඨා වුත්තො. ඡින්නවටුමෙති
ඉමිනා සබ්බකිලෙසවට්ටස්ස අකුසලකම්මවට්ටස්ස ව ඡින්නත්තා විපාකවට්ටස්ස ව
උපරි වක්ඛමානත්තා ආහ – “වටුමන්ති කුසලාකුසලකම්මවට්ටං වුච්චති”ති.
නිපාතවසෙන යත්‍රසද්දයොගෙන. අනාගතවචනන්ති ඉදං අනාගතවචනසදිසත්තා
වුත්තං. අනාගතත්ථවාපි හි අනාගතවචනං, අත්ථො චෙත්ථ අතීතොති. අනුස්සරීති
ඉදං අනුස්සරිතභාවං සන්ධාය වුත්තං – “න අනුස්සරිස්සති”ති සද්දපයොගස්ස
අතීතවිසයත්තා. යදා පන තෙහි හික්ඛුහි යා කථා පවත්තිතා, තතො පච්ඡාපි
භගවතො තෙසං බුද්ධානං අනුස්සරණං හොතියෙව.

බත්තියජච්චාතිආදිකාලතො පට්ඨාය අසම්භින්නාය බත්තියජාතියා
උදිතොදිතාය. බ්‍රහ්මජච්චාති බ්‍රාහ්මණජච්චා. එවංගොත්තෙපි එසෙව නයො.
ලොකියලොකුත්තරසීලෙනාති පාරමිතාසම්භූතෙන බුද්ධාවෙණිකත්තා
අනඤ්ඤසාධාරණෙන ලොකියෙන ලොකුත්තරෙන ව සීලෙන. එවංසීලාති
අනවසෙසසීලානං විසුං පච්චචෙක්ඛණකරණෙන එවංසීලාති අනුස්සරිස්සති. එස
නයො සෙසෙසු. යථා විජ්ජාභාගියා විජ්ජාසම්පයුත්තධම්මා, එවං සමාධිපක්ඛා
සමාධිසම්පයුත්තධම්මාපි සතිවීරියාදයොති ආහ – “හෙට්ඨා සමාධිපක්ඛානං
ධම්මානං ගහිතත්තා විහාරො ගහිතොවා”ති. තස්මා සමාධිපක්ඛධම්මවිනිමුත්තො
එව ඉධ විහාරො අධිජ්ජෙතොති වුත්තං “ඉදං හී”තිආදි.

යථා වා අට්ඨසමාපත්තිවිපස්සනාමග්ගඵලසඬගහිතා ලොකියලොකුත්තරා
සමාධිපඤ්ඤා “එවංධම්මා එවංපඤ්ඤා”ති පදෙහි හෙට්ඨා ගහිතාපි යථාසකං

පටිපක්ඛතො මුච්චනස්ස පවත්තිවිසෙසං උපාදාය “එවංවිමුත්තා”ති එත්ථ සුත
ගහිතා, තථා “එවංධම්මා”ති එත්ථ ගහිතාපි සමාධිපක්ඛධම්මා
දිබ්බබ්‍රහ්මආනෙඤ්ජඅරියවිහාරසඬ්ඛාතං අත්තනො පවත්තිවිසෙසං උපාදාය,
“එවංවිහාරී”ති එත්ථ සුත ගහිතාති වුච්චමානෙ න කොචි විරොධො. එලධම්මානං
පවත්තිකාලෙපි කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධි න තංආනුභාවජාතා, අථ ඛො
අරියමග්ගෙන කිලෙසානං සමුච්ඡින්නත්තාති ආහ – “මග්ගානුභාවෙන කිලෙසානං
පටිපස්සද්ධන්තෙ උප්පන්නත්තා”ති. යො යං පජහති, සො පහායකො
පහාතබ්බතො විමුත්තොති වුච්චති විසංසට්ඨභාවතොති පහානවිහාගෙන වුච්චමානෙ
අපහායකස්ස නිබ්බානස්ස කථං විමුත්තතා? විසංසට්ඨභාවතො එව. තඤ්ඤි
පකතියාව සබ්බසො කිලෙසෙහි විසංසට්ඨං චිනිස්සටං සුවිදුරවිදුරෙ යිතං, තස්මාස්ස
තතො නිස්සටත්තා නිස්සරණවිමුත්ති නිස්සරණපහානන්ති වුච්චතිති ආහ
“නිබ්බාන”න්තිආදි.

199. ඉමෙ තථාගතස්ස අවජරියඅබ්භූතධම්මා, න සාවකච්ඡයා, මම පන දෙසනා
තයා සුතා එවාති තෙ ථෙරස්සෙව භාරං කරොන්තො, “තං භියොයාසොමන්තාය
පටිහන්තු”ති ආහ. සතො සම්පජානොති එත්ථ කාලහෙදවසෙන ලබ්භමානම්පි
සම්පජානභාවං අනාමසිත්වා ගතිවිහාගෙන තං දස්සෙතුං, “ද්වෙ
සම්පජඤ්ඤාති”තිආදි වුත්තං – අට්ඨ වරෙ ගණ්හන්තොති එත්ථ කථං වරං දෙවතා
දෙති, පරස්ස දියමානඤ්ච තං කථං පරස්ස සම්ප්ඤ්ඤාති? කම්මබලෙනෙව. යදි භි තං
කම්මං කතොකාසං යස්ස තදපදෙසෙන එලං විපච්චති, එවං දෙවතාය තස්ස වරං
දින්තං, ඉතරෙන ව ලද්ධන්ති වොහාරො හොතිති. අපිව පරස්ස පත්ථිතවරාති නාම
විපච්චමානස්ස කම්මස්ස පච්චයභූතො පයොගවිසෙසොති දට්ඨබ්බං. තාති
විපච්චනෙ එකන්තිකානිපි අප්පෙසක්ඛා දෙවතා – “අයමස්ස පත්ථනා
සම්ප්ඤ්ඤාති, නො”ති න ජානන්ති, සක්කො පන පඤ්ඤවා තාති එකච්චං
ජානාතියෙව. තෙන වුත්තං – “සක්කෙන පසිදින්වා දින්තෙ අට්ඨ වරෙ
ගණ්හන්තො”තිආදි.

පයමජ්චනවාරොති උප්පන්නස්ස සබ්බපයමජ්චනවාරෙ. සො භි පටිසන්ධියා
ආසන්නභාවතො අවිසදො හොති, දෙවභාවෙ නිකන්තිවසෙන උප්පජ්ජනතො න
ජානාති. අඤ්ඤාහි දෙවතාහි අසාධාරණජානනං හොති දුතියජ්චනවාරතො පට්ඨාය
පවත්තනතො.

අඤ්ඤෙපි දෙවතාආදිනා බොධිසත්තස්ස තත්ථ සම්පජඤ්ඤානෙව යිතභාවං
බ්‍රාහ්මරොකමුඛෙන විභාවෙති. ආහාරූපච්ඡෙදෙන කාලඬකරොන්තිති ඉදං
බ්බිඬාපදොසිකවසෙන වුත්තං. ඉතරෙසම්පි දිබ්බහොගෙහි මුච්ඡිතතං
අප්ඤ්ඤාපන්නානං තිට්ඨන්තානං සම්පජඤ්ඤාභාවො හොතියෙව. කිං තථාරූපං
ආරම්මණං නත්ථිති යථාරූපං උළාරං පණ්ණිකඤ්ච ආරම්මණං පටිච්ච තෙ දෙවා
සංමුච්ඡිතා ආහාරූපච්ඡෙදම්පි කරොන්ති, කිං තථාරූපං උළාරං පණ්ණිකඤ්ච
ආරම්මණං බොධිසත්තස්ස නත්ථිති බොධිසත්තස්ස සම්පජඤ්ඤානුභාවං විභාවෙතුං
වොදනං සමුට්ඨාපෙති? බොධිසත්තො භි යත්ථ යත්ථ නිබ්බත්තති, තත්ථ තත්ථ

අඤ්ඤා සත්තෙ දසහි විසෙසෙහි අධිග්ගණ්හානි, පගෙව තත්ථ දෙවභූතො, තථාපි “සතො සම්පජානො”ති අයමෙත්ථ අවිජරියධම්මො චුත්තො.

200. සම්පත්තිභවෙ දීඝායුකතා නාම පඤ්ඤාබලෙන හොති, බොධිසත්තො ච මහාපඤ්ඤා, තස්මා තත්ථ තත්ථ භවෙ තෙන දීඝායුකෙන භවිතබ්බන්ති අධිප්පායෙන, “සෙසත්තභාවෙසු කිං යාවතායුකං න තිට්ඨති”ති වොදෙති. ඉතරො “ආම න තිට්ඨති”ති පටිජානිත්වා, “අඤ්ඤා භී”ති ආදිනා තත්ථ කාරණමාහ. “ඉධ න භවිස්සාමි”ති අධිමුච්චනවසෙන කාලකිරියා අධිමුත්තිකාලකිරියා. පාරම්ධම්මානඤ්ඤි උක්කංසප්පත්තියා තස්මිං තස්මිං අත්තභාවෙ අභිඤ්ඤාසමාපත්තීහි සන්තානස්ස විසෙසිතත්තා අත්තසිනෙහස්ස තනුභාවෙන සත්තෙසු ච මහාකරුණාය උළාරභාවෙන අධිට්ඨානස්ස තික්ඛවිසදභාවාපත්තියා බොධිසත්තානං අධිප්පායා සම්ප්ඤ්ඤානි, චිත්තෙ විය කම්මෙසු ච තෙසං වසිභාවො, තස්මා යත්ථුපපන්නානං පාරම්මයො සම්මදෙව පරිබුහෙන්නි, චුත්තනයෙන කාලං කත්වා තත්ථ උපපජ්ජන්ති. තථා හි අයං මහාසත්තො ඉමස්මිංයෙව කප්පෙ නානාජාතීසු අපරිභීනජ්ඣානො කාලං කත්වා බුහුමලොකෙ නිබ්බත්තො අප්පකමෙව කාලං තත්ථ යත්වා තතො චචිත්වා ඉධ නිබ්බත්තො. තෙනාහ – “අයං කාලකිරියා අඤ්ඤාසං න හොති”ති. සබ්බපාරමීනං පූරිතත්තාති ඉමිනා පයොජනාභාවතො තත්ථ යත්වා අධිමුත්තිකාලකිරියා නාම න හොතීති දස්සෙති. අපිච චරිමභවෙ චතුමහානිධිසමුට්ඨානපුබ්බිකාය දිබ්බසම්පත්තිසදිසාය මහාසම්පත්තියා නිබ්බන්ති විය බුද්ධභූතස්ස අසදිසදානාදිවසෙන අනඤ්ඤාසාධාරණලාභුප්පත්ති විය ච ඉතො පරං මහාපූරිසස්ස දිබ්බසම්පත්තිඅනුභවනං නාම නත්ථීති යාවතායුකට්ඨානං උස්සාහජාතස්ස පුඤ්ඤසම්භාරස්ස වසෙනාති දට්ඨබ්බං. අයඤ්ඤෙත්ථ ධම්මතා.

මනුස්සගණනාවසෙන, න දෙවගණනාවසෙන. පුබ්බනිමිත්තානීති චූතියා පුබ්බනිමිත්තානි. අමීලායිත්වාති එත්ථ අමීලාතග්ගහණෙනෙව තාසං මාලානං වණ්ණසම්පදාපි ගන්ධසම්පදාපි සොභාසම්පදාපි දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. බාහිරබ්හන්තරානං රජොජල්ලානං ලෙසස්සපි අභාවතො දෙව්‍යානං සරීරගතානි වත්ථානි සබ්බකාලං පරිසුද්ධපහස්සරානෙව හුත්වා තිට්ඨන්තීති ආහ “චත්ථෙසුපි එසෙව නයො”ති. නෙව සීතං න උණ්ණන්ති යස්ස සීතස්ස පතීකාරවසෙන අධිකං සෙවියමානං උණ්ණං, සයමෙව වා බරතරං හුත්වා අධිභවන්තං සරීරෙ සෙදං උප්පාදෙය්‍ය, තාදිසං නෙව සීතං න උණ්ණං හොති. තස්මිං කාලෙති යථාචුත්තෙ මරණාසන්නකාලෙ. බින්දුබින්දුවසෙනාති මුත්තගුළිකා විය බින්දු බින්දු හුත්වා සෙදා මුච්චන්ති. දත්තානං බණ්ඩිතභාවො බණ්ඩිච්චං. කෙසානං පලිතභාවො පාලිච්චං. ආදි-සද්දෙන චලිත්තවතං සඬිගණ්හානි. කිලන්තරූපො අත්තභාවො හොති, න පන බණ්ඩිච්චපාලිච්චාදිහිති අධිප්පායො. උක්කණ්ඩිතාති අනභිරති, සා නත්ථී උපරූපරි උළාරුළාරානමෙව හොගානං විසෙසතො රූච්ජනකානං උපතිට්ඨනතො.

පණ්ඩිතා එවාති බුද්ධිසම්පන්නා එව දෙවතා. යථා දෙවතා “සම්පති ජාතා කිදිසෙන පුඤ්ඤකම්මෙන ඉධ නිබ්බත්තා”ති චිත්තෙත්වා, “ඉමිනා නාම

පුඤ්ඤකම්මෙන ඉධ නිබ්බත්තා” ති ජානන්ති, එවං අතීතභවෙ අත්තනා කතං එකච්චං අඤ්ඤම්පි පුඤ්ඤං ජානන්තියෙව මහාපුඤ්ඤාති ආහ - “යෙ මහාපුඤ්ඤා” ති ආදි.

න පඤ්ඤායන්ති චිරතරකාලත්තා පරමායුතො. අනියානිකන්ති න නියානාවහං සත්තානං අභාජනභාවතො. සත්තා න පරමායුතො භොන්ති නාම පාපුස්සන්තතායාති ආහ - “තදා හි සත්තා උස්සන්තකිලෙසා භොන්ති” ති. එත්ථාහ - “කස්මා සම්බුද්ධා මනුස්සලොකෙ එව උප්පජ්ජන්ති, න දෙවබ්‍රහ්මලොකෙසු” ති. දෙවලොකෙ තාව නුප්පජ්ජන්ති බ්‍රහ්මවරියවාසස්ස අනොකාසභාවතො තථා අනච්ඡරියභාවතො. අච්ඡරියධම්මා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙසං සා අච්ඡරියධම්මතා දෙවත්තභාවෙ ධීතානං න පාකටා භොති යථා මනුස්සභූතානං. දෙවභූතෙ හි සම්මාසම්බුද්ධෙ දිස්සමානං බුද්ධානුභාවං දෙවානුභාවතොව ලොකො දහති, න බුද්ධානුභාවතො, තථා සති සම්මාසම්බුද්ධෙ නාධිමුච්චති න සම්පසිදති ඉස්සරකුත්තග්ගාහං න විස්සජ්ජෙති, දෙවත්තභාවස්ස ච චිරකාලපවත්තනතො එකච්චසස්සතවාදතො න පරිමුච්චති. “බ්‍රහ්මලොකෙ නුප්පජ්ජන්ති” ති එත්ථාපි එසෙව නයො. සත්තානං තාදිසගාහවිමොචනත්ථඤ්චි බුද්ධා භගවන්තො මනුස්සසුගතියංයෙව උප්පජ්ජන්ති; න දෙවසුගතියං, මනුස්සසුගතියං උප්පජ්ජන්තාපි ඔපපාතිකා න භොන්ති, සති ච ඔපපාතිකූපපත්තියං චුත්තදොසානතිවත්තනතො. ධම්මවෙනෙය්‍යානං අත්ථාය ධම්මතන්තියා යපනස්ස විය ධාතුචෙනෙය්‍යානං අත්ථාය ධාතුනං යපනස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා ච. න හි ඔපපාතිකානං පරිනිබ්බානතො උද්ධං සරිරධාතුයො තිට්ඨන්ති, තස්මා න ඔපපාතිකා භොන්ති, වරිමභවෙ ච මහාබොධිසත්තා, මනුස්සභාවස්ස පාකටකරණාය දාරපරිග්ගහම්පි කරොන්තා යාව පුත්තමුඛදස්සනා අගාරමජ්ඣෙ තිට්ඨන්ති. පරිපාකගතසිලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාදිපාරමිකාපි න අභිනික්ඛමන්ති, කිං වා එතාය කාරණවිත්තාය? සබ්බබුද්ධෙහි ආවිණ්ණසමාවිණ්ණා, යදිදං මනුස්සභූතානංයෙව අභිසම්බුජ්ඣනා, න දෙවභූතානන්ති අයමෙත්ථ ධම්මතා. තථා හි තදත්ථො මහාහිනීභාරොපි මනුස්සභූතානංයෙව ඉජ්ඣති, න ඉතරෙසං.

කස්මා පන සම්මාසම්බුද්ධා ජම්බුදීපෙයෙව උප්පජ්ජන්ති, න සෙසදීපෙසුති? කෙච්චි තාව ආහු - “යස්මා පථවියා නාහිභූතා බුද්ධානුභාවසහිතා අචලට්ඨානභූතා බොධිමණ්ඩභූමි ජම්බුදීපෙයෙව උප්පජ්ජති, තස්මා ජම්බුදීපෙයෙව උප්පජ්ජන්ති” ති; “තථා ඉතරෙසම්පි අවිජ්ජිතට්ඨානානං තත්ථෙව ලබ්භමානතො” ති. අයං පනෙත්ථ අම්භාකං බන්ති - යස්මා පුරිමබුද්ධානං මහාබොධිසත්තානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච නිබ්බත්තියා සාවකබොධිසත්තානං සාවකබොධියා අභිනීභාරො සාවකපාරමීනං සම්භරණං පරිපාවනඤ්ච බුද්ධබ්‍රහ්මත්තභූතෙ ඉමස්මිං චක්කවාලෙ ජම්බුදීපෙයෙව ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤත්ථ. වෙනෙය්‍යානං විනයනත්ථො ච බුද්ධුප්පාදොති අග්ගසාවකාදිවෙනෙය්‍යවිසෙසාපෙක්ඛාය එකස්මිං ජම්බුදීපෙයෙව බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති, න සෙසදීපෙසු. අයඤ්ච නයො සබ්බබුද්ධානං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණොති තෙසං උත්තමපුරිසානං තත්ථෙව උප්පත්ති සම්පත්තිචක්කානං විය අඤ්ඤමඤ්ඤුපනිස්සයතො අපරාපරං චත්තනීති දට්ඨබ්බං.

තෙනාහ – “තීසු දිපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ජම්බුදිපෙයෙව නිබ්බත්තන්ති
දීපං පස්සති” ති. ඉමිනා නයෙන දෙසනියමෙපි කාරණං වත්තබ්බං.

ඉදානි ව බත්තියකුලං ලොකසම්මතං බ්‍රාහ්මණානම්පි පූජනීයභාවතො. රාජා මෙ
පිතා භවිස්සතීති කුලං පස්සි පිතුවසෙන කුලස්ස නිද්දිසිතබ්බතො. දසන්තං මාසානං
උපරි සත්ත දිවසානීති පස්සි තෙන අත්තතො අන්තරායාභාවං අඤ්ඤාසි, තස්සා ව
තුසිතභවෙ දිබ්බසම්පත්තිපච්චනුභවනං.

තා දෙවතාති දසසහස්සිවක්කවාලදෙවතා. කථං පන තා බොධිසත්තස්ස
පූරිතපාරමිභාවං භාවිතඤ්ච සම්බුද්ධභාවං ජානන්තීති? මහෙසක්ඛානං දෙවතානං
වසෙන, යෙහුයොන ව තා දෙවතා අභිසමයභාගිතො. තථා හි භගවතො ව
ධම්මදානසංවිභාගෙ අනෙකචාරං දසසහස්සිවක්කවාලවාසිදෙවතාසන්තිපාතො
අහොසි.

වචාමිති පජානාති වුත්තිආසන්තජවනෙහි ඤාණසහිතෙහි වුතියා උපට්ඨිතභාවස්ස
පටිසංවිදිතත්තා. වුත්තිචිත්තං න ජානාති වුත්තිචිත්තක්ඛණස්ස ඉත්තරභාවතො. තථා හි
තං වුතුපපාතඤාණස්සපි අවිසයො ඵව. පටිසන්ධිචිත්තෙපි ඵසෙව නයො.
ආවජ්ජනපරියායොති ආවජ්ජනක්කමො. යස්මා ඵකචාරං ආවජ්ජිතමත්තෙන
ආරම්මණං නිව්ඡිනිතුං න සක්කා, තස්මා තමෙවාරම්මණං දුතියං තතියඤ්ච
ආවජ්ජිත්වා නිව්ඡියති, ආවජ්ජනසීසෙන චෙත්ථ ජවනවාරො ගහිතො. තෙනාහ –
“දුතියතතියචිත්තවාරෙයෙව ජානිස්සති” ති. වුතියා පුරෙතරං කතිපයචිත්තවාරතො
පට්ඨාය මරණං මෙ ආසන්තන්ති ජානනතො, “වුතික්ඛණෙපි වචාමිති පජානාති” ති
වුත්තං. පටිසන්ධියා පන අපුබ්බභාවතො පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති. නිකන්තියා
උජ්ජත්තිතො පරතො අසුකස්මිං යානෙ මයා පටිසන්ධි ගහිතාති පජානාති,
දුතියජවනතො පට්ඨාය ජානාතීති වුත්තොවායමත්ථො. තස්මිං කාලෙති
පටිසන්ධිග්ගහණකාලෙ. දසසහස්සි කම්පතීති ඵත්ථ කම්පනකාරණං හෙට්ඨා
වුත්තමෙව. මහාකාරුණිකා බුද්ධා භගවන්තො සත්තානං හිතසුඛවිධානතජ්ජරතාය
බහුලං සොමනස්සිකාව හොන්තීති තෙසං පඨමමභාවිපාකචිත්තෙන
පටිසන්ධිග්ගහණං අට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.17; ධ. ස. 498; ම. නි. අට්ඨ. 3.199)
වුත්තං. මහාසීවත්ථෙරො පන යදිපි මහාකාරුණිකා බුද්ධා භගවන්තො සත්තානං
හිතසුඛවිධානතජ්ජරා, විවෙකජ්ඣාසයා පන විසඬිබාරනින්තා සබ්බසඬිබාරෙසු
අජ්ඣුපෙක්ඛණබහුලාති පඤ්චමෙන මභාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිග්ගහණමාහ.

පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසතො පට්ඨායාති පුණ්ණමාය පුරෙ
සත්තමදිවසතො පට්ඨාය, සුක්කපක්ඛෙ නවමිතො පට්ඨායාති අත්ථො. සත්තමෙ
දිවසෙති ආසාල්හිපුණ්ණමාය. ඉදං සුපිනන්ති ඉදානි වුච්චමානාකාරං සුපිනං. නෙසං
දෙවියොති මහාරාජුනං දෙවියො.

සො ව බො පුරිසගබ්භො, න ඉත්ථිගබ්භො, පුත්තො තෙ භවිස්සතීති එත්තකමෙව තෙ බ්‍රාහ්මණා අත්තනො සුපිනසත්ථනසෙන කපෙසුං. සචෙ අගාරං අප්ඤ්ඤාචස්සතීතිආදි පන දෙවතාවිග්ගහෙන භාවිනමත්ථං යාථාවතො පච්චෙදෙසුං.

ගබ්භාවක්කන්තියොති එත්ථ ගබ්භො වුච්චති මාතුකුච්ඡි, තත්ථ උප්පත්ති අවක්කන්ති, තාව ගබ්භාවක්කන්ති, යාව න නික්ඛමති. ධීතකාව නික්ඛමන්ති ධම්මාසනතො ඔතරන්තො ධම්මකථිකො විය.

201. චත්තමානසමිපෙ චත්තමානෙ විය වොහරියතීති ඔක්කමතීති වුත්තන්ති ආහ – “ඔක්කන්තො හොතීති අත්ථො”ති. එවං හොතීති එවං වුත්තප්පකාරෙනස්ස සම්පජානනා හොති. න ඔක්කමමානෙ පටිසන්ධික්ඛණස්ස දුච්ඤ්ඤායාත්තා. තථා ච වුත්තං – “පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති”ති. දසසහස්සවක්කවාළපත්ථරණෙන වා අප්පමාණො. අතිවිය සමුප්පලභාවෙන උළාරො. දෙවානුභාවන්ති දෙවානං පහානුභාවං. දෙවානඤ්ඤි පහංසො ඔහාසො අධිභවති, න තෙසං ආධිපථිවං. තෙනාහ “දෙවාන”න්තිආදි.

රුක්ඛගච්ඡාදිනා කෙනචි න භඤ්ඤතීති අසා, අබ්බා. තෙනාහ “නිච්චිච්චා”ති. අසංවුතාති හෙට්ඨා උපරි ච කෙන චි න පිහිතා. තෙනාහ “හෙට්ඨාපි අප්පතිට්ඨා”ති. තත්ථ පි-සද්දෙන යථා හෙට්ඨා උදකස්ස පිට්ඨාසිකා පථවි නත්ථිති අසංවුතා ලොකන්තරිකා, එවං උපරිපි චක්කවාළෙසු විය දෙවච්චිමානානං අභාවතො අසංවුතා අප්පතිට්ඨාති දස්සෙති. අන්ධකාරො එත්ථ අත්ථිති අන්ධකාරා. චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං න ජායති ආලොකස්සාභාවතො, න චක්ඛුතො. තථා හි “තෙන ඔහාසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සඤ්ජානන්ති”ති වුත්තං. ජම්බුදීපෙ ධීතමප්ඤ්ඤානිකවෙලායං පුබ්බච්චදෙහවාසීනං අත්ථඨගමනවසෙන උපඨිඨං සුරියමණ්ඩලං පඤ්ඤායති, අපරගොයානවාසීනං උග්ගමනවසෙන, එවං සෙසදීපෙසුපිති ආහ – “එකප්පහාරෙනෙව තීසු දීපෙසු පඤ්ඤායන්ති”ති. ඉතො අඤ්ඤථා පන ද්වීසු එව දීපෙසු එකප්පහාරෙනෙව පඤ්ඤායතීති. එකකාය දිසාය නව නව යොජනසතසහස්සාති අන්ධකාරවිධමනමිපි ඉමිනා නයෙන දට්ඨබ්බං. පහාය නප්පහොන්තීති අත්තනො පහාය ඔහාසිතුං න අහිසම්භුණන්ති. යුගන්ධරපබ්බතමත්ථකප්පමාණෙ ආකාසෙ විවරණතො, “චක්කවාළපබ්බතස්ස චෙමප්ඤ්ඤාන වරන්ති”ති වුත්තං.

වාචටාති බාදනත්ථං ගණ්හිතුං උපක්කමන්තා. විපරිචක්තිත්වාති විචට්ඨිත්වා. ඡිප්ඡිත්වාති මුච්ඡාපත්තියා ධීතට්ඨානතො මුච්චිත්වා, අඨගපච්චඨගච්ඡෙදනවසෙන වා ඡිප්ඡිත්වා. අච්චන්තබ්බාරෙති ආනපසන්තාපාභාවෙන අතිසිතභාවං සන්ධාය අච්චන්තබ්බාරතා වුත්තා සියා. න හි තං කප්පසණ්ඨානඋදකං සම්පත්තිකරමහාමෙසවුට්ඨං පථවිසන්ධාරකං කප්පවිනාසකඋදකං විය බාරං භවිතුමරහති. තථා හි සති පථවිපි විලීයෙය්‍යා. තෙසං වා පාපකම්මබලෙන පෙතානං පකතිඋදකස්ස පුබ්බච්චෙළභාවාපත්ති විය තස්ස උදකස්ස තදා බාරභාවාපත්ති

හොඳින් වුත්තං “අවිචන්තබ්බරෙ උදකෙ”ති. සමන්තකොති සබ්බභාගතො ජප්පකාරම්පි.

202. චතුත්තං මහාරාජුතං වසෙනාති
වෙස්සවණාදිචතුමහාරාජභාවසාමඤ්ඤෙන.

203. සභාවෙනෙවාති පරස්ස සන්තිකෙ ගහණෙන විනා අත්තනො
සභාවෙනෙව සයමෙව අධිට්ඨහිත්වා සීලසම්පන්නා.

මනුස්සෙසුති ඉදං පකතිචාරිත්තවසෙන වුත්තං – “මනුස්සිත්ථියා නාම මනුස්සපුරිසෙසු පුරිසාධිප්පායචිත්තං උප්පජ්ජෙය්‍යා”ති, බොධිසත්තමාතු පන දෙවෙසුපි තාදිසං චිත්තං නුප්පජ්ජතෙව. යථා බොධිසත්තස්ස ආනුභාවෙන බොධිසත්තස්ස මාතු පුරිසාධිප්පායචිත්තං නුප්පජ්ජති, එවං තස්ස ආනුභාවෙනෙව සා කෙනවි පුරිසෙන අනතික්කමනියාති ආහ – “පාදා න වහන්ති, දිබ්බසඬ්ඛලිකා විය බජ්ඣන්ති”ති.

පුබ්බෙ “කාමගුණුපසංහිතං චිත්තං නුප්පජ්ජති”ති වුත්තං, පුන “පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමජ්ජිතා සමඬ්ඛිභූතා පරිචාරෙති”ති වුත්තං, කථමිදං අඤ්ඤමඤ්ඤං න විරුජ්ඣන්ති ආහ “පුබ්බෙ”තිආදි. වත්ථුපටික්ඛෙපොති අබ්‍රහ්මචරියවත්ථුපටිසෙධො. තෙනාහ “පුරිසාධිප්පායවසෙනා”ති. ආරම්මණපටිලාභොති රූපාදිපඤ්චකාමගුණාරම්මණස්සෙව පටිලාභො.

204. කිලමථොති බෙදො. කායස්ස හි ගරුභාවකඨිනභාවාදයොපි තස්සා තදා න
හොන්ති එව. “තිරොකුච්ඡිගතං පස්සති”ති වුත්තං, කදා පට්ඨාය පස්සතිති ආහ – “කලලාදිකාලං අතික්කමිත්වා”තිආදි. දස්සනෙ පයොජනං සයමෙව වදති, තස්ස අභාවතො කලලාදිකාලෙ න පස්සති. පුත්තෙනාති දහරෙන මන්දෙන උත්තානසෙය්‍යකෙන. යං තං මාතූතිආදි පකතිචාරිත්තවසෙන වුත්තං. වක්කවත්තිගබ්භතොපි හි සවිසෙසං බොධිසත්තගබ්භො පරිහාරං ලහති පුඤ්ඤසම්භාරස්ස සාතිසයත්තා, තස්මා බොධිසත්තමාතා අතිවිය සප්පායාභාරාවාරා ව හුත්වා සක්කච්චං පරිහරති. පුරත්ථාහිමුබ්බොති මාතු පුරත්ථාහිමුබ්බො. ඉදානි තිරොකුච්ඡිගතස්ස දිස්සමානතාය අබ්භන්තරං බාහිරඤ්ච කාරණං දස්සෙතුං, “පුබ්බෙ කතකම්ම”න්තිආදි වුත්තං. අස්සාති දෙවියා. වත්ථුන්ති කුච්ඡං. එලිකඅබ්භපටලාදිනො විය බොධිසත්තමාතුකුච්ඡිතවස්ස පටලභාවෙන ආලෝකස්ස විබන්ධාභාවතො යථා බොධිසත්තමාතා කුච්ඡිගතං බොධිසත්තං පස්සති, කිමෙවං බොධිසත්තොපි මාතරං අඤ්ඤඤච පුරතො රූපගතං පස්සති, නොති ආහ, “බොධිසත්තො පනා”තිආදි. කස්මා පන සති වක්ඛුම්හි ආලෝකෙ ව න පස්සතිති ආහ – “න හි අත්තොකුච්ඡියං වක්ඛුච්ඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති”ති. අස්සාසපස්සාසා විය හි තත්ථ වක්ඛුච්ඤ්ඤාණම්පි න උප්පජ්ජති තජ්ජාසමන්තාභාරස්සාභාවතො.

205. යථා අඤ්ඤා ඉත්ථියො විජාතපච්චයා තාදිසෙන රොගෙන අභිභූතාපි
 හුත්වා මරන්ති, බොධිසත්තමාතු පන බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ න කොචි රොගො
 උප්පජ්ජති; කෙවලං ආයුපරික්ඛයෙනෙව කාලං කරොති, ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා
 චුත්තොයෙව. බොධිසත්තෙන වසිතට්ඨානං භීතිආදිනා තත්ථ කාරණමාහ.
 අපනෙත්වාති අග්ගමහෙසිට්ඨානතො නීහරිත්වා. අනුරක්ඛිතුං න සක්කොතීති සම්මා
 ගබ්හපරිහාරං නානුයුඤ්ජති, තෙන ගබ්හො ඛණ්ඩාබාධො හොති. වත්ථුච්චිසදං
 හොතීති ගබ්හාසයො පරිසුද්ධො හොති. මාතු මජ්ඣිමවයස්ස තතියකොට්ඨාසෙ
 බොධිසත්තස්ස ගබ්හොක්කමනම්පි තස්සා ආයුපරිමාණවිලෝකනෙනෙව සධ්දගිතං
 වයොවසෙන උප්පජ්ජනකවිකාරස්ස පරිවජ්ජනතො, ඉත්ථිසභාවෙන
 උප්පජ්ජනකවිකාරො පන බොධිසත්තස්ස ආනුභාවෙනෙව වූපසම්මති.

සත්තමාසජාතොති පටිසන්ධිග්ගහණතො සත්තමෙ මාසෙ ජාතො. සො
 සීතුණ්හක්ඛමො න හොති අතිවිය සුබ්බමාලතාය. අට්ඨමාසජාතො කාමං
 සත්තමාසජාතො බුද්ධිඅවයවො, එකච්චෙ පන වම්මපදෙසා බුද්ධිං පාපුණන්තා
 සට්ඨනං න සහන්ති, තෙන සො න ජීවති. සත්තමාසජාතස්ස පන න තාව තෙ
 ජාතාති වදන්ති.

ධීතාව හුත්වාති නිද්දුක්ඛතාය ධීතා එව හුත්වා. දුක්ඛස්ස හි බලවහාවතො තං
 දුක්ඛං අසහමානා අඤ්ඤා ඉත්ථියො නිසින්නා වා නිපන්නා වා විජායන්ති.
 උපවිජ්ඣාති උපගතවිජායනකාලා. සකලනගරවාසීනොති කපිලවත්ථුං
 පරිවාරෙත්වා ධීතෙසු දෙවදහාදීසු ඡසු නගරෙසු වසන්තා.

දෙවා නං පඨමං පටිග්ගණ්හන්ති ලොකනාථං මහාපුරිසං මයමෙව පඨමං
 පටිග්ගණ්හමාති සඤ්ජාතගාරවබ්බමානා අත්තනො පීතිං පච්චෙදෙන්තා බිණ්ණාසවා
 සුද්ධාචාසබ්බුත්මානො ආදිතො පටිග්ගණ්හන්ති. සුතීවෙසන්ති සුතිජග්ගනධාතීවෙසං.
 එකෙති උත්තරවිහාරවාසීනො. මච්ඡක්ඛිසදිසං ඡවිවසෙන.

206. අජිනප්පවෙණියාති අජිනවම්මෙහි සිබ්බෙන්වා කතපවෙණියා.
 මහාතෙජොති මහානුභාවො. මහායසොති මහාපරිවාරො විපුලකිත්තිසොසො ව.

හග්ගවිහග්ගාති සම්බාධට්ඨානතො නික්ඛමනෙන විභාවිතත්තා හග්ගා විහග්ගා
 විය ව හුත්වා. තෙන තෙසං අවිසදභාවමෙව දස්සෙති. අලග්ගො හුත්වාති ගබ්හාසයෙ
 යොනිපදෙසෙ ව කත්ථවි අලග්ගො අසත්තො හුත්වා. උදකෙනාති ගබ්හාසයගතෙන
 උදකෙන අමක්ඛිතො නික්ඛමති සම්මක්ඛිතස්ස තාදිසස්ස උදකසෙම්භාදිකස්සෙව
 තත්ථ අභාවතො. බොධිසත්තස්ස හි පුඤ්ඤානුභාවෙන පටිසන්ධිග්ගහණතො
 පට්ඨාය තං යානං විසුද්ධං පරමසුගන්ධගන්ධකුටි විය වන්දනගන්ධං වායන්තං
 තිට්ඨති. උදකවට්ටියොති උදකක්ඛන්ධා.

207. මුහුත්තජාතොති මුහුත්තෙන ජාතො හුත්වා මුහුත්තමත්තොව.
අනුධාරියමානෙති අනුකූලවසෙන නියමානෙ. ආගතානෙවාති තං යානං උපගතාති එව.

අනෙකසාබන්ති රත්තමයානෙකසත්තපතිට්ඨානභීරකං. සහස්සමණ්ඩලන්ති තෙසං උපරි පතිට්ඨිතං අනෙකසහස්සමණ්ඩලභීරකං. මරුති දෙවා.

න බො පනෙවං දට්ඨබ්බන්ති සත්තපදවිතිභාරතො පගෙව දිසාවිලෝකනස්ස කතත්තා. තෙනාහ “මහාසත්තො භී”තිආදි. එකඝගණානීති විවච්ඡායෙන විහාරඝගණපරිවෙණඝගණානි විය එකඝගණසදිසානි අහෙසුං. සදිසොපි නත්ථීති තුම්භාකං ඉදං විලෝකනං විසිට්ඨෙ පස්සිතුං ඉධ තුම්භෙහි සදිසොපි නත්ථී, කුතො උත්තරිතරොති ආහංසු. සබ්බපඨමොති සබ්බප්පධානො. පධානපරියායො හි ඉධ පට්ඨසද්දො. තෙනාහ “ඉතරානී”තිආදි. එත්ථ ච මහෙසක්ඛා තාව දෙවා තථා වදන්ති, ඉතරෙ පන කථන්ති? මහාසත්තස්ස ආනුභාවදස්සනෙනෙව. මහෙසක්ඛානඤ්ඤි දෙවානං මහාසත්තස්ස ආනුභාවො විය තෙන සදිසානම්පි ආනුභාවො පච්චක්ඛො අහොසි. ඉතරෙ පන තෙසං වචනං සුත්වා සද්දහන්තා අනුමිනන්තා තථා ආහංසු.

ජාතමත්තස්සෙව බොධිසත්තස්ස යානාදීති යෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභූතානීති තෙ නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙන්තො, “එත්ථ වා”තිආදිමාහ. තත්ථ පතිට්ඨානං චතුර්දධිපාදපට්ට්ඨානස්ස පුබ්බනිමිත්තං ඉද්ධිපාදවසෙන ලෝකුත්තරධම්මෙසු සුප්පතිට්ඨිතභාවසම්ප්ඤ්ඤානො. උත්තරාභිමුඛභාවො ලෝකස්ස උත්තරණුවසෙන ගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. සත්තපදගමනං සත්තබොජ්ඣක්ඛාදිගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, විසුද්ධජත්තධාරණං සුවිසුද්ධවිමුත්තිජත්තධාරණස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පඤ්චරාජකකුධහණ්ඩානි පඤ්චවිධවිමුත්තිගුණපරිවාරතාය පුබ්බනිමිත්තං, අනාවට්ඨිසානුවිලෝකනං අනාවට්ඨාණතාය පුබ්බනිමිත්තං, “අග්ගොහමස්මි”තිආදිවචනං අප්පට්චත්තියධම්මවක්කපචත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං; අයමන්තිමා ජාතීති ආයතිං ජාතියා අභාවකිත්තනා අනුපාදි...පෙ.... පුබ්බනිමිත්තන්ති වෙදිතබ්බං; තස්ස තස්ස අනාගතෙ ලද්ධබ්බවිසෙසස්ස තං තං නිමිත්තං අබ්බාහිවාරිතිමිත්තන්ති දට්ඨබ්බං. න ආගතොති ඉමස්මි. සුත්තෙ අඤ්ඤත්ථ ච වක්ඛමානාය අනුපුබ්බියා අනාගතතං සන්ධාය චුත්තං. ආහරිත්වාති තස්මි. තස්මි. සුත්තෙ අට්ඨකථාසු ච ආගතනායෙන ආහරිත්වා දීපෙතබ්බො.

දසසහස්සිලෝකධාතු කම්පීති පන ඉදං සතිපි ඉධ පාළියං ආගතත්තෙ වක්ඛමානානම්ච්ඡරියානං මූලභූතං දස්සෙතුං චුත්තං, එවං අඤ්ඤම්පිදිසං දට්ඨබ්බං. තන්ති බද්ධා වීණා, වම්මබද්ධා හෙරියොති පඤ්චඝගිකතුරියස්ස නිදස්සනමත්තං, ව-සද්දෙන වා ඉතරෙසම්පි සඝගහො දට්ඨබ්බො. හිජ්ජිංසුති පාදෙසු බද්ධට්ඨානෙසුයෙව හිජ්ජිංසු. විභවිජ්ජිති වූපසම්පි. සකතෙජොහාසිතානීති අතිවිය සමුප්පලාය අත්තනො පහාය ඔහාසිතානි අහෙසුං. න පචත්තීති න සන්දි. වාතො න

වායිති බරො වාතො න වායි, මුදුසුබො පන සත්තානං සුබාවහො වායි. පථවිගතා අහෙසුං උච්චට්ඨානෙන යාතුං අවිසහන්තා. උතුසම්පන්නොති අනුෂ්භාසිතතාසඬ්ඛාතෙන උතුතා සම්පන්නො. වාමහත්ථං උරෙ යපෙත්වා දක්ඛිණෙන පුටුපාණිනා හත්ථතාලනෙන සද්දකරණං අප්ථොටනං. මුඛෙන උස්සෙළනං සද්දමුඤ්චනං සෙළනං. එකද්ධජමාලා අහොසිති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන විචිත්තපුප්ඵසුගන්ධපුප්ඵවස්සදෙවා වස්සිංසු, සූරියෙ දිබ්බමානෙ එව තාරකා ඔහාසිංසු, අවිජං විජ්ජසන්නං උදකං පථවිතො උබ්භිජ්ජි, බිලාසයා දරිසයා තිරච්ඡානා ආසයතො නික්ඛමිංසු; රාගදොසමොහාපි තනු හවිංසු, පථවියං රජො වූපසම්, අතිට්ඨගන්ධො විගච්ඡි, දිබ්බගන්ධො වායි, රුපිතො දෙවා සරුපෙනෙව මනුස්සානං ආපාට්මගමංසු, සත්තානං චුතුපපාතා නාහෙසුන්ති ඉමෙසං සඬ්ඛහො දට්ඨබ්බො. යාති මහාහිනිහාරසමයෙ උජ්ජන්නාති ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තාති, තාති අනවසෙසාති තදා අහෙසුන්ති.

තත්ත්වයෙහි තෙසුපි පථවිකම්පාදිසු එවං පුබ්බනිමිත්තභාවො වෙදිතබ්බො, න කෙවලං සම්පතිජාතස්ස යානාදිසු එවාති අධිජ්ජායො. සබ්බඤ්ඤාඤාණපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං සබ්බස්ස ඤෙය්‍යස්ස තිත්ථකරමතස්ස ච වාලනතො. කෙනචි අනුස්සාහිතානංයෙව ඉමස්මිංයෙව එකවක්කවාලෙ සන්නිපාතො, කෙනචි අනුස්සාහිතානංයෙව එකජ්ජහාරෙනෙව සන්නිපතිත්වා ධම්මපටිග්ගණ්ඨනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පයමං දෙවතානං පටිග්ගහණං දිබ්බවිහාරපටිලාභස්ස, පච්ඡා මනුස්සානං පටිග්ගහණං තත්ථෙව යානස්ස නිව්වලසභාවතො ආනෙඤ්ජවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. විණානං සයං වජ්ජනං පරුපදෙසෙන විතා සයමෙව අනුපුබ්බවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. හෙරිතං වජ්ජනං වක්කවාලපරියන්තාය පරිසාය පවෙදනසමත්ථස්ස ධම්මහෙරියා අනුසාවනස්ස අමතදුන්දුහිසොසනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. අන්දුබන්ධනාදිනං ඡෙදො මානවිනිබන්ධඡෙදනස්ස පුබ්බනිමිත්තං; සුපට්ටනසම්පාපුණනං අත්ථාදි අනුරූපං අත්ථාදිසු ඤාණස්ස හෙදාධිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

නිබ්බානරසෙනාති කිලෙසානං නිබ්බායනරසෙන. එකරසභාවස්සාති සාසනස්ස සබ්බත්ථ එකරසභාවස්ස. වාතස්ස අවායනං කිස්ස පුබ්බනිමිත්තන්ති ආහ “ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතභිත්තනස්සා”ති. ආකාසාදිඅජ්ජතිට්ඨිසමවඤ්චලට්ඨානං පහාය සකුණානං පථවිගමනං තාදිසං මිච්ඡාගාහං පහාය සත්තානං පාණෙනි රතනත්තයසරණගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. දෙවතානං අප්ථොටනාදිහි කිළනං පමොදනුප්පත්තිඋදානස්ස හවවන්තගමනෙන ධම්මසභාවබ්බොධනෙන ච පමොදවිභාවනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ධම්මවෙගවස්සනස්සාති දෙසනාඤාණවෙගෙන ධම්මාමතස්ස වස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. කායගතාසතිවසෙන ලද්ධජ්ඣානං පාදකං කත්වා උජ්ජාදිතමග්ගඵලසුබානුභවො කායගතාසතිඅමතපටිලාභො, තස්ස පන කායස්සපි අතජ්ජකසුබාවහන්තා බුද්ධපාසාපිළනාභාවො පුබ්බනිමිත්තං චුත්තො. අරියද්ධජමාලාමාලිතායාති සදෙවකස්ස ලොකස්ස අරියමග්ගබොජ්ඣංඝිගධජමාලාහි මාලිතභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං පනෙත්ථ අනුද්ධට්ඨං, තං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

එත්ථානි “සම්පතිජාතො” තිආදිනා ආගතෙ ඉමස්මිං යානෙ. විස්සජ්ජිකොව,
තස්මා අම්හෙහි ඉධ අපුබ්බං චත්තබ්බං නත්ථිති අධිප්පායො. තදා පථවියං
ගච්ඡන්තොපි මහාසත්තො ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය මහාජනස්ස උපට්ඨාසීති
අයමෙත්ථ නියති ධම්මනියාමො බොධිසත්තානං ධම්මතාති ඉදං නියතිවාදවසෙන
කථනං. “පුබ්බෙ පුරිමජාතීසු තාදිසස්ස පුඤ්ඤසම්භාරකම්මස්ස කතත්තා
උපට්ඨත්තා මහාජනස්ස තථා උපට්ඨාසී”ති ඉදං පුබ්බෙකතකම්මවාදවසෙන
කථනං. ඉමෙසං සත්තානං උපරි ඊසනසීලතාය යථාසකං කම්මමෙව ඉස්සරො නාම,
තස්ස නිම්මානං අත්තනො ඵලස්ස නිබ්බත්තනං, මහාපුරිසොපි සදෙවකං ලොකං
අභිභවිතුං සමත්ථෙත උළාරෙත පුඤ්ඤකම්මුතා නිබ්බත්තිතො තෙන ඉස්සරෙන
නිම්මිතො නාම, තස්ස වායං නිම්මානවිසෙසො, යදිදං මහානුභාවතා. යාය
මහාජනස්ස තථා උපට්ඨාසීති ඉදං ඉස්සරනිම්මානවාදවසෙන කථනං. එවං තං තං
බහුං චත්ථා කිං ඉමාය පරියායකථායාති අවසානෙ උජුකමෙව එවං බ්‍යාකාසී.
සම්පතිජාතො පථවියං කථං පදසා ගච්ඡති, එවං මහානුභාවො ආකාසෙන මඤ්ඤෙ
ගච්ඡතිති පරිකප්පනස්ස වසෙන ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය අහොසි. සීසතරං පන
සත්තපදවිතිහාරෙන ගතත්තා දිස්සමානරූපොපි මහාජනස්ස අදිස්සමානො විය
අහොසි. අවෙලකභාවො බුද්දකසරීරතා ව තාදිසස්ස ඉරියාපථස්ස අනනුවච්ඡිකාති
කම්මානුභාවසඤ්ජනිතපාටිභාරියවසෙන අලඛිකාරපටියත්තො විය;
සොළසවස්සුද්දෙසිකො විය ව මහාජනස්ස උපට්ඨාසීති වෙදිතබ්බං;
බුද්ධභාවානුවච්ඡිකස්ස බොධිසත්තානුභාවස්ස යථාවතො පවෙදිතත්තා බුද්ධෙන
විය...පෙ.... අත්තමනා අහොසි.

පාකටා හුත්ථාති විභූතා හුත්ථා. බුද්ධානං යෙ යෙ සඬ්ඛාරෙ වචන්ථපෙතුකාමා,
තෙ තෙ උප්පාදක්ඛණෙපි සබ්බසො සුප්පට්ඨිදිතා සුපාකටා හත්ථතලෙ ආමලකං
විය සුට්ඨු විභූතා එව හුත්ථා උපට්ඨහන්ති. තෙනාහ “යථා හී”තිආදි.
අනොකාසගතෙති පරිග්ගහස්ස අනොකාසකාලෙ පවත්තෙ. නිප්පදෙසෙති
නිරවසෙසෙ. ඔකාසප්පත්තෙති යානගමනාදිකාලෙ උප්පන්නෙ, තෙ හි සම්මසනස්ස
යොග්‍යකාලෙ උප්පත්තියා ඔකාසප්පත්තාති අධිප්පායො. සත්තදිවසබ්බන්තරෙති
ඉදං බුද්ධානං පාකතිකසම්මසනවසෙන චුත්තං, ආකඬ්ඛන්තා පන තෙ යදා කදාචි
උප්පන්නසඬ්ඛාරෙ සම්මසන්තියෙව. සෙසං සුවඤ්ඤයාමෙව.

අච්ඡරියබ්භතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. බාකුලසුත්තවණ්ණනා

209. යථා “ද්වත්තිංසා” ති චත්තබ්බෙ ද්වි-සද්දස්ස බා-ආදෙසං කත්ථා
බාත්තිංසාති වුච්චති, එවං එත්ථ බා-කාරාදෙසං කත්ථා බාකුලොති සමඤ්ඤා
අහොසි, සායං තස්ස අන්වත්ථසඤ්ඤාති දස්සෙතුං, “තස්ස හී”තිආදි චුත්තං. සීසං
න්භාපෙත්ථාති මඬිගලත්ථං මහාගඬිගාය සීසං න්භාපෙත්ථා. නිමුජ්ජනවසෙනාති
ජණ්ණුපමාණෙ උදකෙ ටොකංයෙව නිමුජ්ජනවසෙන. ජඬ්ඬිකත්ථා පලාතා
මරණභයතජ්ජිතා. පහරියමානා මරන්ති, න ජාලෙන බන්ධිතමත්තෙන. දාරකස්ස

තෙපෙනාති දාරකස්ස පුඤ්ඤතෙපෙන. නීහටමත්තොව මනො, තස්ස මරණත්ථං උපක්කමො න කතො, යෙන උපක්කමෙන දාරකස්ස බාධො සියා. තත්ති මච්ඡං. සකලමෙවාති පරිපුණ්ණාවයවමෙව.

න කෙලායතීති න මමායති කිස්මිඤ්චි න මඤ්ඤති. දාරකස්ස පුඤ්ඤතෙපෙන පිට්ඨිතො ඵාලෙන්තී. දාරකං ලහතීති උග්ගොසනවසෙන හෙරිං වරාපෙන්වා. පවත්තිං ආචික්ඛි, අත්තනො පුත්තභාවං කට්ඨි. කුච්ඡියා ධාරිතත්තා අමාතා කාතුං න සක්කා ජනනිභාවතො. මච්ඡං ගණ්හන්තාපීති මච්ඡං කිණිත්වා ගණ්හන්තාපි. තථා ගණ්හන්තා ව තප්පරියාපන්නං සබ්බං ගණ්හාති නාමාති ආහ – “වක්කයකනාදීති බහි කත්වා ගණ්හන්තා නාම නත්ථී”ති. අයම්පි අමාතා කාතුං න සක්කා සාමිකභාවතො. දාරකො උභින්නම්පි කුලානං දායාදො හොතු ද්වින්නං පුත්තභාවතො.

අසීතිමෙති ජාතියා අසීතිමෙ වස්සෙ. පබ්බජ්ජාමත්තෙන කිලෙසානං අසමුච්ඡිජ්ජනතො චිතික්කම්තුං කාමසඤ්ඤා උප්පන්නපුබ්බාති පුච්ඡා පන පුච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ – “ඵවඤ්ච බො මං, ආවුසො කස්සප, පුච්ඡිතබ්බ”න්ති.

210. නියමෙත්වාති තං තංවාරෙ සෙසවාරෙන නියමෙත්වා. කම්මපථභෙදකොති කම්මපථවිසෙසකරො. තත්ථ කාමචිතක්කො යථා කායචච්ච්චාරෙසු වොපනප්පත්තො කම්මපථප්පත්තො නාම හොති; මනොද්වාරෙ පරහණ්ඩස්ස අත්තනො පරිණාමනවසෙන පවත්තඅභිජ්ඣාසහගතො; ඵවං කාමසඤ්ඤාති, තථා බ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කසඤ්ඤාති ථෙරො, “උභයම්පෙතං කම්මපථභෙදකමෙවා”ති ආහ. කම්මපථං අප්පත්තං සඤ්ඤං සන්ධාය, “සඤ්ඤා උප්පන්නමත්තවා”ති වුවචමානෙ චිතක්කිතම්පි සමානං කම්මපථං අප්පත්තමෙව, උභයස්ස පන වසෙන සුත්තපදං පවත්තන්ති ථෙරස්ස අධිප්පායො.

211. ආයුහනකම්මන්ති අත්තනා ආයුහිතබ්බකම්මං. ලොමකිලිට්ඨානීති කිලිට්ඨලොමානි, කිලිට්ඨංසුනීති අත්ථො. කිමෙවං හොගෙසු පරනිම්මිතහවෙ වසවත්තිදෙවානං විය සබ්බසො ආයුහනකම්මෙන විනා අඤ්ඤස්සපි පබ්බජ්ජස්ස පච්චයලාහො දිට්ඨපුබ්බො සුතපුබ්බොති ආහ “අනච්ඡරියඤ්චෙත”න්ති. කුලුපකට්ඨරානමෙතං කම්මං, ථෙරො පන කදාවිපි කුලුපකො නාහොසි.

ගද්දුහනමත්තන්ති ගොදුහනමත්තකාලං. ඉධ පන සකලො ගොදුහනො අධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො, “ගාවිං...පෙ.... කාලමත්තම්පි”ති ආහ. නිබන්ධිති නිබද්ධදාතබ්බං කත්වා යපෙසි.

සකිලෙසපුග්ගලස්ස අසෙරිභාවකරණෙන රණෙන සදිසතාය රණො, සංකිලෙසො. අඤ්ඤා උද්දාදීති පනාහ, තස්මා අරහත්තං න පටිඤ්ඤාතන්ති දස්සෙති. නනු තථා වචනං පටිජානනං විය හොතීති ආහ “අපිවා”තිආදි.

212. අවාපුරති ද්වාරං එතෙනාති අවාපුරණං. පයිමසඬිගහතො පච්ඡා දෙසිතත්තා දුතියසඬිගහෙ සඬිගිතං. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

බාකුලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. දන්තභූමිසුත්තවණ්ණනා

213. ඵුසෙය්‍යාති ඤාණඵුසනා නාම අධිප්පෙතා, තස්මා ලභෙය්‍යාති අධිගච්ඡෙය්‍යා. එවං පටිපන්නොති, “අප්පමත්තො ආතාපී පහිතත්තො”ති චුත්තප්පකාරෙන පටිපන්නො. අජානනකොට්ඨාසෙයෙවාති අවධාරණෙන අත්තනි කතං දොසාරොපනං නිවත්තෙති.

214. අප්පනාඋපචාරන්ති අප්පනඤ්චෙව උපචාරඤ්ච පාපෙත්වා කථෙසීති අත්ථං වදන්ති, අප්පනාසහිතො පන උපචාරො අප්පනාඋපචාරො, තං පාපෙත්වා කථෙසීති අත්ථො.

නික්ඛමතීති නික්ඛමො, අවග්ගාහකාමතො නික්ඛමනං නික්ඛමො එව නෙක්ඛමිමො, පයිමජ්ඣානාදි. සති කිලෙසකාමෙ අත්තනො උපහාරං උපචාරෙත්වා අස්සාදෙත්වා පරිභුඤ්ජති නාමාති ආහ – “දුච්චෙදි කාමෙ පරිභුඤ්ජමානො”ති. දුච්චෙදිති හීනපණීනාදිවසෙන දුච්චෙ.

215. කුටාකාරන්ති ගාල්භසායෙය්‍යං අප්පතිරූපෙ යානෙ ඛන්ධගතපාතනාදි. දන්තගමනන්ති දන්තෙහි නිබ්බිසෙවනෙහි ගන්ධබ්බගතිං. පත්තබ්බං භූමීන්ති සම්මාකිරියාය ලද්ධබ්බසම්පත්තිං.

216. බ්‍යතිහරණවසෙන ලඬිසකං විලඬිසකං, අඤ්ඤමඤ්ඤහත්ථග්ගහණං. තෙනාහ – “හත්ථෙන හත්ථං ගහෙත්වා”ති.

217. ගහෙතුං සමත්ථොති ගණිකාරහත්ථීනීහි උපලාපෙත්වා අරඤ්ඤහත්ථීං වචනවසෙන ගහෙතුං සමත්ථො. අතිපස්සිත්වා අතිට්ඨානවසෙන පස්සිත්වා. එත්ථගෙධාති එතස්මිං අරඤ්ඤ නාගවනෙ පවත්තගෙධා. සුඛායතීති සුඛං අයති පවත්තෙති, “සුඛං හරතී”ති වා පායො. ඩිණ්ඩිමො ආනකො. නිහිතසබ්බවඬිකදොසොති අපගතසබ්බසායෙය්‍යදොසො. අපනීතකසාවොති අපෙනසාරම්භකසාවො.

219. පඤ්චකාමගුණනිස්සිතසීලානන්ති අකුසලානං. ගෙහස්සිතසීලානන්ති වා වට්ඨසන්තිස්සිතසීලානං.

222. එස නයො සබ්බත්ථාති, “මජ්ඣිමො, දහරො”ති ආගතෙසු උපමාවාරෙසු, “ථෙරො”තිආදිනා ආගතෙසු උපමෙය්‍යාවාරෙසුති පඤ්චසු සංකිලෙසපක්ඛියෙසු වාරෙසු එස යථාචුත්තොව නයොති වෙදිතබ්බො. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

දන්තභූමිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. භූමිපසුත්තවණ්ණනා

223. ආසඤ්චෙපි කරිත්වාති, ‘‘ඉමිනාහං බ්‍රහ්මවරියෙන දෙවො වා භවෙය්‍යං දෙවඤ්ඤතරො වා, දුක්ඛතො වා මුච්චෙය්‍යා’’න්ති පත්ථනං කත්වා චෙපි වරන්ති, අභබ්බා ඵලස්ස අධිගමාය තණ්හාය බ්‍රහ්මවරියස්ස විදුසිතත්තාති අධිප්පායො. අනාසඤ්චෙපි කරිත්වාති චුත්තනයෙන පත්ථනං අකත්වා. අභබ්බා ඵලස්ස අධිගමාය අනියමිතභාවතො. පණ්ඩානවසෙන හි පුඤ්ඤඵලං නියතං නාම භොති, තදභාවතො කතං පුඤ්ඤං න ලභතිති අධිප්පායො. තතියපක්ඛෙ උභයට්ඨානෙහි චුත්තං, චතුත්ථපක්ඛො සම්මාවතාරො ඉති චතුකොට්ඨකො පඤ්භො ජාලවසෙන ආභටො, තත්ථ ආසා නාම පත්ථනා, මිච්ඡාගාහස්මිං සති න විපච්චති, සම්මාගාහස්මිං සති විපච්චති, උභයථාපි උභයාපෙක්ඛානාම, යො මිච්ඡත්තධම්මෙ පුරක්ඛත්වා බ්‍රහ්මවරියං වරති, තස්ස යථාධිප්පායඵලං සමිජ්ඣතිති න චත්තබ්බං අයොනියො බ්‍රහ්මවරියස්ස විණ්ණත්තා; යො පන සම්මත්තං පුරක්ඛත්වා බ්‍රහ්මවරියං වරති, තස්ස යථාධිප්පායං බ්‍රහ්මවරියඵලං න සමිජ්ඣතිති න චත්තබ්බං යොනියො බ්‍රහ්මවරියස්ස විණ්ණත්තා. තෙන චුත්තං – ‘‘ආසඤ්චෙපි කරිත්වා අයොනියො බ්‍රහ්මවරියං වරන්ති’’තිආදි. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

භූමිපසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා

230. උපසඬකමිත්වා ඵවමාහංසුති චුත්තං උපසඬකමනකාරණං දස්සෙන්නො, ‘‘තස්ස උපාසකස්ස අභාසුකකාලො අභොසී’’ති ආහ. අවිරාධිතන්ති අවිරජ්ඣනකං. යදි වා තෙ ධම්මා නානත්ථා, යදි වා ඵකත්ථා, යං තත්ථ අවිරජ්ඣනකං, තං තංයෙව පටිභාතුති යොජනා. ඤානමෙවාති අප්පමාණජ්ඣානමෙව, ‘‘චෙතොවිමුත්ති’’ති පන චුත්තත්තා විත්තෙකග්ගතායෙව ඵවං චූච්චතිති උපාසකස්ස අධිප්පායො.

231. යාවතා මජ්ඣන්තිකෙ කාලෙ ඡායා ඵරති, නිවාතෙ පණ්ණානි පතන්ති, ඵත්තාවතා ‘‘රුක්ඛමූල’’න්ති චූච්චතිති ඵවං චුත්තං ඵකරුක්ඛමූලප්පමාණට්ඨානං. කසිණනිමිත්තෙන ඔත්ථරිත්වාති කසිණාරම්මණං ඤානං සමාපජ්ජන්නො තස්මිං කසිණ...පෙ.... විහරතිති චුත්තො. ආභොගො නත්ථි ඤානක්ඛණෙ. කාමං සමාපත්තික්ඛණෙ ආභොගො නත්ථි තතො පන පුබ්බෙ වා සියා සො ආභොගො, තම්පි සන්ධාය මහග්ගතන්ති කෙචි. ඉදානි තාසං චෙතොවිමුත්තිනං සතිපි කෙනචි විසෙසෙන අහෙදෙ විසයාදිතො ලබ්භමානහෙදං දස්සෙතුං, ‘‘ඵත්ථා’’තිආදි චුත්තං. නිමිත්තං න වඩ්ඪති වඩ්ඪෙතබ්බස්ස නිමිත්තස්සෙව අභාවතො. පථවිකසිණාදිනං විය ආකාසභාවනාය උග්ගාඨනං න ඡායති. තානි ඤානානීති බ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානානි. චුද්දසවිධෙන පරිදමනාභාවතො අභිඤ්ඤානං පාදකානි න භොන්ති. නිමිත්තුග්ගාඨස්සෙව අභාවතො අරූපජ්ඣානානං අනධිට්ඨානතාය නිරොධස්ස

පාදකානි න හොන්තීති. කම්මවට්ටහාවෙන කිලෙසවට්ටවිපාකවට්ටානං තිණ්ණං වට්ටානං පච්චයභාවො වට්ටපාදකතා. උපපජ්ජනවසෙනෙව තං තං භවං ඔක්කමති එතෙහීති භවොක්කමනානි. දුතියනයස්ස චුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. උග්ගාටනයස්ස ලබ්භනතො අරුපජ්ඣානොපරි සමතික්කමො හොතීති අයමෙව විසෙසො. එවන්ති යථාචුත්තෙන නිමිත්තාවඤ්ඤානිමිත්තවඤ්ඤාදිප්පකාරෙන. නානත්ථාති නානාසභාවා. එවන්ති අප්පමාණමහග්ගතසද්දවචනීයතාය නානාබ්‍යඤ්ජනා. කාමඤ්ඤෙන්ථ අප්පමාණසමාපත්තිතොපි නිහරිත්වා වක්ඛමානහවුපපත්තිකාරණං දස්සෙතුං සක්කා, අට්ඨකථායං පන කසිණඤ්ඤානතොව නිහරිත්වා යොජනා කතාති තථා චුත්තං. අථ වා මහග්ගතගහණෙනෙන්ථ අප්පමාණාති චුත්තබ්‍රහ්මවිහාරානම්පි සඬගහො වෙදිතබ්බො තස්සා සමඤ්ඤාය උභයෙසම්පි සාධාරණභාවතො.

232. එවං චුත්තොති අසතිපි තථාරූපෙ ආහොගෙ “පරිත්තභාති ඵරිත්වා අධිමුච්චිත්වා විහරති”ති චුත්තො. අප්පමාණං කත්වා කසිණං වඤ්ඤානස්ස කසිණවඤ්ඤානවසෙන බහුලිකාරසම්භවතො සියා ඤානස්ස බලවතරතා, තදභාවෙ ව දුබ්බලතා, ආවිණ්ණවසිතාය පන පච්චනිකධම්මානං සම්මා අපරිසොධනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති පඤ්චභාකාරෙහි ඤානස්ස අප්පගුණතං දස්සෙන්තො, “සුප්පමත්තෙ වා”තිආදිමාහ. ඤානස්ස අප්පානුභාවතාය එව තත්තිමිත්තා පභාපි අප්පතරා අපරිසුද්ධාව හොතීති ආහ – “වණ්ණො...පෙ.... සංකිලිට්ඨො වා”ති. දුතියනයො චුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. තත්ථාපි කසිණස්ස පරිත්තභාවෙන වණ්ණස්ස පරිත්තතා, පරිත්තාරම්මණාය අනුරූපතාය වා නිමිත්තං පභාමණ්ඩලකම්පි පරිත්තමෙව සියාති අධිප්පායො. විපුලපරිකම්මන්ති විපුලභාවෙන පරිකම්මං. සෙසං තතියවතුත්ථනයෙසු වත්තබ්බං පඨමදුතියනයෙසු චුත්තසදිසමෙව.

වණ්ණනානත්තන්ති යදි පිතං යදි ලොහිතං යදි වා ඔදානන්ති සරිරවණ්ණනානත්තං. ආභානානත්තන්ති පරිත්තවිපුලතාවසෙන පභාය නානත්තං. අවචිනානත්තන්ති තෙජොධාතුස්ස දීපාදිවසෙන වෙමත්තතා. අභිනිවිසන්තීති අභිරතිවසෙන නිවිසන්ති නිසිදන්ති තිට්ඨන්ති. තෙනාහ “වසන්ති”ති.

234. ආහන්ති දිබ්බන්තීති ආහාති ආහ “ආභාසම්පන්නා”ති. තදඬගෙනාති වා තස්සා පරිත්තතාය අප්පමාණතාය ව ආභාකාරණං, තං පන අත්ථතො හවුපපත්තිකාරණමෙවාති ආහ – “තස්සා හවුපපත්තියා අඬගෙනා”ති. කායාලසියභාවො තන්දීආදීනං හෙතුභූතා කායස්ස විත්ථායිතතා.

235. පාරම්මොති මහාසාවකසංවත්තනිකා සාවකපාරම්මො පුරෙන්නො. බ්‍රහ්මලොකෙති බ්‍රහ්මත්තභාවෙ, බ්‍රහ්මලොකෙ වා උප්පත්තිං පටිලහි, චුත්තම්පි වෙතං ථෙරගාථාසු. අවොකිණ්ණන්ති අඤ්ඤෙහි අසම්මිස්සන්ති අත්ථො. පුබ්බෙ සඤ්චරිතන්ති අතීතභවෙසු ජාතිවසෙන සඤ්චරණං මම, සඤ්චරිතන්ති තං මමස්සාති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා

236. තස්මාති අත්ථකාමත්තා එවමාහ, න භගවතො වචනං අනාදියන්තො. යෙ පන තදා සත්ථුවචනං න ගණ්හිංසු, තෙ කිඤ්චි අවත්වා තුණ්හිභූතා මඬිකුභූතා අට්ඨංසු, තස්මා උභයෙසම්පි සත්ථරි අගාරවපට්ඨපත්ති නාහොසි.

යෙනපි ජනෙන න දිට්ඨොති යෙන උභයජනෙන අඤ්ඤචිහිතතාය කුඩ්ඬකවාටාදිඅත්තරිකතාය වා න දිට්ඨො. දමනත්ථන්ති තෙහි උපාසකෙහි නිම්මදභාවං ආපාදිතානං තෙසං හික්ඛුනං දමනත්ථං. යපයිංසුති යො ඉමෙසං හික්ඛුනං දෙනි, තස්ස සතං දණ්ඨොති, සහස්සන්ති ච වදන්ති.

237. වග්ගභාවෙනෙව (සාරත්ථ. ටී. මහාවග්ගො 3.464) නානාසද්දො අස්සාති පුට්ඨසද්දො. සමජනොති භණ්ඩනෙ සමජ්ඣාසයො ජනො. බාලලක්ඛණෙ ධීතොපි “අභං බාලො”ති න මඤ්ඤති. හියොයා වාති අත්තනො බාලභාවස්ස අජානනතොපි හියොයා ච භණ්ඩනස්ස උපරි ථොටො විය සඬ්ඝහෙදස්ස අත්තනො කාරණභාවම්පි උප්පජ්ජමානං න මඤ්ඤි නඤ්ඤාසි.

කලහවසෙන පවත්තවාචායෙව ගොවරො එතෙසන්ති වාචාගොවරා හුත්වා. මුඛායාමන්ති විවාදවසෙන මුඛං ආයමෙත්වා භාණිතො. න තං ජානන්තීති තං කලහං න ජානන්ති. කලහං කරොන්තො ච තං න ජානන්තො නාම නත්ථි. යථා පන න ජානන්ති, තං දස්සෙතුං ආහ – “එවං සාදීනවො අය”න්ති. අයං කලහො නාම අත්තනො පරෙසඤ්ච අත්ථජාපනතො අනත්ථුප්පාදනතො දිට්ඨෙව ධම්මෙ සම්පරායෙ ච සාදීනවො, සදොසොති අත්ථො.

උපනස්හන්තීති උපනාහවසෙන අනුබන්ධන්ති. පොරාණොති පුරිමෙහි බුද්ධාදීහි ආචිණ්ණසමාචිණ්ණතාය පුරාතනො.

න ජානන්තීති අනිච්චසඤ්ඤං න පච්චුපට්ඨාපෙන්නි.

තථා පවත්තවෙරානන්ති අට්ඨිජින්නාදිභාවං නිස්සාය උපනායවසෙන චිරකාලං පවත්තවෙරානං.

බාලසභායතාය ඉමෙ හික්ඛු කලහපසුතා, පණ්ඩිතසභායානං පන ඉදං න සියාති පණ්ඩිතසභායස්ස බාලසභායස්ස ච වණ්ණාවණ්ණදීපනත්ථං වුත්තා. සීහබ්බාග්ඝාදිකෙ පාකට්ඨපරිස්සයෙ රාගදොසාදිකෙ පටිච්ඡන්තපරිස්සයෙ ච අභිභවිත්වා.

මාතඬිගො අරඤ්ඤෙ මාතඬිගරඤ්ඤෙති සරලොපෙන සන්ධි. මාතඬිගසද්දෙනෙව හත්ථිභාවස්ස වුත්තත්තා නාගවචනං තස්ස

මහත්තවිභාවනත්ථන්ති ආහ - “නාගොති මහත්තාධිවචනමෙත”න්ති.

මහත්තපරියායොපි හි නාග-සද්දො හොති “එවං නාගස්ස නාගෙන, ඊසාදන්තස්ස හත්ථිනො” තිආදීසු (උදා. 25; මහාව. 467).

238. කිරසද්දො අනුස්සවසුචනත්ථො නිපාතො. තෙන අයමෙත්ථ සුතිපරම්පරාති දස්සෙති. භගවතා හි සො ආදීනවො පගෙව පරිඤ්ඤාතො, න තෙන සත්ථා නිබ්බිණ්ණො හොති; තස්මිං පන අන්තොවස්සෙ කෙවි බුද්ධවෙනෙය්‍යා නාහෙසුං; තෙන අඤ්ඤත්ථ ගමනං තෙසං හික්ඛුනං දමනුපායොති පාලිලෙය්‍යකං උද්දිස්ස ගච්ඡන්තො එකච්ඡාරිං ආයස්මන්තං භගුං, සමග්ගවාසං වසන්තෙ ව අනුරුද්ධත්ථෙරාදිකෙ සම්පහංසෙතුං අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස ව. ඉමං උපක්කිලෙසොවාදං දාතුං තත්ථ ගතො, තස්මා කලහකාරකෙ කිරස්සාති එත්ථාපි කිරසද්දග්ගහණෙ එසෙව නයො. වුත්තනයමෙව ගොසිඨගසාලසුත්තෙ (ම. නි. 1.325 ආදයො).

241. “යථා කථං පනා” ති වුත්තප්‍රච්ඡානං පච්ඡිමභාවතො “අත්ථි පන වොති පච්ඡිමප්‍රච්ඡායා” ති වුත්තං, න පුන “අත්ථි පන වො” ති පවත්තනස්ස ප්‍රච්ඡනස්ස අත්ථිභාවතො. සො පන ලොකුත්තරධම්මො. ථෙරානන්ති අනුරුද්ධත්ථෙරාදීනං නත්ථි. පරිකම්මොභාසං ප්‍රච්ඡන්ති දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණෙ කතාධිකාරත්තා තස්ස උප්පාදනත්ථං පරිකම්මොභාසං ප්‍රච්ඡති. පරිකම්මොභාසන්ති පරිකම්මසමාධිනිබ්බත්තං ඔභාසං, උපචාරජ්ඣානසඤ්ජනිතං ඔභාසන්ති අත්ථො. චතුත්ථජ්ඣානලාභී හි දිබ්බවක්ඛුපරිකම්මත්ථං ඔභාසකසිණං භාවෙන්වා උපචාරො යපිතො සමාධි පරිකම්මසමාධි, තත්ථ ඔභාසො පරිකම්මොභාසොති වුත්තො. තං සන්ධායාහ - “ඔභාසඤ්ඤෙව සඤ්ජානාමාති පරිකම්මොභාසං සඤ්ජානාමා” ති. යත්තකෙ හි යානෙ දිබ්බවක්ඛුනා රූපගතං දට්ඨුකාමො, තත්තකං යානං ඔභාසකසිණං එරිත්වා ධීතො. තං ඔභාසං තත්ථ ව රූපගතං දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණෙන පස්සති, ථෙරා ව තථා පටිපජ්ජිංසු. තෙන වුත්තං - “ඔභාසඤ්ඤෙව සඤ්ජානාම දස්සනඤ්ඤෙව රූපාන”න්ති. යස්මා පන තෙසං රූපගතං පස්සන්තානං පරිකම්මවාරො අතික්කම්, තතො ඔභාසො අන්තරධායි, තස්මිං අන්තරහිතෙ රූපගතම්පි න පඤ්ඤායති. පරිකම්මන්ති හි යථාවුත්තකසිණාරම්මණං උපචාරජ්ඣානං, රූපගතං පස්සන්තානං කසිණොභාසවසෙන රූපගතදස්සනං, කසිණොභාසො ව පරිකම්මවසෙනාති තද්වයම්පි පරිකම්මස්ස අප්පවත්තියා නාහොසි, තයිදං කාරණං ආදිකම්මිකභාවතො ථෙරා න මඤ්ඤිංසු, තස්මා වුත්තං “නප්පට්ඨිජ්ඣාමා” ති.

නිමිත්තං පටිච්ඡික්ඛිතබ්බන්ති කාරණං පච්චක්ඛතො දස්සෙන්වා සුචසුද්ධදිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණෙ ථෙරං පතිට්ඨාපෙතුකාමො සත්ථා වදන්ති. කිං න ආඵලෙස්සන්ති කිං න බ්‍යාමොහෙස්සන්ති, බ්‍යාමොහෙස්සන්ති එවාති අත්ථො. විචිකිච්ඡා උදපාදීති දිබ්බවක්ඛුනො යථාඋපට්ඨිතෙසු රූපගතෙසු අප්‍රබ්බතාය, “ඉදං නු බො රූපගතං කිං, ඉදං නු බො කි”න්ති මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නත්තා විචිකිච්ඡා සංසයො උප්පජ්ජි. සමාධි වචීති විචිකිච්ඡාය උප්පන්නත්තා පරිකම්මසමාධි විගච්ඡි. තතො එව හි පරිකම්මොභාසොපි අන්තරධායි, දිබ්බවක්ඛුනාපි රූපං න පස්සි. න

මනසි කර්මසාමීති මනසිකාරවසෙන මෙ රූපානි උපට්ඨහිංසු, රූපානි පස්සතො විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, තස්මා ඉදානි කිඤ්චි න මනසි කර්මසාමීති තුණ්හි අහොසි තං පන තුණ්හිභාවජ්ජත්තිං සන්ධායාහ “අමනසිකාරො උදපාදි”ති.

තථාභූතස්ස අමනසිකාරස්ස අභාවං ආගම්ම උජ්ජිලං උදපාදි. වීරියං ගාළ්භං පග්ගහිතන්ති ටීනමිද්ධජම්හිතත්තානං වූපසමනත්ථං අවිචාරද්ධවීරියං අහොසි, තෙන චිත්තෙ සමාධිදුසිකා ගෙහස්සිකා බලවජ්ජිති උප්පන්නා. තෙනාහ “උජ්ජිලං උප්පන්න”න්ති. තතොති සිලීලවීරියත්තා. පතමෙය්‍යාති අතිවිය බින්නං භවෙය්‍යා. තං මමාති පත්ථනාඅභිභවතීයමනසිසෙන ජප්පෙතීති අභිජ්ජපා, තණ්හා. නානත්තා නානාසභාවා සඤ්ඤා නානත්තසඤ්ඤා. අතිවිය උපරි කත්වා නිජ්ඣානං පෙක්ඛනං අතිනිජ්ඣාසිතත්තං.

243. පරිකම්මොභාසමෙවාති පරිකම්මසමුට්ඨිතං ඔභාසමෙව. න ච රූපානි පස්සාමීති ඔභාසමනසිකාරපසුතතාය දිබ්බචක්ඛුනා රූපානි න පස්සාමි. විසයරූපමෙවාති තෙන ඵරිත්වා ඨිතට්ඨානෙව දිබ්බචක්ඛුනො විසයභූතං රූපගතමෙව මනසි කරොමි.

කසිණරූපානං වසෙනෙත්ථ ඔභාසස්ස පරිත්තතාති ආහ “පරිත්තට්ඨානෙ ඔභාස”න්ති. පරිත්තතාති රූපානීති කතිපයානි, සා ච නෙසං පරිත්තතා යානවසෙනෙවාති ආහ “පරිත්තකට්ඨානෙ රූපානී”ති. “අප්පමාණඤ්චෙවා”තිආදිනා චුත්තො දුතියවාරො. ඔභාසපරිත්තතං සන්ධාය පරිකම්මසමාධි “පරිත්තො”ති චුත්තො තස්සෙව ඔභාසස්ස අප්පමාණතාය අප්පමාණසමාධිති වචනතො. තස්මිං සමයෙති තස්මිං පරිත්තසමාධිනො උප්පන්නසමයෙ. දිබ්බචක්ඛුසි පරිත්තකං හොති පරිත්තරූපගතදස්සනතො.

245. දුකතිකජ්ඣානසමාධිත්ති චතුක්කනයෙ දුකජ්ඣානසමාධිං, පඤ්චකනයෙ තිකජ්ඣානසමාධිත්ති යොජනා. දුකජ්ඣානසමාධිත්ති චතුක්කනයෙ තතියචතුත්ථවසෙන දුකජ්ඣානසමාධිං, පඤ්චකනයෙ චතුත්ථපඤ්චමවසෙන දුකජ්ඣානසමාධිං. තිකචතුක්කජ්ඣානසමාධිත්ති චතුක්කනයෙ තිකජ්ඣානසමාධිං, පඤ්චකනයෙ චතුක්කජ්ඣානසමාධිත්ති යොජනා.

තිවිධන්ති සප්පිතිකවසෙන තිජ්ජකාරං සමාධිං. තදන්තොගධාති සප්පිතිකාදිසභාවා. කාමං භගවා පුරිමයාමෙ පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණං, පච්ඡිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤාණං නිබ්බත්තෙන්තොපි ඉමානි ඤ්ඤාණානි භාවෙසියෙව. විපස්සනාපාදකානි පන ඤ්ඤාණානි සන්ධාය, “පච්ඡිමයාමෙ”ති චුත්තං, තෙනාහ “භගවතො හී”තිආදි. පඤ්චමජ්ඣානස්සාති පඤ්චමජ්ඣානිකස්ස වසෙන පට්ඨමජ්ඣානිකො මග්ගො නත්ථී. සොති පඤ්චකනයො භගවතො ලොකියො අහොසි. එතන්ති එතං, “සචිතක්කම්පි සචිචාරං සමාධිං භාවෙමි”තිආදිවචනං. ලොකියලොකුත්තරමිස්සකං සන්ධාය චුත්තං, න “ලොකියං වා ලොකුත්තරමෙව වා”ති. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙවාති.

උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා

246. එතෙහීති දුවිත්තිතාදීහි. එතෙන ලක්ඛණසද්දස්ස කරණත්ථතමාහ. තානෙවාති ලක්ඛණාති එව. තස්සාති බාලස්ස. “අයං බාලො”ති නිමියති සඤ්චානියති එතෙහීති බාලනිමිත්තාති. අපදානං වුව්චති විධ්‍යාතං කම්මං. දුවිත්තිතාදීති ව බාලෙ විධ්‍යාතාති, අවධාරණභාවෙ වා, තස්මා බාලස්ස අපදානානීති බාලාපදානාති. අභිජ්ඣාදීහි දුට්ඨං දුස්සිතං චිත්තෙතීති දුවිත්තිතචිත්තී. ලොභාදීහි දුට්ඨං භාසිතං මුසාවාදාදිං භාසතීති දුබ්භාසිතභාසී. තෙසං තෙසංයෙව වසෙන කත්තබ්බතො දුක්කටකම්මං පාණාතිපාතාදිං කරොතීති දුක්කටකම්මකාරී. තෙනාහ “චිත්තයන්තො”තිආදි. තාති උපනිස්සාය ජාතන්ති තජ්ජං. තතො එව තෙසං සාරුජ්ජං අනුරුපන්ති තස්සාරුජ්ජං. තෙනාහ “තජ්ජාතික”න්තිආදි. කච්ඡමානායාති කට්ඨමානාය.

248. යස්මා සත්තානං යථුපවිතාති කම්මාති කතොකාසාති තදුපට්ඨාපිතාති කම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තාති මරණස්ස ආසන්නකාලෙ චිත්තස්ස ආපාථං ආගච්ඡන්තාති, තදා ඔලම්බන්තාති විය අභිභවන්තාති විය අජ්ඣෙක්ඛාත්ථරන්තාති විය උපට්ඨහන්ති, තස්මා චුත්තං – “ඔලම්බනාදිආකාරෙන හි තාති උපට්ඨහන්ති”ති. උපට්ඨානාකාරො එව තදා චිත්තස්ස ගොචරභාවං ගච්ඡතීති ආහ – “තස්මි උපට්ඨානාකාරෙ ආපාථගතෙ”ති.

249. න සක්කාති න වදන්ති එතෙන ද්වෙපි පටිසෙධා පකතිඅත්ථාති අයමත්ථො චුත්තො භොති. න සුකරාති පන ඉමිනා දුක්කරභාවො දීපිතො, දුක්කරඤ්ච තාව උපායෙන සක්කා කාතුන්ති දස්සෙන්තො ආහ – “න සුකරං පනා”තිආදි. තෙනාති විනිවිජ්ඣිත්වා ගමනෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සංවිජ්ඣගෙන. අස්සාති වොරස්ස. ඉතො උත්තරීපිති මජ්ඣන්තිකසමයං සායන්හසමයඤ්ච සත්තිසතෙන.

250. සඬ්ඛම්පි න උපෙතීති ඉමිනා සඬ්ඛාතබ්බමත්තං නත්ථීති දීපිතං භොතීති ආහ – “ගණනාමත්තම්පි න ගච්ඡති”ති. උපනික්ඛෙපනමත්තම්පිති එත්ථාපි එසෙව නයො. කලභාගන්ති කලානං සඬ්ගණනකොට්ඨාසං. තෙනාහ “සතිමං කල”න්තිආදි. ඔලොකිතමත්තම්පිති උපනික්ඛෙපනවසෙන ඔලොකනමත්තකම්පි. තං කම්මකාරණන්ති තං පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණං චතුත්තම්පි පස්සානං වසෙන සම්පරිවත්තෙන්වා කරොන්තියෙව, පාළියං පන එකපස්සවසෙන ආගතා. ගෙහස්සාති මහතො ගෙහස්ස. සබ්බතොති සබ්බාවයවතො. සම්පජ්ජලිතෙ එකජාලීභූතෙ. සුපක්කුටීතායාති සුට්ඨු නිපක්කාය.

විහත්තොති තත්ථ නිබ්බත්තකසත්තානං සාධාරණකම්මුනා විහත්තො විය නිබ්බත්තො. අයොපාකාරෙන පරිතො අත්තො ගහිතොති අයොපාකාරපරියත්තො පරික්ඛිත්තො.

යමකගොළකානි දාරකානං කීළනසුගළා. එවම්පි දුක්ඛොති
යථාචුත්තඋස්සදනිරයවසෙනපි සොත-සාන-ජීවිතා-කාය-මනො-ගොචරතාවසෙනපි
ඉමිනා ආකාරෙන දුක්ඛොති.

251. දන්තෙහි උල්ලෙහිත්වාති උත්තරදන්තෙහි අඤ්ජිත්වා. රසවසෙන
අතිත්තො අස්සාදො රසාදො. තෙනාහ “රසගෙධෙන පරිභුත්තරසො”ති.

252. දුරුපොති විරුපො. දුද්දසොති තෙනෙව විරුපභාවෙන අනිට්ඨදස්සනො.
ලකුණ්ඨකොති රස්සො. පච්චිද්ධිවොති ඛන්ධන්තරං අනුපච්චිද්ධිවො. මහොදරොති
විපුලකුච්ඡි. යෙභුයොහ හි ලකුණ්ඨකා සත්තා රස්සගීවා පුපුලකුච්ඡිකාව භොන්තිති
තථා චුත්තං. කාණො නාම චක්ඛුවිකලොති චුත්තං – “එකක්ඛිකාණො වා
උභයක්ඛිකාණො වා”ති. කුණිති හත්ථවිකලො චුච්චතිති ආහ – “එකහත්ථකුණි වා
උභයහත්ථකුණි වා”ති. වාතාදිනා උපහතකායපක්ඛො ඉධ පක්ඛතොති
අධිජපෙනො, න පක්ඛිතොති ආහ – “පක්ඛතොති පීඨසජ්ජි”ති.
දුක්ඛානුපබන්ධදස්සනත්ථන්ති අපරාපරජානීසු විපාකදුක්ඛස්ස අනුපබන්ධවසෙන
පචත්තිදස්සනත්ථං.

කලීයති බලීයති අජ්ජහීයති සාසනං එතෙනාති කලී, ජුතපරාජයො. සො එව
ගහසදිසතාය “කලීග්ගහො”ති චුත්තො. අධිබන්ධන්ති කුටුම්භස්ස අධිචුත්ථස්ස
මූලභූතස්ස අත්තනො බන්ධිතබ්බතං. තෙනාහ “අත්තනාපි බන්ධං
නිගච්ඡෙය්‍යා”ති. බාලභූමියා බාලභාවස්ස මත්ථකජ්ජන්ති නිරයගාමිකම්මකාරිතාති
“නිරයෙ නිබ්බන්තති”ච්චෙව චුත්තං. තග්ගහණෙනෙව පන තනො
මුදුමුදුතරාදිකම්මවසෙන සෙසාපායෙසු අපරාපරනිබ්බන්තාදිබාලභූමි විභාවිතා
හොතිති.

253. චුත්තානුසාරෙනාති “බාලො අය”න්තිආදිනා චුත්තස්ස අත්ථවචනස්ස
“පණ්ඩිතො අය”න්ති එතෙහි ලක්ඛියතීතිආදිනා අනුසාරෙන. මනොසුවරිතාදීනං
වසෙනාති වින්තෙත්තො අනභිජ්ඣා-අබ්‍යාපාද-සම්මාදස්සනං සුවිත්තිතමෙව
වින්තෙතිතිආදිනා මනොසුවරිතානං තිණ්ණං සුවරිතානං වසෙන යොජෙතබ්බාති.

චක්කරතනවණ්ණනා

256. උපොසථං (දී. නි. වී. 2.243) චුච්චති අට්ඨඨිගසමන්තාගතං සබ්බදිවසෙසු
ගහට්ඨෙහි රක්ඛිතබ්බසීලං, සමාදානවසෙන තං එතස්ස අත්ථීති උපොසථීකො,
තස්ස. තෙනාහ “සමාදින්නඋපොසථඨිගස්සා”ති. තදාති තස්මිං කාලෙ, යස්මිං පන
කාලෙ චක්කවත්තිභාවසංචත්තනිය-දාන-සීලාදි-පුඤ්ඤසම්භාරසමුදාගමසම්පන්නො
පූරිතචක්කවත්තිවත්තො කාදීපදෙසවිසෙසපච්චාජානියා චෙව
කුලරූපභොගාධිපතෙය්‍යාදිගුණවිසෙසසම්පත්තියා ච තදනුරූපෙ අත්තභාවෙ ඨිතො
හොති, තස්මිං කාලෙ. තාදිසෙ හි කාලෙ චක්කවත්තිභාවි පූරිසුත්තමො
යථාචුත්තගුණසමන්තාගතො රාජා බත්තියො භුත්වා මුද්ධාවසිත්තො විසුද්ධසීලො
අනුපොසථං සතසහස්සවිස්සජ්ජනාදිනා සම්මාපටිපත්තිං පටිපජ්ජති, න යදා

වක්කරතනං උප්පජ්ජති, තදා එව. තෙනාහ – “පාතො...පෙ.... ධම්මතා”ති. (තත්ථ දමො ඉන්ද්‍රියසංවරො, සංයමො සීලසංවරො.)

චුත්තජපකාරපුඤ්ඤකම්මපච්චයන්ති

වක්කවත්තිභාවාචහදානදමසංයමාදිපුඤ්ඤකම්මහෙතුකං. නීලමණිසඬ්ඝාටසදිසන්ති ඉන්ද්‍රියලමණිසඤ්චයසමානං. දිබ්බානුභාවයුත්තත්තාති දස්සනීයතා මනුඤ්ඤසොසතා ආකාසගාමිතා ඔභාසවිස්සජ්ජනා අප්පට්ඨානතා රඤ්ඤො ඉච්ඡිතත්ථනිජ්ජත්තිකාරණතාති එවමාදිහි දිබ්බසදිසෙහි ආනුභාවෙහි සමන්තාගතත්තා. සබ්බෙහි ආකාරෙහීති සබ්බෙහි සුන්දරෙහි ආකාරෙහි. පරිපූරන්ති පරිපුණ්ණං. සා වස්ස පාරිපූරි ඉදානෙව විත්ථාරියති.

පනාළිති ඡිද්දං. සුද්ධසිනිද්ධදන්තපන්තියා නිබ්බිවරායාති අධිජ්ජායො. නාහිපනාළි පරික්ඛෙපපට්ටෙසුති නාහිපරික්ඛෙපපට්ටෙ වෙව නාහියා පනාළිපරික්ඛෙපපට්ටෙ ව. සුවිහත්තාචාති අඤ්ඤමඤ්ඤං අසංකිණ්ණත්තා සුට්ඨු විහත්තා. පරිච්ඡේදලෙඛන්තරෙසු මණිකා සුවිහත්තා හුත්වා පඤ්ඤායන්තීති වදන්ති.

පරිච්ඡේදලෙඛාදීනීති ආදි-සද්දෙන මාලාකම්මාදිං සඬ්ගණ්භාති. සුරත්තාතිආදිසු සුරත්තග්ගහණෙන මහානාමවණ්ණතං පටික්ඛිපති, සුද්ධග්ගහණෙන සංකිලිට්ඨතං, සිනිද්ධග්ගහණෙන ලුඛතං. කාමං තස්ස වක්කරතනස්ස නෙමීමණ්ඩලං අසන්ධිකංව නිබ්බත්තං, සබ්බත්ථකමෙව පන කෙවලං පවාලවණ්ණොව න සොහනීති පකතිවක්කස්ස සන්ධියුත්තෙසු යානෙසු රත්තජම්බුනදපරික්ඛතං අහොසි, තං සන්ධාය චුත්තං “සන්ධිසු පනස්සා”තිආදි.

නෙමීමණ්ඩලපිට්ඨියන්ති නෙමීමණ්ඩලස්ස පිට්ඨිපදෙසෙ. දසන්තං දසන්තං අරානමන්තරෙති දසන්තං දසන්තං අරානං අන්තරසමීපෙ පදෙසෙ. ඡිද්දමණ්ඩලවිත්තොති මණ්ඩලසණ්ඨානඡිද්දවිවිත්තො. සුකුසලසමන්තාහතස්සාති සුට්ඨු කුසලෙන සිජ්ජිනා පහතස්ස, වාදිතස්සාති අත්ථො. වග්ගුති මනොරමො රජනීයොති සුණන්තානං රාගුප්පාදකො. කමනීයොති කන්තො. සමොසරිතකුසුමදාමාති ඔලම්බිතසුගන්ධකුසුමදාමා. නෙමිපරික්ඛෙපස්සාති නෙමිපරියන්තපරික්ඛෙපස්ස. නාහිපනාළියා ද්විත්තං පස්සානං වසෙන “ද්විත්තමපි නාහිපනාළිත”න්ති චුත්තං. එකා එව හි සා පනාළි. යෙහීති යෙහි ද්විහි සිහමුබෙහි. පුන යෙහීති මුත්තාකලාපෙහි.

ඔධාපයමානන්ති සොතුං අවහිතාති කුරුමානං. වන්දො පුරතො, වක්කරතනං පච්ඡාති එවං පුබ්බාපරියෙන පුබ්බාපරභාගෙන.

අන්තෙ පුරස්සාති අනුරාධපුරෙ රඤ්ඤො අන්තෙපුරස්ස උත්තරසිහපඤ්ජරආසන්නෙ තදා රඤ්ඤො පාසාදෙ තාදිසස්ස උත්තරදිසාය සිහපඤ්ජරස්ස ලබ්භමානත්තා චුත්තං. සුබෙන සක්කාති කිඤ්චි අනාරුහිත්වා

සරිරඤ්ච අනුල්ලඬිසිත්වා යථායීතෙනෙව හත්ථෙන පුජ්ඵමුට්ඨියො බිසිත්වා සුබෙන සක්කා හොති පුජෙතුං.

නානාවිරාගරතනප්පභාසමුජ්ජලන්ති

නානාවිධවිත්තවණ්ණරතනොභාසපහස්සරං. ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙති. ආගන්ත්වා යිතට්ඨානතො උපරි ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙ.

සන්තිවෙසක්ඛමොති ඛන්ධවාරසන්තිවෙසයොගො. සුලභාභාරූපකරණොති සුබෙනෙව ලද්ධබ්බධඤ්ඤගොරසදාරුතිණාදිභොජනසාධනො. පරවක්කන්ති පරස්ස රඤ්ඤො සෙනා, ආණා වා.

ආගතනන්දනොති ආගතො හුත්වා නන්දිජනනො. ආගතං වා ආගමනං, තෙන නන්දන්ති ආගතනන්දනො. ගමනෙන සොවෙතීති ගමනසොවනො. උපකප්පෙථාති උපරූපරි කප්පෙථ සංවිදහථ, උපනෙථාති අත්ථො. උපපරික්ඛිත්වාති හෙතුතොපි සභාවතොපි ඵලතොපි දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකආදීනවතොපි වීමංසිත්වා.

විභාවෙන්ති පඤ්ඤාය අත්ථං විභූතං කරොන්තිති විභාවිනො, පඤ්ඤවන්තො. අනුයන්තාති අනුවත්තකා. ඔගච්ඡමානන්ති ඔසිදන්තං. යොජනමත්තන්ති විත්ථාරතො යොජනමත්තං පදෙසං. ගම්භිරභාවෙන පන යථා භූමි දිස්සති, එවං ඔගච්ඡති. තෙනාහ “මභාසමුද්දනල”න්තිආදි. අන්තෙ වක්කරතනං උදකෙන සෙනාය අනජ්ඣකාත්ථරණත්ථං.

257. පුරත්ථිමො සමුද්දො පරියන්තො අස්සාති පුරත්ථිමසමුද්දපරියන්තො, පුරත්ථිමසමුද්දං පරියන්තං කත්වා. වාතුරන්තායාති වාතුසමුද්දන්තාය පුබ්බවිදෙහාදිවතුකොට්ඨාසන්තාය.

හත්ථිරතනවණ්ණනා

258. හරිවන්දනාදීනීති ආදි-සද්දෙන වතුජ්ජාතියගන්ධාදිං සඬගණ්හාති. ආගමනං වින්තෙථාති වදන්ති වක්කවත්තිවත්තස්ස පූරිතතාය පරිවිතත්තා. භූමිචුසනකෙහි වාලධි, වරඬගං හත්ථොති ඉමෙහි ව තීහි, වතුහි පාදෙහි වාති සත්තහි අවයවෙහි යිතත්තා සත්තපතිට්ඨො. ඉතරෙසං අමච්චාදීනං වින්තයන්තානං න ආගච්ඡති. අපනෙත්වාති අත්තතො ආනුභාවෙන අපනෙත්වා. ගන්ධමෙව හි තස්ස ඉතරෙ හත්ථිනො න සහන්ති.

අස්සරතනවණ්ණනා

සින්ධවකුලකොති සින්ධවස්සාජාතීයකුලකො.

මණිරතනවණ්ණනා

සකටනාභිසමප්පමාණන්ති පරිණාහතො මහාසකටස්ස නාභියා සමප්පමාණං.
උභොසු අන්තෙසුති හෙට්ඨා උපරි වාති ද්විසු අන්තෙසු. කණ්ණිකපරියන්තතොති
ද්වින්තං කඤ්චනපද්මානං කණ්ණිකාය පරියන්තතො. මුත්තාජාලකෙ යපෙත්වාති
සුවිසුද්ධෙ මුත්තාමයෙ ජාලකෙ පතිට්ඨපෙත්වා.

ඉත්ථීරතනවණ්ණනා

“ඉත්ථීරතනං පාතුභවති”ති වත්වා අස්ස පාතුභවනාකාරං දස්සෙතුං,
“මද්දරාජකුලතො වා”තිආදි වුත්තං. මද්දරට්ඨං කිර අභිරුපානං ඉත්ථීනං
උප්පත්තිට්ඨානං. සණ්ඨානපාරිපුරියාති හත්ථපාදාදිසරීරාවයවානං සුසණ්ඨිතතාය.
අවයවපාරිපුරියා හි සමුදායපාරිපුරිසිද්ධි. රූපන්ති සරීරං. දස්සනීයාති සුරූපභාවෙන
පස්සිතබ්බයුත්තා. සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙති යොනිසො චිත්තෙන්තානං
කම්මඵලසද්ධාය වසෙන. පසාදාවහත්තාති කාරණවචනෙන යථා පාසාදිකතාය
වණ්ණපොක්ඛරතාසිද්ධි වුත්තා, එවං දස්සනීයතාය පාසාදිකතාසිද්ධි, අභිරුපතාය ව
දස්සනීයතාසිද්ධි වත්තබ්බාති නයං දස්සෙති. පටිලොමතො වා වණ්ණපොක්ඛරතාය
පාසාදිකතාසිද්ධි, පාසාදිකතාය දස්සනීයතාසිද්ධි, දස්සනීයතාය අභිරුපතාසිද්ධි
යොජෙතබ්බා. එවං සරීරසම්පත්තිවසෙන අභිරුපතාදිකෙ දස්සෙත්වා ඉදානි සරීරෙ
දොසාභාවවසෙනපි තෙ දස්සෙතුං, “අභිරුපා වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා
පමාණයුත්තා, එවං ආරොහපරිණාහයොගතො ව පාසාදිකා නාතිදීඝතාදයො. එවං
මනුස්සානං දිබ්බරූපතාසම්පත්තිපිති “අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණ”න්ති වුත්තං.
කායවිපත්තියාති සරීරදොසස්ස. අභාවොති අවචන්තමෙව දුරිභාවො.

සතචිතතස්සාති සතක්ඛත්තුං විහතස්ස. සතචිතතස්සාති ව ඉදං
කප්පාසපිච්චවසෙන වුත්තං, තුලපිච්චනො පන විහතනමෙව නත්ථී.
කුඬිකුමතගරතුරුක්ඛයවනපුප්ඵානි වතුප්ඵානි. තමාලතගරතුරුක්ඛයවනපුප්ඵානීති
අපරෙ.

අග්ගිද්ධිසා වියාති ආසනගතෙන අග්ගිනා ද්ධිසා විය. පයමමෙවාති
අඤ්ඤකිච්චතො පයමමෙව, දස්සනසමකාලමෙවාති අත්ථො. තං තං අත්තනා
රඤ්ඤො කාතබ්බකිච්චං කිං කරොමීති පුච්ඡිතබ්බතාය කිං කරණන්ති
පටිස්සාවෙතීති කිඬිකාරපටිස්සාවිතී.

මාතුගාමො නාම යෙහුයොන සයජාතිකො, ඉත්ථීරතනස්ස පන තං නත්ථීති
දස්සෙතුං, “ස්වාස්සා”තිආදි වුත්තං. ගුණාති රූපගුණා වෙව ආචාරගුණා ව.
පුරිමකම්මානුභාවෙනාති තස්සා පුරිමකම්මානුභාවෙන. ඉත්ථීරතනස්ස
තබ්භාවසංවත්තනියපුරිමකම්මස්ස ආනුභාවෙන, වක්කවත්තීනොපි
පරිවාරසංවත්තනියං පුඤ්ඤකම්මං තාදිසස්ස ඵලවිසෙසස්ස උපනිස්සයො
හොතියෙව. තෙනාහ “වක්කවත්තීනො පුඤ්ඤං උපනිස්සයා”ති. එතෙන
සෙසරතනෙසුපි තෙසං විසෙසානං තදුපනිස්සයතා විභාවිතා එවාති දට්ඨබ්බං. පුබ්බෙ

එකදෙසවසෙන ලබ්‍හමානපාරිපූරි රඤ්ඤො චක්කවත්තිභාවුපගමනතො පටියාය සබ්බාකාරපාරිපූරා ඡාතා.

ගහපතිරතනවණ්ණනා

පකතියාවාති සභාවෙනෙව, චක්කරතනපාතුභාවතො පුබ්බෙපි.

පරිණායකරතනවණ්ණනා

නිස්සායාති උපනිස්සාය.

260. කටග්ගහො වුව්චති ජයග්ගහො සකානං පණානං කටභාවෙන අත්ථසිද්ධිවසෙන සඬගණ්හනන්ති කත්වා. තෙනාහ “ජයග්ගහෙනා”ති. එකප්පහාරෙනෙවාති එකප්පයොගෙනෙව සතසහස්සාති අධිගච්ඡෙය්‍යාති යොජනා. සෙසං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤායාමෙව.

බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. දෙවදුතසුත්තවණ්ණනා

261. ද්වෙ අගාරාතිආදීති ආදි-සද්දෙන “සද්චාරා...පෙ.... අනුවචරන්තෙපි”ති එතමත්ථං සඬගණ්හාති. එත්තකමෙව හි අස්සපුරසුත්තෙ (ම. නි. 1.432; ම. නි. අට්ඨ. 1.432) විත්ථාරිතං වෙදිතබ්බං. “දිබ්බෙන චක්ඛුනා”තිආදි පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.397) තථා විත්ථාරිතමපි සුත්තසංවණ්ණනා හොතීති කත්වා, “අස්සපුරසුත්තෙ විත්ථාරිතමෙවා”ති වුත්තං.

262. නිරයතො පටියාය දෙසනං දෙවලොකෙන ඔසාපෙතීති සංකිලෙසධම්මෙහි සංවෙජෙත්වා වොදානධම්මෙහි නිට්ඨාපෙත්තො. දුතියං පන වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බං, තදිදං වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයවිසිට්ඨන්ති දට්ඨබ්බං. ඉදානි සඬබ්භිත්වා වුත්තමත්ථං විවරිතුං, “සවෙ”තිආදි වුත්තං. සොති භගවා.

එකච්චෙ ථෙරාති (කථා. අනුට්. 866-868; අ. නි. ටී. 2.3.36) අත්ඨකාදිකෙ, විඤ්ඤාණවාදිතො ච සන්ධාය වදන්ති. නෙරයිකෙ නිරයෙ පාලෙන්ති තතො නිග්ගන්තුමප්පදානවසෙන රක්ඛන්තීති නිරයපාලා. නෙරයිකානං නරකදුක්ඛෙන පරියොනද්ධාය අලං සමත්ථාති වා නිරයපාලා. තන්ති “නත්ථි නිරයපාලා”තිවචනං. පටිසෙධිකමෙවාති “අත්ථි නිරයෙ නිරයපාලා, අත්ථි ච කාරණිකා”තිආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ (කථා. 866) පටිසෙධිකමෙව. යදි නිරයපාලා නාම න සිද්ධං, කම්මකාරණාපි න භවෙය්‍ය. සති හි කාරණිකෙ කම්මකාරණාය භවිතබ්බන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ “යථා හී”තිආදි. එත්ථාහ – “කිං පනෙතෙ නිරයපාලා නෙරයිකා, උදාහු අනෙරයිකා”ති. කිඤ්ඤෙත්ථ – යදි තාව නෙරයිකා, ඉමෙ නිරයසංවත්තනියෙන කම්මුනා නිබ්බත්තාති සයම්පි නිරයදුක්ඛං අනුභවෙය්‍යං, තථා

සති අඤ්ඤාසං නෙරයිකානං යාතනාය අසමත්ථා සිද්ධං, “ඉමෙ නෙරයිකා, ඉමෙ නිරයපාලා”ති වචන්ථානඤ්ච න සියා, යෙ ච යෙ යාතෙත්ති, තෙහි සමානරූපබලප්පමාණෙහි ඉතරෙසං භයසන්තාසා න සිද්ධං. අථ අනෙරයිකා, නෙසං තත්ථ කථං සම්භවොති වුව්වතෙ – අනෙරයිකා නිරයපාලා අනිරයගතිසංවත්තනියකම්මනිබ්බත්තිනො. නිරයුපපත්තිසංවත්තනියකම්මනො හි අඤ්ඤානෙව කම්මුතා තෙ නිබ්බත්තන්ති රක්ඛසජාතිකත්තා. තථා හි වදන්ති සබ්බත්ථිවාදිනො –

“කොධනා කුරුරකම්මන්තා, පාපාහිරුචිනො සදා;
දුක්ඛිතෙසු ච නන්දන්ති, ජායන්ති යමරක්ඛසා”ති. (කථා. අනුට්. 866-868;
අ. නි. ටී. 2.3.36);

තත්ථ යදෙකෙ වදන්ති “යාතනාදුක්ඛං පටිසංවෙදෙය්‍යං, අථ චා අඤ්ඤාමඤ්ඤං යාතෙය්‍ය”න්තිආදි, තයිදං අසාරං නිරයපාලානං නෙරයිකභාවස්සෙව අභාවතො. යදිපි අනෙරයිකා නිරයපාලා, අයොමයාය පන ආදිත්තාය සම්පජ්ජලිතාය සජොතිභූතාය නිරයභූමියා පරික්කමමානා කථං දාහදුක්ඛං නානුභවන්තීති? කම්මානුභාවතො. යථා හි ඉද්ධිමන්තො වෙතොවසිජ්ජත්තා මහාමොග්ගල්ලානාදයො නෙරයිකෙ අනුකම්පන්තා ඉද්ධිබලෙන නිරයභූමිං උපගතා දාහදුක්ඛෙන න බාධියන්ති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

ඉද්ධිවිසයස්ස අවින්තෙය්‍යභාවතොති වෙ? ඉදමිපි තංසමානං කම්මවිපාකස්ස අවින්තෙය්‍යභාවතො. තථාරූපෙන හි කම්මුතා තෙ නිබ්බත්තා. යථා නිරයදුක්ඛෙන අබාධිතා එව හුත්වා නෙරයිකෙ යාතෙත්ති, න වෙන්තකෙන බාහිරවිසයාභාවො යුජ්ජති ඉට්ඨානිට්ඨතාය පච්චෙකං ද්වාරපුරිසෙසු විභත්තසභාවත්තා. තථා හි එකච්චස්ස ද්වාරස්ස පුරිසස්ස ච ඉට්ඨං එකච්චස්ස අනිට්ඨං, එකච්චස්ස ච අනිට්ඨං එකච්චස්ස ඉට්ඨං භොති. එවඤ්ච කත්වා යදෙකෙ වදන්ති – “නත්ථි කම්මවසෙන තෙජසා පරුපතාපන”න්තිආදි, තදපාහතං භොති. යං පන වදන්ති – “අනෙරයිකානං නෙසං කථං තත්ථ සම්භවො”ති නිරයෙ නෙරයිකානං යාතනාසබ්භාවතො. නෙරයිකසත්තයාතනායොග්‍යඤ්ඤි අත්තභාවං නිබ්බත්තෙන්තං කම්මං තාදිසනිකන්තිවිනාමිතං නිරයට්ඨානෙයෙව නිබ්බත්තෙති. තෙ ච නෙරයිකෙහි අධිකතරබලාරොහපරිණාහා අතිවිය භයානකදස්සනා කුරුරතරපයොගා ච භොන්ති. එතෙනෙව තත්ථ නෙරයිකානං විබාධකකාකසුනබාදිනම්පි නිබ්බත්ති සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං.

කථං අඤ්ඤාගතිකෙහි අඤ්ඤාගතිකබාධනන්ති ච න වත්තබ්බං අඤ්ඤත්ථාපි තථා දස්සනතො. යං පනෙකෙ වදන්ති – “අසත්තසභාවා එව නිරයපාලා නිරයසුනබාදයො චා”ති තම්පි තෙසං මතිමත්තං අඤ්ඤත්ථ තථා අදස්සනතො. න හි කාචි අත්ථි තාදිසි ධම්මජ්ජවත්ති, යා අසත්තසභාවා, සම්පතිසත්තෙහි අජ්ජයොජිතා ච සත්තකිච්චං සාධෙත්ති දිට්ඨපුබ්බා. පෙතානං පානීයනිවාරකානං දණ්ඩාදිහත්ථපුරිසානම්පි සබ්භාවෙ, අසත්තභාවෙ ච විසෙසකාරණං නත්ථි.

සුපිනොපසානොපි අත්ථී, කිච්චසමත්ථතා පන අප්පමාණං දස්සනාදිමත්තෙනපි තදත්ථසිද්ධිතො. තථා හි සුපිනෙ ආහාරුපභොගාදිනා න අත්ථසිද්ධි, ඉද්ධිනිම්මානරූපං පනෙත්ථ ලද්ධපරිහාරං ඉද්ධිවිසයස්ස අවිත්තෙය්‍යභාවතො. ඉධාපි කම්මවිපාකස්ස අවිත්තෙය්‍යභාවතොති වෙ? තං න, අසිද්ධත්තා. නෙරයිකානං කම්මවිපාකතො නිරයපාලාති අසිද්ධමෙතං, චුත්තනයෙන පන පාළිතො ව තෙසං සත්තභාවො එව සිද්ධොති. සක්කා හි වත්තුං, “සත්තසඬ්ඛානා නිරයපාලසඤ්ඤිතා ධම්මජ්ජවත්ති සාහිසන්ධිකපරුපසාති අත්ථී කිච්චසඬ්ඛාවතො ඔජාහාරාදිරක්ඛසසත්තති වියා”ති. අහිසන්ධිපුබ්බකතා වෙත්ථ න සක්කා පටික්ඛිපිතුං තථා තථා අහිසන්ධියා යාතනතො, තතො එව න සඬ්ඝාතපබ්බතාදීහි අනෙකන්තිකතා. යෙ පන වදන්ති – “භූතවිසෙසා එව එතෙ වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසවත්තො භෙරවාකාරා ‘නරකපාලා’ති සමඤ්ඤං ලහන්ති”ති. තදසිද්ධං උජුකමෙව පාළියං, – “අත්ථී නිරයෙසු නිරයපාලා”ති (කථා. 866) වාදස්ස පතිට්ඨාපිතත්තා.

අපිව යථා අරියවිනයෙ නරකපාලානං භූතමත්තතා අසිද්ධා, තථා පඤ්ඤත්තිමත්තවාදිනොපි තෙසං භූතමත්තතා අසිද්ධාව සබ්බසො රූපධම්මානං අත්ථී භාවස්සෙව අප්පට්ඨානනතො. න හි තස්ස භූතානි නාම පරමත්ථතො සන්ති. යදි පරමත්ථං ගහෙත්වා වොහරති, අථ කස්මා වක්ඛුරූපාදීනි පටික්ඛිපතිති? තිට්ඨතෙසා අනවට්ඨිතතක්කානං අප්පහීනසම්මොහවිපල්ලාසානං වාදවිමංසා, එවං, “අත්ථෙව නිරයෙ නිරයපාලා”ති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. සති ව තෙසං සබ්භාවෙ, අසතිපි බාහිරෙ විසයෙ නරකෙ විය දෙසාදිනියමො භොතීති වාදො න සිජ්ඣති, සති එව පන බාහිරෙ විසයෙ දෙසාදිනියමොති දට්ඨබ්බං.

දෙවදුතසරාපනවසෙන සත්තෙ යථුපවිතෙ පුඤ්ඤකම්මෙ යමෙති නියමෙතීති යමො, තස්ස යමස්ස වෙමානිකපෙතානං රාජභාවතො රඤ්ඤො. තෙනාහ – “යමරාජා නාම වෙමානිකපෙතරාජා”ති. කම්මවිපාකන්ති අකුසලකම්මවිපාකං. වෙමානිකපෙතාති කණ්හසුක්කවසෙන මිස්සකකම්මං කත්වා විනිපාතිකදෙවතා විය සුක්කෙන කම්මුනා පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. තථා හි තෙ මග්ගඵලභාගිනොපි භොන්ති, පවත්තියං පන කම්මානුරූපං කදාපි පුඤ්ඤඵලං, කදාපි අපුඤ්ඤඵලං පච්චනුභවන්ති. යෙසං පන අරියමග්ගො උජ්ජජ්ජති, තෙසං මග්ගාධිගමතො පට්ඨාය පුඤ්ඤඵලමෙව උජ්ජජ්ජතිති දට්ඨබ්බං. අපුඤ්ඤඵලං පුබ්බෙ විය කටුකං න භොති. මනුස්සත්තභාවෙ ධීතානං මුදුකමෙව භොතීති අපරෙ. ධම්මිකො රාජාති එත්ථ තස්ස ධම්මිකභාවො ධම්මදෙවපුත්තස්ස විය උජ්ජත්තිනියමිතධම්මවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. ද්වාරෙසුති අවිච්ඡින්නනරකස්ස වතුසු ද්වාරෙසු.

ජාතිධම්මොති කම්මකිලෙසවසෙන ජාතිපකතිකො. තෙනාහ “ජාතිසභාවො”ති. සභාවො ව නාම තෙජොධාතුයා උණ්හතා විය න කදාපිපි විගච්ඡතිති ආහ “අපරිමුත්තො ජාතියා”තිආදි.

263. ඉදානි ජාතියා දෙවදුතභාවං නිද්ධාරෙන්වා දස්සෙතුං,
 “දහරකුමාරො”තිආදි චුත්තං. අත්ථනො එවං වදති නාමාති වාචාය අවදන්තොපි
 අත්ථාපත්තිනො එවං වදන්තො විය හොති විඤ්ඤානන්ති අත්ථො. එවං තුම්භාකම්පි
 ජාති ආගම්ස්සති එවං සංකිලිට්ඨපෙගුච්ඡඅසමත්ථදහරාවත්ථා ජාති තුම්භාකං
 ආගම්ස්සති. කාමඤ්චායං ආගතා එව, සා පන අතීතානාගතාය උපරිපි ආගමනාය
 පයොගො ඉච්ඡිතබ්බො, අනාගතාය න ඉච්ඡිතබ්බොති ආහ “ජාති ආගම්ස්සති”ති.
 තෙනෙවාහ – “ඉති තස්සා...පෙ.... කරොථා”ති. තෙනාති තෙන කාරණෙන
 විඤ්ඤානං වෙදවත්ථුභාවෙනාති අත්ථො.

ඌරුබලන්ති ඌරුබලී. තෙන දුරෙපි ගමනාගමනලඬිසනාදිසමත්ථතං දස්සෙති,
 බාහුබලන්ති පන ඉමිනා හත්ථෙහි කාතබ්බකිච්චසමත්ථතං, ජවග්ගහණෙන
 වෙගස්ස පවත්තිසමත්ථතං. අත්තරහිතා නට්ඨා. සෙසං පඨමදෙවදුතෙ
 චුත්තනයමෙව.

විවිධං දුක්ඛං ආදහනීති බ්‍යාධි, විසෙසෙන වා ආධියති එතෙනාති බ්‍යාධි, තෙන
 බ්‍යාධිනා. අභිභතොති බාධිතො, උපද්ද්වතොති අත්ථො.

265. කාරණා නාම “හත්ථච්ඡෙදාදිහෙදා අධිකපිළා කරියති එතායා”ති කත්ථා
 යාතනා, සා එව කාරණිකෙහි කාතබ්බට්ඨොන කම්මන්ති කම්මකාරණා
 යාතනාකම්මන්ති අත්ථො.

266. බහුං පාපං කතන්ති බහුසො පාපං කතං. තෙන පාපස්ස බහුලීකරණමාහ.
 බහුති වා මහන්තං. මහත්ථොපි හි බහුසද්දො දිස්සති, “බහු වත කතං
 අස්සා”තිආදීසු, ගරුකන්ති චුත්තං හොති. සොති ගරුකං බහුලං වා පාපං කත්ථා
 ධීතො නිරයෙ නිබ්බත්තතියෙව, න යමපුරිසෙහි යමස්ස සන්තිකං නීයති.
 පරිත්තන්ති පමාණපරිත්තතාය කාලපරිත්තතාය ව පරිත්තං, පුරිමස්මිං පක්ඛෙ
 අගරුන්ති අත්ථො, දුතියස්මිං අබහුලන්ති. යථාචුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං,
 “යථා හී”තිආදි චුත්තං. කත්තබ්බමෙවාති දණ්ඩමෙව. අනුවිජ්ජිත්වා විමංසිත්වා.
 විනිච්ඡයට්ඨානන්ති අට්ටකරණට්ඨානං. පරිත්තපාපකම්මාති දුබ්බලපාපකම්මා. තෙ
 හි පාපකම්මස්ස දුබ්බලභාවතො කතුපචිතස්ස ව ඔකාසාරහකුසලකම්මස්ස
 බලවභාවතො අත්තතො ධම්මතායපි සරන්ති.

ආකාසවෙතියන්ති ගිරිසිබරෙ විවට්ඨගණෙ කතවෙතියං. අග්ගිජාලසද්දන්ති
 “පටපටා”ති පවත්තමානං අග්ගිජාලාය සද්දං සුත්වා, “මයා තදා ආකාසවෙතියෙ
 පුජිතරත්තපටා වියා”ති අත්තතො පුජිතපටං අනුස්සරි. පඤ්චහිපි න සරතීති බලවතා
 පාපකම්මෙත බ්‍යාමොහිතො පඤ්ච සඤ්ඤාණානි න ගණ්හාති. තුණ්හී හොති
 කම්මාරහො අයන්ති තත්ථ පතීකාරං අපස්සන්තො.

267. අවිච්ඡිකානිරයො උබ්බෙධෙනපි යොජනසතමෙවාති වදන්ති.
 නවනවයොජනිකා හොති පුපුලතො. මහානිරයස්ස මහන්තත්තා තථාපි හිත්තිසතං

යොජනසහස්සං හොතිති උස්සදස්ස සබ්බස්ස පරික්ඛෙපතො “දසයොජනසහස්සං හොති”ති වුත්තං.

268. ක්කායනීති පටිපාකතිකං හොති. තාදිසමෙවාති පුරිමසදිසත්තා “උබ්භතං සදිසමෙව හොති”ති එවං වුත්තං. බහුසම්පත්තොති වා බහුට්ඨානං අතික්කමිත්වා පුරත්ථිමද්වාරං සම්පත්තො හොති.

ජන්තං ජාලානන්ති චතුහි දිසාහි හෙට්ඨා උපරි ව උබ්භතානං ජන්තං ජාලානං. සත්තානං නිරන්තරතා නිරයසංවත්තනියකම්මකතානඤ්ච බහුභාවතො ජාලානං තාව සත්තානඤ්ච නිරන්තරත්තා අවිච්චි හොතු; දුක්ඛස්ස පන කථං නිරන්තරතාති තං දස්සෙන්නො, “කායද්වාරො...පෙ.... එකං දුක්ඛසහගත”න්තිආදිමාහ. තත්ථ ආවජ්ජනං සම්පට්ච්ඡනං සන්තීරණං වොට්ඨබ්බතං ද්වෙ තදාරම්මණචිත්තානීති ජ උපෙක්ඛාසහගතාති. එවං සන්තෙජිති යදිපි තත්ථ උපෙක්ඛාසහගතචිත්තානිපි පචත්තන්ති උපෙක්ඛාවෙදනාපි ලද්ධාවසරා; දුක්ඛවෙදනා පන බලවතරා නිසිතනිසිතෙන තිබ්බණෙන සත්ථෙත නිරන්තරං සරීරං ඡින්නන්ති විය දුක්ඛං උපනෙන්නී විය තා වෙදනා අභිභවන්ති අජ්ඣොත්ථරන්ති උජ්ජජ්ජන්ති නිරන්තරා විය හොති. තෙනාහ “අනුදහනබලවතායා”තිආදි. උපෙක්ඛාවෙදනාති වා තත්ථ අතිවිය අනිට්ඨඵලතාය අනිට්ඨාරම්මණා උපෙක්ඛාවෙදනා දුක්ඛාති වුව්චති, යථා ඉට්ඨඵලබ්භුතාය ඉට්ඨාරම්මණා ක්කානාදිපරියාපන්නෙ ව සුගතිභවෙ ව උපෙක්ඛාවෙදනා සුඛාති වුව්චති, එවං දුක්ඛස්ස නිරන්තරතාය අවිච්චි වෙදිතබ්බං.

269. එකො පාදො මහානිරයෙ හොති, එකො ගුප්තනිරයෙ නිපතති, කම්මවෙගුක්ඛිත්තො අන්තරා පදමාවහති සෙසාරම්භතාය. හත්ථිගීවජ්ජමාණා පරිණාමෙන. එකදොණ්කනාවාජ්ජමාණා ආයාමෙන.

පොක්ඛරපත්තානීති බුරධාරාසදිසානි තිබ්බණග්ගානි අයොසුලමයානෙව පදුමපත්තානි. හෙට්ඨා බුරධාරාති හෙට්ඨාභූමියං නික්ඛිත්තා, වෙන්තලතායො ව තිබ්බණධාරකණ්ටකා අයොමයා එව. තෙනාහ – “සො තත්ථ දුක්ඛා”තිආදි. කුසතිණානීති කුසතිණජාතිතාය තථා වුත්තානි. බරවාලිකාති බරා තිබ්බණකොට්ඨාසිඨසාටකසණ්ඨානා වාලිකා.

270. දන්තෙ සම්ඵුසෙතීති හෙට්ඨිමදන්නෙ යථා කිඤ්චි මුඛෙ පක්ඛිපිතුං න සක්කා, එවං සුඵුසිතෙ කරොති. තම්බලොහපානතො පට්ඨායාති වුත්තකාරණතො පටිලොමතොපි එවං කම්මකාරණානං කාරණමාහ. දුතියෙනාති කුරාරිහි තච්ඡනෙන. තතියෙනාති වාසිහි තච්ඡනෙන. අවිජ්ඣිතමෙව සංවෙගහෙතුතාය ලොකස්ස මහතො අත්ථස්ස සංවත්තනතො.

271. භීනකායං භීනං වා අත්තභාවං උපගතා. උපාදානෙති චතුබ්බිධෙපි උපාදානෙ. තං අත්ථතො තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහොති ආහ “තණ්හාදිට්ඨිගහණෙ”ති.

සම්භවති ජරාමරණං එතෙනාති සම්භවො, උපාදානන්ති ආහ – “ජාතියා මරණස්ස ව කාරණභූතෙ”ති. අනුපාදාති අනුපාදාය. තෙනාහ “අනුපාදිමිත්වා”ති.

සබ්බදුක්ඛාතික්කන්තා නාමාති සකලමිපි වට්ඨදුක්ඛං අතික්කන්තා එව භොන්ති වරිමචිත්තනිරොධෙන වට්ඨදුක්ඛලෙසස්සපි අසම්භවතො.

දෙවදුතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජපකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ව සුඤ්ඤතවග්ගවණ්ණනා.

4. විභඩ්ගවග්ගො

1. භද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

272. එකා රත්ති එකරත්තො, භද්දො එකරත්තො එතස්සාති භද්දෙකරත්තං, විපස්සනං පරිබුභෙන්නො පුග්ගලො. තෙනාහ – “විපස්සනානුයොගසමන්තාගතත්තා”ති. තං උද්දිස්ස පවත්තියා පන භද්දෙකරත්තසභවරණතො භද්දෙකරත්තො. තෙනාහ භගවා – “භද්දෙකරත්තස්ස වො, භික්ඛවෙ, උද්දෙසඤ්ච විභඩ්ගඤ්ච දෙසෙස්සාමි”ති. දෙසෙතඛ්බමත්ථං උද්දිස්සති එතෙනාති උද්දෙසො, සඬබ්බපදෙසනා එව. යස්මා පන නිද්දෙසපදානං ජනනිට්ඨානෙ ඨිතත්තා මාතා වියාති මාතිකාති වුච්චති, තස්මාහ “උද්දෙසන්ති මාතික”න්ති. උද්දිට්ඨමත්ථං විභජති එතෙනාති විභඩ්ගො විත්ථාරදෙසනා, තෙනාහ – “විත්ථාරභාජනිය”න්ති “යථාඋද්දිට්ඨමත්ථං විත්ථාරතො භාජෙති විභජති එතෙනා”ති කත්වා.

උප්පාදාදිඛණත්තයං පත්වා අතික්කමං අතික්කන්තං අතීතං. තං පන අත්ථතො විගතං බන්ධපඤ්චකන්ති ආහ “අතීතෙ බන්ධපඤ්චකෙ”ති. තණ්හාදිට්ඨිහි නානුගච්ඡෙය්‍යාති තණ්හාදිට්ඨාභිනන්දනාහි නානුභවෙය්‍ය, නාභිනන්දෙය්‍යාති අත්ථො. යථා “නිච්ච”න්තිආදිනා විපරීතග්ගාභවසෙන අතීතෙසු රූපාදීසු මිච්ඡාඅභිනිවිසනං පරාමාසො දිට්ඨාභිනන්දනා; එවං “නිච්ච”න්තිආදිනා විපරීතග්ගාභවසෙන අනාගතෙසු රූපාදීසු මිච්ඡාඅභිනිවිසනං පරාමාසො දිට්ඨි කම්මසමාදානං දිට්ඨිපත්ථනාති තං පටික්ඛිපන්තො ආහ – “තණ්හාදිට්ඨිහි න පත්ථෙය්‍යා”ති. යදතීතන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන “අපත්ත”න්ති පදං සඬගණ්හාති. තමිපි හි කාරණවචනං. තෙනාහ “යස්මා වා”ති. තත්ථායමධිජපායො, “අතීතං තණ්හාදිවසෙන නාභිනන්දිතඛ්බං සබ්බසො අවිජ්ජමානත්තා සසවිසාණං විය, තථා අනාගතමිපි න පත්ථෙතඛ්බ”න්ති. තත්ථ සියා – අතීතං නාභිනන්දිතඛ්බං අභිනන්දනාය නිජපයොජනත්තා, අනාගතපත්ථනා පන සඵලාපි සියාති න සබ්බසො පටික්ඛිපිතඛ්බාති? න, තස්සාපි සවිසාතභාවෙන පටික්ඛිපිතඛ්බතො. තෙනාහ “යස්මා”තිආදි. තත්ථ පභීනන්ති නිස්සට්ඨසභාවං.

නිරුද්ධත්ති හග්ගං. අත්ථංචිගතත්ති විනාසං. අප්පත්තත්ති සභාවං උප්පාදාදිකං
අසම්පත්තං. අජාතත්ති න ජාතං. අනිබ්බත්තත්ති තස්සෙව වෙවච්ඡන්තං.

යත්ථ යත්ථාති යස්මිං යස්මිං බණේ, යස්මිං යස්මිං වා ධම්මපුඤ්ඤේ උප්පන්නං,
තං සබ්බමිපි අසෙසෙත්වා. අරඤ්ඤාදීසු වාති වා-සද්දො අනියමත්ථො. තෙන
අරඤ්ඤො වා රුක්ඛමුලො වා පබ්බතකන්දරාදීසු වාති යානනියමාභාවා අනුපස්සනාය
සාතච්චකාරිතං දස්සෙති. යමකාදිවසෙන පරිබුද්ධියමානා විපස්සනා විය පටිපක්ඛෙහි
අකොපනියාව හොතීති ආහ – “අසංඝීරං අසංකුප්පත්ති ඉදං
විපස්සනාපටිවිපස්සනාදස්සනත්ථං චුත්ත”න්ති. ගාථායමයමත්ථො
විපස්සනාවසෙන යුජ්ජතීති ආහ – “විපස්සනා හී”තිආදි. කිං එතාය
පරියායකථායාති නිජපරියායතොව අසංඝීරං අසංකුප්පං දස්සෙතුං, “අථ වා”තිආදි
චුත්තං. කථං පන නිව්චස්ස නිබ්බානස්ස අනුබුද්ධතා හොතීති ආහ
“පුනප්පුන”න්තිආදි. එතෙන තදාරම්මණධම්මා බුද්ධතාය, තෙසං ආරම්මණමිපි
අත්ථතො අනුබුද්ධිතං නාම හොති බහුලං මනසිකාරොනාති දස්සෙති.

ආදිතො තාපනං ආතාපනං, තෙන ආරම්භධාතුමාහ. පරිතො තාපනං පරිතාපනං,
තෙන නික්කමධාතුපරක්කමධාතුයො වාති. තස්ස සෙනාති තස්ස මච්චුතො
සහකරණට්ඨෙත සෙනා වියාති සෙනා. සච්චරොතිආදීසු මිත්තාකාරග්ගහණෙන
සාමපයොගමාහ. ලඤ්ජග්ගහණෙන ලඤ්ජදානං, තෙන දානජපයොගං. බලරාසීති
හත්ථිඅස්සාදිබලකායො. තෙන දණ්ඩහෙදානි වදති. හෙදොපි හි බලවතො එව
ඉජ්ඣති, ස්වායං චතුබ්බිධොපි උපායයොගෙන සම්පවත්තියති. තත්ථ තත්ථ ච
සච්චං ආසත්තිං අරති දෙනීති සච්චරො පුබ්බභාගෙ වා සච්චරණවසෙන තස්ස
පටිජානනවසෙන පවත්තනතො.

උට්ඨාහකං උට්ඨානවිරියසම්පන්නං. සපරහිතසිවනලක්ඛණෙන
අසාධුභාවපරම්මුඛභාවගමනෙන වා සත්තො.

273. මනුඤ්ඤරූපවසෙනෙව එවංරූපො අහොසීන්ති අතීතං අන්වාගමෙති
තත්ථ නන්දියාසමන්වානායනතො. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො.
කුසලසුඛසොමනස්සවෙදනාවසෙනාති කුසලවෙදනාවසෙන සුඛවෙදනාවසෙන
සොමනස්සවෙදනාවසෙනාති පච්චෙකං වෙදනාසද්දො යොජෙතබ්බො.
තණ්හාහිනන්දනාය සති දිට්ඨාහිනන්දනා සිද්ධා එවාති – “තණ්හං
සමන්වානෙති”ඉච්චෙව චුත්තං. භීතරූපාදි...පෙ.... න මඤ්ඤති අමනුඤ්ඤොපි
සමානො සමනුඤ්ඤභාවස්සෙව වසෙන මඤ්ඤනාය පවත්තනතො.
නානුපවත්තයති වික්ඛම්භනවසෙන නන්දියා දුරිකතත්තා.

274. උළාරසුන්දරභාවමුඛෙනෙව අනාගතෙසුපි රූපාදීසු තණ්හාදිට්ඨිකජ්ජනා
පවත්තතීති ආහ – “එවංරූපො...පෙ.... වෙදිතබ්බා”ති.

275. වත්තබ්බං සියාති යථා නන්දියා අසමන්වානයනජොතනං

බ්‍යාතිරෙකමුඛෙන පතිට්ඨපෙතුං, “අතීතං න න්වාගමෙය්‍යා”ති උද්දෙසස්ස,
“කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, අතීතං අන්වාගමෙති”ති ආදිනා (ම. නි. 3.273) විහඬිගො
වුත්තො, එවං “පච්චුප්පන්තඤ්ච යො ධම්ම”න්ති ආදිකස්ස උද්දෙසස්ස
බ්‍යාතිරෙකමුඛෙන විහඬිගෙ වුවච්චමානෙ විපස්සනාපටික්ඛෙපවසෙන,
“කථඤ්ච...පෙ.... වත්තබ්බං සියා”ති වුත්තං. තයිදං පරමගම්භීරං
සන්ථුදෙසනානයං අනුපධාරෙත්වා වොදිතං, යස්මා “පච්චුප්පන්තඤ්ච යො
ධම්ම”න්ති ආදිකස්ස උද්දෙසස්ස බ්‍යාතිරෙකමුඛෙනෙව විපස්සනාපටික්ඛෙපවසෙන,
“කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, පච්චුප්පන්තෙසු”ති විහඬිගදෙසනා සම්පවත්තති. තෙනාහ
“යස්මා පනා”ති ආදි. තත්ථ තස්සා එවාති විපස්සනාය එව. අභාවං දස්සෙතුං
සංභීරතීති මාතිකං උද්ධරිත්වාති කටෙතුකමාසනය මාතිකාවසෙන පද්ද්ධාරං කත්වා,
“ඉධ, භික්ඛවෙ, අසුතවා සුතවා”ති ච ආදිනා විත්ථාරො වුත්තො. විපස්සනාය
අභාවතොති විපස්සනාය අභාවිතතාය අවික්ඛම්භිතතාය තණ්හාදිට්ඨිහි සපත්තෙහි
විය තත්ථ තත්ථ යපනාය ආකඬිසීයති, තත්ථ තත්ථ විසයෙ තතො එව අපායසමුද්දං
සංසාරසමුද්දං ආතීයති. සුක්කපක්ඛො වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. සෙසං
සුවිඤ්ඤායාමෙව.

භද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. ආනන්දභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

276. බහිද්ධා පුට්ඨත්තාරම්මණතො නිවත්තෙන්වා එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ
විත්තස්ස සම්මදෙව ලයනං අප්පනං පටිසල්ලානං, යො කොචි සමාපත්තිවිහාරො,
ඉධ පන අරියවිහාරො අධිප්පෙතොති ආහ – “පටිසල්ලානා වුට්ඨිකො”ති ආදි.
ජානන්තොව භගවා කථාසමුට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡී. වුත්තඤ්ඤෙනං – “ජානන්තාපි
තථාගතා පුච්ඡන්ති, ජානන්තාපි න පුච්ඡන්ති”ති ආදි (පාරා. 16).

278. සාධුකාරමදාසීති සාධුසද්දං සාවෙසී. තං පන පසංසා හොතීති පසංසත්ථො
සාධුසද්දො. තෙනාහ “දෙසනං පසංසන්තො”ති. විජ්ජමානෙහි වණ්ණෙහි
ගුණවත්තෙ උදග්ගතාකරණං සම්පභංසනං, කෙවලං ගුණසංකිත්තනවසෙන
ථොමනා පසංසාති අයමෙතෙසං විසෙසො.

ආනන්දභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. මහාකච්චානභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

279. උණ්භහාවෙන තපනතො තපං උදකං එතස්සාති තපොදා, රහදො.
තෙනාහ “තත්තොදකස්ස රහදස්සා”ති. සඬ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො
දස්සෙතුං, “වෙහාරපබ්බතස්සා”ති ආදි වුත්තං. තතො උදකරහදතො, තං රහදං
උපනිස්සායාති අත්ථො. නාගභවනාගතොපි හි සො රහදො තතො උපරි
මනුස්සලොකෙ ජලාසයෙන සම්බද්ධො හොති. තෙන වුත්තං – “තපොදා නාම නදී

සන්ද්භි”ති. එදිසාති කුලීතා උණ්භා, අන්වත්ථනාමවසෙන තපොදාති ව වුවුවතීති අත්ථො. පෙතලොකොති පෙතානං වසනට්ඨානං පච්චෙකනිරයං සන්ධායාහ. ඉමස්ස පන ආරාමස්සාති තපොදාරාමස්ස. තතොති තපොදාසඬ්ඛාතනදිතො. මහාඋදකරහදොති මහාඋදකහරිතං පල්ලලං.

280. සමිද්ධොති උළාරො, පරිපුණ්ණොයෙවාති අත්ථො. ආදිමහි බ්‍රහ්මවරියමස්සාති ආදිබ්‍රහ්මවරියො, සො එව ආදිබ්‍රහ්මවරියකො. තෙනාහ “පුබ්බහගප්පට්ඨපත්තිභූතො”ති. “අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්ත”න්ති අද්ධමහෙදුමුඛෙන සඬ්ඛතධම්මබ්බොධවචනං.

282. කාමං ඛන්ධාදිවසෙන විහජනං සාධාරණං, පය්මදුතියචතුත්ථසුත්තෙසු පන ඛන්ධවසෙන විහජනං කත්වා ඉධ තථා අකත්වා එවං දෙසනාය ය්පනං තතො අඤ්ඤථා ආයතනවසෙන විහජනත්ථං. එවං විහින්නා හි සඬ්ඛෙපචිත්ථාරතො අනවසෙසා සම්මසනුපගා ධම්මා විහජිත්වා දස්සිතා භොන්ති; අයං කිරෙත්ථ හගවතො අප්පකාසයො ථෙරෙන නයතො ගහිතොති දස්සෙතුං, “ඉමස්මි. කීරා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ද්වාදසායතනවසෙනෙව මාතිකං ය්පෙසීති ලොකියාති ද්වාදසායතනාති එව සන්ධාය මාතිකං ය්පෙසී, යථා තීසු සුත්තෙසු ඛන්ධවසෙන විහත්තං, එවං යදි හගවතා ඉධාපි විහජනං ඉච්ඡිතං සියා, තථා විහජෙය්‍යා, යස්මා පන තථා අවිහජිත්වා භග්ගකුට්ඨං පටිට්ඨො, තස්මා ද්වාදසායතනවසෙනෙවෙත්ථ විහජනං හගවතා ව අධිප්පෙතන්ති නයග්ගාහෙ යත්වා ථෙරො විහජී. තෙනාහ – “නයං පටිලභිත්වා එවමාහා”ති. භාරියං කතන්ති දුක්කරං කතං. අපදෙ පදං දස්සිතං ආකාසෙ පදං කතං සාධාරණස්ස අත්ථස්ස විසිට්ඨවිසයතාය දස්සිතත්තා. නිකන්තිවිඤ්ඤාණන්ති නිකන්තිතණ්භාය සම්පයුත්තං විඤ්ඤාණං, “ඡන්දරාගප්පට්ඨධං භොති”ති වචනතො. මනොති භවඬ්ගචිත්තං මනොද්වාරිකපචනානං ද්වාරභූතං.

283. පත්ථනාවසෙන ය්පෙසීති පත්ථනාවසෙන චිත්තං පචත්තෙසී.

මහාකච්චානහද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා

සමත්තා.

4. ලොමසකකඬ්ඨියහද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

286. සනතිවිතලොමො ලොමසො, අයං පන අප්පතාය ලොමසකොති ආහ – “ඊසකලොමසාකාරතායා”ති, ලොමසකො අඬ්ඨිකො ලොමසකකඬ්ඨියො, පය්මො ක-කාරො අප්පත්ථො, දුතියං පන පදවඬ්ඨිනමෙව. රත්තකම්බලසීලායන්ති රත්තකම්බලවණ්ණසීලායං. ඔරුය්හාති ආකාසතො ඔතරිත්වා. පාටිභාරියං දිස්වා දිත්තලාහසක්කාරස්ස අසාදියනතො මනුස්සපථෙ න වසන්ති.

දසහි වක්කවාලසහස්සෙහිති නිස්සක්කවචනතො ආගන්ත්වාති අධිජ්ජායො. සන්තිපතිතාහි දෙවතාහිති කරණවචනං. පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය පටිච්ඡේදිකං අසක්කොන්තානං දෙවානං ඤාණස්ස තික්ඛිසදහාචාපාදනෙන සමුත්තෙජෙනුං සංවෙගජනනත්ථං...පෙ.... අභාසි. තත්ත්වං තස්මිං දෙවසන්තිපාතෙ, තිස්සං වා දෙසනායං. දෙවත්තස්සාති දෙවභාවස්ස, දිබ්බසම්පත්තියාති අත්ථො. හද්දෙකරත්තස්ස සුත්තස්ස එතාති හද්දෙකරත්තියා.

සවනමුඛෙන ඛ්‍යාඤ්ජනසො අත්ථසො ව උපධාරණං උග්ගණ්හනන්ති ආහ – “තුණ්හිභූතො නිසීදිත්වා සුණන්තො උග්ගණ්හාති නාමා”ති. වාචුග්ගකරණං පරියාපුණනන්ති ආහ – “වාචාය සජ්ඣායං කරොන්තො පරියාපුණාති නාමා”ති. ගන්ථස්ස පරිහණං ධාරණං, තං පන පරෙසු පතිට්ඨාපනං පාකටං හොතීති ආහ – “අඤ්ඤෙසං වාචෙන්තො ධාරෙති නාමා”ති. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

ලොමසකකඨගියහද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

5. චූළකම්මවිහඬගසුත්තවණ්ණනා

289. අඬගසුහතායාති අඬගානං හත්ථපාදාදිසරීරාවයවානං සුන්දරභාවෙන. යං අපච්චං කුච්ඡිතං මුද්ධං වා, තත්ථ ලොකෙ මාණවචොභාරො, යෙභුයොන සත්තා දහරකාලෙ සුද්ධිමාතුකා හොන්තීති වුත්තං, “තරුණකාලෙ වොහරිංසු”ති. අධිපතිත්තාති ඉස්සරභාවතො.

සමාහාරන්ති සන්තිවයං. පණ්ඩිතො සරමාවසෙති යස්මා අජ්ජනරෙපි ඛ්‍යායමානෙ හොගා ඛීයන්ති, අජ්ජනරෙපි සඤ්චයමානෙ වඩ්ඪන්ති, තස්මා විඤ්ඤාජාතිකො කිඤ්චි ඛ්‍යයං අකත්වා අයමෙව උජ්ජාදෙන්තො සරාවාසං අනුතිට්ඨෙය්‍යාති ලොභාදෙසිතමත්ථං වදති.

ධනලොභෙන...පෙ.... නිබ්බන්තො. ලොභවසිකස්ස හි ගති නිරයො වා තිරච්ඡානගොති වා. වුත්තඤ්ඤෙනං – “නිමිත්තස්සාදගථිතං වා, හික්ඛවෙ, විඤ්ඤාණං තිට්ඨමානං තිට්ඨති අනුඛ්‍යාඤ්ජනස්සාදගථිතං වා. තස්මිං සමයෙ කාලඬකරෙය්‍ය, ද්වින්නං ගතීනං අඤ්ඤතරං ගතිං වදාමි – නිරයං වා තිරච්ඡානගොතිං වා”ති (සං. නි. 4.235). නිරයෙ නිබ්බන්තිස්සති කතොකාසස්ස කම්මස්ස පටිබාහිකුං අසක්කුණෙය්‍යභාවතො.

පත්තක්ඛන්ධඅධොමුඛභාවං සන්ධාය “ඔනාමෙත්වා”ති වුත්තං. බ්‍රාහ්මණචාරිත්තස්ස භාවිතතං සන්ධායාහ “බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බන්තො”ති. තං පචත්තිං පුච්ඡීති සුතමෙතං මයා, “මය්හං පිතා සුතබො හුත්වා නිබ්බන්තො”ති, එතං හොතා ගොතමෙන වුත්තන්ති. කිමිදං වුත්තන්ති ඉමං පචත්තිං පුච්ඡි.

තට්ටුව වත්වානි යථා සුනබස්ස වුත්තං, තට්ටුව වත්වා. අවිසංවාදනත්ථන්ති,
 “තොදෙය්‍යාබ්‍රාහ්මණො සුනබො ජාතො” ති අත්තනො වචනස්ස අවිසංවාදනත්ථං,
 විසංවාදනාභාවදස්සනත්ථන්ති අධිප්පායො. ඤාතොම්හි ඉමිනාති ඉමිනා මම
 පුත්තෙන මය්හං පුරිමජාතියං පිතාති එවං ඤාතො අමිහිති ජාතිත්වා.
 බුද්ධානුභාවෙන කිර සුනබො තථා දස්සෙති, න ජාතිස්සරතාය. භගවත්තං දිස්වා
 භුක්කරණං පන පුරිමජාතිසිද්ධවාසනාය. භවපට්ඨජන්තන්ති භවත්තරභාවෙන
 පට්ඨජන්තං. නාම-සද්දො සම්භාවනෙ. පටිසන්ධිඅත්තරන්ති
 අඤ්ඤජාතිපටිසන්ධිග්ගහණෙන හෙට්ඨිමජාතං ගතිං. අභිගච්ඡජාපායකො කිරෙස,
 තෙන අප්පායුකදිසායුකතාදිවසෙන වුද්දස පඤ්ඤෙ අභිසංඛරි; එවං කිරස්ස අහොසි,
 “ඉමෙසං සත්තානං අප්පායුකතාදෙයො විසෙසා අභිගපච්චඪගවසෙන
 සල්ලක්ඛියන්ති. න බො පනෙනං යුත්තං ‘අභිගපච්චඪගාති යාව තෙසං තෙසං
 කාරණ’න්ති; තස්මා භවිතබ්බමෙත්ථ අඤ්ඤෙනෙව කාරණෙන. සමණො
 ගොතමො තං කාරණං විහජිත්වා කට්ඨස්සති, එවායං සබ්බඤ්ඤාති නිව්ඡයො මෙ
 අපණ්ණකො භවිස්සති” ති. අපරෙ පන භණන්ති, “තිරච්ඡානගතං මනුස්සං වා
 ආවිසිත්වා ඉච්ඡිතත්ථකසාවනං නාම මහාමන්තවිජ්ජාවසෙන හොති; තස්මා න
 එත්තාවතා සමණස්ස ගොතමස්ස සබ්බඤ්ඤාතා සුනිව්ඡිතා හොති. යං නුනාහං
 කම්මඵලමස්ස උද්දස්ස පඤ්ඤං පුච්ඡෙය්‍යං, තත්ථ ව මෙ චිත්තං ආරාධෙන්තො
 පඤ්ඤං බ්‍යාකරිස්සති. එවායං සබ්බඤ්ඤාති විනිව්ඡයො මෙ භවිස්සතීති තෙ පඤ්ඤෙ
 පුච්ඡති” ති.

භණ්ඩකන්ති සාපතෙය්‍යං, සත්තකන්ති අත්ථො. කම්මුතා දාතබ්බං ආදියන්තිති
 කම්මදායාදා, අත්තනා කතුපටිතකම්මඵලභාගීති අත්ථො. තං පන කම්මදායජ්ජං
 කාරණොපචාරෙන වදන්තො, “කම්මං එතෙසං දායජ්ජං භණ්ඩකන්ති අත්ථො” ති
 ආභ - යථා “කුසලානං, හික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු එවමීදං පුඤ්ඤං
 පවඨස්සති” ති (දී. නි. 3.80). යවති ඵලං සභාවතො හින්තම්පි අහින්තං විය මිස්සිතං
 හොති, එතෙනාති යොනීති ආභ - “කම්මං එතෙසං යොනි කාරණ” ති.
 මමත්තවසෙන බජ්ඣති සංඛජ්ඣතිති බන්ධු, ඤාති සාලොහිතො ව. කම්මං පන
 එකත්තසම්බන්ධමෙවාති ආභ - “කම්මං එතෙසං බන්ධු” ති. පතිට්ඨාති අවස්සයො.
 කම්මසදිසො හි සත්තානං අවස්සයො නත්ථී, අඤ්ඤො කොචි ඉස්සරො බ්‍රහ්මා වා
 න කරොති තාදිසං කත්තුං සජ්ජිතුං අසමත්ථභාවතො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං
 විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. කම්මමෙවාති කස්මා
 අවධාරිතං, නනු කිලෙසාපි සත්තානං භීතපණ්ණිභාවකාරණං, න කෙවලන්ති?
 සච්චමෙතං, කිලෙසපයොගෙන විපාකවට්ටං නිබ්බත්තං කම්මපවත්තිතමෙවාති
 කත්වා වුත්තං. “කථිතස්ස අත්ථං න සඤ්ජානාසී” ති සඬබ්බෙපතො වත්වා නනු
 භගවා මහාකාරුණිකො පරෙසං ඤාපනත්ථමෙව ධම්මං දෙසෙතීති ආභ -
 “මානනිස්සිතො කිරෙසා” තිආදි.

290. සමත්තෙනාති පරියත්තෙන, යථා තං ඵලං දාතුං සමත්ථං හොති, එවං
 කතෙන, උපට්ඨතෙනාති අත්ථො. තාදිසං පන අත්තනො කිච්චෙ අනුනං නාම

හොඳින් ආහ “පරිපූර්ණතාවය” නි. සමාදින්නතානි එත්ථ සමාදානං නාම තණ්හාදිට්ඨිති ගහණං පරාමසන්නති ආහ – “ගහිතෙන පරාමට්ඨේන” නි. පටිපජ්ජති එතාය සුගතිදුග්ගති පටිපදා, කම්මං. තථා හි තං “කම්මපටො” නි වුවවති.

එසාති පටිපදා. දුබ්බලං උපසාතකමෙව සියාති උපපිළකස්ස විසයං දස්සෙතුං, “බලවකම්මෙන” නිආදි වුත්තං. බලවකම්මෙනාති පුඤ්ඤකම්මෙන. වදනි නාමාති වදන්තො විය හොති. නිබ්බත්තාපෙය්‍යන්ති කස්මා වුත්තං, නනු උපපිළකසභාවං කම්මං ජනකසභාවං න හොතීති? සබ්බමෙනං පරිකප්පනවචනං, යථා මනුස්සා පව්චන්ථිකං පටිපක්ඛං කිඤ්චි කාතුං අසමත්ථාපි කෙචි ආලම්බනවසෙන සමත්ථා විය අත්තානං දස්සෙන්ති, එවංසම්පදමිදන්ති කෙචි. අපරෙ පන භණන්ති – යස්සිදං කම්මස්සවිපාකං පිළෙති, සවෙ තස්මිං අනොකාසෙ එව සයං විපව්චිතුං ඔකාසං ලභෙය්‍යා, අපායෙසු එව තංසමඛගිපුග්ගලං නිබ්බත්තාපෙය්‍යා, යස්මා තං කම්මං බලවං හුත්වා අවසෙසපච්චයසමවායෙන විපව්චිතුං ආරද්ධං, තස්මා ඉතරං තස්ස විපාකං විබාධෙන්තං උපපිළකං නාම ජාතං. එතදත්ථමෙව චෙත්ථ “බලවකම්මෙන නිබ්බත්ත” න්ති බලවග්ගහණං කතං. කිච්චවසෙන හි නෙසං කම්මානං එතා සමඤ්ඤා, යදිදං උපපිළකං උපවිජ්ජෙතං ජනකං උපත්ථම්භකන්ති, න කුසලානි විය උපත්ථම්භානි හොන්ති නිබ්බත්තත්ථාය. පිළෙත්ථාති විභෙදෙත්ථා පටිසාධනාදිවසෙන උච්ඡුතෙලයන්තාදයො විය උච්ඡුතිලාදිකෙ විබාධෙන්වා. නිරොජන්ති නිත්තෙපං. නිශ්සන්ති නිරසං. කසටන්ති නිස්සාරං. පරිස්සයන්ති උපද්දවං.

ඉදානි පරිස්සයස්ස උපනායනාකාරං දස්සෙන්තෙන තත්ථ, “දාරකස්සා” නිආදිං වත්වා හොගානං විනාසනාකාරං දස්සෙතුං, පුන “දාරකස්සා” නිආදි වුත්තං. කුම්භදොහනාති කුම්භපුරබීරා. ගොමණ්ඩලෙති ගොයුටෙ.

අට්ඨසභගමනං කත්ථාති අට්ඨඋසභජ්ජමාණං පදෙසං පව්චන්ථිකං උද්දිස්ස ධනුග්ගහො අනුයායිං කත්ථා. තන්ති සරං. අඤ්ඤාති පව්චන්ථිකො. තත්ථෙව පාතෙය්‍ය අච්චාසන්නං කත්ථා සරස්ස බිත්තත්තා. වාළමච්ඡොදකන්ති මකරාදිවාළමච්ඡවන්තං උදකං.

පටිසන්ධිනිබ්බත්තකං කම්මං ජනකකම්මං නාම පරිපූර්ණවිපාකදායිභාවතො, න පවත්තිවිපාකමත්තනිබ්බත්තකං. හොගසම්පදාදිති ආදි-සද්දෙන ආරොග්‍යසම්පදාදි-පරිවාරසම්පදාදිති ගණ්හාති. න දීඝායුකතාදිති හි අප්පායුකතාසංවත්තනිකෙන කම්මුතා නිබ්බත්තානි; අඤ්ඤං දීඝායුකතාකරණෙන උපත්ථම්භෙනුං සක්කොති; න අතිදුබ්බණ්ණං අප්පෙසක්ඛං නිවකුලීනං දුප්පඤ්ඤං වා වණ්ණවත්තතාදිවසෙන. තථා හි වක්ඛති, “ඉමස්මිං පන පඤ්ඤවිස්සජ්ජනෙ” නිආදි, තං පන නිදස්සනවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

පුරිමානීති උපපිළකොපවිජේදකානි. උපපිළකුපසාතා නාම
 කුසලවිපාකපටිබාහකානි අධිජ්ජායෙන “ද්වෙ අකුසලානෙවා”ති වුත්තං.
 උපත්ථම්හකං කුසලමෙවාති එත්ථ යථා ජනකං උභයසභාවං, එවං ඉතරෙසම්පි
 උභයසභාවතාය වුවිචමානාය න කොචි විරොධො. දෙවදත්තාදීනඤ්ඤි නාගාදීනං
 ඉතො අනුජ්ජවච්ඡිතානං පෙනාදීනඤ්ඤි නරකාදීසු අකුසලකම්මවිපාකස්ස
 උපත්ථම්හනුපපිළනුපසාතනානි න න සම්භවන්ති. එවඤ්ඤි කත්වා යා හෙට්ඨා බහුසු
 ආනන්තරියෙසු එකෙන ගහිතපටිසන්ධිකස්ස ඉතරෙසං තස්ස අනුබලජ්ජදායිතා
 වුත්තා, සාපි සමත්ථිතා හොති. යස්මිඤ්ඤි කම්මෙ කතෙ ජනකනිබ්බත්තං කුසලඵලං
 වා අකුසලඵලං වා බ්‍යාධිධාතුසමතාදිනිමිත්තං විබාධියති, තමුපත්ථම්හකං. යස්මිං
 පන කතෙ ජාතිසමත්ථස්ස පටිසන්ධියං පවත්තියඤ්ඤි විපාකකටත්තාරූපානං
 උජ්ජත්ති හොති, තං ජනකං. යස්මිං පන කතෙ අඤ්ඤෙන ජනිතස්ස ඉට්ඨස්ස වා
 අනිට්ඨස්ස වා එලස්ස විබාධාවිච්ඡේදපච්චයානුප්පත්තියා උපබ්බහනපච්චයුප්පත්තියා
 ව ජනකසාමත්ථියානුරූපං පරිවුත්තිචිරතරපබන්ධා හොති, එතං උපත්ථම්හකං. තථා
 යස්මිං කතෙ ජනකනිබ්බත්තං කුසලඵලං අකුසලඵලං වා
 බ්‍යාධිධාතුසමතාදිනිමිත්තං විබාධියති, තං උපපිළකං. යස්මිං පන කතෙ
 ජනකසාමත්ථියවසෙන චිරතරපබන්ධාරහම්පි සමානං ඵලං
 විච්ඡේදකපච්චයුප්පත්තියා විච්ඡිජ්ජති, තං උපසාතකන්ති අයමෙත්ථ සාරො.

තත්ථාති තෙසු කම්මෙසු. උපවිජේදකකම්මෙනාති ආයුතො
 උපසාතකකම්මෙන. ස්වායමුපසාතකභාවො ද්විධා ඉච්ඡිතබ්බොති තං දස්සෙතුං
 “පාණාතිපාතිනා”තිආදි වුත්තං. න සක්කොති පාණාතිපාතකම්මුතා සන්තානස්ස
 තථාහිසඬ්ඛත්තා. යස්මිඤ්ඤි සන්තානෙ නිබ්බත්තං, තස්ස තෙන අභිසඬ්ඛතතා
 අවස්සං ඉච්ඡිතබ්බා තත්ථෙව තස්ස විපාකස්ස චිතිබන්ධනතො. එතෙන කුසලස්ස
 කම්මස්ස ආයුහනක්ඛණෙයෙව පාණාතිපාතො තාදිසං සාමත්ථියුපසාතං කරොතිති
 දස්සෙති, තතො කම්මං අජ්ජඵලං හොති. “දීසායුකා”තිආදිතා
 උපසාතසාමත්ථියෙන ඛෙත්තෙ උජ්ජන්තසස්සං විය උපපත්තිනියාමකා ධම්මාති
 දස්සෙති. උපපත්ති නියතවිසෙසෙ විපච්චිතුං ඔකාසෙ කරොන්තෙ එව කුසලකම්මෙ
 ආකඬ්ඪියමානපටිසන්ධිකං පාණාතිපාතකම්මං අජ්ජායුකත්ථාය නියමෙතිති ආහ –
 “පටිසන්ධිමෙව වා නියාමෙත්වා අජ්ජායුකං කරොති”ති. පාණාතිපාතවේතනාය
 අච්චත්තකටුකවිපාකත්තා සන්තිට්ඨානවේතනාය නිරයෙ නිබ්බත්තති තස්සා
 අත්ථස්ස බිණාභාවතො; ඉතරෙ පන න තථා භාරියාති ආහ – “පුබ්බා...පෙ....
 හොති”ති. ඉධ පන යං හෙට්ඨා වුත්තසදිසං, තං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

මනුස්සාමනුස්සපරිස්සයාති මානුසකා අමානුසකා ව උපද්දවා. පුරතොති
 පුබ්බද්දවාරතො. පච්ඡතොති පච්ඡමවත්ථුතො. පවට්ටමානාති පරිජනස්ස, දෙවතානං
 වා දෙසෙන පවට්ටමානා. පරෙහීති පුරාතනෙහි පරෙහි. සම්මුඛිභාවන්ති
 සාම්භාවවසෙන පච්චක්ඛත්තං. ආහරිත්වා දෙන්ති ඉණායිකා. කම්මන්තාති
 වණිජ්ජාදිකම්මානි. අපාණාතිපාතකම්මන්ති පාණාතිපාතස්ස පටිපක්ඛනං කම්මං;
 පාණාතිපාතා විරතිවසෙන පවත්තිතකම්මන්ති අත්ථො. දීසායුකසංවත්තනිකං හොති
 විපාකස්ස කම්මසරික්ඛභාවතො. ඉමිනා නයෙනාති ඉමිනා

අප්පායුකදීසායුකසංවත්තනිකෙසු කම්මෙසු යථාච්ඡන්තෙන තං
සංවත්තනිකවිභාවනායෙන.

විභේදනකම්මාදීනිපිති පි-සද්දෙන

කොධඉස්සාමනකමච්ඡෙරථද්ධඅවිද්දසුභාවවසෙන පවත්තිතකම්මානි සඬගණ්භාති.
තථෙචාති යථා පාණාතිපාතකම්මං අත්ථතො එවං වදති නාමාති චුත්තං, තථෙච
වදමානාති වීය. “යං යදෙවාතිපත්ථෙත්ති, සබ්බමෙනෙත ලබ්භතී”ති (බු. පා. 8.10)
වචනතො යථා සබ්බකුසලං සබ්බාසං සම්පත්තීනං උපනිස්සයො, එවං සබ්බං
අකුසලං සබ්බාසං විපත්තීනං උපනිස්සයොති, “උපපිළුනෙන නිබ්භොගතං
ආපාදෙත්වා”තිආදි චුත්තං. තථා හි පාණාතිපාතකම්මවසෙනපි අයං නයො
දස්සිතො. අවිභේදනාදීනිපිති එත්ථ ආදි-සද්දෙන අක්කොධන-අනිස්සාමන-දාන-
අනනිමාන-විද්දසුභාවෙන පවත්තිතකම්මානි සඬගණ්භාති.

293. ඉස්සා මනො එතස්සාති ඉස්සාමනකොති ආහ

“ඉස්සාසම්පයුත්තවිත්තො”ති. උපක්කොසන්තොති අක්කොසවත්ථුහි
අක්කොසන්තො. ඉස්සං බන්ධනීති ඉස්සං අනුබන්ධනී ඉස්සාසහිතමෙව විත්තං
අනුපවත්තෙති. අප්පෙසක්ඛොති අප්පානුභාවො අප්පඤ්ඤාතො. තෙනාහ “න
පඤ්ඤායතී”ති. සා පනස්ස අප්පානුභාවතා පරිවාරාභාවෙන පාකටා භොතීති ආහ
“අප්පපරිවාරො”ති.

294. මච්ඡරියවසෙන න දාතා භොතීති සබ්බසො දෙය්‍යධම්මස්ස අභාවෙන න
දාතා න භොතී. අමච්ඡරී හි පුග්ගලො සති දෙය්‍යධම්මෙ යථාරහං දෙතියෙව.

295. අභිවාදෙනබ්බං බෙත්තවසෙන මත්ථකප්පත්තං දස්සෙතුං, “බුද්ධං
වා”තිආදි චුත්තං. අඤ්ඤෙපි මාතුපිතුපෙට්ඨභාතරාදයො අභිවාදනාදිඅරභා සන්ති,
තෙසු ථද්ධාදිවසෙන කරණං නිවකුලසංවත්තනිකමෙව. න හි පවත්තෙ සක්කා
කාතුන්ති සම්බන්ධො. තෙන පවත්තිවිපාකදායිතො කම්මස්ස විසයො එසොති
දස්සෙති. තෙනාහ “පටිසන්ධිමෙව පනා”තිආදි.

296. අපරිපුච්ඡනෙනාති අපරිපුච්ඡාමත්තෙන නිරයෙ න නිබ්බත්තති;
අපරිපුච්ඡාහෙතු පන කත්තබ්බාකරණාදිහි සියා නිරයනිබ්බත්තීති පාළියං, “න
පරිපුච්ඡතා භොතී”තිආදි චුත්තන්ති දස්සෙන්නො, “අපරිපුච්ඡකො
පනා”තිආදිමාහ. යථානුසන්ධිං පාපෙසීති දෙසනං යථානුසන්ධිනිට්ඨානං පාපෙසී.
සෙසං චුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළකම්මවිභඩ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. මහාකම්මවිභඩ්ගසුත්තවණ්ණනා

298. කම්මස්ස මොසභාවො නාම එලෙන තුව්ඡතා එලාභාවොති ආහ –
“මොසන්ති තුව්ඡං අඵල”න්ති. තථං භුතන්ති සච්චසද්දස්ස අත්ථමාහ.

පරිබ්බාජකො පන “සච්ච”න්ති ඉමිනා තමෙව සඵලන්ති වදති. සඵලඤ්ඤි කම්මං සත්ථු අභිමතමනොකම්මන්ති අධිප්පායො. ඉදඤ්ච “මොසං කායකම්ම”න්තිආදිවචනං. තං ගහෙත්වාති පරම්පරාය ගහෙත්වා. එසාති පොතලිපුත්තො පරිබ්බාජකො. අභිසඤ්ඤානිරොධකථං සන්ධාය වදති. සාපි හි තිත්ථියානං අන්තරෙ පාකටා ජාතාති. ටෙරොති සමිද්ධිත්ථෙරො. යථා භගවතා වුත්තං, තතො ච අඤ්ඤථාව දොසාරොපනභයෙන ගහෙත්වා තතො භගවන්තං ටෙරො රක්ඛන්ති අධිප්පායෙන පරිබ්බාජකො, “පරිරක්ඛිතබ්බං මඤ්ඤිස්සති”ති අවොවාති ආහ – “පරිරක්ඛිතබ්බන්ති ගරහතො මොවනෙන රක්ඛිතබ්බ”න්ති. සඤ්චෙනනා අස්ස අත්ථිති සඤ්චෙනනිකං. කම්මන්ති සඤ්චෙනනිකස්සපි කම්මස්ස අත්තනො සමයෙ ඉච්ඡිතත්තා පරිබ්බාජකෙන වුත්තං.

සඬ්ඛතසඬ්ඛාරතාය රූපමෙව “තිලමත්තම්පි සඬ්ඛාර”න්ති වුත්තං. තෙනාහ – “මංසවක්ඛුනාව පස්සති”ති. සමාගමදස්සනං සන්ධායාති කත්ථවිපි තස්ස දස්සනං සන්ධාය, න පරිඤ්ඤාදස්සනං. තෙනාහ භගවා – “කුතො පනෙවරූපං කථාසල්ලාප”න්ති.

299. වට්ඨකුක්ඛන්ති සංසාරදුක්ඛං. කිලෙසදුක්ඛන්ති කිලෙසසම්භවරාගපරිලාභදුක්ඛං. සඬ්ඛාරදුක්ඛන්ති යදනිච්චං, තං දුක්ඛන්ති ඵලං වුත්තදුක්ඛං. සචෙ භාසිතං භවෙය්‍යාති ඉමං ඊදිසං දුක්ඛං සන්ධාය ආයස්මතා සමිද්ධිනා භාසිතං සියා නු භගවා, අචිහජිත්වා බ්‍යාකරණං යුත්තමෙවාති අධිප්පායො.

300. උම්මඬිගන්ති උම්මුජ්ජනං, කථාමුල්භෙන අන්තරා අඤ්ඤාණවිසයපඤ්භා උම්මඬිගං. තෙනාහ – “පඤ්භාඋම්මඬිග”න්ති නෙව දිබ්බවක්ඛුනාති කස්මා වුත්තං. න හි තං අයොනියො උම්මුජ්ජනං දිබ්බවක්ඛුච්චියන්ති? කාමඤ්චෙනං න දිබ්බවක්ඛුච්චියං, දිබ්බවක්ඛුපරිහණ්ඩඤ්චියං පන සියාති තථා වුත්තං. අධිප්පායෙනෙවාති උදායිත්ථෙරස්ස අධිප්පායෙනෙව ගය්භමානෙන තං අයොනියො උම්මුජ්ජනං අඤ්ඤාසි. සන්තිසිද්ධං පුබ්බෙ නිසින්නාකාරෙන සන්තිසිද්ධං න සක්කොති. සමිද්ධිත්ථෙරෙන අනභිසඬ්ඛතස්සෙව අත්ථස්ස කථිතත්තා, “යං අභුතං, තදෙව කථෙස්සති”ති වුත්තං. තෙනාහ “අයොනියො උම්මුජ්ජිස්සති”ති. තිස්සො වෙදනා පුච්ඡිතා, “කිං සො වෙදියති”ති අචිහාගෙන වෙදියමානස්ස ජාතිතත්තා. සුබ්බාය වෙදනාය හිතන්ති සුඛවෙදනියං. තෙනාහ – “සුඛවෙදනාය පච්චයභූත”න්ති. සෙසෙසුති, “දුක්ඛවෙදනිය”න්තිආදියු.

හෙට්ඨා තිකජ්ඣානවෙනනාති ඵත්ථ, “කුසලතො”ති අධිකාරතො රූපාවචරකුසලතො හෙට්ඨා තිකජ්ඣානවෙනනාති අත්ථො. ඵත්ථාති එතෙසු කාමාවචරරූපාවචරසුඛවෙදනියකම්මෙසු. අදුක්ඛමසුඛමිති පි-සද්දෙන ඉට්ඨාරම්මණෙ සුඛමිති ඉමමත්ථං සම්පිණ්ඩෙති.

යදි කායද්වාරෙ පවත්තතො අඤ්ඤත්ථ අදුක්ඛමසුඛං ජනෙති, අථ කස්මා, “දුක්ඛස්සෙව ජනනතො”ති වුත්තන්ති ආහ – “සා පන වෙදනා”තිආදි.

වතුන්ඵජ්ඣානවෙනනාති එත්ඵ අරුපාවචරකුසලවෙනනාතිපි වත්තබ්බං. යථා හි “කායෙන වාචාය මනසා” ති එත්ඵ යථාලාභග්ගහණවසෙන මනසා සුඛවෙදනියං අදුක්ඛමසුඛවෙදනියන්ති අයමත්ථො අරුපාවචරකුසලෙපි ලබ්හතීති සුඛමපි ජනෙති උක්කට්ඨස්ස ඤාණසම්පයුත්තකුසලස්ස සොළසවිපාකචිත්තනිබ්බත්තනතො, අයඤ්ච නයො හෙට්ඨා, “අදුක්ඛමසුඛමපි” ති එත්ථාපි වත්තබ්බො. පුබ්බෙ පරියායතො දුක්ඛවෙදනා චුත්තා, සුත්තන්තසංවණ්ණනා හෙසාති ඉදානි නිජ්ජරියායතො පුන දස්සෙතුං, “අපිවා” තිආදි චුත්තං. තෙන එත්ඵ දුක්ඛවෙදනියං පවත්තිවසෙනෙව වට්ටතීති. එතස්සාති දුක්ඛවෙදනියස්ස පවත්තිවසෙනෙව යුජ්ජමානත්තා එතස්ස වසෙන සබ්බං සුඛවෙදනියං අදුක්ඛමසුඛවෙදනියඤ්ච පවත්තිවසෙනෙව වත්තුං වට්ටති.

ආලයොති අභිරුචි. මහාකම්මවිහඬගඤාණන්ති මහති කම්මවිහජනෙ ඤාණං, මහන්තං වා කම්මවිහජනඤාණං. භාජනං නාම නිද්දෙසො, අයං පන උද්දෙසොති කත්වා ආහ – “කතමෙ වත්තාරො...පෙ.... මාතිකාට්ඨපන” ති.

301. පාටියෙක්කො අනුසන්ධි යථාඋද්දිට්ඨස්ස මහාකම්මවිහඬගඤාණස්ස අභාජනභාවතො, පුච්ඡානුසන්ධිඅජ්ඣාසයානුසන්ධිසු ව අනන්තොගධත්තා. තෙනාහ “ඉදං හී” තිආදි. ඉදං ආරම්මණං කත්වාති ඉධ, “පාණාතිපාතිං අදින්නාදායි” තිආදිනා පුග්ගලාධිට්ඨානෙන චුත්තං කම්මවිහඬගං ආරබ්හ. ඉමං පච්චයං ලභිත්වාති තස්සෙව වෙච්චනං. ඉදං දස්සනං ගණ්හන්තීති ඉදං, “අත්ථි කිර, හො, පාපකාති කම්මාති, නත්ථි කිර, හො, පාපකාති කම්මාති” ති ව ආදිති හත්ථිදස්සකඅන්ධාවිය දිට්ඨමත්තෙ එව යත්වා අචිත්තකදස්සනඤ්ච ගණ්හන්ති. වීරියං කිලෙසානං ආතාපනවසෙන ආතප්පං, තදෙව පදහවසෙන පධානං, පුනස්පුනං යුඤ්ජනවසෙන අනුයොගො, තථා භාවනාය නජ්ජමජ්ජති එතෙනාති අජ්ජමාදො, සම්මා යොනියො මනසි කරොති එතෙනාති සම්මාමනසිකාරොති චුච්චතීති අධිජ්ජායෙන, “පඤ්චපි වීරියස්සෙව නාමාති” ති ආහ. අජ්ජමාදො වා සතියා අචිජ්ජවාසො. යස්මිං මනසිකාරෙ සති තස්ස දිබ්බවක්ඛුඤාණං ඉජ්ඣති, අයමෙත්ඵ සම්මාමනසිකාරොති එත්ඵ අත්ථො දට්ඨබ්බො. වෙනොසමාධිත්ති දිබ්බවක්ඛුඤාණසහගතං චිත්තසමාධිං. තෙනාහ “දිබ්බවක්ඛුසමාධි” ති. අඤ්ඤථාති අකුසලකම්මකරණතො අඤ්ඤථා, තං පන කුසලකම්මකරණං හොතීති ආහ – “යෙ දස්සන්තං කුසලානං කම්මපථානං පූරිතත්තා” ති දිට්ඨිථාමෙනාති දිට්ඨිවසෙන දිට්ඨිබ්බලෙන. දිට්ඨිපරාමාසෙනාති දිට්ඨිවසෙන ධම්මසභාවං අතික්කමිත්වා පරාමාසෙන. අධිට්ඨහිත්වාති, “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ” ති අධිට්ඨාය අභිනිවිසිත්වා. ආදියිත්වාති දළ්භග්ගාහං ගහෙත්වා. වොහරතීති අත්තනො ගහිතග්ගහණං පරෙසං දීපෙන්තො වොහරති.

302. තත්තානන්දාති එත්ඵ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. ඉදමපිති ඉදං වචනං. “තත්තානන්දා” ති එවමාදිවචනමපිති අත්ථො. න මහාකම්මවිහඬගඤාණස්ස භාජනං තස්ස අනිද්දෙසභාවතො. අස්සාති මහාකම්මවිහඬගඤාණස්ස මාතිකාට්ඨපනමෙව දිබ්බවක්ඛුකානං සමණධ්වාග්මණානං වසෙන අනුඤ්ඤාතබ්බස්ස ව දස්සනවසෙන

උද්දෙසභාවතො. තෙනාහ “එත්ථ පනා” තිආදි. තත්ථ එත්ථ පනාති “තත්තානන්දා” තිආදිපාඨෙ. එතෙසං දිබ්බවක්ඛුකානන්ති එතෙසං හෙට්ඨා වතුසුපි වාරෙසු ආගතානං දිබ්බවක්ඛුකානං. එත්තකාති එකච්චියා සච්චගිරා. අනුඤ්ඤාතාති අනුජානිතා. අනනුඤ්ඤාතාති පටික්ඛෙපිතා. ඉධ අනනුඤ්ඤාතමුඛෙන දීපිතං අනනුඤ්ඤාතභාවමත්තං. තත්තානන්දාතිආදිකෙ තත්තාති නිද්ධාරණෙ භූමිමන්ති දස්සෙන්නො, “තෙසු වතුසු සමණුබ්බාහ්මණෙසු” ති ආහ. ඉදං වචනං “අත්ථි කිර, හො...පෙ.... විපාකො” ති ඉදං එවං වුත්තං. අස්සාති තථාචාදිනො සමණුබ්බාහ්මණස්ස. අඤ්ඤාතාකාරෙතාති “යො කිර, හො” තිආදිනා වුත්තකාරණතො අඤ්ඤාත කාරණෙන. ද්වීසු යානෙසුති “අත්ථි කිර, හො...පෙ.... විපාකො” ති ව, “අපායං...පෙ.... නිරයං උපපන්න” ති ව ඉමෙසු ද්වීසු පාඨපදෙසෙසු. අනුඤ්ඤාතා තදත්ථස්ස අත්ථිභාවතො. තීසු යානෙසුති “යො කිර, හො...පෙ.... නිරයං උපපජ්ජති”, “යමපි සො...පෙ.... තෙ සඤ්ජානන්ති”, “යමපි සො යදෙව...පෙ.... මොසමඤ්ඤ” ති ඉමෙසු තීසු පාඨපදෙසෙසු. අනනුඤ්ඤාතා තදත්ථස්සානෙකන්තිකත්තා මිච්ඡාහිනිවෙසතො ව. තෙනාහ භගවා – “අඤ්ඤාතා හි, ආනන්ද, තථාගතස්ස මහාකම්මවිහඬගඤ්ඤාණ” ති. යථා තෙ අජ්ජනිතවිපල්ලාසා පදෙසඤ්ඤාණසමණුබ්බාහ්මණා කම්මවිහඬගං සඤ්ජානන්ති, තතො අඤ්ඤාතථ සබ්බසො පනිතවිපල්ලාසස්ස තථා ආගමනාදිඅත්ථෙන තථාගතස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස මහාකම්මවිහඬගඤ්ඤාණං හොතිති අත්ථො.

303. ඉමිනා දිබ්බවක්ඛුකෙන යං කම්මං කරොන්නො දිට්ඨො, තතො පුබ්බෙති යොජනා. තතොති තතො කරියමානකම්මතො පුබ්බෙ. ඛන්දොති කුමාරො. සිචොති ඉස්සරො. පිතාමහොති බ්‍රහ්මා. ඉස්සරාදීහීති ඉස්සරබ්‍රහ්මපජාපතිආදීහි. විසට්ඨොති නිම්මිතො. මිච්ඡාදස්සනෙනාති මිච්ඡාදස්සනවසෙන. යන්ති යං කම්මං. තත්ථාති තෙසු පාණාතිපාතාදිවසෙන පවත්තකම්මෙසු. දිට්ඨෙව ධම්මෙති තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං පටිසංවෙදෙතීති යොජනා. උපපජ්ජන්තාති දුතියභවෙ නිබ්බත්තිත්වා. අපරස්මිං පරියායෙති අඤ්ඤස්මිං යත්ථ කත්ථවි භවෙ.

එකං කම්මරාසීන්ති පාණාතිපාතාදිභෙදෙන එකං කම්මසමුදායං. එකං විපාකරාසීන්ති තස්සෙව අඬගෙන එකං විපාකසමුදායං. ඉමිනාති යථාචුත්තෙන දිබ්බවක්ඛුකෙන සමණෙන බ්‍රාහ්මණෙන වා අදිට්ඨා. තයොති “පුබ්බෙ වාස්ස තං කතං හොති” තිආදිනා වුත්තා තයො. ද්වෙ විපාකරාසීති දිට්ඨධම්මවෙදනියො අපරාපරියායවෙදනියොති ද්වෙ විපාකරාසී. උපපජ්ජවෙදනියං පන තෙන දිට්ඨං, තස්මා “ද්වෙ” ති වුත්තං. දිට්ඨො එකො, අදිට්ඨා තයොති දිට්ඨෙ ව අදිට්ඨෙ ව චත්තාරො කම්මරාසී, තථා දිට්ඨො එකො, අදිට්ඨා ද්වෙති තයො විපාකරාසී. ඉමානි සත්ත යානානීති යථාචුත්තානි සත්ත ඤාණස්ස පවත්තනට්ඨානානි. “ඉමස්ස නාම කම්මස්ස ඉදං ඵලං නිබ්බත්ත” ති කම්මස්ස, ඵලස්ස වා අදිට්ඨත්තා, “දුතියචාරෙ දිබ්බවක්ඛුකෙන කිඤ්චි න දිට්ඨ” ති වුත්තං. පයමං වුත්තනයෙන තයො කම්මරාසී වෙදිතබ්බා, ඉධ දිබ්බවක්ඛුකෙන දිට්ඨස්ස අභාවතො, “පච්චත්තට්ඨානානි” ති වුත්තං.

හවති වඩිස්සති එතෙනාති හබ්බං, වඩිස්සිතිමිත්තං. න හබ්බං අහබ්බන්ති ආහ
 “භූතවිරහිත”න්ති. අත්තනො ඵලෙ භාසනං දිබ්බනං ආභාසනන්ති ආහ –
 “ආභාසති අභිභවති පටිබාහතී”ති. බලවකම්මන්ති මහාසාවජ්ජං කම්මං
 ගරුසමාසෙවිතාදිහෙදං. ආසන්නෙති මරණෙ, අභිණ්භං උපට්ඨානෙන වා තස්ස
 මරණවිත්තස්ස ආසන්නෙ. බලවකම්මන්ති ගරුසමාසෙවිතතාදිවසෙන බලවං
 කුසලකම්මං. දුබ්බලකම්මස්සාති අත්තනො දුබ්බලස්ස. ආසන්නෙ කුසලං කතන්ති
 ඉධාපි ආසන්නතා පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

උපට්ඨානාකාරෙනාති මරණස්ස ආසන්නකාලෙ කම්මස්ස උපට්ඨානාකාරෙන.
 තස්සාති තස්ස පුග්ගලස්ස. නිබ්බන්තිකාරණභූතං හුත්වා උපට්ඨාති අකුසලන්ති
 යොජනා. තිත්ථියා කම්මන්තරවිපාකන්තරෙසු අකුසලතාය යං කිඤ්චි කම්මං යස්ස
 කස්සපි විපාකස්ස කාරණං කත්වා ගණ්හන්ති හත්ථිදස්සකඅන්ධාදයො විය
 දිට්ඨමත්තාහිනිවෙසිනොති, “අඤ්ඤතිත්ථියා...පෙ.... උපට්ඨාතී”ති වුත්තං.
 ඉතරස්මිත්ති හබ්බඤ්චෙව හබ්බාභාසඤ්ච, හබ්බං අහබ්බාභාසන්ති ඉමස්මිං ද්වයෙ.
 එසෙව නයො පට්ඨනියපුග්ගලවසෙන පුරිමානං ද්විත්තං කම්මානං යොජනානයො
 වුත්තො උපට්ඨානාකාරවසෙන. අයමෙව තතියවතුත්ථපුග්ගලවසෙන පච්ඡිමානං
 ද්විත්තං කම්මානං යොජනානයො. තතියස්ස හි කම්මස්ස කුසලත්තා තස්ස ව
 සග්ගෙ නිබ්බන්තත්තා තත්ථ කාරණභූතං කුසලං හුත්වා උපට්ඨාති; තථා
 වතුත්ථස්සපි කම්මස්ස කුසලත්තා, තස්ස පන නිරයෙ නිබ්බන්තත්තා තත්ථ
 නිබ්බන්තිකාරණභූතං අඤ්ඤතිත්ථියානං අකුසලං හුත්වා උපට්ඨාතීති. යං පනෙත්ථ
 අත්ථනො අවිහත්තං, තං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

මහාකම්මවිහසිගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. සලායතනවිහසිගසුත්තවණ්ණනා

304. වෙදිතබ්බාතීති එත්ථ යථා විදිතාති ඡ අජ්ඣත්තිකාති ආයතනාති
 වට්ඨකිංසමතික්කමාය භොන්ති, තථා වෙදනං අධිප්පෙතන්ති ආහ –
 “සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන ජාතිතබ්බාතී”ති. තත්ථ විපස්සනාය ආරම්මණෙනො
 මග්ගෙන අසම්මොහෙනො ජානනං දට්ඨබ්බං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. මනො
 සවිසෙසං උපවිවරති ආරම්මණෙ පවත්තති එතෙහිති මනොපච්චාරා, විතක්කච්චාරා.
 ආරම්මණෙ හි අභිනිරොපනානුමජ්ජනෙහි විතක්කච්චාරෙහි සහ විත්තං පවත්තති,
 න තබ්බිරහිතං. තෙනාහ “විතක්කච්චාරා”තිආදි. සත්තා පජ්ජන්ති එතෙහි යථාරහං
 වට්ඨං විවට්ඨඤ්චාති සත්තපදා, ගෙහනිස්සිතා වට්ඨපදා. යොග්ගානං දමනආචරියා
 යොග්ගාවරියා. තෙනාහ “දමෙතබ්බදමකාන”න්ති. සෙසන්ති වුත්තාවසෙසං
 එකසත්තතිවිධවිඤ්ඤාණං සඵස්සරූපකස්සෙව අධිප්පෙතත්තා.

305. ඉධාති ඉමිස්සං ඡවිඤ්ඤාණකායදෙසනායං.
 මනොධාතුත්තයවිනිමුත්තමෙව මනොවිඤ්ඤාණධාතූති වෙදිතබ්බං.

වක්ඛුමිහි සම්ඵස්සොති වක්ඛුං නිස්සාය උප්පන්නො සම්ඵස්සො. තෙනාහ –
“වක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තසම්ඵස්සස්සෙතං අධිවචන”න්ති.

යථා කෙවලෙන විඤ්ඤාණෙන රූපදස්සනං න හොති, එවං කෙවලෙන
වක්ඛුපසාදෙනපිති වුත්තං “වක්ඛුවිඤ්ඤාණෙනා”ති. තෙන පාළියං වක්ඛුනාති
නිස්සයමුඛෙන නිස්සිතකිව්චං වුත්තන්ති දස්සෙති. ආරම්මණවසෙනාති
ආරම්මණපච්චයභාවෙන. “උපවිචරති”විවෙච කස්මා වුත්තං, නනු තත්ථ
විතක්කඛ්‍යාපාරොපි අත්ථිති? සච්චං අත්ථි. සො පනෙත්ථ තග්ගතිකොති ආහ –
“විතක්කො තංසම්පයුත්තො වා”ති. සම්පයුත්තධම්මානම්පි උපවිචරණං
විතක්කවිචාරානංයෙවෙත්ථ කිව්චන්ති “විතක්කවිචාරසඬ්ඛාතා මනොපව්චාරා”ති
වුත්තං. සොමනස්සයුත්තො උපවිචාරො සොමනස්සුපව්චාරො යථා
“ආජඤ්ඤරථො”ති ආහ “සොමනස්සෙන සද්ධි”න්තිආදි.

306. උපවිචාරානං උපස්සයට්ඨෙන ගෙහං වියාති ගෙහං, රූපාදයොති ආහ –
“ගෙහස්සිතානීති කාමගුණනිස්සිතානී”ති. නිව්චසඤ්ඤාදිනික්ඛමනතො
නෙක්ඛම්මං විපස්සනාති, “නෙක්ඛම්මස්සිතානීති විපස්සනානිස්සිතානී”ති වුත්තං.
ඉට්ඨානන්ති කසිවණ්ණප්පාදිවසෙන පරිශිට්ඨානන්ති ආහ “පරියෙසිතාන”න්ති.
පියභාවො පන කන්තසද්දෙනෙව කථිතොති කාමිතඛ්ඛානං මනො රමෙතීති
මනොරමානං. ලොකෙන ආමසියතීති ලොකාමීසං, තණ්හා. තාය ගහෙතඛ්ඛතාය
ඉට්ඨභාවාපාදනෙන පටිසඬ්ඛතතාය ව පටිසංයුත්තානං. අතීතෙ කතං උප්පජ්ජති
ආරම්මණිකඅනුභවනස්ස අසම්භවතොති අධිප්පායො. එදිසං අනුස්සරණං
දිට්ඨග්ගහණානුස්සරෙන ව හොතීති දස්සෙතුං, “යථාහ”න්තිආදි වුත්තං.

අනිව්චාකාරන්ති හුත්වා අභාවාකාරං. විපරිණාමවිරාගනිරොධන්ති ජරාය
මරණෙන වාති ද්වෙධා විපරිණාමෙතඛ්ඛඤ්ඤෙව, තතො එව පලොකිතං හඬගඤ්ඤි.
අට්ඨකථායං පන යස්මා උප්පන්නං රූපං තෙනෙවාකාරෙන න තිට්ඨති, අථ ඛො
උප්පාදාවත්ථාසඬ්ඛාතං පකතිං විජහති, විජහිතඤ්ඤි ජරාවත්ථාය තතො විගච්ජති,
විගච්ජන්තඤ්ඤි හඬගුප්පත්තියා නිරුප්කිතීති ඉමං විසෙසං දස්සෙතුං,
“පකතිවිජහනෙනා”තිආදි වුත්තං. කාමඤ්ඤෙත්ථ “යථාභූතං සම්මජ්ජඤ්ඤාය
පස්සතො”ති වුත්තං, අනුබොධඤ්ඤාණං පන අධිප්පෙනං විථිපට්පන්නාය විපස්සනාය
වසෙනාති “විපස්සනාපඤ්ඤායා”ති වුත්තං උපවිචාරනිද්දෙසභාවතො. තථා හි
වක්ඛති – “ජසුද්ධාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ”තිආදි. සඬ්ඛාරානං හෙදං
පස්සතොති සඬ්ඛෙසං සඬ්ඛාරානං ඛණ ඛණ භිජ්ජනසභාවං විථිපට්පන්නෙන
විපස්සනාඤ්ඤාණෙන පස්සතො. තෙනාහ “සඬ්ඛාරගතමිහි තික්ඛෙ”තිආදි. තත්ථ
සඬ්ඛාගතමිහි සඬ්ඛාරගතෙ විසයභූතෙ. තික්ඛෙති භාවනාබලෙන ඉන්ද්‍රියානඤ්ඤි
සමතාය තිබ්බෙ. සුරෙති පටිපක්ඛෙහි අනභිභූතතාය, තෙසඤ්ඤි අභිභවනසමත්ථතාය
විසදෙ පටුභූතෙ පවත්තන්තෙ.

කිලෙසානං වික්ඛම්භනවසෙන වූපසන්තතාය සන්තවිත්තස්ස, සංසාරෙ භයස්ස
ඉක්ඛනතො භික්ඛුනො, උත්තරිමනුස්සධම්මසන්තිස්සිතත්තා අමානුසී රතීති

විවේකරති නෙක්ඛම්මරති. යතො යතොති යථා යථා නයවිපස්සනාදීසු යෙන යෙන සම්මසනාකාරොනාති අත්ථො. ඛන්ධානං උදයඛ්ඛයන්ති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධානං උප්පාදඤ්ච භඩ්ගඤ්ච. අමතන්තං විජානතන්ති විජානන්තානං විඤ්ඤානං ආරද්ධවිපස්සනානං තං පිතිපාමොජ්ජං අමතාධිගමහෙතුතාය අමතන්ති වෙදිතඛ්ඛං.

ජසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාටගතෙති රූපාදිවසෙන ඡබ්බිධෙ ඉට්ඨාරම්මණෙ යථාරහං ඡසු ද්වාරෙසු ආපාටගතෙ. විසයෙ වෙතං භූමිමච්චනං.

307. පච්චුප්පන්තන්ති සන්තතිපච්චුප්පන්තං. අනුත්තරවිමොක්ඛො නාම
 අරහත්තං ඉධ අධිජ්ජෙතං උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන. කථං පන තත්ථ පිභං උපට්ඨපෙති,
 න හි අධිගතං අරහත්තං ආරම්මණං හොති, න ච තං ආරඛ්භ පිභා පවත්තති? කො
 වා එවමාහ – “අරහත්තං ආරම්මණං කත්වා පිභං උපට්ඨපෙති” ති. අනුස්සුතිලද්ධං
 පන පරිකප්පසිද්ධං අරහත්තං උද්දිස්ස පත්ථනං යපෙති, තත්ථ චිත්තං පණ්දහති.
 තෙනාහ භගවා – “කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි” ති.
 ආයතනන්ති අරහත්තමෙව ඡළඬිගසමන්තාගමාදිකාරණභාවතො,
 මනායතනධම්මායතනභාවතො ච තථා වුත්තං, තං පනෙතං දොමනස්සං පත්ථනං
 පට්ඨපෙත්තස්ස උප්පජ්ජති පත්ථනාය සභාවත්තනතො. න හි ලොභදොසානං සහ
 වුත්ති අත්ථි. පත්ථනාමූලකත්තාති ඉමිනා උපට්ඨාපයතො පදස්ස
 හෙතුඅත්ථජොතකතමාහ. එවන්ති “කුදාස්සුනාමා” තිආදිනා වුත්තාකාරෙන.
 උස්සුක්කාපෙතුන්ති යථා මග්ගෙන සටෙති, එවං උස්සුක්කාපෙතුං.

308. අඤ්ඤාණුපෙක්ඛාති අඤ්ඤාණසහිතා උපෙක්ඛා අසමපෙක්ඛනපවත්තා.
 තෙන තෙන මග්ගොධිනා තස්ස තස්ස අපායගමනීයකිලෙසොධිස්ස අනවසෙසතො
 ජිතත්තා ඛිණාසවො නිජ්ජරියායතො ඔධිජිතො නාම; තදභාවතො පුටුප්පතො
 නිජ්ජරියායතොව අනොධිජිතො නාම; සෙබො පන සියා පරියායතො ඔධිජිතොති.
 තම්පි නිවත්තෙන්තො, “අඛිණාසවස්සාති අත්ථො” ති ආහ. ආයතිං විපාකං
 ජිනිත්වාති අප්පවත්තිකරණවසෙන සබ්බසො ආයතිං විපාකං ජිනිත්වා ධීතත්තා
 ඛිණාසවොව නිජ්ජරියායතො විපාකජිතො නාම; තදභාවතො පුටුප්පතො
 නිජ්ජරියායතො අවිපාකජිතො නාම; සෙබො පන සියා පරියායතො විපාකජිතොති.
 තම්පි නිවත්තෙන්තො “අඛිණාසවස්සෙවාති අත්ථො” ති ආහ. අපස්සන්තස්ස
 රූපන්ති පාළිතො පදං ආනෙත්වා සම්ඛන්ධිතඛ්ඛං. පාළියං පුබ්බෙ
 “පුටුප්පනස්සා” ති වත්වා පුන “අස්සුතවතො පුටුප්පනස්සා” ති වචනං
 අන්ධපුටුප්පනස්සායං උපෙක්ඛා, න කල්‍යාණපුටුප්පනස්සාති දස්සනත්ථං.
 ගෙහස්සිතා උපෙක්ඛා හි යං කිඤ්චි ආරම්මණවත්ථුං අපෙක්ඛස්සෙව, න
 නිරපෙක්ඛස්සාති ඉට්ඨෙය, ඉට්ඨමජ්ඣක්තෙ වා ආරම්මණෙ සියාති වුත්තං
 “ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාටගතෙ” ති. අඤ්ඤාණෙන පන තත්ථ
 අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනාකාරජපත්ති හොති. තෙනාහ “ගුළුපිණ්ඩකෙ” තිආදි.

ඉට්ඨෙය අරජ්ජන්තස්ස අනිට්ඨෙය අද්දස්සන්තස්සාති ඉදං යෙභුයොන සත්තානං
 ඉට්ඨෙය රජ්ජනං, අනිට්ඨෙය ද්දස්සනන්ති කත්වා වුත්තං. අයොනියොමනසිකාරො හි

තංතංආරම්මණවසෙන න කත්ථවිපි ජවනනියමං කරොතීති චුත්තවිපරිතෙපි ආරම්මණ රජ්ජනදුස්සනං සම්භවති, තථාපිස්ස රජ්ජනදුස්සනං අත්ථතො පටික්ඛිත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං. අසම්පෙක්ඛනෙති අසමං අයුත්තදස්සනෙ අයොනිසො සම්මොහපුබ්බකං ආරම්මණස්ස ගහණං.

309. පවත්තනවසෙනාති උප්පාදනවසෙන වෙව බහුලිකරණවසෙන ව. නිස්සාය වෙව ආගම්ම වාති ආගමනට්ඨානභූතෙ නිස්සයපච්චයභූතෙ ව කත්වා. අතික්කන්තාති නාම භොන්ති වික්ඛම්භනෙන උස්සාරෙන්තා සමුස්සාරෙන්තා.

සොමනස්සභාවසාමඤ්ඤං ගහෙන්වා, “සරික්ඛකෙනෙව සරික්ඛකං ජහාපෙත්වා”ති චුත්තං. ඉධාපි පභායකං නාම පහාතබ්බතො බලවමෙව, සංකිලෙසධම්මානං බලවභාවතො සාතිස්සං පන බලවභාවං සන්ධාය “ඉදානි බලවතා”තිආදි චුත්තං. බලවභාවතො වොදානධම්මානං අධිගමස්ස අධිප්පෙතත්තා හෙත්ථ නෙක්ඛම්මස්සිතදොමනස්සානම්පි පහානං ජොතිතං.

උපෙක්ඛාය පභායකභාවෙන අධිප්පෙතත්තා “උපෙක්ඛාකථා වෙදිතබ්බා”ති චුත්තං. කුමානස්ස අලාභිනො ව ලාභිනො ව පකිණ්ණකසඬ්ඛාරසම්මසනං සන්ධාය, “සුද්ධසඬ්ඛාරෙ ව පාදකෙ කත්වා”ති. උපෙක්ඛාසහගතාති භාවනාය පගුණභාවං ආගම්ම කදාපි අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනවසෙනපි හි සම්මසනං භොතීති. පාදකප්ඤ්ඤානවසෙන, සම්මසිතධම්මවසෙන වා ආගමනවිපස්සනාය බහුලං සොමනස්සසහගතභාවතො “වුට්ඨානගාමිනී පන විපස්සනා සොමනස්සසහගතාවා”ති නියමෙත්වා චුත්තං. උපෙක්ඛාසහගතා භොතීති එත්ථාපි එසෙව නයො. චතුත්ථප්ඤ්ඤානාදිනීති ආදි-සද්දෙන අරුපප්ඤ්ඤානාති සඬ්ඛණ්ණාති. පුරිමසදිසාවාති පුරිමසදිසා එව, උපෙක්ඛාසහගතා වා භොති සොමනස්සසහගතා වාති අත්ථො. ඉදං සන්ධායාති යං චතුත්ථප්ඤ්ඤානාදිපාදකතො එව උපෙක්ඛාසහගතං වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනං නිස්සාය සොමනස්සසහගතාය විපස්සනාය පහානං, ඉදං සන්ධාය. පහානන්ති වෙත්ථ සමතික්කමලක්ඛණං වෙදිතබ්බං.

එතං විසෙසං විපස්සනාය ආවජ්ජනට්ඨානභූතං. වුට්ඨානගාමිනියා ආසන්නෙ සමාපන්නප්ඤ්ඤානවිපස්සනා පාදකප්ඤ්ඤානවිපස්සනා, සම්මසිතධම්මොති විපස්සනාය ආරම්මණභූතා බන්ධා. පුග්ගලප්ඤ්ඤාසයොති පාදකප්ඤ්ඤානස්ස සම්මසිතප්ඤ්ඤානස්ස ව හෙදෙ සති පටිපජ්ජනකස්ස පුග්ගලස්ස, “අහො වත මය්හං පඤ්චඩ්ඛිකං කුමානං හවෙය්‍ය චතුරඩ්ඛික”න්තිආදිනා පුබ්බෙ පවත්තඅප්ඤ්ඤාසයො. තෙසම්පි වාදෙති එත්ථ පයමථෙරවාදෙ. අයමෙව...පෙ.... නියමෙති තතො තතො දුතියාදිපාදකප්ඤ්ඤානතො උප්පන්නස්ස සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාඤ්ඤාණස්ස පාදකප්ඤ්ඤානාතික්කන්තානං අඬ්ඛානං අසමාපජ්ජිතුකාමතා විරාගභාවනාභාවතො ඉතරස්ස ව අතබ්භාවතො. එතෙනෙව හි පයමථෙරවාදෙ අපාදකපයමප්ඤ්ඤානපාදකමග්ගා පයමප්ඤ්ඤානිකාව භොන්ති, ඉතරෙ ව දුතියප්ඤ්ඤානිකාදිමග්ගා පාදකප්ඤ්ඤානවිපස්සනානියමෙහි තංතංකුමානිකාව. එවං සෙසවාදෙසුපි විපස්සනානියමො යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො. තෙනාහ –

“තෙසම්පි වාදෙ අයමෙව පුබ්බභාගෙ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාව නියමෙති”ති.
වුත්තාව, තස්මා න ඉධ වත්තබ්බාති අධිප්පායො.

310. නානත්තාදි කාමාවචරාදිකුසලාදිවිභාගතො නානාවිධා. තෙනාහ
“අනෙකප්පකාරා”ති. නානත්තසිතාති රූපසද්දාදිනානාරම්මණනිස්සයා. එකත්තා
එකසභාවා ජාතිභූමිආදිවිභාගාභාවතො. එකාරම්මණනිස්සිතාති එකප්පකාරෙනෙව
ආරම්මණ පවත්තා. හෙට්ඨා අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා වුත්තා “බාලස්ස
මුල්භස්සා”තිආදිනා (ම. නි. 3.308). උපරි ජලඬගුපෙක්ඛා වක්ඛති “උපෙක්ඛකො
විහරති”තිආදිනා (ම. නි. 3.311). ද්වෙ උපෙක්ඛා ගහිතා ද්වින්තම්පි එකත්තා,
එකජ්ඣං ගහෙතබ්බතො, නානත්තසිතාය උපෙක්ඛාය පකාසිතභාවතො ව.

අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා අඤ්ඤා සද්දාදිසු තත්ථ තත්ථෙව විජ්ජමානත්තා. රූපෙසුති
ව ඉමිනා න කෙවලං රූපායතනවිසෙසා එව ගහිතා, අථ බො කසිණරූපානිපිති ආහ
– “රූපෙ උපෙක්ඛාභාවඤ්ච අඤ්ඤා”තිආදි. එකත්තසිතභාවොපි ඉධ
එකත්තවිසයසම්පයොගවසෙනෙව ඉච්ඡිතො, න ආරම්මණවසෙන වාති දස්සෙතුං,
“යස්මා පනා”තිආදි වුත්තං. තෙනෙවාහ “තත්ථා”තිආදි. සම්පයුත්තවසෙනාති
සම්පයොගවසෙන. ආකාසානඤ්චායතනං නිස්සයතීති
ආකාසානඤ්චායතනනිස්සිතා, ආකාසානඤ්චායතනන්ධනිස්සිතා. සෙසාසුපිති
විඤ්ඤාණඤ්චායතනනිස්සිතාදිසුපි.

අරූපාවචරවිපස්සනුපෙක්ඛායාති අරූපාවචරධම්මාරම්මණාය
විපස්සනුපෙක්ඛාය. රූපාවචරවිපස්සනුපෙක්ඛන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. තාය
කාමරූපාරූපහෙදාය තණ්හාය නිබ්බත්තාති තම්මයා, තෙභූමකධම්මා, තෙසං භාවො
තම්මයතා, තණ්හා යස්ස ගුණස්ස වසෙන අත්ථෙ සද්දනිවෙසො, තදහිධානකොති
ආහ – “තම්මයතා නාම තණ්හා”ති. අතම්මයතා තම්මයතාය පටිපක්ඛොති කත්වා.
විපස්සනුපෙක්ඛන්ති, “යදත්ථී යං භූතං, තං පජහති උපෙක්ඛං පටිලභති”ති (දී. නි.
3.71; අ. නි. 7.55) එවමාගතං සඬබාරවිචිතනෙ මජ්ඣන්තභූතං උපෙක්ඛං.

311. යදරියොති එත්ථ ද-කාරො පදසන්ධිකරො, උපයොගපුට්ඨවචනෙ ව ය-
සද්දොති දස්සෙන්නො, “යෙ සතිපට්ඨානෙ අරියො”ති ආහ. කාමං “අරියො”ති
පදං සබ්බෙසම්පි පටිවිද්ධසච්චානං සාධාරණං, වක්ඛමානස්ස පන විසෙසස්ස
බුද්ධාවෙණිකත්තා, “අරියො සම්මාසම්බුද්ධො”ති වුත්තං. න හි පච්චෙකබුද්ධාදීනං
අයමානුභාවො අත්ථී. තීසු යානෙසුති න සුස්සුසන්තීති වා, එකච්චෙ න සුස්සුසන්ති
එකච්චෙ සුස්සුසන්තීති වා, සුස්සුසන්තීති වා, පටිපන්නාපටිපන්නානං සාවකානං
පටිපත්තිසඬබාතෙසු තීසු සතිපට්ඨානෙසු. සතිං පට්ඨපෙන්නොති පටිඝානුනයෙහි
අනවස්සුතත්තා තදුභයනිවත්තත්තා සබ්බදා සතිං උපට්ඨපෙන්නො. බුද්ධානමෙව
සා නිච්චං උපට්ඨිතසතිතා, න ඉතරෙසං ආවෙණිකධම්මභාවතො. ආදරෙන
සොතුම්චිජා ඉධ සුස්සුසාති තදභාවං දස්සෙන්නො, “සද්දහිත්වා සොතුං න
ඉච්ජන්ති”ති ආහ. න අඤ්ඤාති “න අඤ්ඤායා”ති වත්තබ්බෙ යකාරලොපෙන

නිද්දෙසොති ආහ “න ජානනත්ථායා”ති. සත්ථු ඔවාදස්ස අනාදියනමෙව
වොක්කමනන්ති ආහ – “අතික්කමිත්වා...පෙ.... මඤ්ඤන්ති”ති.

ගෙහස්සිතදොමනස්සවසෙනාති ඉදං ඉධ පටික්ඛිපිතබ්බමත්තදස්සනපදං
දට්ඨබ්බං. නෙක්ඛම්මස්සිතදොමනස්සස්සපි සත්ථු පසඬගවසෙන “න වෙව
අත්තමනො හොති”ති අත්තමනපටික්ඛෙපෙන අනත්තමනතා වුත්තා විය හොතිති
තං පටිසෙධෙත්තො – “අප්පතීතො හොතිති න එවමත්ථො දට්ඨබ්බො”ති. තස්ස
සෙතුසාතො හි තථාගතානං. යදි එවං කස්මා අත්තමනතාපටික්ඛෙපොති ආහ –
“අප්පටිපන්නකෙසු පන අනත්තමනතාකාරණස්ස අභාවෙනෙතං වුත්ත”න්ති.
පටිසඤ්චස්සවෙනාති ඡහි ද්වාරෙහි පටිසවිස්සන්දනෙන, පටිසප්පවත්තියාති අත්ථො.
උප්පිලාවිතොති න එවමත්ථො දට්ඨබ්බො උප්පිලාවිතත්තස්ස බොධිමුලෙ එව
පහිනත්තා. පටිපන්නකෙසුති ඉදං අධිකාරවසෙන වුත්තං, අප්පටිපන්නකෙසුපි
තථාගතස්ස අනත්තමනතාකාරණං නත්ථෙව. එතං වුත්තන්ති එතං “අත්තමනො
වෙව හොති”තිආදිවචනං වුත්තං සාවකානං සම්මාපටිපත්තියා සත්ථු අනවජ්ජාය
චිත්තාරාධනාය සම්භවතො.

312. දම්කොති නිබ්බිසෙවනභාවාපාදනෙන සික්ඛාපිතො.
ඉරියාපථපරිවත්තනවසෙන අපරිවත්තිත්වා එකදිසාය එව සත්තදිසාවිධාවනස්ස
ඉධාධිප්පෙතත්තා සාරිතානං හත්ථීදම්මාදීනං එකදිසාධාවනම්පි
අනිවත්තනවසෙනෙව යුත්තන්ති ආහ – “අනිවත්තිත්වා ධාවන්තො එකංයෙව දිසං
ධාවති”ති. කායෙන අනිවත්තිත්වාචාති කායෙන අපරිවත්තිත්වා එව.
විමොක්ඛවසෙන අට්ඨ දිසා විධාවති, න පුරත්ථිමාදිදිසාවසෙන.
එකප්පහාරෙතෙචාති එකනීහාරෙතෙව, එකස්මිංයෙව වා දිවසෙ එකභාගෙන.
“පහාරො”ති හි දිවසස්ස තතියො භාගො වුච්චති. විධාවනඤ්චෙත්ථ
ඤානසමාපජ්ජනවසෙන අකලඬකමප්පතිසාතං ඡවනචිත්තපවත්තන්ති ආහ
“සමාපජ්ජතියෙවා”ති. සෙසං සුච්ඤ්ඤායමෙව.

සළායතනවිහඬගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. උද්දෙසවිහඬගසුත්තවණ්ණනා

313. දෙසෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස උද්දිසනං උද්දෙසො, විහජනං විහඬගොති ආහ
– “මාතිකඤ්ච විහජනඤ්චා”ති තුලෙය්‍යාතිආදීනි චත්තාරිපි පදානි
පඤ්ඤාවෙවචනානි. අථ වා තුලෙය්‍යාති තුලනභූතාය පඤ්ඤාය තස්ස ධම්මස්ස
පග්ගහාදිවිධිනා පරිතුලෙය්‍ය. තීරෙය්‍යාති තීරණභූතාය පඤ්ඤාය තත්ථ
ඤාණකිරියාසමාපනවසෙන තීරෙය්‍ය. පරිග්ගණ්හෙය්‍යාති තථාසමාපන්නො
ආනිසංසෙ අස්සාදආදීනෙව ච විචිනෙය්‍ය. පරිච්ඡින්නදෙය්‍යාති පරිච්ඡින්නද්‍රුතෙන
ඤාණෙන අත්ථං පරිච්ඡින්නදිත්වා ජානෙය්‍ය. ආරම්මණෙසුති
රූපාදිපුචුත්තාරම්මණෙසු. නිකන්තිවසෙනාති නිකාමනවසෙන අපෙක්ඛාවසෙන.
තිට්ඨමානන්ති පවත්තමානං. ගොචරජ්ඣක්තෙති ඤානාරම්මණභූතෙ. තඤ්චි

භාවනාවිත්තෙනාහිභුයා අවිස්සජ්ජිත්වා ගය්හමානං අජ්ඣත්තං විය හොතිති “ගොවරජ්ඣත්ත”න්ති වුච්චති. භාවනං ආරද්ධස්ස භික්ඛුනො යදි භාවනාරම්මණෙ නිකන්ති උප්පජ්ජෙය්‍යා, තාය නිකන්ති යා උපරි භාවනං විස්සජ්ජෙත්වා විත්තසංකොචවසෙන සණ්ඨිතං නාම, තදභාවෙන අසණ්ඨිතං නාම හොතිති, “අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිත”න්ති වුත්තන්ති දස්සෙන්නො, “ගොවරජ්ඣත්ත නිකන්තිවසෙන අසණ්ඨිත”න්ති ආහ. තථා හි වක්ඛති – “නිකන්තිවසෙන හි අතිට්ඨමානං භානභාගියං න හොති, විසෙසභාගියමෙව හොති”ති. අග්ගහෙත්වාති රූපාදිසු කිඤ්චි තණ්හාදිග්ගාභවසෙන අග්ගහෙත්වා. තථා අග්ගහණෙනෙව හි තණ්හාපරිතාසාදිවසෙන න පරිතස්සෙය්‍යා. අවසෙසස්ස ව දුක්ඛස්සාති සොකාදිදුක්ඛස්ස. අවසෙසස්ස ව දුක්ඛස්සාති වා ජාතිජරාමරණසිසෙන විපාකදුක්ඛස්ස ගහිතත්තා කිලෙසදුක්ඛස්ස වෙව සංසාරදුක්ඛස්ස වාති අත්ථො.

316. රූපමෙව කිලෙසුප්පත්ති යා කාරණභාවතො රූපනිමිත්තං. රාගාදිවසෙන තං අනුධාවතීති රූපනිමිත්තානුසාරි.

318. නිකන්තිවසෙන අසණ්ඨිතන්ති අපෙක්ඛාවසෙන සණ්ඨිතං නිකන්තිං පභාය පචත්තමානං උපරි විසෙසාවහතොති. තෙනාහ “නිකන්තිවසෙන හී”තිආදි.

320. අග්ගහෙත්වා අපරිතස්සනාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධො, “එතං මමා”තිආදිනා තණ්හාදිග්ගාභවසෙන උපාදිශිත්වා තණ්හාපරිතාසාදිවසෙන පරිතස්සනා, වුත්තවිපරියායෙන අග්ගහෙත්වා අපරිතස්සනා වෙදිතඛ්ඛා. කථං පනෙසා අනුපාදාපරිතස්සනා හොතිති මහාථෙරස්ස අධිජ්ජායං විවරිතුං වොදනං සමුට්ඨපෙනි? උපාදාතඛ්ඛස්ස අභාවතොති තස්ස අනුපාදාපරිතස්සනාභාවෙ කාරණවචනං. යදි හීතිආදි තස්ස සමත්ථනං. උපාදාපරිතස්සනාව අස්ස තථා උපාදාතඛ්ඛස්ස තථෙව උපාදින්නත්තා. එවන්ති නිව්වාදිආකාරෙන. උපාදින්නාපීති ගහිතපරාමට්ඨාපි. අනුපාදින්නාව හොත්ති අයොනියො ගහිතත්තා, විඤ්ඤුසු නිස්සාය ජාතිතඛ්ඛත්තා ව. දිට්ඨිවසෙනාති මිච්ඡාදිට්ඨියා ගහණාකාරවසෙන, තස්ස පන අයථාභූතගාහිතාය පරමත්ථතො ව අභාවතො. අත්ථතොති පරමත්ථතො. අනුපාදාපරිතස්සනායෙව නාම හොති උපාදාතඛ්ඛාකාරස්ස අභාවෙන තං අනුපාදිශිත්වා එව පරිතස්සනාති කත්වා.

පරිචත්තතීති න තදෙව රූපං අඤ්ඤථා පචත්තං පරිචත්තති, අථ ඛො පකතිජහනෙන සභාවවිගමෙන නස්සති හිජ්ජති. විපරිණතන්ති අඤ්ඤථත්තං ගතං විනට්ඨං. කම්මවිඤ්ඤාණන්ති අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණං. “රූපං අත්තා”තිආදි මිච්ඡාගාභවසෙන විඤ්ඤාණස්ස රූපහෙදෙන වුත්තස්ස හෙදානුපරිචත්ති හොති. විපරිණාමං අනුගන්ත්වා විපරිචත්තනතං ආරඛ්භ පචත්තං විපරිණාමානුපරිචත්තං; තතො සමුප්පන්නා පරිතස්සනා විපරිණාමානුපරිචත්තජා පරිතස්සනාති දස්සෙන්නො ආහ – “විපරිණාමස්ස...පෙ.... පරිතස්සනා”ති. අකුසලධම්මසමුප්පාදා වාති, “යං අහු වත මෙ, තං වත මෙ නත්ථි”තිආදිනා පචත්තා අකුසලචිත්තුප්පාදධම්මා. ඛෙපෙත්වාති පචත්තිතුං අප්පදානවසෙන

අනුප්පත්තිනිමිත්තතාය බෙපෙත්වා. භයතාසෙනාති භයනවසෙනපි චිත්තුත්‍රාසෙන. තණ්හාතාසෙනාති තස්සනෙන. සවිසාතොති චිත්තවිසාතනවිසාතෙන සවිසාතො. තතො එව වෙතොදුක්ඛෙන සදුක්ඛො. මණ්කරණ්ඩකසඤ්ඤායාති රිත්තකරණ්ඩංයෙව මණ්පරිපුණ්ණකරණ්ඩොති උප්පන්නසඤ්ඤාය. අග්ගහෙත්වා පරිතස්සනාති ගහෙතබ්බස්ස අභාවෙන ගහණම්පි අවිජ්ජමානපක්ඛියමෙවාති අග්ගහෙත්වා පරිතස්සනා නාම හොති.

321. කම්මවිඤ්ඤාණමෙව නත්ථි සති කම්මවිඤ්ඤාණෙ රූපහෙදානුපරිවත්ති සියාති කම්මවිඤ්ඤාණාභාවදස්සනමුඛෙන ඛිණාසවස්ස සබ්බසො කිලෙසාභාවං දස්සෙති. සෙසං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

උද්දෙසවිහඬගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. අරණවිහඬගසුත්තවණ්ණනා

323. ගෙහස්සිතවසෙනාති කිලෙසනිස්සිතවසෙන අනුරොධවසෙන. නෙව උක්ඛිපෙය්‍යාති න අනුග්ගණ්හෙය්‍ය. න අවක්ඛිපෙය්‍යාති ගෙහස්සිතවසෙන විරොධවසෙන න නිග්ගණ්හෙය්‍ය. අනුරොධෙන විනා සම්පභංසනවසෙන යථාභූතගුණකථනං නෙවුස්සාදනා වජ්ජාභාවතො; තථා විරොධෙන විනා විවෙචනවසෙන යථාභූතදොසකථනං න අපසාදනං. සභාවමෙවාති යථාභූතසභාවමෙව කස්සපි පුග්ගලස්ස අනාදෙසකරණවසෙන කථෙය්‍ය, සෙය්‍යථාපි ආයස්මා සුභූතිත්ථෙරො. විනිවිජ්තසුඛන්ති, “අජ්ඣන්තං අනවජ්ජ”න්තිආදිනා විසෙසතො විනිවිජ්තසුඛාය හොති. පරම්මුඛා අවණ්ණන්ති ස්වායං රහොවාදො පෙසුඤ්ඤාපසංභාරවසෙන පවත්තො ඉධාධිජ්ජෙතොති ආහ “පිසුණුවාචන්ති අත්ථො”ති. ඛිණාතිති ඛිණො, යො භාසති, යඤ්ච උද්දිස්ස භාසති, ද්වෙපි හිංසති විබාධතීති අත්ථො, තං ඛිණවාදං. ස්වායං යස්මා කිලෙසෙහි ආකිණ්ණො සංකිලිට්ඨො එව ව හොති, තස්මා චුත්තං – “ආකිණ්ණං සංකිලිට්ඨං වාව”න්ති. තෙන අවසිට්ඨං තිව්ධම්පි වච්චුවරිතමාහ. අධිට්ඨන්තිවාති, “ඉදමෙව සච්ච”න්ති අජ්ඣෙය්‍යාය. ආදායාති පග්ගය්‍ය. වොහරෙය්‍යාති සමුදාවරෙය්‍ය. ලොකසමඤ්ඤන්ති ලොකසඬකෙතං.

324. ආරම්මණතො සම්පයොගතො කාමෙහි පටිසංභිතත්තා කාමපටිසන්ධි, කාමසුඛං. තෙනාහ “කාමුපසංභිතෙන සුඛෙනා”ති. සදුක්ඛොති විපාකදුක්ඛෙන සංකිලෙසදුක්ඛෙන සදුක්ඛො. තථා සපරිලාභොති විපාකපරිලාභෙන වෙච කිලෙසපරිලාභෙන ව සපරිලාභො.

326. වට්ටතො නිස්සරිතුං අදත්වා තත්ථෙව සීදාපනතො මිච්ඡාපටිපදාභාවෙන සත්තෙ සංයොජෙතීති සංයොජනං, විසෙසතො භවසංයොජනං තණ්හාති ආහ “තණ්හායෙන නාම”න්ති. න තණ්හායෙව මානාදයොපි සංයොජනත්තං සාධෙත්ති නාම සබ්බසො සංයොජනතො සුට්ඨු ඛන්ධනතො. තෙන චුත්තං –

“අවිජ්ජානීවරණානං, භික්ඛවෙ, සත්තානං තණ්හාසංයොජනාන”න්ති (සං. නි. 2.125-126).

ඉමං චතුක්කන්ති, “යෙ කාමපට්ඨන්ධිසුඛිනො සොමනස්සානුයොගං අනුයුත්තා, යෙ අත්තකිලමථානුයොගං අනුයුත්තා”ති එවමාගතං ඉමං චතුක්කං නිස්සාය. “එතදග්ගෙ යපිතො”ති, චත්වා තං නිස්සාය යපිතභාවං විත්ථාරතො දස්සෙතුං, “භගවතො භී”තිආදි වුත්තං. උස්සාදනාඅපසාදනා පඤ්ඤායන්ති තථාගතෙන විනෙතඛිඛපුග්ගලවසෙන ධම්මදෙසනාය පවත්තෙතඛිඛතො. අයං පුග්ගලො...පෙ.... ආචාරසම්පන්නොති වා නත්ථී පරෙසං අනුද්දෙසකවසෙන ධම්මදෙසනාය පවත්තනතො.

329. පරම්මුඛා අවණ්ණන්ති නින්දියස්ස දොසස්ස නින්දනං. න භි කදාවි නින්දියො පසංසියො භොති, තං පන කාලං ඤත්වාච කට්ඨකඛිඛන්ති ආහ, “යුත්තපත්තකාලං ඤත්වාචා”ති. ඛිණ්ණවාදෙපි එසෙව නයො තස්ස රභොවාදෙන සමානායොගක්ඛමත්තා.

330. සාතියතීති වධියති. සද්දොපි භිජ්ජති නස්සති, භෙදො භොතීති අත්ථො. ගෙලඤ්ඤප්පත්තොති ඛෙදං පරිස්සමං පත්තො. අපලිබුද්ධන්ති දොසෙහි අනනුපතීතං.

331. අභිනිවිස්ස වොහරතීති එවමෙතං, න ඉතො අඤ්ඤථාති තං ජනපදනිරුත්තිං අභිනිවිසිත්වා සමුදාවරති. අතිධාවනන්ති සමඤ්ඤං නාමෙතං ලොකසඬකෙතසිද්ධා පඤ්ඤත්තීති පඤ්ඤත්තිමත්තෙ අට්ඨත්වා පරමත්ථතො ථාමසා පරාමස්ස වොහරණං.

332. අපරාමසන්නොති අනභිනිවිසන්නො සමඤ්ඤාමත්තතොච වොහරති.

333. මරියාදභාජනීයන්ති යථාචුත්තසම්මාපට්ඨපදාය මිච්ඡාපට්ඨපදාය ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සඬකරභාවවිභාජනං. රණන්ති සත්තා එතෙහි කන්දන්ති අකන්දන්තාපි කන්දනකාරණභාවතොති රණා; රාගදොසමොහා, දසපි වා කිලෙසා, සබ්බෙපි වා එකන්තාකුසලා, තෙහි නානාජපකාරදුක්ඛනිඛත්තකෙහි අභිභූතා සත්තා කන්දන්ති; සහ රණෙහිති සරණො. රණසද්දො වා රාගාදිරෙරණුසු නිරුල්භො. තෙනාහ “සරණො සකිලෙසො”ති. පාළියං පන “සදුක්ඛො එසො ධම්මො”තිආදිනා ආගතත්තා කාමසුඛානුයොගාදයොපි “සරණො”ති වුත්තාති දුක්ඛාදීනං රණභාවො තන්තිඛිඛත්තකසභාවානං අකුසලානං සරණතා ච වෙදිතඛිඛා. අරණොතිආදීනං පදානං වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතඛිඛො.

වත්ථුං සොධෙතීති නිරොධසමාපජ්ජනෙන මහජ්ඣලභාවකරණෙන දක්ඛිණෙයාවත්ථුභූතං අත්තානං විසොධෙති; නිරොධසමාපත්තියා වත්ථුවිසොධනං නිරොධං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨිතානං පච්චෙකබුද්ධානං මහාකස්සපත්ථෙරාදීනං දින්නදක්ඛිණාවිසුද්ධියා දීපෙතඛිඛං. තෙනාහ “තථා භී”තිආදි. තථෙචාති ඉමිනා

“පිණ්ඩාය වරන්තො” තිආදිං උපසංහරති. මෙත්තාභාවනාය මුදුහුතවිත්තඛණ්ඩානපුබ්බකං දෙන්තිති, “සුභුතිත්ථෙරො දක්ඛිණං විසොධෙති” ති වුත්තං. තෙන දායකතොපි දක්ඛිණාවිසුද්ධිං දස්සෙති. වත්ථුසොධනං පන පටිභාගතො. එවං පන කාතුං සක්කාති සාවකානම්පි කීමෙවං ලහුවුට්ඨානාධිට්ඨානං සාවකෙසු විණ්ණවසිභාවො සම්භවතිති පුච්ඡති. ඉතරො අග්ගසාවකමහාසාවකෙසු කිං වත්තබ්බං, පකතිසාවකෙසුපි වසිජ්ජත්තෙසු ලබ්භතිති තෙ දස්සෙන්නො, “ආම සක්කා” තිආදිමාහ. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අරණවිභවිගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

10. ධාතු විභවිගසුත්තවණ්ණනා

342. අපරික්ඛිණායුකං පුක්කුසාතිකුලපුත්තං උද්දිස්ස ගමනන්ති කත්වා වුත්තං “තුරිතගමනවාරික” න්ති. මම වාසුපගමනෙන තව විත්තස්ස අභාසුකං අනිට්ඨං සථෙ නත්ථී. සොති පුබ්බුපගතො. දින්නං දින්නමෙව වට්ටතිති එකවාරං දින්නං දින්නමෙව යුත්තං, න පුන දාතබ්බන්ති අධිජ්ජායො. කතං කතමෙවාති සඬගහත්ථං කතං අනුච්ඡවිකකම්මං කතමෙව, න තං පුන විපරිවත්තෙතබ්බන්ති අධිජ්ජායො.

පුක්කුසාතිමිහි උභයථාපි කුලපුත්තභාවො පරිපුණ්ණො එවාති ආහ – “ජාතිකුලපුත්තොපි ආචාරකුලපුත්තොපි” ති. තත්‍රාති තස්මිං තක්කසීලතො ආගමනෙ. අඬකෙ නිපන්තදාරකං විය ජනං තොසෙති තුට්ඨිං පාපෙති. රතනාති උජ්ජජ්ජන්ති පබ්බතසමුද්දාදිසන්තිස්සිතත්තා පච්චන්තදෙසස්ස. දස්සනීයන්ති දස්සනෙනෙව සුඛාවහං. එවරුපන්ති දස්සනීයං සවනීයඤ්ච.

අනග්ගකම්මලෙ මහග්ගකම්මලෙ. සාරකරණ්ඩකෙති වන්දනසාරාදිසාරමයකරණ්ඩකෙ. ලිඛාපෙත්වා උක්කිරාපෙත්වා. ලාබාය වට්ටාපෙත්වාති මුඛං පිදහිත්වා ලාබාපරිකම්මං කාරෙත්වා.

අත්තො දුස්සහණ්ඩිකං අත්ථිති අඤ්ඤාසි නාතිගරුකභාවතො. අනග්ගා අහෙසුන්ති වණ්ණසම්පත්තිඵස්සසම්පත්තිපමාණමහත්තදුන්නිම්මාපියනාහි මහග්ගා අහෙසුං, මහාපුඤ්ඤො රාජා තස්ස අත්ථෙවාති අධිජ්ජායො.

යදි එවං, “කින්නු ඛො පෙසෙමි” ති කස්මා වීමංසං ආපජ්ජීති ආහ – “අපිව ඛො පනා” තිආදි. සොති බිම්බිසාරො රාජා. විචිනිතුං ආරද්ධො රතනස්ස අනෙකවිධත්තා උත්තරුත්තරිඤ්ච පණිතතරාදිභාවතො. සුවණ්ණරජතාදිති සුවණ්ණරජතපවාලමණිමුත්තාවෙචරියාදි. ඉන්ද්‍රියබද්ධන්ති වක්ඛාදිඉන්ද්‍රියපට්ඨද්ධං. පදෙසන්ති ගුණවසෙන එකදෙසං න පාපුණාති.

සාමං සච්චානං අභිසම්බුද්ධතාසාමඤ්ඤෙන, “බුද්ධරතනම්පි දුට්ඨ” න්ති වුත්තං. බුද්ධරතනසමං රතනං නාම නත්ථී, යස්මා පන ඉමස්මිං ලොකෙ පරස්මිං වා

පන බුද්ධෙන සදිසො න විජ්ජති. පයමබොධියංයෙව පවත්තති කත්වා වුත්තං “සොසොපි”තිආදි.

රාජා තුට්ඨො චිත්තෙසි, “තත්ථ අවිජ්ජමානංයෙව පෙසෙතුං ලද්ධ”න්ති. තස්මාති යස්මා පරිපුණ්ණං එකදිවසම්පි තස්මිං පදෙසෙ බුද්ධානං ආවාසපරිග්ගහො නත්ථි, තස්මා. පුබ්බදිසාමුඛන්ති පුබ්බදිසාහිමුඛං සිහපඤ්ජරං. තෙනස්ස සුවිභූතාලොකනං දස්සෙති.

එවං අනඤ්ඤසාධාරණස්ස හගවතො ඊදිසො සමුදාගමොති දස්සෙතුං, “එවං දස පාරමිසො පුරෙත්වා”තිආදි වුත්තං. එවං සම්පන්නසමුදාගමස්ස තදනුරූපා අයං එලසම්පදාති දස්සෙතුං, “තුසිතභවනතො”තිආදි වුත්තං.

අරියධම්මො නාම අරියමග්ගප්පධානො, අරියමග්ගො ච සත්තතිංසබොධිපක්ඛියසඬගහො, තෙ ච උද්දෙසමත්තෙනෙව ගහිතාති ආහ – “සත්තතිංසබොධිපක්ඛියෙ එකදෙසෙන ලිඛිත්වා”ති. වුළුසිලාදීති බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.8-9) ආගතනයෙන වෙදිතබ්බාති. ඡද්චාරසංවරං සතිසම්පජ්ඤන්ති මනච්ඡට්ඨානං ද්වාරානං සංවරණවසෙන සත්තට්ඨානිකං සතිසම්පජ්ඤං. ද්වාදසප්පහෙදං චීවරාදිවතුප්පච්චයසන්නොසං. අරඤ්ඤරුක්ඛමුලාදීනඤ්ච විහඬිගං භාවනානුකූලං සෙනාසනං. “අභිජ්ඣං ලොකෙ පභායා”තිආදීනා වුත්තං නීවරණප්පහානං. පරිකම්මන්ති කසිණාදිපරිකම්මං. පාළියං ආගතනයෙන අට්ඨකිංස කම්මට්ඨානාති. විසුද්ධිපටිපාටියා යාව ආසවක්ඛයා ඉමං පටිපත්තිං එකදෙසෙන ලිඛි. සොළසවිධන්ති සොළසවිධභාවනාය පයොගං.

කිලඤ්ජමයෙති නානාවිධහිත්තිවිහත්තෙ සණ්ඨසුබ්බමරතනපරිසිඛිතෙ කිලඤ්ජමයසමුග්ගෙ. බහි වත්ථෙත වෙයෙත්වාති පයමං සුබ්බකම්බලෙන වෙයෙත්වා පටිපාටියා තෙත්තිංසාය සමුග්ගෙසු පක්ඛිපිත්වා තතො බහි සුබ්බමවත්ථෙත වෙයෙත්වා ඡාදෙත්වා. තිණගච්ඡපහානසම්මජ්ජනාදිනා සොධිතමත්තකමෙව හොතු, කදලිපුණ්ණසට්ඨපනධප්පටාකුස්සාපනාදිඅලඬකරණෙන මා නිට්ඨාපෙථාති අත්ථො. රාජානුභාවෙන පටියාදෙථාති මම රාජානුරූපං සජ්ජෙථ, අලඬකරොථාති අත්ථො. අන්තරහොගිකානන්ති අනුයුත්තරාජමහාමත්තානං. ජවනදුතෙති ඛිජ්ජං ගච්ඡන්තකදුතපුරිසෙ. තාලෙහි සහ අවචරන්තිති තාලාවචරා.

රඤ්ඤා පණ්ණාකාරං උද්දිස්ස කතපුජාසක්කාරස්ස අමච්චතො සුත්තතා පණ්ණාකාරං උච්චට්ඨානෙ යපෙත්වා සයං නීවාසනෙ නිසින්නො. නායං අඤ්ඤස්ස රතනස්ස හවිස්සතිති අයං පරිහාරො අඤ්ඤස්ස මණ්ඩුත්තාදිහෙදස්ස රතනස්ස න හවිස්සති මණ්ඩුත්තාදිහි අභිසඬ්ඛන්තා. බලවසොමනස්සං උජ්ජජ්ජී වීරතනකාලං බුද්ධසාසනෙ භාවිතභාවනාය වාසිතවාසනාය සට්ඨෙ දීපො විය අබ්භන්තරෙ එව සමුජ්ජලමානපරිපක්කතිහෙතුකභාවතො.

ධාරෙමිති ඉච්ඡාමි, ගණ්භාමිති අත්ථො. ද්වෙජ්ඣවචනන්ති ද්වෙළ්භකභාවො. අන්තරං කරොතිති ද්විත්තං පාදානං අන්තරං තං ලෙඛං කරොති, එකෙන පාදෙන අතික්කමිති අත්ථො. තස්සා ගතමග්ගෙනාති තාය දෙවියා විචට්ටමානාය නාසිතාය ගතමග්ගෙන. තං පන ලෙඛන්ති පුක්කුසාතිනා කතලෙඛං. පණ්ණවිජත්තකන්ති තාලපත්තමුට්ඨිං.

සත්ථුගාරවෙනාති සත්ථරි උප්පන්නපසාදපෙමබ්බමානසම්භවෙන. තදා සත්ථාරංයෙව මනසි කත්වා තත්තිත්තභාවෙන ගච්ඡන්තො, “පුච්ඡිස්සාමි” තිපි විත්තං න උප්පාදෙසි, “එත්ථ නු ඛො සත්ථා වසති” ති පරිචිතක්කස්සෙව අභාවතො; රාජගහං පන පත්වා රඤ්ඤො පෙසිතසාසනවසෙන තත්ථ ව විහාරස්ස බ්බුභාවතො සත්ථා කහං වසතිති පුච්ඡි. සත්ථු එකකස්සෙව නික්ඛමනං පඤ්චවත්තාලීස යොජනාති පදසා ගමනඤ්ච ධම්මපුජාවසෙන කතන්ති දට්ඨබ්බං. ධම්මපුජාය ව බුද්ධානං ආචිණ්ණභාවො හෙට්ඨා විත්ථාරිතොයෙව. බුද්ධසොභං පන පටිච්ඡාදෙන්වා අඤ්ඤාතකවෙසෙන තත්ථ ගමනං තස්ස කුලපුත්තස්ස විස්සත්ථවසෙන මග්ගදරථපටිපස්සම්භනත්ථං. අප්පටිපස්සද්ධමග්ගදරථො හි ධම්මදෙසනාය භාජනං න භොතිති. තථාහි වක්ඛති, “නනු ව භගවා” තිආදි.

උරුද්ධන්ති විසාලන්ති කෙවි. අතිරෙකනියොජනසතන්තිආදිනා අත්ථයතො ඛාතිරෙකතො ව මච්ඡෙරචිනයෙන සබ්බමචාරීනං ඔවාදදානං. අව්චන්තසුබ්බමාලොතිආදිනා සත්ථු ධම්මගාරවෙන සද්ධිං කුලපුත්තස්සපි ධම්මගාරවං සංසන්දති සමෙතීති දස්සෙති. තෙන භගවතො කතස්ස පච්චුග්ගමනස්ස යානගතභාවං විභාවෙන්තො අඤ්ඤෙසම්පි භබ්බරූපානං කුලපුත්තානං යථාරහං සඬගහො කාතබ්බොති දස්සෙති.

බුඡ්මලොකප්පමාණන්ති උච්චභාවෙන. ආනුභාවෙනාති ඉද්ධානුභාවෙන යථා සො සොතපථං න උපගච්ඡති, එවං වූපසමෙතුං සක්කොති. අවිබ්භන්තන්ති විබ්භමරහිතං නිල්ලොලුප්පං. “භාවනාපුංසකං පනෙත”න්ති වත්වා තස්ස විවරණත්ථං, “පාසාදිකෙන ඉරියාපටෙනා” ති වුත්තං. ඉත්ථම්භුතලක්ඛණෙ එතං කරණවචනං දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “යථා ඉරියතො” තිආදි. අමනාපො භොති පස්සන්තානං. සීහසෙය්‍යාය නිපන්නස්සපි හි එකච්චෙ සරිරාවයවා අධොබිත්තවික්ඛිත්තා විය දිස්සන්ති. කට්ඨං ද්විත්තං උභරුසන්ධීනං ද්විත්තඤ්ච ඡාණුසන්ධීනං වසෙන චතුසන්ධිකපල්ලඬකං. න පතිට්ඨාතීති නප්පවත්තති, “කංසි ත්ව”න්තිආදිනා අපුච්ඡිතෙ කථාපවත්ති එව න භොති. අප්පතිට්ඨිතාය කථාය න සඤ්ජායතීති තථා පන පුච්ඡාවසෙන කථාය අප්පවත්තිතාය උපරි ධම්මකථා න සඤ්ජායති න උප්පජ්ජති. ඉතීති තස්මා. කථාපතිට්ඨාපනත්ථං කථාපවත්තනත්ථං කථාසමුට්ඨාපනත්ථං වා පුච්ඡි.

සභාවමෙව කටෙතීති අත්තතො භගවතො අදිට්ඨපුබ්බත්තා “අදිට්ඨපුබ්බකං කථමහං ඡානෙය්‍ය”න්ති සභාවමෙව කෙවලං අත්තතො අජ්ඣාසයමෙව කටෙති; න පන සදෙවකස්ස ලොකස්ස සුපාකටං සභාවසිද්ධං බුද්ධරූපකායසභාවං. අථ වා

සභාවමෙව කටෙකිති “ඉදමෙව” න්ති ජානන්තොපි තදා භගවතො රුටියා තථාපවත්තමානං රූපකායසභාවමෙව කටෙති අප්පවික්ඛම්භන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ – “තථා හි න” න්තිආදි, විපස්සනාලක්ඛණමෙව පටිපදන්ති අධිප්පායො.

343. “පුබ්බභාගපටිපදං අකටෙත්වා” ති වත්වා පුබ්බභාගපටිපදාය අකටනෙ කාරණං පුබ්බභාගපටිපදඤ්ච සරූපතො දස්සෙතුං, “යස්ස හි” තිආදි වුත්තං. අපරිසුද්ධායපි පුබ්බභාගපටිපදාය විපස්සනා තථා න කිච්චකාරී, පගෙව අවිජ්ජමානායාති, “යස්ස හි...පෙ.... අපරිසුද්ධා භොති” ව්චෙව වුත්තං. පුබ්බභාගපටිපදා ව නාම සඬ්ඛෙපතො පන්තරස වරණධම්මාති ආහ – “සීලසංවරං...පෙ.... ඉමං පුබ්බභාගපටිපදං ආවික්ඛති” ති. යානකිච්චං සාධෙති මග්ගමනෙන අකිලන්තභාවසාධනත්තා. විරකාලං පරිභාවිතාය පරිපක්කගතාය හෙතුසම්පදාය උපට්ඨාපිතං සාමණෙරසීලමපි පරිපුණ්ණං අඛණ්ඩාදිභාවජ්ජත්තියා, යං පුබ්බහෙතුත්තා “සීල” න්ති වුච්චති.

ධාතුයො පරමත්ථතො විජ්ජමානා, පඤ්ඤත්තිමත්ථො පුරිසො අවිජ්ජමානො. අථ කස්මා භගවා අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතං විපස්සනං කටෙත්තො “ඡධාතුරො” ති අවිජ්ජමානජ්ජධානං දෙසනං ආරභීති ආහ – “භගවා හි” තිආදි. කත්ථවි “තෙවිජ්ජො ඡළහිඤ්ඤො” තිආදිසු විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙති. කත්ථවි – “ඉත්ථීරූපං, හික්ඛවෙ, පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති” තිආදිසු (අ. නි. 1.1) අවිජ්ජමානෙන විජ්ජමානං දස්සෙති. කත්ථවි “චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං සොතච්ඤ්ඤාණං” න්තිආදිසු (විහ. 121) විජ්ජමානෙන විජ්ජමානං දස්සෙති. කත්ථවි – “ඛත්තියකුමාරො බ්‍රාහ්මණකඤ්ඤාය සද්ධිං සංවාසං කප්පෙති” තිආදිසු (දී. නි. 1.275) අවිජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙති. ඉධ පන විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙති. “ඡධාතුරො” ති හි සමාසත්ථො අවිජ්ජමානො පුග්ගලවිසයත්තා, තස්ස පදස්ස අවයවත්ථො පන අප්පධානත්ථො විජ්ජමානො, සො සද්දක්කමෙන අප්පධානොපි අත්ථක්කමෙන පධානොති ආහ – “විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙත්තො” ති. පුග්ගලාධිට්ඨානායෙත්ථ දෙසනාය කාරණං දස්සෙතුං, “සචෙ හි” තිආදි වුත්තං. උපට්ඨාපෙය්‍යාති – “ධාතුයො” ඉච්චෙව කුලපුත්තස්ස චිත්තං නිවෙසෙය්‍ය තථා සඤ්ජානෙය්‍ය, එවං ධම්මං දෙසෙය්‍යාති අත්ථො. සන්දෙහං කරෙය්‍යාති අසති පුරිසෙ කො කරොති? කො පටිසංවෙදෙති, ධාතුයො එවාති කිං නු ඛො ඉදං, කථං නු ඛො ඉදන්ති සංසයං උජ්ජාදෙය්‍ය? සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍යාති චතුරඤ්චගසමන්තාගතෙ අන්ධකාරෙ වත්තමානං විය දෙසියමානෙ අත්ථෙ සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍ය. තථාභූතො ව දෙසනාය අභාජනභූතත්තා දෙසනං සම්පට්ඨිත්තුං න සක්කුණෙය්‍ය. එවමාහාති එවං “ඡධාතුරො” ති ආහ.

යං ත්වං පුරිසොති සඤ්ජානාසීති යං රූපාරූපධම්මසමුහං පබන්ධවසෙන පවත්තමානං අධිට්ඨානවිසෙසවිසිට්ඨං – “පුරිසො සත්තො ඉත්ථී” තිආදිනා ත්වං සඤ්ජානාසී, සො ඡධාතුරො. සන්තෙසුපි ඡධාතුවිනිමුත්තෙසු ධාත්වන්තරෙසු සුඛාවග්ගහණත්ථං තථා වුත්තං තග්ගහණෙනෙව ව තෙසං ගහෙනඛිඛතො, ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා දස්සිතො එව. සෙසපදෙසුති

“ඡළස්සායතනො” තිආදිපදෙසුපි. චත්තාරි අධිට්ඨානානි චතස්සො පතිට්ඨා එතස්සානි චතුරාධිට්ඨානො, අධිතිට්ඨති පතිට්ඨහති එතෙනානි අධිට්ඨානං, යෙසු පතිට්ඨාය උත්තමත්ථං අරහත්තං අධිගච්ඡති, තෙසං පඤ්ඤාදීනං එතං අධිවචනං. තෙනාහ “ස්වායං භික්ඛු” තිආදි. එත්තොති වට්ටනො. විවට්ටිත්වාති විනිවට්ටිත්වා අපසක්කිත්වා. එත්තොති වා එතෙහි ඡධාතුආදීහි. එත්ථ හි නිවිට්ඨස්ස ආයත්තස්ස උත්තමාය සිද්ධියා අසම්භවොති. පතිට්ඨිතන්ති අරියමග්ගාධිගමවසෙන සුප්පතිට්ඨිතං. එවඤ්ඤි සබ්බසො පටිපක්ඛසමුච්ඡන්දනෙන තත්ථ පතිට්ඨිතො හොති. මඤ්ඤස්සවා නප්පවත්තන්ති ඡහිපි ද්වාරෙහි පවත්තමානසොතාය මග්ගෙන විසොසිතාය සබ්බසො විගතාය සබ්බසො විච්ඡෙදප්පත්තියා න සන්දන්ති. තෙනාහ “නප්පවත්තන්ති” ති. යස්මා මානෙ සබ්බසො සමුච්ඡන්තෙ අසමුච්ඡන්තො අනුපසන්නො කිලෙසො නාම නත්ථී, තස්මා ආහ – “මුනි සන්නොති වුවචති” ති රාගග්ගිආදීනං නිබ්බානෙන නිබ්බුතො.

පඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍යාති, “දිවසං වඩ්ඤමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති” තිආදිනායප්පවත්තාය (ම. නි. 1.423; 2.24; 3.75; සං. නි. 4.120; අ. නි. 3.15; විහ. 519; මහානි. 161) අප්පමාදප්පටිපත්තියා සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍ය. එතෙන පුබ්බභාගියං සමථවිපස්සනාභාවනමාහ. සච්චමනුරක්ඛෙය්‍යාති සච්චානුරක්ඛනාපදෙසෙන සීලවිසොධනමාහ; සච්චෙ ධීතො සමාදින්නසීලං අවිකොපෙත්වා පරිපුරෙන්නො සමාධිසංවත්තනියතං කරොති. තෙනාහ “චච්චිවං රක්ඛෙය්‍යා” ති. කිලෙසපරිච්චාගං බුහෙය්‍යාති තදභිගාදිවසෙන කිලෙසානං පරිච්චජනවිධිං වඩ්ඤෙය්‍ය. කිලෙසවූපසමනං සික්ඛෙය්‍යාති යථා තෙ කිලෙසා තදභිගාදිවසෙන පරිච්චත්තා යථාසමුදාචාරප්පවත්තියා සන්නානෙ පරිලාහං න ජනෙන්නි; එවං කිලෙසානං වූපසමනවිධිං සික්ඛෙය්‍ය පඤ්ඤාධිට්ඨානාදීනන්ති ලොකුත්තරානං පඤ්ඤාධිට්ඨානාදීනං. අධිගමත්ථායාති පටිලාහත්ථාය.

347. පුබ්බෙ වුත්තානන්ති, “චතුරාධිට්ඨානො, යත්ථ ධීතං මඤ්ඤස්සවා නප්පවත්තන්ති” ති (ම. නි. 3.343) එවං පුබ්බෙ වුත්තානං.

348. චත්තබ්බං භවෙය්‍යාති නිද්දෙසවසෙන චත්තබ්බං භවෙය්‍ය. ආදීහීති එවමාදීහි. කිච්චං නත්ථී කිච්චාභාවතො. උප්පටිපාටිධාතුකන්ති අයථානුපුබ්බිකං. යථාධම්මවසෙනෙවාති දෙසෙනබ්බධම්මානං යථාසභාවෙනෙව. සප්පායං ධුතඬ්ඨන්ති අත්තනො කිලෙසනිග්ගණ්භනායොග්ගං ධුතඬ්ඨං. චිත්තරුචිතන්ති අත්තනො චිත්තපකතියා ආවරියෙහි විරොචෙනබ්බං, වරියානුකූලන්ති අත්ථො. හත්ථිපදොපමසුත්තාදීසුති ආදි-සද්දෙන විසුද්ධිමග්ගධාතුවිභඬ්ඨාදිං සඬ්ඨණ්හාති.

354. අයම්පෙත්ථාති පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන “අථාපරං උපෙක්ඛායෙව අවසිස්සති” ති උපරිදෙසනං සම්පිණ්ඩෙති. සොපි හි පාටියෙක්කො අනුසන්ධීති. නනු වායං යථාඋද්දිට්ඨාය විඤ්ඤාණධාතුයා නිද්දෙසොපි භවිස්සතිති යථානුසන්ධිනායො විජ්ජතිති? න, විඤ්ඤාණධාතුවිද්දෙසනායෙන දෙසනාය

අප්පච්ඡත්තතා තෙනාහ “හෙට්ඨතො”තිආදි. යං වා පනාතිආදිනා පන දෙසනාය සානුසන්ධිතං විභාවෙති. න හි බුද්ධා භගවත්තො අනනුසන්ධිතං දෙසනං දෙසෙන්නි. ආගමනීයවිපස්සනාවසෙනාති යස්සා පුබ්බෙ පචත්තත්තා ආගමනීයට්ඨානෙ ධීතා විපස්සනා, තස්සා වසෙන. කම්මකාරකවිඤ්ඤාණන්ති “නෙතං මම නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා”ති එවං විපස්සනාකිව්වකාරකං විපස්සනාසහිතං විඤ්ඤාණං. විඤ්ඤාණධාතුවසෙනාති යථාඋද්දිට්ඨාය විඤ්ඤාණධාතූයා භාජනවසෙන. සත්ථු කථනත්ථායාති සත්ථාරා උද්දෙසමෙව කත්වා යපිතත්තා නිද්දෙසවසෙන කථනත්ථාය. අකථිතභාවො එව හිස්ස අවසිට්ඨතා කථනත්ථාය පටිවිජ්ඣනත්ථාය ව. පටිපක්ඛවිගමෙන තස්ස චිත්තස්ස පරිසුද්ධතාති ආහ “නිරුපක්කිලෙස”න්ති. උපක්කිලෙසානං පන පහිනභාවතො පරියොදානං. සමුදයවසෙන උදයදස්සනත්ථස්ථෙව පච්චයනිරොධවසෙන අත්ථභිගමදස්සනත්ථස්ථෙව. කාරණභාවෙන සුඛාය වෙදනාය හිතන්ති සුඛවෙදනියං. තෙනාහ “සුඛවෙදනාය පච්චයභූත”න්ති.

360. රූපකම්මට්ඨානමපි චතුර්ධාතුවත්ථානවසෙන, අරූපකම්මට්ඨානමපි සුඛදුක්ඛවෙදනාමුඛෙන පගුණං ඡාතං.

සත්ථු කථනත්ථංයෙව අවසිස්සතීති, “කුලපුත්තස්ස පටිවිජ්ඣනත්ථං”න්ති වුත්තමෙවත්ථං නිසෙධෙති, තස්මා වුත්තමෙවත්ථං සමත්ථෙතුං, “ඉමස්මිං භී”තිආදි වුත්තං. කුලපුත්තස්ස රූපාවචරජ්ඣානෙති කුලපුත්තෙන අධිගතරූපාවචරජ්ඣානෙ. තෙනාහ – “භික්ඛු පගුණං තව ඉදං රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣාන”න්ති. යං කිඤ්චි සුවණ්ණතාපනායොග්ගං අභිගාරභාජනං ඉධ “උක්කා”ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “අභිගාරකපල්ල”න්ති. සජ්ජෙය්‍යාති යථා තත්ථ පක්ඛිත්තසුවණ්ණඤ්ච තප්පති, එවං පටියාදියෙය්‍ය. නීහට්ඨොසන්ති විගතීභූතකාලකං. අපනීතකසාවන්ති අපගතසුබ්බමකාලකං.

අරියමග්ගෙ පතිට්ඨාපෙතුකාමෙන නාම සබ්බස්මිම්පි ලොකියධම්මෙ විරජ්ජනත්ථාය ධම්මො කථෙතබ්බොති අධිජ්ජායෙන, “කස්මා පනා”තිආදිනා වොදනා කතා. විනෙය්‍යදමනකුසලෙන භගවතා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන තාව චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛාය වණ්ණො කථිතොති තස්ස පරිභාරං වදන්තො, “කුලපුත්තස්සා”තිආදිමාහ.

361. තදනුධම්මන්ති තස්ස අරූපාවචරස්ස කුසලස්ස අනුරූපධම්මං, යාය පටිපදාය තස්ස අධිගමො හොති, තස්ස පුබ්බභාගපටිපදන්ති අත්ථො. තෙනාහ “රූපාවචරජ්ඣාන”න්ති. තග්ගහණාති තස්ස ගහණෙන තස්සා පටිපත්තියා පටිපජ්ජමානෙන. ඉතො උත්තරින්ති “විඤ්ඤාණඤ්චායතන”න්තිආදීසු.

362. තස්සෙවාති අරූපාවචරජ්ඣානස්ස. එතං පන සවිපාකං අරූපාවචරජ්ඣානං සමෙච්ච සම්භූයා පච්චයෙහි කතත්තා සඬබ්බං. පකප්පිතන්ති පච්චයවසෙන සවිහිතං. ආයුහිතන්ති සම්පිණ්ඩිතං. කරොන්තෙන කරියතීති

පටිපජ්ජනකෙන පටිපජ්ජියති සඬ්ඛරියති. නිබ්බානං විය න නිව්වං න සස්සතං. අථ බො බණෙ බණෙ භිජ්ජනසභාවතාය තාවකාලිකං. තතො එව වචනාදිසභාවන්ති සබ්බමෙතං රූපාවචරධම්මෙසු ආදීනවවිභාවනං. දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතන්ති සඬ්ඛාරදුක්ඛෙ පතිට්ඨිතං. අනාණන්ති වචනසභාවාදිතාය තාණරහිතං. අලෙණන්ති තතො අරක්ඛන්තා ලියනට්ඨානරහිතං. අසරණන්ති අප්පට්ඨරණං. අසරණිභූතන්ති සබ්බකාලමපි අප්පට්ඨරණං.

සමත්තපත්තවිසෙ බන්ධාදීසු ගහිතෙ දුත්තිකිච්ඡා සියාති, “බන්ධං වා සීසං වා ගහෙතුං අදත්වා”ති වුත්තං. එවමෙවාති එත්ථායං උපමාසංසන්දනා – ඡෙකො භිසක්කො විය සම්මාසම්බුද්ධො. විසවිකාරො විය කිලෙසදුක්ඛානුබන්ධො, භිසක්කස්ස විසං යානතො වාවෙන්වා උපරි ආරොපනං විය හගවතො දෙසනානුභාවෙන කුලපුත්තස්ස කාමභවෙ නිකන්ති. පරියාදාය අරූපජ්ඣානෙ හවනං. භිසක්කස්ස විසං ඔතාරෙන්වා පථවියං පාතනං විය කුලපුත්තස්ස ඔරම්භාගියකිලෙසදුක්ඛාපනයනං.

අසම්පත්තස්සාති අරූපාවචරජ්ඣානං අනධිගතස්ස. අප්පට්ඨලද්ධස්සෙවාති තස්ස වෙවචනං. සබ්බමෙතන්ති “අනිව්වං අධුව”න්තිආදීනා විත්ථාරතො වුත්තං සබ්බමෙතං ආදීනවං. එකපදෙනෙව “සඬ්ඛතමෙත”න්ති කට්ඨෙ සඬ්ඛතපදෙනෙව තස්ස අත්ථස්ස අනවසෙසතො පරියාදින්නන්තා.

නායුහතීති භවකාරණවෙනනාවසෙන ඛ්‍යාපාරං න සමුහෙති න සම්පිණ්ඨෙති. තෙනාහ – “න රාසිං කරොති”ති. අභිසඬ්ඛරණං නාම වෙනනාඛ්‍යාපාරොති ආහ – “න අභිසඤ්චෙතයති”ති. තං පන ඵලුප්පාදනසමත්ථතාය ඵලෙන කප්පනන්ති ආහ “න කප්පෙති”ති. සවෙ අභිසඬ්ඛාරවෙනනා උළාරා, ඵලමහත්තසඬ්ඛාතාය වුඩ්ඪියා හොති, අනුළාරා ව අවුඩ්ඪියාති ආහ – “වුඩ්ඪියා වා පරිහානියා වා”ති. බුද්ධවිසයෙ යත්වාති හගවා අත්තතො බුද්ධසුබුද්ධතාය සීහසමානවුත්තිතාය ව දෙසනං උක්කංසතො සාවකෙහි පත්තබ්බං විසෙසං අනවසෙසෙන්තො තථා වදති, න සාවකවිසයං අතික්කමිත්වා අත්තතො බුද්ධවිසයමෙව දෙසෙන්තො. තෙනාහ – “අරහත්තනිකුටං ගණ්ඨී”ති. යදි කුලපුත්තො අත්තතො...පෙ.... පටිවිජ්ඣි, අථ කස්මා හගවා දෙසනාය අරහත්තනිකුටං ගණ්ඨීති ආහ “යථා නාමා”තිආදි.

ඉතො පුබ්බෙති ඉතො අනාගාමිඵලාධිගමතො උත්තරි උපරි. අස්සාති කුලපුත්තස්ස. කට්ඨන්තස්ස හගවතො ධම්මෙ නෙව කඬ්ඛා න විමති පයම්මග්ගෙනෙව කඬ්ඛාය සමුච්ඡින්නන්තා. එකච්චෙසු යානෙසුති තථා විනෙයායානෙසු. තථා හි අයම්පි කුලපුත්තො අනාගාමිඵලං පත්වා හගවන්තං සඤ්ජානි. තෙන වුත්තං “යතො අනෙතා”තිආදි.

363. අනජ්ඣොසිතාති අනජ්ඣොසනියාති අයමත්ථොති ආහ – “ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා ගහෙතුං න යුත්තා”ති.

364. රාගොව අනුසයො රාගානුසයො, සො ච පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනාරහොති වත්තබ්බතං ලහතීති චුත්තං – “සුඛවෙදනං ආරබ්භ රාගානුසයො උප්පජ්ජෙය්‍යා”ති. න පන තස්ස උප්පාදනං අත්ථි ඛණත්තයසමායොගාසම්භවතො. එස නයො සෙසෙසුපි. ඉතරන්ති අදුක්ඛමසුඛවෙදනං. විසංයුත්තොති කෙනචි සඤ්ඤොජනෙන අසංයුත්තතාය එව නියතවිජ්ජයුත්තො. කායස්ස කොටි පරමො අත්තො එතස්සාති කායකොටිකං. දුතියපදෙති “ජීවිතපරියන්තික”න්ති ඉමස්මිං පදෙ. විසෙවනස්සාති උපාදානස්ස. සිතීභවිස්සන්තීති පදස්ස “නිරුජ්ඣස්සන්ති”ති අත්ථො චුත්තො, කථං පන වෙදයිතානං ද්වාදසසු ආයතනෙසු නිරුජ්ඣනං සිතිභාවජ්ජන්තීති වොදනං සන්ධායාහ – “කිලෙසා හී”තිආදි. සමුදයපඤ්ඤෙනාති මහාසතිපට්ඨානෙ (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.133) සමුදයසච්චනිරොධපඤ්ඤෙන. නනු සබ්බසො කිලෙසපරිලාභවිගමෙ සිතිභාවො නාම වෙදනානිරොධමත්තෙන අධිජ්ජෙතො; තෙන ඉධ වෙදයිතාති චුත්තාති, න කිලෙසාති වෙදයිතානං අච්චන්තනිරොධසඬබ්බාතො සිතිභාවොපි කිලෙසසමුච්ඡෙදෙනෙවාති ආහ “වෙදයිතාතිපී”තිආදි.

365. ඉදං ඔපම්මසංසන්දනන්ති එත්ථ සඤ්ඤොජනා දීපසිඛා විය, අධිට්ඨානකපල්ලිකා විය වෙදනාය නිස්සයභූතා වත්තාරො ඛන්ධා, තෙලං විය කිලෙසා, වට්ටි විය කම්මවට්ටං, උපහරණකපුරිසො විය වට්ටගාමී පුට්ඨජ්ජනො, තස්ස සීසවිජ්ජෙකපුරිසො විය අරහත්තමග්ගො සන්තානස්ස සමුච්ඡෙදකරණතො, අනාභාරාය දීපසිඛාය නිබ්බායනං විය කම්මකිලෙසානං අනන්තරපච්චයතො අනාභාරාය වෙදනාය අනුපාදිසෙසවසෙන නිබ්බායනං.

ආදිමිහි සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤාහීති පුබ්බභාගපටිපදාභූතා තයා පගුණසමාධිතො අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතවිපස්සනාපඤ්ඤාතො ච. උත්තරිතරාති විසිට්ඨතරා. එවං සමන්තාගතොති එත්ථ එවං-සද්දො ඉදංසද්දත්ථවවනොති ආහ – “ඉමිනා උත්තමෙන අරහත්තඵලපඤ්ඤාධිට්ඨානෙනා”ති. සබ්බං වට්ටදුක්ඛං ඛෙපෙතීති සබ්බදුක්ඛක්ඛයො, අග්ගමග්ගො, තංපරියාපන්නතාය තත්ථ ඤාණන්ති ආහ – “සබ්බදුක්ඛක්ඛයෙ ඤාණං නාම අරහත්තමග්ගෙ ඤාණං”න්ති. අරහත්තඵලෙ ඤාණං අධිජ්ජෙතං චුත්තනයෙන සබ්බදුක්ඛක්ඛයෙ සන්තෙ තන්තිමිත්තං වා උප්පන්නඤාණන්ති කත්වා. තස්සාති, “එවං සමන්තාගතො හික්ඛු ඉමිනා පරමෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානෙන සමන්තාගතො හොති”ති චුත්තහික්ඛුනො.

366. හීති යස්මා. විමුත්තීති අරහත්තඵලවිමුත්ති, තස්මා සබ්බදුක්ඛක්ඛයෙ ඤාණන්ති අරහත්තඵලඤාණං අධිජ්ජෙතං. සච්චන්ති පරමත්ථසච්චං නිබ්බානං, න මග්ගසච්චං. කාමං අරහත්තඵලවිමුත්ති පටිපක්ඛෙහි අකොපනීයතාය අකුප්පා, “සච්චෙ ධීතා”ති පන වචනතො, “අකුප්පාරම්මණකරණෙන අකුප්පාති චුත්තා”ති ආහ. විතථන්ති නට්ඨං, ජරාය මරණෙන ච විපරිණාමෙතබ්බතාය යාදිසං උප්පාදාවත්ථාය ජාතං, තතො අඤ්ඤාදිසන්ති අත්ථො. තථා හි තං ජරාමරණෙහි පරිමුසිතබ්බරූපතාය “මුසා”ති චුත්තං. තෙනාහ – “මොසධම්මන්ති

තස්සනසභාව’’න්ති. තං අවිතථන්ති තං චුත්තනායෙන අවිතථං නාම, තං සභාවො සබ්බකාලං තෙනෙව ලබ්භනතො. සමථවිපස්සනාවසෙන වවිසව්වතොති සමථවිපස්සනාවසෙන යං විසුද්ධිමත්තං වවිසව්වං, තතො. දුක්ඛසව්වසමුදයසව්වෙහි තච්ඡවිපල්ලාසභූතසභාවෙහි. ඉති නෙසං යථාසකං සභාවෙන අවිතථභාවෙ අමොසධම්මතාය තෙහිපි අවිතථභාවා පරමත්ථසව්වං නිබ්බානමෙව උත්තරිතරං. තස්මාති නිබ්බානස්සෙව උත්තරිතරභාවතො.

367. උපධියති එත්ථ දුක්ඛන්ති උපධි, ඛන්ධා කාමගුණා ව. උපදහන්ති දුක්ඛන්ති උපධි, කිලෙසාහිසඬ්ඛාරා. පරිපූරා ගහිතා පරාමට්ඨාති පරියත්තභාවෙන තණ්හාය ගහිතා දිට්ඨියා පරාමට්ඨා. සමථවිපස්සනාවසෙන කිලෙසපරිච්චාගතොති වික්ඛම්භනවසෙන තද්ධිගජ්ජභානවසෙන ව කිලෙසානං පරිච්චජනතො. උත්තරිතරො විසිට්ඨතරස්ස පභානජ්ජකාරස්ස අභාවතො.

368. ආසාතකරණවසෙනාති වෙතසිකාසාතස්ස උප්පජ්ජනවසෙන. ඛ්‍යාපජ්ජනවසෙනාති විත්තස්ස විපත්තිභාවවසෙන. සම්පදුස්සනවසෙනාති සබ්බසො දුස්සනවසෙන. කීචි පදෙහි යදි අරහත්තමග්ගෙන කිලෙසානං පරිච්චාගො වාගාධිට්ඨානං, අරහත්තමග්ගෙනෙව නෙසං වූපසමො උපසමාධිට්ඨානං හොතීති දස්සෙති. එත්ථ විසෙසෙන පරිච්චාගො සම්පජ්ජනං අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනං වාගො, තථා පන පරිච්චාගෙන යො සො නෙසං තදා වූපසන්තතාය අභාවො, අයං උපසමොති අයමෙතෙසං විසෙසො.

369. මඤ්ඤිතන්ති මඤ්ඤනා, ‘එතං මමා’තිආදිනා කප්පනාති අත්ථො. අවිජ්ජාවිඛන්ධනතණ්හාගාහාදීනං සාධාරණභාවතො අයමහන්ති එත්ථ අහන්ති දිට්ඨිමඤ්ඤනාදස්සනං, සා පන දිට්ඨි මානමඤ්ඤනාය අත්තනියගාහවසෙන හොතීති ස්වෙව ‘අය’න්ති ඉමිනා ගහිතොති ආහ – ‘අයමහන්ති එකං තණ්හාමඤ්ඤිතමෙව වට්ටති’’ති. ආබාධට්ඨෙයනාති පටිපිළුනට්ඨෙන. මඤ්ඤනාවසෙන හි සත්තානං තථා හොති. අත්තොදොසට්ඨෙයනාති අබ්භන්තරදුට්ඨභාවෙන. මඤ්ඤනාදුසිතත්තා හි සත්තානං අත්තභාවො දුක්ඛතාමූලායත්තො, කිලෙසාසුචිපග්ගරණතො උප්පාදනිරොධහඬිගෙහි උද්ධමුද්ධං පක්කපහින්තො හොතීති ඵලූපචාරෙන ‘මඤ්ඤිතං ගණ්ඛො’ති චුත්තො. අනුපච්චිට්ඨෙයනාති අනුපච්චිත්ථා හදයමාහව්ව අධිට්ඨානෙන. මඤ්ඤිතඤ්චි පිළාජනනතො අත්තොතුදනතො දුරුද්ධරණතො සල්ලං. බිණාසවමුනි සබ්බසො කිලෙසානං සන්තත්තා, තතො එව පරිලාභානං පරිනිබ්බුතත්තා වූපසන්තත්තා සන්තො උපසන්තො නිබ්බුතොති චුච්චති. යත්ථ ධීතන්ති යස්මිං අසෙක්ඛභූමියං ධීතං. යදි හගවා අත්තතො දෙසනාඤ්ඤාණානුරූපං දෙසනං පචත්තාපෙය්‍ය, මහාපථවිං පත්ථරන්තස්ස විය, ආකාසං පසාරෙන්තස්ස විය, අනන්තාපරිමෙය්‍යලොකධාතුයො පටිච්ච තෙසං ධීතාකාරං අනුප්පූරං විචිනන්තස්ස විය දෙසනා පරිමොසානං න ගච්ඡෙය්‍ය. යස්මා පනස්ස විනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපමෙව දෙසනා පචත්ති, න තතො පරං අණුමත්තම්පි වඩ්ඪති. තස්මා චුත්තං – ‘සබ්බාපි ධම්මදෙසනා සංඛිත්තව, විත්ථාරදෙසනා නාම නත්ථී’’ති. නනු සත්තපකරණදෙසනා විත්ථාරකථාති? න සාපි

විත්ථාරකථානි ආහ - “සමන්තපට්ඨානකථාපි සංඛිත්තායෙවා”ති.
 සන්නිපතිතදෙවපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපමෙව හි තස්සාපි පවත්ති, න
 සත්ථුදෙසනාඤාණානුරූපන්ති. යථානුසන්ධිං පාපෙසි යථාඋද්දිට්ඨෙ අනුපුබ්බෙන
 අනවසෙසනො විහජනවසෙන දෙසනාය නිට්ඨාපිතත්තා. විපඤ්චිතඤ්ඤා...පෙ....
 කපෙසි නාතිසංඛිතෙවිත්ථාරවසෙන දෙසිතත්තා.

370. අට්ඨන්තං පරික්ඛාරානන්ති නයිදමනවසෙසපරියාදානං, ලක්ඛණවචනං
 පනෙතං, අඤ්ඤාතරස්සාති වචනසෙසො. තථා හි, “මය්හං ඉද්ධිමයපරික්ඛාරලාභාය
 පච්චයො භොතු”ති පත්ථනං පට්ඨපෙත්වා පත්තචීවරං, පත්තං, චීවරමෙව වා
 දින්නෙ වරිමහවෙ ඉද්ධිමයපරික්ඛාරො නිබ්බන්තති වදන්ති. අදින්නත්තාති
 කෙච්චාදො, තෙනාහ “කුලපුත්තො”තිආදි. ඔකාසාභාවතොති
 උපසම්පදාලක්ඛණස්ස අසම්භවතො. තෙනාහ - “කුලපුත්තස්ස
 ආයුපරික්ඛිණ”න්ති. උදකතිත්ථ...පෙ.... ආරද්ධො පරමජිවිජභාවතො.

විබ්භන්තාති භන්තවිත්තා. සිඬගෙන විජ්ඣිත්වා සාතෙසි
 පුරිමජාතිඛද්ධාසාතතායාති වදන්ති.

මානුසං යොගන්ති මනුස්සත්තභාවං. අත්තභාවො හි යුජ්ජති කම්මකිලෙසෙහිති
 “යොගො”ති වුච්චති. උපච්චගුන්ති උපගච්ඡිංසු. උපකොතිආදි තෙසං නාමානි.

ගන්ධකට්ඨෙහිති වන්දනාගරුසලලදෙවදාරුආදීහි ගන්ධදාරුහි. සෙසං
 සුවඤ්ඤායාමෙව.

ධාතු විභවිගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

11. සච්ච විභවිගසුත්තවණ්ණනා

371. ආචික්ඛන්තාති - “ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා
 අරියසච්ච”න්ති ආදිතො කථනං. දෙසනාති තස්සෙව අත්ථස්ස අතිසජ්ජනං
 පබොධනං. පඤ්ඤාපනාති පකාරෙහි ඤාපනා, සා පන යස්මා ඉත්ථමිදන්ති
 වෙනෙය්‍යානං පච්චක්ඛන්තො දස්සනා, තෙසං වා සන්තානෙ පතිට්ඨාපනා භොති,
 තස්මා ආහ - “දුක්ඛසච්චාදීනං යපනා”ති. පට්ඨපනාති පතිට්ඨාපනා. යස්මා
 පට්ඨපියමානසභාවා දෙසනා භාජනං උපගච්ජන්ති විය භොති, තස්මා වුත්තං -
 “පඤ්ඤාපනා”ති, ජානාපනාති අත්ථො. විචට්ඨකරණාති දෙසියමානස්ස අත්ථස්ස
 විචට්ඨාවකරණං. විභාගකිරියාති යථාවුත්තස්ස අත්ථවිභාගස්ස විත්ථාරකරණං.
 පාකට්ඨාවකරණන්ති අගම්භීරභාවාපාදනං. අපරො නයො - චතුසච්චසඤ්ඤිතස්ස
 අත්ථස්ස පච්චෙකං සරූපතො දස්සනවසෙන ඉදන්ති ආදිතො සික්ඛාපනං කථනං
 ආචික්ඛන්තා, එවං පරසන්තානෙ පබොධනවසෙන පවත්තාපනා දෙසනා, එවං
 විනෙය්‍යානං විත්තපරිතොසජනනෙතෙ තෙසං බුද්ධිපරිපාවනං “පඤ්ඤාපනා”ති
 වුච්චති. එවං පඤ්ඤාපෙත්ති ව සා දෙසියමානං අත්ථං වෙනෙය්‍යසන්තානෙ
 පකාරතො යපෙති පතිට්ඨපෙතිති “පට්ඨපනා”ති වුච්චති. පකාරතො යපෙත්ති පන

සංඛ්‍යාතස්ස විත්ථාරතො පටිච්ඡන්තස්ස පුනාහිධානතො “විවරණා”ති,
 තස්සෙවත්ථස්ස විභාගකරණතො “විභජනා”ති, චුත්තස්ස විත්ථාරෙතාහිධානතො
 විභන්තස්ස හෙතුදාහරණදස්සනතො, “උත්තානීකම්ම”න්ති වුච්චති. තෙනාහ –
 “පාකටභාවකරණ”න්ති, හෙතුපමාවසෙනත්ථස්ස පාකටභාවකරණතොති අත්ථො.

අනුග්ගාහකාති අනුග්ගණ්හනකාමා. ස්වායමනුග්ගහො සඬගභවත්ථුවසෙන
 පාකටො හොතීති ආහ “ආමීසසඬගහෙනා”තිආදි. ජනෙනා ජනෙත්තීති ආහ
 “ජනිකා මාතා”ති. වුද්ධිං පරිසං ආපාදෙතීති ආපාදෙනා. තෙනාහ “පොසෙතා”ති.
 ඉදානි ද්විත්තං මහාටෙරානං යථාක්කමං සබ්බමචාරිතං භගවතා චුත්තෙනි
 ජනිකපොසිකමාතුට්ඨානියෙහි සඬගාහකතං විත්ථාරතො දස්සෙතුං, “ජනිකමාතා
 හී”තිආදි චුත්තං. පරතොසොසෙන විනාපි උපරිමග්ගාධිගමො හොතීති
 “පච්චත්තපුරිසකාරෙනා”ති චුත්තං. පයමමග්ගො එව හි සාවකානං එකන්තතො
 සොසාපෙක්ඛොති. පත්තෙසුපිති පි-සද්දෙන පගෙව අප්පත්තෙසුති දස්සෙති. භවස්ස
 අප්පමත්තකතා නාම ඉත්තරකාලතායාති ආහ “අච්ඡරාසඬසාතමත්තම්පි”ති.
 ජනෙතාති ජනකො, ථෙරො පන අරියාය ජනයිතා. ආපාදෙනාති වඬ්ඨෙතා
 පරිබ්බහෙනා. පුරිමස්මිං සච්චද්වයෙ සම්මසනග්ගහණං ලොකියත්තා තස්ස, ඉතරස්මිං
 තස්ස අග්ගහණං ලොකුත්තරත්තා.

කාමෙහි නික්ඛන්තො සඬකප්පො තෙක්ඛම්මසඬකප්පො. ස්වායමස්ස තතො
 නික්ඛමනත්ථො තෙසං පටිපක්ඛවාතො තෙහි විසංසග්ගතො විරජ්ජනතො
 සමුච්ඡින්නතො සබ්බසො විචිත්තභාවතො ව හොතීති දස්සෙතුං,
 “කාමපච්චනීකට්ඨෙතා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ කාමපදසාතන්ති යථා කාමො පදං
 පතිට්ඨං න ලහති, එවං භනනං, කාමසමුච්ඡෙදන්ති අත්ථො. කාමෙහි සබ්බසො
 විචිත්තත්තා කාමවිචිත්තො, අරියමග්ගො, තස්ස අන්තො, අරියඵලං, තස්මිං
 කාමවිචිත්තත්තෙ. එසෙව නයොති ඉමිනා
 “ඛ්‍යාපාදපච්චනීකට්ඨෙතා”තිආදියොජනං අතිදිසති. සබ්බෙ වෙන
 තෙක්ඛම්මසඬකප්පාදයො නානාවිත්තෙසු ලබ්භන්තීති යොජනා. යදි එකචිත්තෙ
 ලබ්භන්ති, කථං තිව්ධම්චිජාසඬකප්පානං සමුග්ගාතොති ආහ “තත්‍ර හී”තිආදි. න
 නානා ලබ්භතීති ඉමිනා තිව්ධකිච්චකාරිතං සම්මාසඬකප්පස්ස දස්සෙති.
 කිච්චවසෙන හි තස්ස නාමස්ස ලාභො. සම්මාචාචාදීනම්පි මග්ගක්ඛණෙ එකචිත්තෙ
 ලබ්භමානානම්පි චතුකිච්චකාරිතාය චතුබ්බිධනාමාදිනා වෙදිතබ්බා. සෙසං
 සුච්ඤ්ඤයාමෙව.

සච්චවිභඬගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

12. දක්ඛිණාවිභඬගසුත්තවණ්ණනා

376. මහාපජාපතිගොතමීති එත්ථ ගොතමීති තස්ස ගොතමගොත්තතො ආගතං
 නාමං, මහාපජාපති පන ගුණතො. තං විවරිතුං, “නාමකරණදිවසෙ පනස්සා”තිආදි
 චුත්තං. මහතිං උළාරං පජං ජනනපොසනෙහි පරිරක්ඛතීති මහාපජාපති.

පරිභෝගවසෙන න හඤ්ඤතීති අහනං. සිප්පිකානන්ති තත්තවායානං.
 වායනට්ඨානන්ති චීනට්ඨානං. තානි මං න තොසෙන්ති කායිකස්ස පුඤ්ඤස්ස
 අභාවතො. තෙනාහ – “සහත්ථා කතමෙව මං තොසෙති”ති. පිසිත්වා නිබ්බත්තනං
 කත්වා. පොථෙත්වාති සුබ්බමභාවාපාදනත්ථං ධනුකෙන නෙත්වා. කාලානුකාලඤ්ච
 ධාතිගණපරිවුතා ගන්ත්වා වෙමකොටිං අග්ගහෙසි එකදිවසන්ති අධිප්පායො.
 එවඤ්ඤි “එකදිවසං පන...පෙ.... අකාසී”ති පුරිමවචනෙන තං න විරුජ්ඣෙය්‍යා.

ජ වෙනනාති ජබ්බිධා වෙනනා. න හි තා ජයෙව වෙනනාති. සඬ්ඝෙ ගොතම්
 දෙහි...පෙ.... සඬ්ඝො වාති ඉදමෙව සුත්තපදං. සඬ්ඝෙ ගොතම් දෙහීති සඬ්ඝස්ස
 දානාය නියොපෙසි, තස්මා සඬ්ඝොව දක්ඛිණෙය්‍යතරොති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො.
 යදි එවන්තිආදිනා තත්ථ ඛ්‍යතිවාරං දස්සෙති. රාජමහාමත්තාදයොතිආදිනා තත්ථ
 ඛ්‍යතිරෙකතො නිදස්සනං ආහ. මහත්තතරා භවෙය්‍යන්ති ආනුභාවාදිනා
 මහත්තතරා භවෙය්‍යං, න ච තං අත්ථීති. තස්මාති යස්මා ගුණවිසිට්ඨහෙතුකං
 දක්ඛිණෙය්‍යතං අනපෙක්ඛිත්වා අත්තනො දීයමානස්ස දාපනං ලහති, තස්මා. මා
 එවං ගණ්භාති සම්මාසම්බුද්ධතො සඬ්ඝොව දක්ඛිණෙය්‍යො”ති මා ගණ්භ.

තත්ථ නිව්ඡයසාධකං සුත්තපදං දස්සෙන්තො, “නයිමස්මිං ලොකෙ...පෙ....
 විපුලඵලෙසින”න්ති ආහ. ස්වායමත්ථො රතනසුත්තෙ (බු. පා. 6.3; සු. නි. 226),
 “යං කිඤ්චි විත්ත”න්ති ගාථාය, අග්ගපසාදසුත්තාදීහි (ඉතිවු. 90) ච
 විභාවෙනබ්බොති. තෙනාහ – “සත්ථාරා උත්තරිතරො දක්ඛිණෙය්‍යො නාම
 නත්ථී”ති.

ගොතමියා අන්තිමභවිකතාය දානස්ස දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය අනුප්පාදනතො
 න තං ගරුතරං සඬ්ඝස්ස පාදාපනෙ කාරණන්ති ආහ – “පච්ඡිමාය ජනතායා”තිආදි.
 වචනතොපිති තස්ස වත්ථයුගස්ස සත්ථු එව පටිග්ගහණාය වචනතොපි. තෙනාහ
 “න හී”තිආදි.

සත්ථා සඬ්ඝපරියාපන්තොව ඊදිසෙ යානෙ අග්ගඵලට්ඨකාය අට්ඨ-
 අරියපුග්ගලභාවතො, සවෙ පනස්ස න සයං සඬ්ඝපරියාපන්තතා, කථං සඬ්ඝ
 පුජිතෙ සත්ථා පුජිතො නාම සියාති අධිප්පායො. තීණි සරණගමනාති තයො එව
 අග්ගපසාදාති වක්ඛතීති අධිප්පායො. අභිධෙය්‍යානුරූපාති හි ලිඬගවචනාති. න
 රුහති අයාථාවපට්පත්තිභාවතො, න ගිහිවෙසග්ගහණාදිනා ගිහිභාවස්ස
 පටික්ඛිපිතත්තා. න වත්තබ්බමෙතං “සත්ථා සඬ්ඝපරියාපන්තො”ති සත්ථුභාවතො.
 සාවකසමුහො හි සඬ්ඝො. සඬ්ඝගණෙ හි සත්ථා උත්තරිතරො
 අනඤ්ඤසාධාරණගුණෙහි සමන්තාගතභාවතො මූලරතනභාවතො ව.

377. සම්පතිජාතස්ස මහාසත්තස්ස සත්තපදවීතිභාරගමනං ධම්මතාවසෙන
 ජාතං, පරං තදඤ්ඤදහරසදිසි පටිපත්තීති ආහ – “හත්ථපාදකිච්චං
 අසාධෙත්තෙසු”ති.

378. පව්වූපකාරං න සුකරං වදාමි අනුවඡවිකකිරියාය කාතුං

අසක්කුණෙයාත්තා. අභිවාදෙන්ති එතෙනාති අභිවාදනං. වන්දමානෙහි අන්තෙවාසිකෙහි ආවරියං “සුඛි භොතු” තිආදිනා අභිවාදෙන්ති නාම. තෙන වුත්තං “අභිවාදන”න්ති. තදභිමුඛො...පෙ.... වන්දිත්වා නිපජ්ජති, සෙය්‍යාථාපි ආයස්මා සාරිපුත්තො. කාලානුකාලං උපට්ඨානං ඛිජ්ජනපාදසම්බාහනාදි අනුවඡවිකකම්මස්ස කරණං නාම. අනුවඡවිකං කිරියං කාතුං න සක්කොතිසෙව, යස්මා ආවරියෙන කතස්ස ධම්මානුග්ගහස්ස අන්තෙවාසිනා කරියමානො ආමිසානුග්ගහො සඬම්මපි කලම්පි කලභාගම්පි න උපෙතිසෙවාවාති. තෙන වුත්තං “න සුජ්ජතිකාරං වදාමි”ති.

379. පාටිපුග්ගලිකං දක්ඛිණං ආරබ්භ සමුට්ඨිකං, “තං මෙ භගවා

පටිග්ගණ්හතු”ති මහාපජාපතිගොතමියා වචනං නිමිත්තං කත්වා දෙසනාය උට්ඨිතත්තා. න කෙවලඤ්ච තස්සා එව වචනං, අථ ඛො ආනන්දත්ථෙරොපි...පෙ.... සමාදපෙසි, තස්මා විභාගතො වුද්දසසු...පෙ.... භොතිති දස්සෙතුං, ඉමං දෙසනං ආරභි. තත්ථ පතිපච්චෙකං පුග්ගලං දියතිති පාටිපුග්ගලිකං. පට්ඨසද්දො යථා අග්ගත්ථො, එවං සෙට්ඨපරියායොපිති ආහ “පෙට්ඨකචසෙනපි”ති. අග්ගා උත්තමෙ ඛෙත්තෙ පවත්තත්තා. දුතියතනියාපි පරමදක්ඛිණායෙව සබ්බසො සම්මාවික්ඛම්භිතරාගාදිකිලෙසත්තා. රාගාදයො හි අදක්ඛිණෙයාභාවස්ස කාරණං. තෙනෙවාහ – “තිණදොසානි ඛෙත්තානි, රාගදොසා අයං පජා”තිආදි (ධ. ප. 356). යස්මා පන සවාසනං සබ්බසො සමුවඡින්තකිලෙසෙහි තතො එව සබ්බසො අප්පට්භතඤ්ඤාණවාරෙහි අනන්තාපරිමෙයාගුණගණාධාරෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙහි සදිසො සදෙවකෙ ලොකෙ කොච්ච දක්ඛිණෙයො නත්ථි. තස්මා “පරමදක්ඛිණායෙව”ති සාසඬිකං වදති. යස්මා පඤ්චාභිඤ්ඤො අට්ඨසමාපත්තිලාභී එව භොති ලොකියාභිඤ්ඤානං අට්ඨසමාපත්තිඅධිට්ඨානත්තා, තස්මා “ලොකියපඤ්චාභිඤ්ඤ”ඉච්චෙව වුත්තං, න “අට්ඨසමාපත්තිලාභිමිහි”ති තාය අවුත්තසිද්ධත්තා. ගොසීලධාතුකොති ගොසීලසභාවො, සීලවතා සදිසසීලොති අත්ථො. තෙනාහ “අසයො”තිආදි. තෙන න අලජ්ජිධාතුකො පකතිසිද්ධො ඉධ පුච්ඡජනසීලවාති අධිජ්ජෙතොති දස්සෙති.

පරිච්ඡින්නදන්තොති එත්තකොති පච්චෙකජ්ජමාණතො තතො එව

අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬිකරතොව පරිච්ඡින්නදන්තො. කථං පන අසඬිකෙයාභාවෙන වුවචමානො විපාකො පරිච්ඡින්නො භොති? සොපි තස්ස පරිච්ඡෙදො එව ඉතරෙහි අසංකිණ්ණභාවදීපනතො, එතදත්ථමෙව පුබ්බෙ අසඬිකරග්ගහණං කතං. ගුණවසෙනාති ලක්ඛණසම්පන්නාදිගුණවසෙන. උපකාරවසෙනාති භොගරක්ඛාදිඋපකාරවසෙන. යං පොසනත්ථං දින්නං, ඉදං න ගහිතං දානලක්ඛණායොගතො. අනුග්ගහපූජනිච්ඡාවසෙන හි අත්තතො දෙයාවත්ථුපරිච්චාගො දානං භයරාගලද්ධුකාමකුලාදිවසෙන සාවජ්ජාභාවතො. තම්පි න ගහිතං අයාවදන්ථතාඅපරිපුණ්ණභාවෙන යථාධිජ්ජෙතඵලදානාසමත්ථභාවතො. සම්පත්තස්සාති සන්තිකාගතස්ස. තෙන සම්පත්තිපයොජනෙ අනපෙක්ඛතං දස්සෙති. ඵලං පටිකඬ්ඛිත්වාති “ඉදං මෙ දානමයං පුඤ්ඤං ආයති. සුඛතිතභාවාය භොතු”තිආදිනා ඵලං පච්චාසිසිත්වා.

තෙනස්ස ඵලදානෙන නමියතං දස්සෙති, යාවදන්ථන්ති ඉමිනා පරිපුණ්ණඵලතං.
සතගුණාති ඵත්ථ ගුණසද්දො න “ගුණෙන නාමං උද්ධරෙය්‍ය”න්තිආදීසු (ධ. ස.
අට්ඨ. 1313; උදා. අට්ඨ. 53; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.76; නෙත්ති. අට්ඨ. 4.38) විය
සම්පත්තිඅත්ථො, “තද්දිගුණ”න්තිආදීසු විය න වඩ්ඨනත්ථො, “පඤ්ච කාමගුණා
ලොකෙ, මනොජට්ඨා පච්චෙදිතා”න්තිආදීසු (සු. නි. 173) විය න කොට්ඨාසත්ථො,
“අන්තං අන්තගුණ”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; බු. පා. 3) විය න
අන්තභාගත්ථො, අථ ඛො ආනිසංසත්ථොති දස්සෙන්නො, “සකානිසංසා”ති ආහ,
තෙ ආනිසංසෙ සරුපතො දස්සෙතුං, “ආයුසක”න්තිආදි වුත්තං. සතගුණාති වා
සතවඩ්ඨිකාති ඵවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. නිජ්ජරිතසං කරොතිති ආයුආදීනං
ආනිසංසානං අපරිත්තාසං කරොති. අථ වා නිජ්ජරිතසං කරොතිති ආයුආදීනිමිත්තං
අපරිත්තාසං කරොති. අථ වා නිජ්ජරිතසං කරොතිති ආයුආදීනි තතො උත්තරිමිපි
ආභාරාදිහෙතු අපරිත්තාසං කරොති. අන්තභාවවිනිමුත්තසඤ්චරණස්ස අභාවා,
“භවසතෙපි වුත්තෙ අයමෙවත්ථො”ති වුත්තං. සබ්බත්ථාති,
“පුට්ඨජ්ජනදුස්සිලෙ”තිආදීසු සබ්බවාරෙසු. නයො තෙනබ්බොති, “ආයුසභස්සං
වණ්ණසභස්ස”න්තිආදිකො නයො.

සාසනාවතරණං නාම යාවදෙව වට්ටදුක්ඛනිත්ථරණත්ථං, තඤ්ච
මග්ගපටිච්චෙධනං, තස්මා නිබ්බේධභාගියසරණගමනං සික්ඛාපදසමාදානං පබ්බජ්ජා
උපසම්පදා සීලපරිපූරණං අධිවිත්තසික්ඛානුයොගො විපස්සනාභාවනාති සබ්බාපෙසා
සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපත්ති ඵව භොතිති ආහ – “තිසරණං ගතො
උපාසකොපි”තිආදි. තත්ථ යථා නිබ්බේධභාගියො සමාධි තාව නාම පරම්පරාය
අරියමග්ගාධිගමස්ස පච්චයභාවතො උපනිස්සයො; තථා නිබ්බේධභාගියං
සීලපරිපූරණං උපසම්පදා පබ්බජ්ජා උපාසකස්ස දසසු පඤ්චසු සීලෙසු පතිට්ඨානං
අන්තමසො සරණාදිගමනමිපි නිබ්බේධභාගියං අරියමග්ගාධිගමස්ස උපනිස්සයො
භොතියෙවාති, “සබ්බාපෙසා සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපත්ති”ති වුත්තා.
තත්ථ අනඤ්ඤසාධාරණ-විජ්ජාවරණාදි-අසඬ්ඛෙය්‍යායාපරිමෙය්‍යා-ගුණ-
සමුදයපූරිතෙ භගවති සද්ධම්මෙ අරියසඬ්ඛෙ උළාරතරඛනුමානගාරවතං ගතො.
“සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඬ්ඛො”ති
තජ්ජරායණතාදිආකාරජපත්තො ඤාණපරිසොධිතො පසාදො සරණගමනන්ති
තෙන වත්ථුගතෙන පසාදෙන පරිභාවිතෙ සන්තානෙ කතං.
පුඤ්ඤක්ඛේත්තසම්පත්තියා මහජ්ජලං මහානිසංසමෙව භොතිති ආහ – “තස්මි.
දින්නදානමිපි අසඬ්ඛෙය්‍යායා අප්පමෙය්‍යා”න්ති. තයිදං සරණං වත්ථුත්තයෙ
පසාදභාවෙන අජ්ඣාසයසම්පත්තිමත්තං, තාදිසස්ස පන පඤ්චසීලං
අජ්ඣාසයසම්පත්තිඋපට්ඨිතො කායවට්ඨිංයමොති තත්ථ දින්නං තතො උත්තරි
මහජ්ජලන්ති, දසසීලං පන පරිපුණ්ණපොසට්ඨිලං, තත්ථ දින්නං මහජ්ජලන්ති,
“තතො උත්තරි මහජ්ජල”න්ති වුත්තං. සාමණෙරසීලාදීනං පන උත්තරි
විසිට්ඨතරාදිභාවතො තත්ථ තත්ථ දින්නස්ස විසෙසමහජ්ජලතා වුත්තා.

මග්ගසමඬ්ඛිතා නාම මග්ගවිත්තක්ඛණපරිච්ඡින්නා, තස්මිඤ්ච බණෙ කථං
දාතුං පටිග්ගහෙතුඤ්ච සම්භවතීති වොදෙති “කිං පන මග්ගසමඬ්ඛිස්ස සක්කා දානං

දාතු”න්ති. ඉතරො තාදිසෙ සති සමයෙති දස්සෙන්නො, “ආම සක්කා”ති පටිජානිත්වා, “ආරද්ධවිපස්සකො”තිආදිනා තමත්ථං විවරති. තස්මිං බණෙති තස්මිං පක්ඛිපනක්ඛණෙ. යදි අට්ඨමකස්ස සොතාපන්නස්ස දින්නදානං ඵලතො අසඬ්ඛොයායමෙව, කො නෙසං විසෙසොති ආහ “තත්ථා”තිආදි. තෙන සතිපි අසඬ්ඛොයායභාවසාමඤ්ඤෙ අත්ථි නෙසං අප්පබ්බුභාවො සංවට්ටට්ඨායී අසඬ්ඛොයායමභාකප්පාසඬ්ඛොයායානං වියාති දස්සෙති. මග්ගසමඬ්ඨිනං තෙන තෙන ඔධිනා සංකිලෙසධම්මානං පභීයමානත්තා වොදානධම්මානං වඬ්ඪමානත්තා අපරියොසිතකිච්චත්තා අපරිපුණ්ණගුණතා, පරියොසිතකිච්චත්තා ඵලසමඬ්ඨිනං පරිපුණ්ණගුණතාති තංතංමග්ගට්ඨෙහි ඵලට්ඨානං ඛේත්තාතිසයතා වෙදිතබ්බා. හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමෙහි පන මග්ගට්ඨෙහි උපරිමානං මග්ගට්ඨානං ඵලට්ඨෙහි ඵලට්ඨානං උත්තරිතරතා පාකටා ඵව. තථා හි උපරිමානං දින්නදානස්ස මහජ්ඵලතා වුත්තා.

380. කාමඤ්ඤෙත්ථ බුද්ධජ්ජමුඛෙ උභතොසඬ්ඨිසෙ කෙවලෙ ව හික්ඛුසඬ්ඨිසෙ දානං අත්ථි ඵව, න පන බුද්ධජ්ජමුඛෙ හික්ඛුසඬ්ඨිසෙ, තං පන බුද්ධජ්ජමුඛඋභතොසඬ්ඨිසෙනෙව සඬ්ඨගහිතත්ති අවිරුද්ධං. න පාපුණන්ති මහජ්ඵලභාවෙන සදිසතම්පි, කුතො අධිකතං.

“තථාගතෙ පරිනිබ්බුතෙ උභතොසඬ්ඨිසස්ස” ඉච්චෙව වුත්තත්තා – “කිං පනා”තිආදිනා වොදෙති. ඉතරො පරිනිබ්බුතෙ තථාගතෙ තං උද්දිස්ස ගන්ධපුප්ඵාදිපරිච්චාගො විය චීවරාදිපරිච්චාගොපි මහජ්ඵලො හොතියෙවාති කත්වා පටිපජ්ජනවිධිං දස්සෙතුං, “උභතොසඬ්ඨිසස්සා”තිආදි වුත්තං. “ඵත්තකායෙව, හික්ඛු උද්දිසථා”ති ඵවං පරිච්ඡෙදස්ස අකරණෙන උපචාරසීමාපරියාපන්නානං ඛේත්තපරියාපන්නානං වසෙන අපරිච්ඡින්නකමභාහික්ඛුසඬ්ඨිසෙ.

ගොත්තං වුව්චති සාධාරණනාමං, මත්තසද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො, තස්මා සමණාති ගොත්තමත්තං අනුභවන්ති ධාරෙන්තීති ගොත්රභුතො. තෙනාහ “නාමමත්තසමණා”ති. දිට්ඨිසිලසාමඤ්ඤෙන සංභතො සමණගණො සඬ්ඨිසො, තස්මා සඬ්ඨිසො දුස්සිලො නාම නත්ථි. ගුණසඬ්ඨිසාති ආනිසංසගණනාය, මහජ්ඵලතායාති අත්ථො. කාසාව...පෙ.... අසඬ්ඛොයායාති වුත්තා සඬ්ඨිසං උද්දිස්ස දින්නත්තා. යථා පන සඬ්ඨිසං උද්දිස්ස දානං හොති, තං විධිං දස්සෙතුං, “සඬ්ඨිසගතා දක්ඛිණා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ චිත්තිකාරන්ති ගාරවං.

සඬ්ඨිසතො න පුග්ගලතො. අඤ්ඤට්ඨත්තං ආපජ්ජන්ති “ඉමස්ස මයා දින්නං සඬ්ඨිසස්ස දින්නං හොති”ති ඵවං චිත්තං අනුප්පාදෙන්වා, “සඬ්ඨිසස්ස දස්සාමි”ති දෙයාධම්මං පටියාදෙන්වා සාමණෙරස්ස නාම දාතබ්බං ජාතන්ති අඤ්ඤට්ඨත්තං ආපජ්ජති; තස්මා තස්ස දක්ඛිණා සඬ්ඨිසගතා න හොතියෙව පුග්ගලවසෙන චිත්තස්ස පරිණාමිතත්තා. නිබ්බේමතිකො හුත්වාති “කිං නු බො මයා ඉමස්ස දින්නං හොති වා න වා”ති විමතිං අනුප්පාදෙන්වා, “යො පනා”තිආදිනා වුත්තාකාරෙන කරොති.

තත්ථානිආදිනා චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකට්ඨකරණත්ථං වත්ථුං නිදස්සෙති,
 “පරසමුද්දවාසිනො”තිආදිනා. ඔපුඤ්ජාපෙත්වා පරිභණ්ඩං කාරෙත්වා,
 හරිතගොමයෙන උපලිම්භිත්වාති අත්ථො. කාසාවකණ්ඨසඬ්ඨස්සාති
 කාසාවකණ්ඨසමුහස්ස. කො සොධෙති මහජ්ඣලභාවකරණෙන කො විසොධෙති.
 මහජ්ඣලභාවාපත්තියා හි දක්ඛිණා විසුජ්ඣති නාම. තත්ථ යෙසං හත්ථෙ දින්නං,
 තෙසං වසෙන පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණාය විසුද්ධත්තා, – “තදාපාහං, ආනන්ද,
 සඬ්ඨගතං දක්ඛිණං අසඬ්ඨොයාං අප්පමෙයාං වදාමි”ති (ම. නි. 3.380) ව චුත්තං,
 තස්මා කම්මවසෙනෙව දක්ඛිණාවිසුද්ධිං පුච්ඡති. ඉතරො අරියසඬ්ඨසෙ
 දින්නදක්ඛිණාය නිබ්බිසිට්ඨං කත්වා චුත්තත්තා මත්ථකප්පත්තස්සෙව
 අරියසඬ්ඨස්ස වසෙන දක්ඛිණාවිසුද්ධිං දස්සෙන්නො, “සාරිපුත්ත...පෙ....
 සොධෙත්ති”ති වත්වා පුන, “යෙ කෙවි අරහන්තො සොධෙත්ති”ති දස්සෙන්නො,
 “අපිවා”තිආදිමාහ. ථෙරා විරපරිනිබ්බුතාති ඉදං අජ්ජතනානම්පි අරියානං සාවකානං
 දස්සෙන්නෙන මග්ගසොධනවසෙන චුත්තත්ති දට්ඨබ්බං, න උද්දිස්ස
 පුඤ්ඤකරණෙ සති අකරණප්පත්තියා. එවඤ්ඤි “අසීතිමහාථෙරා සොධෙත්ති”ති
 ඉදං සුචුත්තං හොති, න අඤ්ඤට්ඨා.

“සඬ්ඨගතාය දක්ඛිණායා”ති කාමඤ්ඤෙතං සාධාරණවචනං, තථාපි තත්ථ
 තත්ථ පුග්ගලවිසෙසො ඤාතබ්බොති දස්සෙන්නො, “අත්ථි බුද්ධජ්ජමුඛො
 සඬ්ඨො”තිආදිමාහ. න උපනෙතබ්බො හගවතො කාලෙ හික්ඛුනං.
 අභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාගුණවසෙන අතිවිය උළාරභාවතො, එතරහි තදභාවතො. එතරහි
 සඬ්ඨො...පෙ.... න උපනෙතබ්බොති එත්ථ නයානුසාරෙන අත්ථො වත්තබ්බො.
 තෙන තෙනෙව සමයෙනාති තස්ස තස්ස කාලස්ස සම්පත්තිවිපත්තිමුඛෙන
 පටිපත්තියා උළාරතං අනුළාරතඤ්ඤි උල්ලිඬිගෙති. යත්ථ හි හික්ඛු ගුණෙහි
 සබ්බසො පරිපුණ්ණා හොන්ති, තස්මිං සමයෙ සඬ්ඨගතා දක්ඛිණා ඉතරස්මිං සමයෙ
 දක්ඛිණතො මහජ්ඣලතරාති දට්ඨබ්බා. සඬ්ඨෙ විත්තිකාරං කාතුං සක්කොන්තස්සාති
 සුජ්ජපටිපන්නතාදිං සඬ්ඨෙ ආවජ්ජිත්වා සඬ්ඨගතෙන පසාදෙන සඬ්ඨස්ස සම්මුඛා විය
 තස්මිං පුග්ගලෙ ව ගාරවවසෙන දෙන්තස්ස පුට්ඨජ්ජනසමණෙ දින්නං මහජ්ඣලතරං
 සඬ්ඨතො උද්දිස්සිත්වා ගහිතත්තා, “සඬ්ඨස්ස දෙමි”තියෙව දින්නත්තා ව.

එසෙව නයොති ඉමිනා, “සොතාපන්නෙ දින්නං මහජ්ඣලතර”න්ති එවමාදිං
 අතිදිසති. ආදි-සද්දෙන උද්දිස්සිත්වා ගහිතො සකදාගාමි, පාටිපුග්ගලිකො අනාගාමීති
 එවමාදි සම්ගහිතං. මහජ්ඣලතරමෙව. තෙනාහ හගවා – “න ත්වෙවාහං, ආනන්ද,
 කෙනවි පරියායෙන සඬ්ඨගතාය දක්ඛිණාය පාටිපුග්ගලිකං දානං මහජ්ඣලතරං
 වදාමි”ති (ම. නි. 3.380). යදි ඛිණාසථෙ දින්නදානතො සඬ්ඨතො උද්දිස්සිත්වා
 ගහිතදුස්සිලෙපි දින්නදානං මහජ්ඣලං, එවං සන්නෙ – “සිලවතො, මහාරාජ, දින්නං
 මහජ්ඣලං, තො තථා දුස්සිලෙ”ති ඉදං කථන්ති ආහ – “තං ඉමං නයං
 ගහායා”තිආදි. සඬ්ඨතො උද්දිස්සිත්වා ගහණවිධිං පහාය දුස්සිලස්සෙව ගහණවසෙන
 චුත්තං. ඉමස්මිං වතුක්කෙ දට්ඨබ්බත්ති ඉමස්ස පදස්ස වසෙන දට්ඨබ්බං. තත්ථ හි
 “පටිග්ගාහකා හොන්ති දුස්සිලා පාපධම්මා”ති ආගතං.

381. විසුජ්ඣානීති න කිලිස්සති, මහාජුතිකාරී මහාවිජ්ජාරා භොතීති අත්ථො. සුවිධම්මොති රාගාදිඅසුවිධිමනෙන සුවිසභාවො. න පාපධම්මොති න නිහීනසභාවො පාපකිරියාය. අකුසලධම්මො හි එකන්තනිහීනො. ජුජ්ජකො සීලවා කල්‍යාණධම්මො න භොති. තස්ස මහාබොධිසත්තස්ස අත්තනො පුත්තදානං දානපාරමියා මත්ථකං ගණ්හන්තං මහාපට්ඨිකම්පනසමත්ථං ජාතං, ස්වායං දානගුණො වෙස්සන්තරමහාරඤ්ඤා කට්ඨෙතඛිබ්බොති.

උද්ධරතීති බහුලං කතපාපකම්මවසෙන උද්ධවිනිපාතනො උද්ධරති. තස්මා නත්ථි මය්හං කිඤ්චි චිත්තස්ස අඤ්ඤාථත්තන්ති අධිජ්ජායො.

පෙතදක්ඛිණන්ති පෙනෙ උද්දිස්ස දාතඛිබ්බදක්ඛිණං. පාපිතකාලෙයෙවාති, “ඉදං දානං අසුකස්ස පෙතස්ස භොතු” ති උද්දිස්සනවසෙන පත්තෙ පාපිතකාලෙයෙව. අස්සාති පෙතස්ස. පාපුණීති ඵලසමාපත්තියා වසෙන පාපුණි. අයඤ්චි පෙනෙ උද්දිස්ස දානෙ ධම්මතා.

තදා කොසලරඤ්ඤො පරිච්චාගවසෙන අතිවිය උළාරජ්ඣාසයනං, බුද්ධජ්ජමුඛස්ස ච හික්ඛුසඛිසස්ස උක්කංසගතගුණවිසිට්ඨතං සන්ධායාහ, “අසදිසදානං කට්ඨෙතඛිබ්බ”න්ති.

අසාරම්භි බ්බත්තන්ති සාරහීනං දුක්ඛෙත්තං. සමයෙති කසනාරහෙ කාලෙ. පංසුං අපනෙත්වාති නිස්සාරං පංසුං නිහරිත්වා. සාරඛිජානීති සභාවතො අභිසඬ්ඛාරතො ච සාරභුතාති ඛිජානි. පතිට්ඨපෙත්වාති වපිත්වා. එවන්ති යථා කස්සකො අත්තනො පයොගසම්පත්තියා අසාරම්භි බ්බත්තෙ ඵලං අධිගච්ඡති. එවං සීලවා අත්තනො පයොගසම්පත්තියා දුස්සීලස්සපි දත්වා ඵලං මහන්තං අධිගච්ඡති. ඉමිනා උපායෙනාති ඉමිනා පටිමපදෙ චුත්තනයෙන. සබ්බපදෙසුති සබ්බකොට්ඨාසෙසු විසුජ්ඣානං චුත්තං, තතියපදෙ පන විසුජ්ඣානං පටික්ඛිත්තමෙව.

382. අරහතො දින්නදානමෙව අග්ගං දානවෙනනාය කෙනචි උපක්කිලෙසෙන අනුපක්කිලිට්ඨත්තා, පටිග්ගාහකස්ස අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යත්තා. තෙනාහ – “හවාලයස්ස හවපත්ථනාය අභාවතො”ති, “උහින්තම්භි”ති වචනසෙසො. ඛිණාසවො දානඵලං න සද්දහතීති ඉදං තස්ස අප්පහීනකිලෙසජනස්ස විය කම්මකම්මඵලානං සද්දහනාකාරෙන පවත්ති නත්ථිති කත්වා චුත්තං, යතො අරහා “අසද්දො අකතඤ්ඤු ව...පෙ.... පොරිසො”ති (ධ. ප. 97) ථොමියති. අසද්දහනං අනුමානපක්ඛිකං, අනුමානඤ්ච සංසයපුබ්බකං, නිස්සන්දිද්ධො ච කම්මකම්මඵලෙසු පච්චක්ඛභාවං ගතො. තමෙව හි නිවිජ්ජනභාවසිද්ධං නිස්සන්දිද්ධතං සන්ධාය – “දානඵලං සද්දහන්තා”තිආදි චුත්තං. යදි එවං තෙන කතකම්මං කම්මලක්ඛණජ්ජත්තං භොතීති ආහ “ඛිණාසවෙනා”තිආදි. තෙනෙවාහ – “නිවිජ්ජන්දරාගත්තා”ති, එතඤ්ච ලක්ඛණවචනං, කෙනචි කිලෙසෙන අනුපක්කිලිට්ඨත්තාති අධිජ්ජායො. අස්සාති ඛිණාසවස්ස දානං.

කිං පන සම්මාසම්බුද්ධෙනාතිආදිනා දායකතො දක්ඛිණාච්ඡද්ධි වොදිනා, සාරිපුත්තත්ථෙරෙනාතිආදිනා පන පටිග්ගාභකතොති වදන්ති; තදයුත්තං, සාවකස්ස මහජ්ඣලභාවෙ සංසයාභාවතො, හෙට්ඨා නිව්ඡිතත්තා ව, තස්මා උභයෙනපි දායකතො දක්ඛිණාච්ඡද්ධි එව වොදිනා. සා හි ඉධ සාධාරණවසෙන නිව්ඡිතත්තා සංසයවත්ථු. තෙනාහ – “සම්මාසම්බුද්ධෙන...පෙ.... වදන්ති”ති. සම්මාසම්බුද්ධං භීතිආදි යථාචුත්තඅත්ථස්ස කාරණවචනං. අඤ්ඤො දානස්ස විපාකං ජානිතුං සමත්ථො නාම නත්ථී සබ්බසො සත්තානං කම්මවිපාකවිභාගජානනඤාණස්ස අනනුඤ්ඤාතත්තා. තෙනාහ භගවා – “යස්මා ව බො, භික්ඛවෙ, සත්තා න ජානන්ති, දානසංවිභාගස්ස විපාකං යථාහං ජානාමි, තස්මා අදත්ථා භුඤ්ජන්ති”තිආදි (ඉතිච්ඡ. 26). එතෙන එත්ථ ඤාණවිසොධනං නාම කථිතං, න දක්ඛිණාය ච්ඡද්ධි නාම දායකතො පටිග්ගාභකතො ව වසෙන හොතිති; සම්මාසම්බුද්ධෙන සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස දින්නදානං සබ්බසො උපක්කිලෙසච්ඡද්ධියා ඤාණස්ස ව අතිවිස උළාරත්තා මහානුභාවං නාම සියා මහාතෙජවත්තඤ්ච; න මහජ්ඣලං තෙසං සත්තානෙ පරිපුණ්ණඵලස්ස අසම්භවතො. යදි දින්නදානං පරිපුණ්ණඵලං න හොති උභයවිපාකදානාභාවතො, පවත්තිවිපාකදායී පන හොතිති දස්සෙන්නො, “දානං භී”තිආදිමාහ.

චතුභීති සහයොගෙ කරණවචනං, චතුභි සම්පදාහි සහගතා සහිතං කත්ථාති අත්ථො. ඉමා චතස්සො සම්පදා සබ්බසාධාරණවසෙන චුත්තා, න යථාධිගතපුග්ගලවසෙන. තෙනාහ – “දෙය්‍යධම්මස්ස ධම්මෙනා”තිආදි. තස්මිංයෙව අත්තභාවෙති යස්මිං අත්තභාවෙ තං දානමයං පුඤ්ඤං උප්පන්නං, තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති, චෙතනාය මහන්තත්තා දිට්ඨධම්මවෙදනීයං භුත්වා විපච්චතිති අත්ථො. පුබ්බචෙතනාදිවසෙනාති සන්නිට්ඨාපකජවනවීථිතො පුබ්බාපරවීථිචෙතනාවසෙන, අඤ්ඤථා සන්නිට්ඨාපකවීථියංයෙව පුබ්බචෙතනාදිවසෙනාති චත්තබ්බං සියා. සා හි චෙතනා දිට්ඨධම්මවෙදනීයභූතා තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති, න ඉතරා. මහත්තතාති පුබ්බාහිසඬ්ඛාරවසෙන ඤාණසම්පයොගාදිවසෙන චෙතනාය උළාරතා. ඛිණාසවභාවෙනාති යස්ස දෙති, තස්ස ඛිණාසවභාවෙන. චත්ථුසම්පන්නතාති එත්ථ යථා පටිසසඤ්ඤා නානත්තසඤ්ඤානං විගමෙන දිබ්බවිහාරානං වසෙන, බ්‍යාපාදසඤ්ඤාදීනං විගමෙන බ්‍රහ්මවිහාරානං වසෙන, සබ්බසො රූපසඤ්ඤානානත්තසඤ්ඤානං විගමෙන ආනෙඤ්ජවිහාරානං වසෙන සබ්බසො නිව්චසඤ්ඤාදීනං පටිප්පස්සද්ධියා සබ්බසඬ්ඛාරවිමුක්තාය අරියවිහාරානං වසෙන චත්ථුසම්පන්නතා ඉච්ඡිතා. තංතංසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන සත්තානස්ස නිරොධසාධනතා තං දිවසං නිරොධස්ස සාධනතා නාම. චත්ථුසම්පන්නතාති සබ්බසො නිරොධසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන චත්ථුසම්පන්නතා ඉච්ඡිතා; න සබ්බසො අනවසෙසසඤ්ඤානිරොධතායාති ආහ – “තං දිවසං නිරොධතො වුට්ඨිතභාවෙන චත්ථුසම්පන්නතා”ති. සඤ්ඤානිරොධස්ස චෙත්ථ අච්චාසන්නතං සන්ධාය, “තං දිවස”න්ති චුත්තං. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අච්චන්තං, තං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දක්ඛිණාච්චගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ව විහඬිගවග්ගවණ්ණනා.

5. සළායතනවග්ගො

1. අනාථපිණ්ඩිකොවාදසුත්තවණ්ණනා

383. අධිමත්තගිලානොති අධිකාය මත්තාය මරණස්ස ආසන්නතාය අතිවිය ගිලානොති අත්ථො. තෙනාහ “මරණසෙය්‍යං උපගතො”ති. අඛණ්ඩං අකාසි ගහපතීනො සත්ථරි පරමපෙමත්තා. යත්තකං වස්සාති, “සකිං වා ද්වික්ඛත්තුං වා”ති චුත්තං යත්තකං අස්ස ගහපතිස්ස.

384. ඔසක්කත්තීති පරිභායන්ති. ඔත්ථරන්තීති අභිභවන්ති. උස්මා නාම කම්මජතෙජොධාතු, සා සහ ජීවිතින්ද්‍රියනිරොධා පරියාදියති, යාව තා ආයුඋස්මා චත්තන්ති, තාව මරණන්තිකා වෙදනා චත්තන්තෙව විඤ්ඤාණස්ස අනිරුද්ධත්තා. තෙනාහ “යාව උස්මා”තිආදි.

385. තීහි ගාහෙහිති තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහෙහි. පටිබාහිතුං වික්ඛම්හෙතුං. චක්ඛුං තීහි ගාහෙහි න ගණ්හිස්සාමීති මානග්ගාහපටික්ඛෙපමුඛෙන චක්ඛුස්මිං අනිච්චානුපස්සනාති දස්සෙති. අනිච්චානුපස්සනාය හි සති අප්පතිට්ඨො මානග්ගාහො, දුක්ඛානුපස්සනාය සති අප්පතිට්ඨො තණ්හාග්ගාහො, අනත්තානුපස්සනාය සති අප්පතිට්ඨො දිට්ඨිග්ගාහොති, ගාහො ව නාම ඔළාරිකො, තස්මිං විගතෙපි නිකන්ති තිට්ඨෙය්‍යාති තං විජහාපෙතුකාමෙන, – “න ව මෙ චක්ඛුනිස්සිතං විඤ්ඤාණං භවිස්සති”ති චුත්තන්ති ආහ – “විඤ්ඤාණඤ්චාපි මෙ චක්ඛුනිස්සිතං න භවිස්සති”ති. සබ්බං කාමභවරූපන්ති කාමභූමිපරියාපන්නං සබ්බං රූපක්ඛන්ධමාහ – “කාමරූපභවරූප”න්ති වා පායො. සො යුත්තො ඉමස්ස වාරස්ස එව අනවසෙසපඤ්චවොකාරභවපරියාපන්නතො. තථා හි උපරි චතුරොකාරභවො අනවසෙසතො චුත්තො.

386. ඉධලොකන්ති එත්ථ සඬ්ඛාරලොකවිසයොති අධිප්පායෙන, “වසනට්ඨානං වා”තිආදි චුත්තං, තඤ්ච ඛො පයමදුතියවාරෙහි ඉධලොකො ගහිතොති කත්වා. පයමදුතියවාරෙහි පන ඉධලොකො පරලොකොති විභාගෙන විනා පඤ්චවොකාරභවො ගහිතො; තථා තතියවාරෙ පඤ්චවොකාරභවො චතුරොකාරභවො ව ගහිතොති පුන දිට්ඨධම්මසම්පරායවසෙන තං විහජිත්වා දස්සෙතුං, “න ඉධලොක”න්තිආදි චුත්තං. ඉධලොකන්ති ව සත්තසඬ්ඛාරවසෙනෙව ගහිතං. සබ්බමපි සඬ්ඛාරවසෙන පරිග්ගහෙත්වා දස්සෙතුං, “යමපි මෙ දිට්ඨ”න්තිආදි චුත්තන්ති කෙවි. අපරිතස්සනත්ථං තණ්හාපරිතස්සනාය අනුප්පාදනත්ථං. යස්ස දිට්ඨධම්මොති චුච්චති, තස්ස පන අභාවතො, “මනුස්සලොකං යපෙත්වා සෙසා පරලොකා නාමා”ති චුත්තං. යෙසං පන “ඉධලොක”න්ති ඉමිනා සත්තලොකස්සපි ගහණං ඉච්ඡිතං. තෙසං මතෙන, “මනුස්සලොකං යපෙත්වා”ති යොජනා.

387. අල්ලියසීති අත්තභාවෙ භොගෙසු ව අපෙක්ඛං කරොසීති අත්ථො. එවරුපීති යාදිසී තදා ධම්මසෙනාපතිනා කථිතා, එවරුපී. ධම්මකථා න සුතපුබ්බාති යථාකථිතාකාරමෙව සන්ධාය පටික්ඛෙපො, න සුබ්බමගම්භීරසුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තතාසාමඤ්ඤං. තෙනාහ “එවං පනා”තිආදි.

මයා ගතමග්ගමෙව අනුගච්ඡසීති දානමයපුඤ්ඤභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා වදන්ති, න බොධිසත්තදානභූතං දානපාරමිතං. න පටිභාතීති රුච්චනවසෙන චිත්තෙන න උපතිට්ඨති. තෙනාහ “න රුච්චති”ති. තථා හෙස වට්ඨාහිරතොති. උජුමග්ගාවභා විපස්සනා භගවතා පනස්ස කථිතපුබ්බො.

388. එසිතගුණත්තා එසියමානගුණත්තා ව ඉසී, අපෙක්ඛා සෙක්ඛා කල්‍යාණපුපුඡ්ඡනා ව, ඉසීනං සඬ්ඝො, තෙන නිසෙවිතන්ති ඉසීසඬ්ඝනිසෙවිතං. කාමං තස්ස විහාරස්ස ගන්ධකුට්ඨපාසාදකුට්ඨාගාරාදිවසෙන නිසීදනනිපජ්ජනාය රුක්ඛලතාදිවසෙන භූමිසයාදිවසෙන ව අනඤ්ඤසාධාරණා මහතී රමණීයතා අත්ථෙව, සා පන ගෙහස්සිතභාවෙන අරියානං චිත්තං තථා න තොසෙති; යථා අරියානං නිසෙවිතභාවෙනාති ආහ – “පඨමගාථාය ජෙතවනස්ස වණ්ණං කථෙත්වා”ති. තෙනාහ භගවා – “යත්ථ අරහන්තො විහරන්ති, තං භූමිරාමණෙය්‍යක”න්ති (ධ. ප. 98; ථෙරගා. 991; සං. නි. 1.261). අපවයගාමිනී චෙතනා සත්තානං සුද්ධිමාවහතීති ආහ – “කම්මන්ති මග්ගචෙතනා”ති. චතුත්තං අරියසච්චානං විදිතකරණට්ඨෙත කිලෙසානං වික්ඛම්භනට්ඨෙත ව විජ්ජා, මග්ගසම්මාදිට්ඨිති ආහ – “විජ්ජාති මග්ගපඤ්ඤා”ති. සමාධිපක්ඛිකො ධම්මො නාම සම්මාවායාමසතිසමාධයො. තථා හි විජ්ජාභාගියො සමාධිපි සමාධිපක්ඛිකො. සීලං තස්ස අත්ථිති සීලන්ති ආහ – “සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං උත්තම”න්ති. දිට්ඨිසඬ්ඝකප්පොති සම්මාසඬ්ඝකප්පො. තත්ථ සම්මාසඬ්ඝකප්පස්ස උපකාරකභාවෙන විජ්ජාභාගො. තථා හි සො පඤ්ඤාක්ඛන්ධසඬ්ඝගිතොති වූච්චති, යථා සම්මාසඬ්ඝකප්පො පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන සඬ්ඝගිතො, එවං වායාමසතියො සමාධික්ඛන්ධසඬ්ඝගිතාති. තෙනාහ – “ධම්මොති වායාමසතිසමාධයො”ති. “ධම්මො”ති හි ඉධ සම්මාසමාධි අධිජ්ජෙතො, – “එවං ධම්මො තෙ භගවන්තො අහෙසු”න්තිආදිසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3.198; සං. නි. 5.378) විය. වාචාකම්මන්තාජීවාති සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවා මග්ගපරියාපන්තා එව, තෙ සබ්බෙසි ගහිතාති. තෙනාහ – “එතෙන අට්ඨඬ්ඝිකෙන මග්ගෙනා”ති.

උපායෙනාති යෙන විධිනා අරියමග්ගො භාවෙතබ්බො, තෙන සමාධිපක්ඛියං විපස්සනාධම්මඤ්ඤෙව මග්ගධම්මඤ්ඤෙව. “අරියං වො, හික්ඛෙව, සම්මාසමාධිං දෙසෙස්සාමි සඋපනිසං සපරික්ඛාර”න්ති (ම. නි. 3.136) හි වචනතො සම්මාසමාධිආදයො මග්ගධම්මාපි සමාධිපක්ඛියා. විචිතෙය්‍යාති විමංසෙය්‍ය, භාවෙය්‍යාති අත්ථො. තත්ථාති හෙතුමිහි භූමිමවනං. අරියමග්ගහෙතුකා හි සත්තානං විසුද්ධි. තෙනාහ – “තස්මිං අරියමග්ගෙ විසුජ්ඣති”ති. පඤ්චක්ඛන්ධධම්මං විචිතෙය්‍ය, පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ විපස්සෙය්‍ය. තෙසු හි විපස්සියමානෙසු විපස්සනා උක්කංසගතා. යදග්ගෙන දුක්ඛසච්චං.

පරිඤ්ඤාපටිච්චෙධෙන පටිච්ඡික්ඛියති, තදග්ගෙන සමුදයසච්චං පහානපටිච්චෙධෙන නිරොධසච්චං සච්ඡිකිරියාපටිච්චෙධෙන, මග්ගසච්චං භාවනාපටිච්චෙධෙන පටිච්ඡික්ඛියති, එවං අවචන්තවිසුද්ධියා සුඡ්ඤ්ඤාති. තෙනාහ – “එවං තෙසු චතුසු සච්චෙසු විසුඡ්ඤ්ඤාති”ති. ඉධාපි නිමිත්තත්ථෙ භූමිමච්චනං. සච්චෙසු චා පටිච්ඡික්ඛියමානෙසුති චචනසෙසො.

අවධාරණවචනන්ති චචත්ථාපනවචනං, අවධාරණන්ති අත්ථො. සාරිපුත්තොවාති ච අවධාරණං තස්ස සාවකභාවතො සාවකෙසු සාරිපුත්තොව සෙය්‍යොති ඉමමත්ථං දීපෙති. කිලෙසඋපසමෙනාති ඉමිනා මහාථෙරස්ස තාදිසො කිලෙසුපසමොති දස්සෙති, යස්ස සාවකස්ස විසයෙ පඤ්ඤාය පාරමිප්පත්ති අහොසි. යදි එවං – “යොපි පාරඤ්ඤානො භික්ඛු, එතාවපරමො සියා”ති ඉදං කථන්ති? තෙසං තෙසං බුද්ධානං සාසනෙ පඤ්ඤාය පාරමිප්පත්තසාවකවසෙනෙනං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අථ චා – “නත්ථි විමුත්තියා නානත්ත”න්ති (දී. නි. ටී. 3.141; විහ. මූලටී. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා) චචනතො සාවකෙහි විමුත්තිපඤ්ඤාමත්තං සන්ධායෙනං වුත්තං. තෙනාහ – “පාරඤ්ඤානොති නිබ්බානං ගතො”තිආදි. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

අනාට්ඨිණ්ඩිකොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. ඡන්තොවාදසුත්තවණ්ණනා

389. ඡන්තොති ඉදං තස්ස නාමන්ති ආහ “එවංනාමකො ථෙරො”ති. යස්ස පන සත්ථාරා පරිනිබ්බානකාලෙ බ්‍රහ්මදණ්ඩො ආණත්තො, අයං සො න භොතීති දස්සෙන්නො ආහ – “න අභිනික්ඛමනං නික්ඛන්තත්ථෙරො”ති, ලොකනාට්ඨස්ස අභිනික්ඛමනකාලෙ කපිලපුරතො නික්ඛන්තොති අත්ථො. ගිලානපුච්ඡකාති ගිලානස්ස පුච්ඡකා, ගිලානභාවස්ස අවත්ථං සොතුකාමාති අත්ථො. සසනතො හිංසනතො සත්ථන්ති ආහ “ජීවිතභාරකසත්ථ”න්ති.

390. උපවජ්ජං එතස්ස නත්ථිති අනුපවජ්ජං, කරජකායං කත්ථා ආයතිං උප්පත්තිරහිතන්ති අත්ථො. තෙනාහ “අනුප්පත්තික”න්ති.

391. බයවයං ඤත්ථාති සඤ්චාරගතං බණ්ණං නෙත්ථා ඤාණෙන යාථාවතො ඤත්ථා. තෙනං මමාති දුක්ඛතො සමනුපස්සනා සඤ්චාරෙසු දිට්ඨෙසු මමංකාරාභාවතො. නෙසොහමස්මීති අනිච්චතො සමනුපස්සනා අනිච්චතො තෙසු දිට්ඨෙසු අභංකාරාභාවතො. න මෙසො අත්තාති අනත්තතො සමනුපස්සනා අනත්තතො තෙසු දිට්ඨෙසු අත්තග්ගාභාවතොති ආහ – “තෙනං මම...පෙ.... අත්තාති සමනුපස්සාමි”ති.

393. තස්මා පුට්ඨජනොති යස්මා අරියො සබ්බසො පරිඤ්ඤාතවත්ථුකො දුක්ඛවෙදනං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්නො නාම නත්ථි, තස්මා පුට්ඨජනො, කෙවලං පන අධිමානෙනෙව – “නාහිකඤ්ඤාමි ජීවිතං, පරිච්ඡිණ්ණො මෙ සත්ථා,

නිරොධං දිස්වා” ති වදනීති අධිප්පායො. ඉදම්පීති ඉදම්පි, “නිස්සිතස්ස වලිත” න්තිආදි. තණ්හානිස්සිතභාවෙන හි ආයස්මා ඡන්තො මාරණන්තිකං වෙදනං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො ඉතො විතො පරිවත්තන්තො වලති විප්ඵන්දති, තස්මා “නිස්සිතස්ස වලිත” න්තිආදි මනසිකාතබ්බං, තෙන ඉදං සබ්බං තං විප්ඵන්දිතං න භවිස්සතීති අධිප්පායො. කප්පසද්දො කාලපරියායොපි හොති, න කාලවිසෙසවාචකො ඵවාති ආහ – “නිව්චකප්පන්ති නිව්චකාල” න්ති. යථා අප්පහිනතණ්හාදිට්ඨිකො පුග්ගලො තංනිස්සිතො අල්ලිතො, ඵචං තාහිපි නිස්සිතො අමුත්තභාවතොති ආහ – “තණ්හාදිට්ඨිති නිස්සිතස්සා” ති. වලිතන්ති යථා යථා අසමාරද්ධාය සම්මාපටිපත්තියා ආදීනවවසෙන වලන්තං පන යස්මා අරියස්ස විනයෙ විරූපං වලිතං නාම හොති, තස්මා ආහ – “විප්ඵන්දිතං හොති” ති. තාදිසෙ පන පපඤ්චවික්ඛම්භනවසෙන විත්තස්ස වලිතෙ අසති භාවනාය වීථිපටිපත්තනාය කිලෙසපටිපස්සද්ධි ඵච හොතීති ආහ “වලිතෙ අසති පස්සද්ධි” ති. තෙන චුත්තං – “කිලෙසපස්සද්ධි නාම හොති” ති.

භවත්තරං දිස්වා නමනට්ඨෙන නති. තෙනාහ – “නතියා අසතීති භවත්ථාය ආලයනිකන්තිපරිසුට්ඨානෙසු අසතී” ති. පටිසන්ධිවසෙන ආගති නාමාති පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන භවත්තරතො ඉධෙව ආගමනං නාම, චුතිවසෙන වචනවසෙන ඉතො භවත්තරස්ස ගමනං නාම න හොති ආගතිගතියා අසති කතුපචිතස්සපි කම්මස්ස උප්පත්තිපරිකප්පවසෙන පවත්තියා අභාවතො. වචනවසෙනාති නිබ්බත්තභවතො වචනවසෙන චුති, ආයතිං උපපජ්ජනවසෙන උපපාතො න හොති. යතො ගති ආගති වචනං උපපාතො න හොති, තතො ඵච නෙවිධ, න හුරං, න උභයමන්තරෙන, කායස්ස ගතියා ආගතියා ච අභාවතො සබ්බසො චුතුපපාතො නත්ථි; තෙන න ඉධලොකෙ ධීතොති වත්තබ්බො. න පරලොකෙ ධීතොති වත්තබ්බො, න උභයමන්තරෙන ධීතොති වත්තබ්බො. තෙනාහ “නයිධ ලොකෙ” තිආදි. තත්ථ ඉධලොකපරලොකවිනිමුත්තස්ස සංසරණපදෙසස්ස අභාවතො, “න උභයමන්තරෙනා” ති චුත්තොති උභයපරියාපන්තො න හොතීති පටික්ඛිපන්තො, “න උභයත්ථ හොති” ති ආහ. අයමෙව අන්තොති යො ඉධලොකෙ පරලොකෙ ච අභාවො අවිජ්ජමානතා අනුප්පජ්ජනං, අයමෙව සකලස්ස දුක්ඛමූලස්ස අන්තො පරියොසානං.

394. කණ්ඨනාළිං ඡින්දිති නාළිං ඡින්දිතුං ආරහි. තස්මිං ඡින්දිතුං
 ආරද්ධක්ඛණෙ ඡෙදො ච වත්තති; මරණභයඤ්ච ඔක්කම් අවිතරාගභාවතො, තතො ඵච ගතිනිමිත්තං උපට්ඨාති. “සොපි නාම සබ්බමචාරිනං අනුපවජ්ජනං ඛ්‍යාකරිත්වා සරාගමරණං මරිස්සතී” ති සංවිග්ගමානසො සඬබ්බාරෙ අනිව්වාදිවසෙන පරිග්ගණන්තො. අරහත්තං පත්වාති පුබ්බෙ බහුසො විපස්සනාය උදයබ්බයඤ්ඤාණං පාවිතත්තා තාවදෙව අරහත්තං පත්වා අරහත්තඵලපච්චවෙක්ඛණානන්තරං කණ්ඨනාළිවිඡෙදපච්චයා ජීවිතනිරොධෙන සමසීසී හුත්වා පරිනිබ්බායි. න හි අන්තිමභවකස්ස අරහත්තං අප්පත්වා ජීවිතන්තරායො හොති. ථෙරස්සාති ආයස්මතො ඡන්තත්ථෙරස්ස. ඛ්‍යාකරණෙනාති හෙතුමිහි කරණචචනං.

“ඛ්‍යාකරණෙන හෙතුනා” ති. තන්තිමිත්තඤ්ඤි ටෙරො විරියං පග්ගණ්හන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙනි. ඉමිනාති, “අත්ථි, හන්තෙ” තිආදිවවනෙන. ටෙරොති ආයස්මා සාරිපුත්තත්ථෙරො. පුච්ඡතීති, හන්තෙ, තථා කුලසංසග්ගපසුතො කථං පරිනිබ්බායිස්සතීති පුච්ඡති. “පුබ්බෙ කුලෙසු සංසට්ඨවිහාරී” ති සබ්බමචාරිතං පඤ්ඤාතස්සපි ඉමස්මිං “හොන්ති හෙතෙ සාරිපුත්තා” තිආදිනා භගවතො චුත්ත- ට්ඨානෙ අසංසට්ඨභාවො පාකටො අහොසි. පක්කම්පි නිපක්කං විය සම්මාපටිපජ්ජමානාපි කෙච් අසඤ්ඤතා උපට්ඨහන්ති. සෙසං සුච්ඤ්ඤයාමෙව.

ජන්තොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. පුණ්ණොවාදසුත්තවණ්ණනා

395. අනන්තරසුත්තෙ “පටිසල්ලානාති ඵලසමාපත්තිතො” ති චුත්තං, තත්ථ ධම්මසෙනාපතිතො අරියවිහාරස්ස අධිප්පෙතත්තා, ඉධ පන අකතකිච්චස්ස පටිසල්ලානං නාම කායවිචෙකොති ආහ – “පටිසල්ලානාති ඵකිභාවා” ති. “චක්ඛුච්ඤ්ඤයා රූපා” ති පනෙත්ථ විඤ්ඤයාරූපං විජානන්තස්ස ද්වාරභූතං චක්ඛුන්ති උභයං අජ්ඣක්කිකං බාහිරඤ්ච ආයතනං අභිනන්දිතාදිසාමඤ්ඤන තඤ්චෙති ඵත්ථ තං-සද්දෙන ඵකජ්ඣං පච්චාමට්ඨන්ති ආහ – “තඤ්චෙති තං චක්ඛුඤ්චෙව රූපඤ්චා” ති. යං පනෙත්ථ විඤ්ඤයාසද්දෙන ජොතිතං විඤ්ඤාණං තං සම්පයුත්තධම්මාති තදුභයං, “මනොවිඤ්ඤයා ධම්මා” ති පදෙන කථිතමෙවාති ඉධ න ගහිතං. ඵස නයො සෙසෙසුපි. සමොධානෙනාති සභාවට්ඨානෙන, විත්තෙන නන්දියා තණ්හාය සහ පවත්තියා විත්තසහුප්පත්තියාති අත්ථො. තෙනාහ – “උප්පජ්ජති නන්දි” ති. පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛස්ස සමොධානන්ති පඤ්චක්ඛන්ධසඬ්ඛාතස්ස දුක්ඛස්වචස්ස පච්චවොකාරෙ සහස්පවත්ති හොති. යස්මා දුක්ඛං උප්පජ්ජමානං ජන්තං ද්වාරානංයෙව වසෙන උප්පජ්ජති, තථා සමුදයොති, තස්මා ආහ – “ඉති ඡසු ද්වාරෙසු” තිආදි. කිලෙසවට්ඨස්ස කම්මවට්ඨස්ස විපාකවට්ඨස්ස ච කථිතත්තා ආහ – “වට්ඨං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙති” ති. දුතියනයෙති “සන්ති ව බො” තිආදිනා චුත්තෙ දුතියෙ දෙසනානයෙ. පාටියෙක්කො අනුසන්ධිති න යථානුසන්ධි නාපි අජ්ඣාසයානුසන්ධිති අධිප්පායො, පුච්ඡානුසන්ධිස්ස පන ඉධ සම්භවො ඵව නත්ථිති. සත්තසු යානෙසුති අක්කොසනෙ පරිභාසනෙ පාණිප්පහාරෙ ලෙඩ්චුප්පහාරෙ දණ්ඩප්පහාරෙ සත්ථප්පහාරෙ ජීවිතාවොරොපනෙති ඉමෙසු සත්තසු. “හද්දකා වතිමෙ” තිආදිනා ඛන්තිපටිසංයුත්තං සීහනාදං නදාපෙතුං.

396. වණ්ඩාති කොධනා, තෙන දුසිතවිත්තතාය දුට්ඨාති චුත්තා. කිබ්බිසාති පාපා. ඵරුසාති ඊසකම්පි පසාදසිනෙභාභාවෙන ලුද්දා. ඵරුසවචනතාය වා ඵරුසා, තථාභූතා පන ලුද්දා නාම හොන්ති, තස්මා චුත්තං “කක්ඛලා” ති. ඉදඤ්ච තෙති, “හත්ථච්ඡෙදං නාසිකච්ඡෙද” න්ති ඵවමාදිං ඉදඤ්ච අනිට්ඨං කරිස්සාමාති භයදස්සනෙන තජ්ජෙස්සන්ති.

සටිකමුග්ගරොනාති දණ්ඩානං කිර අග්ගපස්සෙ සටාකාරං දස්සෙත්ති, තෙන සො “සටිකමුග්ගරො”ති වුච්චති. එකතොධාරාදිනා සත්ථෙත කරවාලබ්ග්ගාදිනා. “ඉන්ද්‍රියසංවරාදිනං එතං නාම”න්ති වත්වා යත්ථ යත්ථ ඉන්ද්‍රියසංවරාදෙයො “දමො”ති වුත්තා, තං පාඨපදෙසං දස්සෙත්තො “සච්චෙනා”තිආදිමාහ. මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි දමෙති සංවරෙතීති ඉන්ද්‍රියසංවරො, දමො. රාගාදිපාපධම්මෙ දමෙති උපසමෙතීති දමො, පඤ්ඤා. පාණාතිපාතාදිකම්මකිලෙසෙ දමෙති උපසමෙති වික්ඛම්භෙතීති දමො උපොසථො. ඛ්‍යාපාදවිභෙසාදිකෙ දමෙති විනෙතීති දමොති ආහ – “ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඛන්ති ‘දමො’ති වෙදිතඛ්ඛා”ති. උපසමොති තස්සෙව දමස්ස වෙච්චනං, තස්මා දමො ච සො ඛ්‍යාපාදාදිනං විනයනට්ඨෙන තෙසංයෙව උපසමනට්ඨෙන උපසමො වාති දමුපසමො, අධිවාසනඛන්ති.

397. තත්ථ ඛන්තියං කතාධිකාරො තං ජනපදං ගන්ත්වා මහාජනස්ස අවස්සයො හොති, තස්මා තදස්ස අපදානං සමුදාගමනො පට්ඨාය විභාවෙතුං, “කො පනෙස පුණ්ණො”තිආදි ආරද්ධං. එත්ථාති එතස්මිං සුනාපරන්තජනපදෙ. අසප්පායවිහාරන්ති භාවනාභියොගස්ස න සප්පායං විහාරං.

ද්වෙ භාතරොති අවිහත්තසාපතෙය්‍යා අවිහත්තවොහාරසංයොගා. තෙනාහ “තෙසු”තිආදි. ජනපදවාරිකං වරන්තො භණ්ඩං ගහෙත්වා ජනපදෙසු වික්කයං කරොන්තො.

“බුද්ධපුජං ධම්මපුජං සඬ්ඝපුජං කරිස්සාමා”ති තන්තින්තා. අට්ඨමිඤ්ජං ආහච්ච අට්ඨාසීති, “බුද්ධො”ති වචනං අස්සුතපුබ්බං සොතපථං උපගතං අනප්පකං පිතිසොමනස්සං සමුට්ඨාපෙන්තං පිතිසමුට්ඨානපණ්ණිකරුපෙහි ඡව්වම්මාදිනි ඡන්දිත්වා අට්ඨමිඤ්ජං ආහච්ච අට්ඨාසී. විස්සජ්ජිතන්ති වික්කිණනවසෙන විනියොජිතං. කම්මට්ඨානං න උපට්ඨාතීති භාවනාවීථිං න ඔතරති. මය්හං අසප්පායොති මය්හං කම්මට්ඨානභාවනාය සප්පායො උපකාරො න හොති.

කොච්ච වඬිකම්තුං සමත්ථො නාම නත්ථි මහතා සමුද්දව්විසද්දෙන උපද්දුතත්තා භාවනාමනසිකාරස්ස අනභිසම්භුණ්ණතො. තෙනාහ “සමුද්දව්වියො”තිආදි. සොති මකුළුවිහාරො.

උත්තමජවෙන ගච්ඡමානා යථාධිජ්ජෙතං මග්ගං අතික්කමිත්වා අඤ්ඤතරං දීපකං පාපුණි.

උප්පාදිකං උට්ඨාපෙත්වාති මහාවාතමණ්ඩලසමුට්ඨාපනෙන තස්මිං පදෙසෙ මහාසමුද්දං සංඛොහෙත්තො මහන්තං උප්පාදං උට්ඨාපෙත්වා.

ථෙරො, “අම්භෙ ආවජ්ජෙය්‍යාථා”ති කනිට්ඨස්ස වචනං සරිත්වා අන්තරන්තරා ආවජ්ජෙති, තස්මා තදාපි ආවජ්ජෙති, තං සන්ධාය වුත්තං – “තස්මිංයෙව ඛණ්ණ ආවජ්ජිත්වා”ති. සම්මුඛෙති සිසට්ඨානො. පට්ඨෙදෙසුන්ති පට්ඨෙදෙසුං, උපාසකා

මයන්ති පටිජානිංසු. ඉමිනාති ඉමිනා මය්හං පරිච්චත්තකොට්ඨාසෙන.
මණ්ඩලමාළන්ති මුණ්ඩමණ්ඩලමාළසදිසං පටිස්සයං. පරිවාරකාති
අවසෙසගාමිනො.

සච්චබන්ධස්ස ඔකාසං කරොන්තො “එකුනපඤ්චසතාන”න්ති ආහ. තං
දිවසං...පෙ.... අග්ගහෙසි, තෙන සො ථෙරො පයිමං සලාකං ගණ්හන්තානං
එතදග්ගෙ යපිතො.

වාණිජගාමං ගන්ත්වාති වාණිජගාමසමීපං ගන්ත්වා. බුද්ධකොලාහලන්ති
බුද්ධානං උපගමිම සත්තානං උප්පජ්ජනකුතුහලං.

මහාගන්ධකුටියංයෙවාති ජෙනවනමහාවිහාරෙ මහාගන්ධකුටියංයෙව.
පරිවරිතබ්බන්ති උපට්ඨාතබ්බං.

ගන්ධකට්ඨානීති වන්දනඅගරුසලලාදීති සුගන්ධකට්ඨානී. සෙසං
සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

පුණ්ණොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

4. නන්දකොවාදසුත්තවණ්ණනා

398. සඬ්ඝස්ස භාරං අකාසි උපායෙන නන්දකත්ථෙරස්ස ඔවාදෙන
විනෙතබ්බානං භික්ඛුනීනං විනයත්ථං. තෙනාහ “ඉමං පනා”තිආදි. පරියායති
පවත්තති පරියායො, පටිපාටිති ආහ – “පරියායෙනාති වාරෙනා”ති. අස්සාති
නන්දකත්ථෙරස්ස. වදාපෙසි අඤ්ඤෙහි අත්තනො අනොකාසභාවං. පරියායෙන
ඔවදන්තීති ඔවදිතුං සමත්ථා භික්ඛුනියො වාරෙන ඔවදන්ති. ඉදං පරියායෙන
ඔවදනං. චිත්තං එකග්ගං හොති පසීදති පුබ්බවරියසිද්ධෙන ගාරවබ්‍රමානෙන
ගෙහස්සිතපෙමවසෙන.

ගොතමීති මහාපජාපතිගොතමී. සෙට්ඨිස්සාති බාරාණසිසෙට්ඨිනො.

තෙති පච්චෙකබුද්ධෙ. කිං නු බොති පුච්ඡි චිරතරකාලං පුඤ්ඤකිරියාය
පරිභාවිතසන්තානතාය, පච්චෙකබුද්ධෙසු ව ගාරවබ්‍රමානතාය. දුග්ගතෙහිපි සක්කා
කාතුන්ති දුග්ගතෙහිපි යථාවිභවං කතා කුටි තුම්භාකං වසිතුං සක්කාති පුච්ඡි.

හත්ථකම්මං දෙථාති හත්ථකම්මං කත්වා දෙථාති අත්ථො. ආනිසංසං
ආචික්ඛිත්වාති “තාදිසානං මහෙසීනං කතං වෙය්‍යාවච්චං අම්භාකම්පි දීඝරත්තං
භිතාය හොති. ආවාසදානඤ්ච නාම මහජ්ඵලං මහානිසංසං නිබ්බත්තට්ඨානෙ
මහාසම්පත්තිආවහං හවිස්සතී”තිආදිනා ආනිසංසං ආචික්ඛිත්වා. ගාළුහෙන
ඔවාදෙන තජ්ජෙත්වාති, “ඉමෙසු නාම කරොන්තෙසු ත්වං කස්මා න කරොසි, මම
ජෙට්ඨකදාසස්ස හරියභාවං න ජානාසි. සබ්බෙහිපි කරියමානස්ස හත්ථකම්මස්ස

අකරණෙ තුය්හං ඉදඤ්චිදඤ්ච දුක්ඛං ආගමිස්සති’’ති භයෙන තජ්ජෙත්වා. සතං සතං
හුත්වාති සතං සතං දාසපුත්තා එකජ්ඣං හුත්වා එකඤ්ච එකඤ්ච කුට්ටිං කත්වා අදාසි.
වඩ්ඤානාදිපරිවාරන්ති

වඩ්ඤානාරත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානභොජනාදිපරිවාරට්ඨානසහිතං. ජග්ගිත්වා
උපට්ඨාපෙත්වා. විස්සජ්ජාපෙසිති පරිවච්ඡාපෙසි. පරිවත්තාපෙත්වාති චෙතාපෙත්වා.
තිව්වරානීති සහස්සග්ගනිකානි තිව්වරානි කත්වා අදාසි. කාලෙන කාලන්ති කාලෙ
කාලෙ, කිස්මිඤ්චි කාලෙති අත්ථො. රජ්ජෙ ධීතස්සාති සබ්බභූතූපකාරරජ්ජෙ
ධීතස්ස.

නන්දකත්ථෙරොපීති තදා ජෙට්ඨකදාසො එතරහි නන්දකත්ථෙරො පබ්බජිත්වා
අරහත්තං පත්තො. ජෙට්ඨකදාසිධිතා ...පෙ.... අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ ධීතාති
මහාපජාපතිගොතමිං සන්ධාය වදන්ති. අයමායස්මා නන්දකොති අයමෙව
සමුදාගමනො ආයස්මා නන්දකත්ථෙරො. එතාව තා භික්ඛුනියොති එතාවතා
සමුදාගමනො පඤ්චසතා භික්ඛුනියො.

399. හෙතුනාති ඤායෙන අවිපරිතපටිපත්තියා. පුබ්බභාගා හි පුරිමා පුරිමා
පටිපදා පච්ඡිමාය කාරණං. යාථාචසරසතො දිට්ඨන්ති යථාභූතසභාවතො පච්චක්ඛං
විය.

401. තං සභාවං තංසභාවන්ති තස්සා වෙදනාය පච්චයභාවෙන අනුරූපං.

403. පයමතරංයෙව අනිච්චාති තස්සාපි ඡායාය අනිච්චභාවො පයමතරංයෙව
සිද්ධො. න හි කදාපි අනිච්චං නිස්සාය පවත්තං කිඤ්චි නිච්චං නාම අත්ථීති.

404. අනුපහනිත්වාති අවිනාසෙත්වා. කථං පන මංසකායං වම්මකායඤ්ච
අවිනාසෙත්වා ඉතරෙසං කන්තනං භොතීති ඛාතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං,
“තත්ථා”තිආදි චුත්තං. වම්මං අල්ලියාපෙන්නොති වම්මෙ ලග්ගාපෙන්නො
වම්මපට්ඨෙද්ධං කරොන්නො. වම්මං ඛද්ධං කත්වාති විවරකාලෙ න ආලෙන්තො
වම්මඛද්ධෙ කත්වා. එවං අකත්වාති එවං මංසවම්මකායානං විනාසනං අකත්වා,
විලිමංසාදිවිකන්තනෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං විවෙචෙත්වා. තත්ථ විලිමංසන්ති
වම්මනිස්සිතමංසං, පටිච්ඡන්තකිලොමකන්ති ව වදන්ති. න්භාරුති සුබ්බමන්භාරු.
ඛන්ධනන්ති වම්මමංසානං සම්බන්ධං. තෙනාහ – “සබ්බවම්මෙ
ලග්ගවිලිපනමංසමෙවා”ති. අන්තරකිලෙසමෙවාති අන්තරෙ විත්තෙ ජාතත්තා
සත්තසත්තානන්තොගධතාය අබ්භන්තරභූතකිලෙසමෙව.

405. තජ්ජං වායාමන්ති නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. තථා හි පුරිසෙන කුඨාරිතා
ජෙජ්ජං ඡින්දිතෙ ජෙජ්ජට්ඨානස්ස සල්ලක්ඛණං ඉච්ඡිතබ්බං, තස්ස පටිසාතභාවො
ඉච්ඡිතබ්බො, කායපරිලාභාභාවො ඉච්ඡිතබ්බො, තස්ස අවට්ඨානං ඉච්ඡිතබ්බං,
කිච්චන්තරෙ අජ්ඣුපෙක්ඛණං ඉච්ඡිතබ්බං, එවං පඤ්ඤාය කිලෙසෙ ඡින්දන්තස්ස

යොගිතො වීරියබලෙන සද්ධිං සති-පීති-පස්සද්ධි-සමාධි-උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගං
ඉවජ්ඣන්ති ආහ - “එවං න විනා ජනි...පෙ.... සක්කොති”ති.

407. තෙන කාරණෙනාති යෙන තාසං භික්ඛුනිනං සා ධම්මදෙසනා සප්පායා,
ආසෙවනමන්දතාය පන අප්ඣාසයෙන පරිපුණ්ණසඬකප්පා න ජාතායෙව; පුන තථා
දෙසනාය සති ආසෙවනබලවතාය පරිපුණ්ණසඬකප්පා භවිස්සන්ති; තෙන
කාරණෙන ත්වම්පි තා භික්ඛුනියො තෙනෙව ඔවාදෙන ඔවදෙය්‍යාසීති.

415. සබ්බපච්ඡේදිකාති සබ්බාසං කනිට්ඨා සොතාපන්නා, අනරියා තත්ථ කාවි
නත්ථිති අත්ථො. තෙනාහ - “සෙසා පන...පෙ.... බිණ්ණාසවා වා”ති. යදි එවන්ති
අබිණ්ණාසවාපි තාදිසා භික්ඛුනී අත්ථි. එවං සති සුක්ඛවිපස්සකභාවෙනපි සති
බිණ්ණාසවභාවෙ අරියස්ස විනයෙ අපරිපුණ්ණසඬකප්පාවාති අධිප්පායෙන වොදෙති,
“කථං පරිපුණ්ණසඬකප්පා”ති? ඉතරො අප්ඣාසයපාරිපූරියාති කාරණං වත්වා,
“යස්ස භී”තිආදිනා තමත්ථං විවරති. අප්ඣාසයපාරිපූරියාති තත්ථ
අධිප්පායපාරිපූරියා, න සබ්බසො ගුණපාරිපූරියාති අධිප්පායො. තෙනාහ “කදා හු
බො”තිආදි. එතෙන පාදකප්ඣානසම්මසිතප්ඣානානං විසදිසතාය පුග්ගලස්ස
විපස්සනාකාලෙ පවත්තඅප්ඣාසයවසෙන අරියමග්ගෙ
බොජ්ඣකඛිගමග්ගඛිගකුමානඛිගානං විසෙසතාති අයමත්ථො දීපිතොති වෙදිතබ්බො.
සෙසං සුච්ඤ්ඤයාමෙව.

නන්දකොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. රාහුලොවාදසුත්තවණ්ණනා

416. විමුක්තිං පරිපාවෙන්තීති කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිවිමුක්තිභූතං අරහත්තං
සබ්බසො පාවෙන්ති සාධෙත්ති නිබ්බාපෙන්තීති විමුක්තිපරිපාවතීයා. ධම්මාති
කාරණධම්මා. තෙනාහ - “විසුද්ධිකාරණවසෙනා”ති, අරහත්තසඬබ්බතාය විසුද්ධියා
සම්පාදනවසෙනාති අත්ථො. සද්ධිත්තිශාදයො විසුජ්ඣමානා මග්ගපටිපාටියාව
සබ්බසො අස්සද්ධියාදිහි විත්තං විමොචෙන්තා අග්ගඵලවිමුක්තිං සම්පාදෙන්ති.
තෙසං පන විසුද්ධි බාලපරිවජ්ජනෙන පණ්ඩිතපශ්ඨරූපාසනෙන
පසාදාවහධම්මපච්චවෙක්ඛණාය ව භොති. තතො ඉධ පන්නරස ධම්මා අධිප්පෙතාති
දස්සෙන්තො, “චුත්තඤ්ඤත”න්තිආදිමාහ.

තත්ථ අස්සද්ධිං පුග්ගලෙති සද්ධාරහිතෙ පුග්ගලෙ. තෙ හි නිස්සාය න කදාවි
සද්ධා සම්භවති, තෙසං පන දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙන අඤ්ඤදත්ථු අස්සද්ධියමෙව
වඩ්ඪති, තස්මා තෙ පටිභයමග්ගො විය දුරතො වජ්ජෙතබ්බො. අස්සද්ධියන්ති ව
සද්ධාය පටිපක්ඛභූතා අස්සද්ධියාවත්ථුස්මිං අධිමුච්චනාකාරෙන පවත්තා
සංකිලෙසධම්මා වෙදිතබ්බො. සද්ධිං පුග්ගලෙති සද්ධාසම්පන්නෙ පුග්ගලෙ. තෙ හි
නිස්සාය සද්ධියාවත්ථුස්මිං අනුප්පන්නා උප්පජ්ජති, උප්පන්නා හියොයාභාවං
වෙපුල්ලං ආපජ්ජති. සද්ධියාවත්ථුති ව බුද්ධාදිනි රතනාති කම්මකම්මඵලාති ව.
සෙවතොති ලබ්භමානං සද්ධාසම්පදං උප්පාදෙතුං වඩ්ඪෙත්තුඤ්ඤති වෙදිතබ්බො.

සෙසපදානි තස්සෙව වෙවචනානි. අථ චා සෙවතො උපසඬකමතො. හජතො තෙසං පටිපත්තියං හත්තිං කුබ්බතො. පයිරුපාසතොති තෙසං ඔවාදානුසාසනිකරණවසෙන උපට්ඨහතො. පසාදනීයසුත්තන්තා නාම බුද්ධාදිගුණපටිසංයුත්තා පසාදාචහා සම්පසාදනීයසුත්තාදයො. තෙ හි පච්චචෙක්ඛතො බුද්ධාදීසු අනුප්පන්නා පසන්නා උපජ්ජති, උප්පන්නා හියොයාභාවං වෙපුල්ලං ආපජ්ජති. ඉමෙහි තීහාකාරෙහිති ඉමෙහි යථාචුත්තෙහි තීහි කාරණෙහි. පටිපක්ඛදුරිභාවතො පච්චෙකං සුපහාරතො ච ආසෙවනං භාවනං ලහන්ති. සද්ධිත්ථියං විසුජ්ඣාති මග්ගඵලාවහභාවෙන අච්ඡති විසුද්ධිං පාපුණාති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අයං පන විසෙසො – කුසිතෙති අලසෙ සම්මාපටිපත්තියං නික්ඛිත්තධුරෙ. ආරද්ධවිරියෙති පග්ගහිතවිරියෙ සම්මාපටිපන්නෙ. සම්මජ්ජමානෙති අනුප්පන්නානං අකුසලානං අනුප්පාදනාදිවසෙන පවත්තෙ චත්තාරො උපායජ්ජමානෙ. පච්චචෙක්ඛතො පටිපත්තිං අවෙක්ඛතො. තෙ හි පච්චචෙක්ඛතො ලීනං අභිභවිත්වා සම්මදෙව ආරම්භධාතුආදි අනුප්පන්නානං විධිනා සතිසම්පදාය උප්පාදාය හියොයාභාවාය සංචත්තති. අසමාහිතෙ හත්තම්ගහත්තගොණසප්පටිභාගෙ විබ්භන්තචිත්තෙ. සමාහිතෙ උපචාරසමාධිනා අප්පනාසමාධිනා ච සම්මදෙව සමාහිතචිත්තෙ. ක්කානචිමොක්ඛෙති සචිතක්කසච්චාරාදික්කානානි පඨමාදිවිමොක්ඛෙ ව. තෙසඤ්ඤි පච්චචෙක්ඛණා උපරුපරි අච්චන්තමෙව සමාධානාය සංචත්තති. දුප්පඤ්ඤෙති නිප්පඤ්ඤෙ, අරියධම්මස්ස උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනසම්මසනාභාවෙන සබ්බසො පඤ්ඤාරහිතෙ ව. පඤ්ඤවත්තෙති විපස්සනාපඤ්ඤාය වෙව මග්ගපඤ්ඤාය ච සමන්තාගතෙ. ගම්භීරඤ්ඤාණුවරියන්ති ගම්භීරං ඛන්ධායතනධාතුසච්චපට්චසමුප්පාදාදිහෙදං ඤාණස්ස වර්තබ්බට්ඨානං, යත්ථ චා ගම්භීරඤ්ඤාණස්ස වරියං පවත්තති. තත්ථ හි පච්චචෙක්ඛණා සම්මොහං විධමති, අනුප්පන්නාය පඤ්ඤාය උප්පාදාය හියොයාභාවාය සංචත්තති. සුත්තන්තක්ඛන්ධෙති සුත්තසමුගෙ.

පුබ්බෙ සද්ධිත්ථියාදීනං විසුද්ධිකාරණානි, “විමුත්තිපරිපාචනියා ධම්මා”ති චුත්තානිති ඉධ සද්ධාදිකෙ අඤ්ඤෙ ච ධම්මෙ දස්සෙන්නො, “අපරෙපි”තිආදිමාහ. තත්ථ සද්ධාදීනං විමුත්තිපරිපාචනියතා දස්සිතා ඵව, අනිච්චසඤ්ඤාදීනං පන විමුත්තිපරිපාචනියතාය චත්තබ්බමෙව නත්ථි විපස්සනාභාවතො. තෙනාහ – “ඉමෙ පඤ්ච නිබ්බේධභාගියා සඤ්ඤා”ති. කල්‍යාණමිත්තතාදයොති කල්‍යාණමිත්තතා සීලසංචරො අභිසල්ලෙඛකථා විරියාරම්භො නිබ්බේධිකා පඤ්ඤා ඉමෙ කල්‍යාණමිත්තතාදයො පඤ්ච ධම්මා. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන “මෙසීයසුත්තසංචණ්ණනායං” (උදා. අට්ඨ. 31) චුත්තනායෙන වෙදිතබ්බො. ලොකං වොලොකෙන්තස්සාති බුද්ධවෙනෙයාසත්තලොකං බුද්ධවක්ඛුනා විසෙසතො ඔලොකෙන්තස්ස.

419. ආයස්මතො රාහුලස්ස ඉන්ද්‍රියානං පරිපක්කත්තා සද්ධිං පට්ඨපිතපත්ථනා දෙවතා උදික්ඛමානා තිට්ඨන්ති, – “කදා නු බො උත්තරි ආසවානං බයෙ විනෙස්සති”ති. යදා පන සත්ථා ඵවං පරිචිතක්කෙසි, තාවදෙව සමානජ්ඣාසයනාය

සබ්බකාලං තඨ්ඛණං ආගමෙන්තියො තා දෙවතායො තං සමවායං දිස්වා එකස්මිං අත්ඨවනස්මිංයෙව සන්නිපතිතා. උපාලිස්ස ගහපතිනො දීඝනඛපරිබ්බාජකස්ස චතුසච්චධම්මෙසු දස්සනකිච්චෙන පවත්තො සොතාපත්තිමග්ගොති තෙසු සුත්තෙසු (පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.30) පයමමග්ගො “ධම්මවක්ඛු”න්ති වුත්තො, තස්ස දස්සනත්ථස්ස සාතිසයත්තා, බ්‍රහ්මායුතො පන ඵලඤ්ඤාණානි හෙට්ඨිමානි තිණි සාතිසයානිති බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ(ම. නි. 2.383 ආදයො) තිණි ඵලානි “ධම්මවක්ඛු”න්ති වුත්තානි. ඉදං පනෙත්ථ ආයස්මතො රාහුලස්ස මග්ගඤ්ඤාණං ඵලඤ්ඤාණඤ්ච දස්සනත්ථො සාතිසයො, තාහි ච දෙවතාහි යං ඤ්ඤාණං අධිගතං, තං සාතිසයමෙවානි වුත්තං – “ඉමස්මිං සුත්තෙ චත්තාරො මග්ගා, චත්තාරි ච ඵලානි ධම්මවක්ඛුන්ති චෙදිතබ්බානි”ති. කිං පන සාවකානං සච්චාභිසමයඤ්ඤාණෙ අත්ථි කොචි විසෙසොති? ආම අත්ථි. සො ච බො පුබ්බභාගෙ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය පවත්තියාකාරවිසෙසෙන ලභෙයා කාචි විසෙසමත්තා. ස්වායමත්ථො අභිධම්මෙ “නො ච බො යථා දිට්ඨිප්පත්තස්සා”ති සද්ධාවිමුත්තතො දිට්ඨිප්පත්තස්ස කිලෙසප්පභානං පති විසෙසකිත්තනෙන දිපෙනබ්බො. කිං පන ආයස්මා රාහුලො විය තා දෙවතා සබ්බා එකචිත්තා පගෙව චත්තාරි ඵලානි අධිගණ්හිංසුති? නොති දස්සෙත්තො “තත්ථ හී”තිආදිමාහ. කිත්තකා පන තා දෙවතාති ආහ “තාසඤ්ච පනා”තිආදි.

රාහුලොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ජජ්ජසුත්තවණ්ණනා

420. ආදිම්භි කල්‍යාණන්ති ආදිකොට්ඨාසෙ කල්‍යාණං එතස්සාති වා ආදිකල්‍යාණො, තං ආදිකල්‍යාණං, ආදිකල්‍යාණභාවො ච දොසච්චගමෙන ඉච්ඡිතබ්බො. යඤ්භි සබ්බසො විගතදොසං, තං පරිපුණ්ණගුණමෙව හොතිති “නිද්දොස”න්ති වුත්තං. කත්වාති ච පදං, “කල්‍යාණං කත්වා හද්දකං කත්වා”ති පුරිමපද්දවයෙනපි යොජෙතබ්බං. දෙසනාකාරො හි ඉධ කල්‍යාණසද්දෙන ගහිතො. තෙනෙවාහ – “දෙසෙතබ්බධම්මස්ස කල්‍යාණතා දස්සිතා හොති”ති, දුතියෙ පන අත්ථවිකප්පෙ දෙසෙතබ්බධම්මස්ස කල්‍යාණතා මුඛ්‍යෙනෙව කථිතා ඉතරස්ස අත්ථාපත්තිතො. මජ්ඣිකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. අයඤ්ච දෙසනාය ථොමනා බුද්ධානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණවාති දස්සෙතුං, “ඉති භගවා අරියවංස”න්තිආදි වුත්තං. ධම්මග්ගහණම්පි දෙසනාය ථොමනා එවාති “නච්ඡි පදෙහි”ති වුත්තං.

චෙදනා යාථාවතො ජානනං, තඤ්ච මග්ගකිච්චං, තස්ස උපායො විපස්සනාතිආහ – “සභවිපස්සනෙන මග්ගෙන ජානිතබ්බානි”ති. පරිඤ්ඤාභිසමයාදිකිච්චෙන නිබ්බත්තියා අසම්මොහතො ච පටිවිජ්ඣිතබ්බො. තෙභූමකචිත්තමෙව කථිතං සම්මසනට්ඨානස්ස අධිප්පෙතත්තා. එස නයො ධම්මායතනාදිසුපි. ධම්මායතනස්ස වා ආයතනභාවතො බහිද්ධාගහණං, න සබ්බසො අනප්ඣත්තභාවතො. විපාකචෙදනාපච්චයා ජවනක්ඛණෙ

උප්පන්නතණ්හානි ඡත්තිංසවිපාකවෙදනං නිස්සාය එවං අස්සාදෙන්ති
අනුභවෙය්‍යන්ති අකුසලජවනක්ඛණතො උප්පන්නතණ්හා.

422. පාටියෙක්කො අනුසන්ධිති යථානුසන්ධිආදීනං අසම්භවතොති
අධිප්පායෙන චුත්තං. හෙට්ඨාති විඤ්ඤාණඵස්සවෙදනාතණ්හානං
පච්චයායත්තචුත්තිතාදස්සනෙන චක්ඛායතනාදීනං රූපායතනාදීනඤ්ච
පච්චයායත්තචුත්තිතා දීපිතා අපච්චයුප්පන්නස්ස පච්චයාභාවතො, යඤ්ච
පච්චයායත්තචුත්තිකං, තං අනිච්චං උප්පාදසම්භවතො, යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං
දුක්ඛං තදනත්තාති ඛන්ධපඤ්චකො ච ඡන්තං ඡක්කානං වසෙන
සනවිතිබ්‍රහ්මාගකරණෙන අත්ථතො අනත්තලක්ඛණං විභාවිතං. න සරූපතොති
සරූපතොපි තං විභාවෙතුකාමො තෙනෙව ඡඡක්කානං වසෙන
සනවිතිබ්‍රහ්මාගනායෙන ඛ්‍යතිරොකතො ච අන්වයතො ච දස්සෙන්තො භගවා –
“චක්ඛු අත්තාති යො වදෙය්‍යා”තිආදිමාභාති යථානුසන්ධිකාව දෙසනා විභාවිතා.
තෙනාහ “හෙට්ඨා කථිතානං හි”තිආදි. හෙට්ඨා පන ඡන්තං ඡක්කානං වසෙන
විතිබ්‍රහ්මාගදස්සනමත්තං, න අනත්තලක්ඛණං විභාවිතං, ඉධ පන සරූපතො
අනත්තලක්ඛණං විභාවිතන්ති අධිප්පායෙන අනුසන්ධන්තරභාවජොතනා. යදිපි
අනත්තභාවො නාම චතුසුපි සච්චෙසු ලබ්භතෙව, සබ්බෙපි හි ධම්මා අනත්තා, ඉමෙ
පනෙත්ථ ද්වෙපි නයා සම්මසනවසෙන පවත්තාති චුත්තං – “ද්විත්තං සච්චානං
අනත්තභාවදස්සනත්ථ”න්ති. න උපපජ්ජති උපපත්තිසංඛ්‍යාතයුත්තියා න සමෙතිති
අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “න යුජ්ජති”ති. අත්තවාදිනා – “නිච්චො ධුචො
සස්සතො”ති අභිමතො, චක්ඛුඤ්ච උප්පාදවත්තතාය අනිච්චං, යං
පච්චයායත්ථචුත්තිතා, තස්මා “චක්ඛු අත්තාති යො වදෙය්‍යා, තං න
උපපජ්ජති”තිආදි. සක්කායවත්ථු චක්ඛු අනත්තා අනිච්චභාවතො සෙය්‍යථාපි සටො,
චක්ඛුං අනිච්චං පච්චයායත්තචුත්තිභාවතො සෙය්‍යථාපි සටො, චක්ඛු
පච්චයායත්තචුත්ති උප්පාදාදිසම්භවතො සෙය්‍යථාපි සටො. විගච්ඡති
භඩ්දුප්පත්තියා සභාවාවිගමෙන විගච්ඡති. තෙනාහ “නිරුජ්ඣති”ති.

424. යස්මා කිලෙසවට්ඨමුලකං කම්මවට්ඨං, කම්මවට්ඨමුලකඤ්ච විපාකවට්ඨං.
කිලෙසුප්පත්ති ව තණ්හාදිග්ගාහපුබ්බිකා, තස්මා “තිණ්ණං වා ගාභානං වසෙන
වට්ඨං දස්සෙතු”න්ති ආහ. යස්මා පන තණ්හාපක්ඛිකා ධම්මා සමුදයසච්චං,
චක්ඛාදයො දුක්ඛසච්චං, තස්මා චුත්තං – “ද්විත්තං සච්චානං වසෙන වට්ඨං
දස්සෙතු”න්ති. තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාභාව වෙදිතබ්බා සක්කායගාමිනිපටිපදාය
අධිප්පෙතත්තා. “එතං මමා”තිආදිනා ගහණමෙවෙත්ථ අනුපස්සනාති ආහ –
“ගාහත්තයවසෙන පස්සති”ති.

තිණ්ණං ගාභානං පටිපක්ඛවසෙනාති තණ්හාදිග්ගාහපටිපක්ඛභූතානං
දුක්ඛානිච්චානත්තානුපස්සනානං වසෙන, තාහි වා තිණ්ණං ගාභානං
පටිපක්ඛවසෙන විනිවේදනවසෙන අනුප්පාදනවසෙනාති අත්ථො. පටිපක්ඛවසෙන
විවට්ඨං දස්සෙතුන්ති යොජනා. සක්කායනිරොධගාමිනී පටිපදාති එත්ථ

නිරොධධම්මො සරූපෙනෙව දස්සිතොති ආහ - “නිරොධො...පෙ....
දස්සෙතු”න්ති. පටිසෙධවචනානීති පටික්ඛෙපවචනානි.

425. තණ්හාදීනං අනුපාදියනවචනානි තණ්හාදිට්ඨිවසෙනෙව චූත්තානි
තණ්හාදිට්ඨිනංයෙව අභිනන්දනාදිවසෙන පවත්තිසබ්භාවතො. අප්පභීතත්ථො
අනුසයත්ථොති ආහ - “අනුසෙතීති අප්පභීතො හොති”ති අරියමග්ගෙන හි
අප්පභීතො ථාමගතො රාගාදිකිලෙසො අනුසයො කාරණලාභෙ සති
උප්පජ්ජනාරහභාවතො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චූත්තමෙව.
වට්ටදුක්ඛකිලෙසදුක්ඛස්සාති වට්ටදුක්ඛස්ස වෙව කිලෙසදුක්ඛස්ස ව.
සඋපාදිසෙසනිබ්බානඤ්ඤි කිලෙසදුක්ඛස්ස අන්තකරණං, අනුපාදිසෙසනිබ්බානං
වට්ටදුක්ඛස්ස.

426. තෙසන්ති අනුසයානං. පටික්ඛෙපවසෙනානි පජ්ඣනවසෙන,
අප්පවත්තිකරණවසෙනානි අත්ථො. අවිජ්ජං පජ්ඣත්ථාති අනවසෙසතො අවිජ්ජං
අප්පවත්තිධම්මතං ආපාදෙත්ථා. කාමං හෙට්ඨිමග්ගඤ්ඤාණම්පි අවිජ්ජාපභායිනී
විජ්ජා එව, තං පන ඤාණං අවිජ්ජාය අනවසෙසප්පභායකං න හොති,
අග්ගමග්ගඤ්ඤාණෙ පන උප්පන්තො අවිජ්ජාය ලෙසොපි නාවසිස්සතිති තදෙව
අවිජ්ජාය පභායකන්ති ආහ - “අරහත්තමග්ගවිජ්ජං උප්පාදෙත්ථා”ති.

427. සයමෙව තථාගතෙ අත්තනො බුද්ධානුභාවෙන දෙසෙන්නෙ සට්ඨි භික්ඛු
අරහත්තං පත්තාති අනව්ජරියමෙතං, අථ කිං අව්ජරියන්ති ආහ “ඉම”න්තිආදි.
කථෙත්තෙපිති එත්ථ ඉතිසද්දො පකාරත්ථො, ඉමිනාව පකාරෙනාති අත්ථො.
පත්තා එවාති සට්ඨි භික්ඛු අරහත්තං පත්තා එවාති යොජනා. එතම්පි අනව්ජරියං,
සත්ථු සම්මුඛා සාවකා සමුදාගමා මහාභිඤ්ඤා පභින්නපටිසම්භිදා තථා තථා
සප්පාටිභාරියං ධම්මං දෙසෙන්නීති. තෙනාහ - “මහාභිඤ්ඤප්පත්තා හි තෙ
සාවකා”ති.

මහාමණ්ඩපෙති ලොහපාසාදස්ස පුරතො එව මහාභික්ඛුසන්නිපාතො ජාතොති
තෙසං පහොනකවසෙන කතෙ මහති සාණ්ණිකපෙති වදන්ති. තෙසුපි යානෙසුති
තෙසු යථාචුත්තමහාමණ්ඩපාදිසු යානෙසු. මහාථෙරො අත්ථිති පදං ආනෙත්ථා
සම්බන්ධිතබ්බං. දෙවත්ථෙරස්ස ගුණෙ සුත්ථා පසන්නමානසො මහාථෙරො, තථාපි
වත්ථසම්පත්තියා පසිදිත්ථා “ත්ථං පන ත්භාපෙහි”ති ආහ.

හෙට්ඨාපාසාදෙති ව කල්‍යාණියමහාවිහාරෙ උපොසථාගාරෙ හෙට්ඨාපාසාදෙ
එකදා උපරිපාසාදෙ එකදා, කථෙසිති. චූළනාගස්ස තථා මහතී පරිසා
දෙවතානුභාවෙන අභිඤ්ඤාපාදනං අහොසිති කෙවි. ථෙරො පන මහිද්ධිකො
අහොසි, තස්මා තාව මහතිං පරිසං අභිඤ්ඤාපෙසිති අපරෙ.

තනො තනොති තස්සං තස්සං දිසායං. එකොවාති එකච්චො එව, න බහුසො,
කතිපයාව පුපුජ්ජනා අහෙසුන්ති අත්ථො. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා
සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ජජක්කසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

7. මහාසලායතනිකසුත්තවණ්ණනා

428. මහත්තානි සලායතනානි අධිකිච්ච පවත්තත්තා මහාසලායතනිකං,
මහත්තනා ච තෙසං මහත්තං ලොකසන්නිවාසං අභිබ්‍යාපෙත්වා ධීතත්තා
අයොනිසො ගය්හමානානං මහතො අනත්ථාය සංවත්තනතො, යොනිසො
ගය්හමානානං මහතො අත්ථාය භිතාය සුඛාය සංවත්තනතො ච දට්ඨබ්බා.
ජොතකන්ති බොධකං.

429. සිඛාජ්ජත්තාය විපස්සනාය ජානනම්පි යථාභූතජානනමෙව මග්ගෙන
ජානනස්ස ආසන්නකාරණභාවතොති ආහ – “සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන
අජානන්තො”ති. වුඩ්ඪිං ගච්ඡන්තීති පච්චයසමොධානෙන
භවයොනිගතිධීතිසත්තාවාසපාළියා අපරාපරං පරිවුද්ධිං ගච්ඡන්ති. එවංභූතා
පගුණභාවමාපාදිතා සමථවිපස්සනාධම්මා විය සුට්ඨකරං වසීභාවං පාපිතා
ක්කානාහිඤ්ඤා විය ච වසීභූතා හුත්වා උපරුපරි බුහෙත්තීති ආහ – “වසීභාවං
ගච්ඡන්ති”ති. තථා හි තෙ කදාචි භවපත්ථනාය අනුප්පාදිතායපි
අප්පභිනභාවෙනෙවස්සා තිට්ඨන්ති. අකුසලා ධම්මාව යෙහුයොන දස්සනායතනෙන
විනාසදස්සනතො පවත්තන්ති පරිවඩ්ඪන්ති ච. පඤ්චද්වාරිකදරථාති
පඤ්චද්වාරිකජවනසහගතා අකුසලදරථා. එවං මනොද්වාරිකදරථා වෙදිතබ්බා.
සන්තාපාති දරථෙහි බලවන්තො සම්පයුත්තධම්මානං නිස්සයස්ස ච සන්තාපනකරා.
පරිලාභාති තතොපි බලවතරා තෙසංයෙව පරිදහනකරා.

430. පඤ්චද්වාරිකසුඛං, න කායජ්ජසාදසන්නිස්සිතසුඛමෙව.
මනොද්වාරිකසුඛන්ති මනොද්වාරිකචිත්තසන්නිස්සිතසුඛං, න යං කිඤ්චි
චෙතසිකසුඛං තස්ස කායිකසුඛග්ගහණෙනෙව ගතිත්තා. පඤ්චද්වාරිකජවනෙන
සමාපජ්ජනං වා වුට්ඨානං වා නත්ථීති ඉදං මනොද්වාරිකජවනෙන තස්ස සම්භවං
දස්සෙතුං, මග්ගස්ස වසෙන වුත්තං, න පන තප්පසඤ්ඤාසංකානිවත්තනත්ථං.
විඤ්ඤත්තිමත්තම්පි ජනෙතුං අසමත්ථං සමාපජ්ජනස්ස කථං පච්චයො හොති,
බුද්ධානං පන භගවත්තානං හොතීති චෙ? තථාපි තස්ස ආසන්නට්ඨානෙ
පඤ්චද්වාරිකචිත්තජ්ජවත්තියා අසම්භවො එව තාදිසස්ස පුබ්බාභොගස්ස තස්මිං
කාලෙ අසම්භවතො. එතෙනෙව යා කෙසඤ්චි අරියධම්මෙ අකොවිදානං
සට්ඨභාවාදීසු බුද්ධිතුල්‍යකාරිතාපත්තිවොදනා; සා පටික්ඛිත්තාති දට්ඨබ්බා
තංතංපුරිමාභොගවසෙන තෙන තෙන පඤ්චද්වාරිකාභිනියතමනොවිඤ්ඤාණස්ස
පරතො පවත්තමානමනොවිඤ්ඤාණෙන තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ
වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසස්ස විනිවිජ්ජිතබ්බතො. උප්පන්නමත්තකමෙව හොතීති

පඤ්චද්වාරිකජවනං තාදිසං කිඤ්චි අත්ථනිච්ඡයකිච්චං කාතුං න සක්කොති,
කෙවලං උජ්ජන්තමත්තමෙව හොති. අයන්ති “ආදීනවානුපස්සිනෝ” තිආදීනා
වුත්තා.

431. කුසලචිත්ත...පෙ.... භූතස්සාති

වුට්ඨානගාමිනිච්ඡස්සනාසහගතකුසලචිත්තස්ස
සම්පයුත්තවෙතොසුඛසමඬ්ඛිභූතස්ස. පුබ්බසුද්ධිකාති මග්ගුජ්ජන්තිනො,
විපස්සනාරම්භතොපි වා පුබ්බෙව සුද්ධා. තෙනාහ – “ආදීනො පටියාය පරිසුද්ධාව
හොන්ති” ති. සබ්බත්ථකකාරාපකඩගානීති සීලවිසොධනස්ස චිත්තසමාධානස්ස
විපස්සනාහියොගස්ස මග්ගෙන පහාතබ්බකිලෙසපහානස්සාති සබ්බස්සපි
මග්ගසම්භාරකිච්චස්ස කාරාපකඩගාති. අට්ඨඬ්ඛිකො වාති පට්ඨමජ්ඣානිකො වා
අට්ඨඬ්ඛිකො, දුතියජ්ඣානිකො වා සත්තඬ්ඛිකො හොති.

ඉමමෙව සුත්තපදෙසං ගහෙත්වාති, “යා තථාභූතස්ස දිට්ඨි” තිආදීනා
සම්මාදිට්ඨිආදීනං පඤ්චන්තංයෙව තස්මිං යානෙ ගහිතත්තා ලොකුත්තරමග්ගො
පඤ්චඬ්ඛිකොති වදන්ති. සොති තථා වදන්තො විතණ්ඩවාදී. අනන්තරවචනෙනෙවාවාති,
“යා තථාභූතස්ස දිට්ඨි” තිආදිවචනස්ස, “එවමස්සාය” තිආදීනා
අනන්තරවචනෙන. පටිසෙධිතබ්බොති පටික්ඛිපිතබ්බො. “අරියො අට්ඨඬ්ඛිකො
මග්ගො” ති හි ඉදං වචනං අරියමග්ගස්ස පඤ්චඬ්ඛිකභාවං උජුකමෙව පටික්ඛිපති.
යදි එවං “යා තථාභූතස්ස දිට්ඨි” තිආදීනා තත්ථ පඤ්චන්තං එව අඩ්ඨගානං ගහණං
කිමත්ථියන්ති ආහ “උත්තරි වා” තිආදි. සම්මාවාවං භාවෙති අරියමග්ගසමඬ්ඛි.
තෙනාහ “මිච්ඡාවාවං පජහති” ති. යස්මිඤ්චි බණ්ණ සම්මාවාවා භාවනාපාරිසුරිං
ගච්ඡති, තස්මිංයෙව මිච්ඡාවාවා පජහියතීති. සහෙව චිරතියා පුරන්ති
සමුච්ඡෙදචිරතියා විනා දුක්ඛපරිඤ්ඤාදීනං අසම්භවතො. ආදීනො පටියාය
පරිසුද්ධානෙව වට්ටන්ති පරිසුද්ධෙ සීලෙ පතිට්ඨිතස්සෙව භාවනාය ඉජ්ඣානතො.
යථාවුත්තමත්ථං ගන්ථන්තරොනපි සමත්ථෙතුං, “සුභද්දසුත්තෙපි වා” තිආදි වුත්තං.
අනෙකෙසු සුත්තසතෙසු අට්ඨඬ්ඛිකොව මග්ගො ආගතො, න පඤ්චඬ්ඛිකොති
අධිජ්ජායො.

සම්මාසති මග්ගක්ඛණ්ණ කායානුපස්සනාදිවතුකිච්චසාධිකා හොතීති තං
චතුබ්බිධං කත්වා දස්සෙන්නො, “මග්ගසම්පයුත්තාව චත්තාරො සතිපටියානා” ති
ආහ. න චතුමග්ගසම්පයුත්තතාවසෙන. එස නයො සම්මජ්ජපාදාදිසුපි.
අඤ්ඤමඤ්ඤානතිචත්තමානා යුගනද්ධා යුත්තා විය අරියමග්ගයුගනද්ධා
අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිබද්ධාති යුගනද්ධා. තෙනාහ – “එකක්ඛණියුගනන්ධා” ති
අරියමග්ගක්ඛණ්ණ එව හි සමථවිපස්සනා එකක්ඛණිකා හුත්වා සමධුරං චත්තන්ති.
තෙනෙවාහ “එතෙ හී” තිආදි. අඤ්ඤස්මිං බණ්ණ සමාපත්ති, අඤ්ඤස්මිං
විපස්සනාති ඉදං තෙසං තත්ථ තත්ථ කිච්චතො අධිකභාවං සන්ධාය වුත්තං, න
අඤ්ඤථා. න හි පඤ්ඤාරහිතා සමාපත්ති, සමාධිරහිතා ව විපස්සනා අත්ථි.
අරියමග්ගෙ පන එකක්ඛණිකා සමධුරතාය එකරසභාවෙනාති අත්ථො. ඵලවිමුත්තීති
අරහත්තඵලවිමුත්තී. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤායාමෙව.

මහාසලායතනිකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. නගරවිත්දෙයාසුත්තවණ්ණනා

435. සමවිසමං වරන්තීති කායසමාදිං සමඤ්ඤෙව, කායවිසමාදිං විසමඤ්ඤෙව
වරන්ති කරොන්ති පටිපජ්ජන්ති. තං පන සමවිසමං අඤ්ඤමඤ්ඤං විරුද්ධත්තා
විසදිසත්තා න එකස්මිං කාලෙ සම්භවතීති ආහ – “කාලෙන සමං කාලෙන
විසම”න්ති. සමවරියම්පි හි එතන්ති පුබ්බෙ සමවරියාය ජොතිතත්තා වුත්තං.

437. ආකරොන්ති අධිප්පෙනමත්ථං ඤාපෙන්නි පබ්බාධෙන්තීති ආකාරා,
ඤාපකකාරණන්ති ආහ – “කෙ ආකාරාති කානි කාරණානි”ති. අනුබුද්ධියොති
අනුමානඤාණානි. තඤ්හි යථාදිට්ඨමත්ථං දිට්ඨභාවෙන අන්වෙති අනුගච්ඡන්ති
“අන්වයා”ති වුව්වති. හරිතතිණවම්පකවනාදිවසෙනාති
හරිතකම්බලාදිසදිසතිණාදිවසෙන
විත්ථාරිතකතකපටාදිසදිවිකසිතවම්පකවනාදිවසෙන. ආදිසද්දෙන වෙන්ථ
කීවකවෙණුසද්දමධුරසඵලාඵලවසෙන සද්දරසානං අත්ථිභාවො වෙදිතබ්බොති.
වම්පකවසෙනෙව පන එස්සගන්ධානම්පි අත්ථිභාවො වුත්තොති. තෙනාහ –
“රූපාදයො පඤ්ච කාමගුණා අත්ථි”ති. “ඉත්ථීරූපාදීනි සන්ධායෙනං කථීත”න්ති
වත්වා ඉන්ද්‍රියබද්ධා වා භොන්තු රූපාදයො අනින්ද්‍රියබද්ධා වා, සබ්බෙපි වෙන
කිලෙසුප්පත්තිනිමිත්තතාය කාමගුණා ඵලාති වොදනං සන්ධාය විසභාගිත්ථිගතා
රූපාදයො සවිසෙසං කිලෙසුප්පත්තිනිමිත්තන්ති දස්සෙන්තො, “තානි
හී”තිආදිමාහ.

තත්ථ තානීති රූපාදීනි. හි-සද්දො හෙතුඅත්ථො. තෙන යථාවුත්තමත්ථං
සමත්ථෙති, “යස්මා පුරිසස්ස විත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති, තස්මා ඉත්ථීරූපාදීනි
සන්ධාය එතං කථීත”න්ති. පුරිසස්ස විත්තන්ති පුරිසස්ස චතුර්මකං කුසලවිත්තං
පරියාදාය ගහෙන්වා අන්තොමුට්ඨිගතං විය කත්වා. “හත්ථිකායං
පරියාදිගිත්වා”තිආදීසු (සං. නි. 1.126) හි ගහණං පරියාදානං නාම, “අනිච්චසඤ්ඤා
භාවිතා බහුලීකතා සබ්බං කාමරාගං පරියාදියති”තිආදීසු (සං. නි. 3.102) බෙපනං
පරියාදානං, ඉධ උභයම්පි වට්ටති. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං සුත්තෙනෙව සාධෙතුං,
“යථාහා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ “නාහං, හික්ඛවෙ”තිආදීසු න-කාරො
පටිසෙධත්ථො. අහන්ති හගවා අත්තානං නිද්දිසති. හික්ඛවෙති හික්ඛු ආලපති.
අඤ්ඤන්ති ඉදානි වත්තබ්බං ඉත්ථීරූපතො අඤ්ඤං. එකරූපම්පිති එකම්පි රූපං.
සමනුපස්සාමීති ඤාණස්ස සමනුපස්සනා අධිප්පෙනා, හෙට්ඨා න-කාරං ආනෙත්වා
සම්බන්ධිතබ්බං. අයඤ්ඤෙන්ථ අත්ථො – “අහං, හික්ඛවෙ,
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙන සබ්බසො ඔලොකෙන්තො අඤ්ඤං එකරූපම්පි න
සමනුපස්සාමී”ති. යං එවං පුරිසස්ස විත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති යං රූපං
රූපගරුකස්ස පුරිසස්ස සබ්බම්පි කුසලවිත්තං පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන
පරියාදිගිත්වා ගහෙන්වා බෙපෙන්වා ව තිට්ඨති. යථයිදං ඉත්ථීරූපන්ති ඉත්ථියා
රූපකායං. රූපසද්දො බන්ධාදිඅනෙකත්ථවාචකො, ඉධ පන ඉත්ථියා

චතුසමුට්ඨානෙ රූපායතනෙ චණ්ණධාතුයං දට්ඨබ්බො. “ඉත්ථිරූපං, භික්ඛවෙ, පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති”ති ඉදං පුරිමස්සෙව දළ්භිකරණත්ථං වුත්තං. පුරිමං “යථයිදං, භික්ඛවෙ, ඉත්ථිරූප”න්ති ඉදං ඔපම්මවසෙන වුත්තං, ඉදං පරියාදානභාවෙ නිදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

නගරවින්දෙයාසුත්තචණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තචණ්ණනා

438. ධම්මසෙනාපතිනො පටිසල්ලීයනස්ස අධිප්පෙතත්තා, උපරි ව පාළියං, “සුඤ්ඤතාවිභාරෙන ඛො අභං, භන්තෙ, එතරභි බහුලං විභරාමී”ති (ම. නි. 3.438) වුත්තත්තා “පටිසල්ලානාති ඵලසමාපත්තිනො”ති ආභ.

විජ්ජසන්නානීති විසෙසනො පසන්නානි. ඔකාසවසෙනාති ඉන්ද්‍රියානං පතිට්ඨිතොකාසවසෙන. නනු තානි ඉන්ද්‍රියානි සභාවතො විජ්ජසන්නානි හොත්තීති? සච්චං හොත්ති. න භිදං තාදිසං පසන්නතං සන්ධාය වුත්තං, ඉදං පන සන්තප්ඤ්ඤාසමාපත්තිසමුට්ඨිතානං පච්චුපට්ඨිතානං චිත්තජරූපානං වසෙන සෙසතිසන්නතිරූපානං සෙට්ඨතරං පඤ්ඤාභාවාපත්තිං සන්ධාය වුත්තං. ඵලසමාපත්තිනොති සුඤ්ඤතානුපස්සනාවසෙන සමාපන්නඵලසමාපත්තිනො. මහත්තානං බුද්ධාදීනං පුරිසානං විභාරො මහාපුරිසවිභාරො. තෙනාභ – “බුද්ධ...පෙ.... විභාරො”ති. විභාරතො පට්ඨායාති පරික්ඛිත්තෙ ව විභාරෙ පරික්ඛෙපතො පට්ඨාය, අපරික්ඛිත්තෙ ව පරික්ඛෙපාරභට්ඨානතො පට්ඨාය. කෙච්ච පන “විභාරඛින්නරතො පට්ඨායා”ති වදන්ති. යාව ගාමස්ස ඉන්ද්‍රියානි ගාමස්ස අඛින්නරින්ද්‍රියො. ගෙහපටිපාටියාවරින්වාති පිණ්ඩාය වරින්වා. යාව නගරද්වාරෙන නික්ඛමනාති නගරද්වාරෙන යාව නික්ඛමනපදෙසා. යාව විභාරාති යාව විභාරඛින්නරා. පටික්කන්තමග්ගොති නිවත්තනමග්ගො. ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤනාකාරෙන පවත්තමානම්පි පටිසසම්පයුත්තං චිත්තෙ පටිහනන්තං විය පවත්තතිති ආභ – “චිත්තෙ පටිහඤ්ඤනකිලෙසජාත”න්ති. දිවසඤ්ච රත්තිඤ්ච අනුසික්ඛන්තෙනාති එතංයෙව රාගාදිප්පභායිනිං සම්මාපටිපත්තිං දිවා ව රත්තිඤ්ච අනු අනු සික්ඛන්තෙන උපරුපරි වඩ්ඪෙත්තෙන.

440. පභීනා නු ඛො මෙ පඤ්ච කාමගුණාති එත්ථ කාමගුණප්පභානං නාම තප්පට්ඨිද්ධජන්දරාගප්පභානං. තථා භි වුත්තං – “තිට්ඨන්ති චිත්‍රානි තථෙව ලොකෙ, අථෙත්ථ ධීරා විනයන්ති ඡන්ද”න්ති. එකභික්ඛුස්ස පච්චවෙක්ඛණා නානාති එකස්සෙව භික්ඛුනො, “පභීනා නු ඛො මෙ පඤ්ච කාමගුණා”තිආදිනා පාළියං ආගතා නානාපච්චවෙක්ඛණා හොත්ති. නානාභික්ඛුන්නති විසුං විසුං අනෙකෙසං භික්ඛුනං. පච්චවෙක්ඛණා නානාති වුත්තනානාපච්චවෙක්ඛණා. ඉදානි තමෙව සඬ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං, “කථ”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ “පච්චවෙක්ඛති”ති වුත්තං, කථං පන පච්චවෙක්ඛතිති ආභ “පභීනා නු ඛො”තිආදි. වීරියං පග්ගස්භාති චතුබ්බිධසම්මප්පධානවීරියං ආරභිත්වා විපස්සනං

වඩිසීත්වා. මග්ගානන්තරං අනාගාමිඵලං පත්වාති වචනසෙසො. ඵලානන්තරං මග්ගන්ති තස්මිං අනාගාමිමග්ගෙ යිතො ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාය අග්ගමග්ගත්ථාය විපස්සනං ආරභිත්වා තස්මිංයෙව ආසනෙ න විරෙනෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තමග්ගං ගණ්හන්තො නිරොධධම්මානුප්පත්තියා විපස්සනාපරිවාසාභාවතො ඵලානන්තරං මග්ගප්පත්තො නාම හොතීති කත්වා.

තතො වුට්ඨායාති මග්ගානන්තරඵලතො වුට්ඨාය. මග්ගානන්තරතො හි වුට්ඨිතො මග්ගතො වුට්ඨිතො විය හොතීති තථා වුත්තං. “ඵලානන්තරං මග්ග”න්ති එත්ථ ඵලං අනන්තරං එතස්සාති ඵලානන්තරං. “ඵලානන්තරං මග්ග”න්ති පද්ද්වයෙනපි අනාගාමිමග්ගඵලානි වෙව වදන්ති ඵවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. නිවරණාදීසුපි එසෙව නයොති එත්ථ, “පභිනා නු බො මෙ පඤ්ච නිවරණා” තිආදිනා යොජනා වෙදිතබ්බා. එතෙසන්ති එත්ථ එතෙසං නිවරණපඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසතිපට්ඨානාදීනං. පභානාදීනීති පභානපරිඤ්ඤාභාවනාසවිජිකිරියා. නානාපච්චවෙක්ඛණා හොතීති තා පච්චවෙක්ඛණා නානාති අධිප්පායො. එතාසු පන පච්චවෙක්ඛණාසුති එතාසු කාමගුණපච්චවෙක්ඛණාදීසු ද්වාදසසු පච්චවෙක්ඛණාසු. එකං පච්චවෙක්ඛණං පච්චවෙක්ඛති ද්වාදසසු නයෙසු එකෙනෙව කිව්චසිද්ධිතො. අඤ්ඤො හික්ඛු. එකන්ති අඤ්ඤං පච්චවෙක්ඛති. අඤ්ඤත්ථො හි අයං එකසද්දො “ඉත්ථෙකෙ” තිආදීසු (ම. නි. 3.21, 27) වියාති. නානාහික්ඛුනං පන එකා පච්චවෙක්ඛණා, නානාහික්ඛුනං නානාපච්චවෙක්ඛණාති එවං චතුක්කපච්චවෙක්ඛණමපි එත්ථ සම්භවති. ඉමස්ස පන ද්වයස්ස වසෙන අභිසමයො නත්ථිති තදුභයං අට්ඨකථායං න උද්ධට්ඨං. සෙසං සුචිඤ්ඤයාමෙව.

පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තවණ්ණනා

453. එවංනාමකෙති “ගජඞ්ගලා” ති එවං ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන ලද්ධනාමකෙ මජ්ඣිමපදෙසස්ස මරියාදට්ඨානභූතෙ නිගමෙ. සුචෙළ නාම නිවලරුක්ඛොති වදන්ති. තතො අඤ්ඤං එවාති පන අධිප්පායෙන “එකා රුක්ඛජාතී” ති වුත්තං. චක්ඛුසොතානං යථාසකච්ඡයතො නිවාරණං දමනං ඉන්ද්‍රියභාවනා, තඤ්ච බො සබ්බසො අදස්සනෙන අසවනෙනාති ආහ – “චක්ඛුනා රූපං න පස්සති, සොතෙන සද්දං න සුණාති” ති. සති හි දස්සනෙ සවනෙ ව තාති අදන්තාති අභාවිතානෙවාති අධිප්පායො. චක්ඛුසොතාති ව අසම්පත්තග්ගාහිතාය දුරක්ඛිතානීති බ්‍රාහ්මණො තෙසංයෙව විසයග්ගහණං පටික්ඛිපි. අසදිසායාති අඤ්ඤතිත්ථියසමයෙහි අසාධාරණාය. ආලයන්ති කථෙතුකාමතාකාරන්ති අත්ථො.

454. විපස්සනුපෙක්ඛාති ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤ්ඤාණෙන ලක්ඛණත්තයෙ දිට්ඨෙ සඞ්ඛාරානං අනිව්චභාවාදිවිචිතනෙ මජ්ඣිමනිකුතා විපස්සනාසඞ්ඛාතා උපෙක්ඛා. සා පන යස්මා භාවනාවිසෙසප්පත්තියා හෙට්ඨිමෙහි

විපස්සනාවාලොභි සන්තා වෙව පණිතා ව, පගෙව චක්ඛුච්ඤාඤාණාදිසහගතාහි
උපෙක්ඛාහි, තස්මා ආහ - “එසා සන්තා එසා පණිතා”ති. අතප්පිකාති
සන්තපණිතභාවනාරසවසෙන තිත්තිං න ජනෙති. තෙනෙවාහ -

“සුඤ්ඤාගාරං පට්ටියස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
අමානුසී රතී භොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො”ති. (ධ. ප. 373);

ඉතීති එවං චක්ඛමානාකාරෙනාති අත්ථො. අයං භික්ඛුති අයං
ආරද්ධවිපස්සකො භික්ඛුති යොජනා. චක්ඛුද්වාලෙ රූපාරම්මණමිහිති චක්ඛුද්වාලෙ
ආපාඨගතෙ රූපාරම්මණෙ. මනාපන්ති මනාපභාවෙන පචත්තනකං. මජ්ඣන්තෙ
මනාපාමනාපන්ති ඉට්ඨමජ්ඣන්තෙ මනාපභාවෙන අමනාපභාවෙන ව පචත්තනකං
මනාපාමනාපං නාමාති. තෙනාහ (“නෙව මනාපං න අමනාප”න්ති). ඉමිනා
මනාපභාවො ගහිතො, “නෙව මනාප”න්ති ඉමිනා මනාපභාවො මජ්ඣන්තො ව
උභයං එකදෙසතො ලබ්භතීති, “මනාපාමනාප”න්ති චුත්තං. එවං ආරම්මණ
ලබ්භමානවිසෙසවසෙන තදාරම්මණස්ස චිත්තස්ස පාකතිකං පචත්තිආකාරං
දස්සෙත්වා ඉදාති තප්පට්ඨසෙධෙන අරියස්ස චිතයෙ අනුත්තරං ඉන්ද්‍රියභාවනං
දස්සෙතුං, “තස්ස රජ්ජිතුං වා”තිආදි චුත්තං. තත්‍රායං යොජනා - තස්ස චිත්තං
ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ රජ්ජිතුං වා අනිට්ඨෙ ආරම්මණෙ දුස්සිතුං වා මජ්ඣන්තෙ
ආරම්මණෙ මුය්හිතුං වා. අදත්ථාති නිසෙධෙත්වා. පරිග්ගහෙත්ථාති
පරිජානනවසෙන ඤාණෙන ගහෙත්වා ඤාතතීරණපභානපරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා.
විපස්සනං මජ්ඣන්තෙ යපෙතීති අනුක්කමෙන විපස්සනුපෙක්ඛං නිබ්බත්තෙත්වා
තං සඬ්ඛාරුපෙක්ඛං පාපෙත්වා යපෙති. චක්ඛුමාති න පසාදචක්ඛුනො
අත්ථිතාමත්තජොතනං; අථ ඛො තස්ස අතිසයෙන අත්ථිතාජොතනං,
“සීලවා”තිආදියු වියාති ආහ - “චක්ඛුමාති සම්පන්නචක්ඛු විසුද්ධනෙත්තො”ති.

456. ඊසකං පොණෙති මජ්ඣෙ උච්චං හුත්වා ඊසකං පොණෙ, න අන්තන්තෙන
වඬිකෙ. තෙනාහ - “රථිසා විය උට්ඨහිත්වා යීතෙ”ති.

461. පටිකුලෙති අමනුඤ්ඤෙ ආරම්මණෙ. අප්පටිකුලසඤ්ඤීති න
පටිකුලසඤ්ඤී. තං පන අප්පටිකුලසඤ්ඤීතං දස්සෙතුං, “මෙත්තාචරණෙන
වා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පටිකුලෙ අනිට්ඨෙ වත්ථුස්මිං සත්තසඤ්ඤිතෙ
මෙත්තාචරණෙන වා ධාතුසො උපසංභාරෙන වා සඬ්ඛාරසඤ්ඤිතෙ පන ධාතුසො
උපසංභාරෙන වාති යොජෙතබ්බං. අප්පටිකුලසඤ්ඤී විහරතීති හිතෙසිතාය
ධම්මසභාවචිත්තතාය ව නප්පටිකුලසඤ්ඤී හුත්වා ඉරියාපථවිභාරෙන විහරති.
අප්පටිකුලෙ ඉට්ඨෙ වත්ථුස්මිං සත්තසඤ්ඤිතෙ
කෙසාදිඅසුචිකොට්ඨාසමත්තමෙවාති අසුභචරණෙන වාති අසුභතො
මනසිකාරවසෙන. ඉදං රූපාරූපමත්තං අනිච්චං සඬ්ඛතන්ති අනිච්චතො
උපසංභාරෙන වා. තතො එව, “දුක්ඛං විපරිණාමධම්ම”න්ති මනසි කරොන්තො
පටිකුලසඤ්ඤී විහරති. සෙසපදෙසුති, “පටිකුලෙ ව අප්පටිකුලෙ වා”තිආදිනා
ආගතෙසු සෙසෙසු ද්විසු පදෙසු. තත්ථ හි ඉට්ඨානිට්ඨවත්ථුනි එකජ්ඣං ගහෙත්වා

වුත්තං යථා සත්තානං පයමං පටිකුලතො උපට්ඨිතමෙව පච්ඡා ගහණාකාරවසෙන අවන්ථන්තරෙන වා අප්පටිකුලතො උපට්ඨාති. යඤ්ච අප්පටිකුලතො උපට්ඨිතමෙව පච්ඡා පටිකුලතො උපට්ඨාති, තදුහයෙපි ඛිණාසවො සචෙ ආකඨබ්බති, වුත්තනයෙන අප්පටිකුලසඤ්ඤී විහරෙය්‍ය පටිකුලසඤ්ඤී වාති.

තදුහයං අභිනිවජ්ජෙත්වාති සභාවතො භාවනානුභාවතො ච උපට්ඨිතං ආරම්මණං පටිකුලසභාවං අප්පටිකුලසභාවං වාති තං උහයං පහාය අග්ගහෙත්වා. සබ්බස්මිං වත්ථුස්මිං පන, “මජ්ඣන්තො හුත්වා විහරිතුකාමො කිං කරොති”ති, වත්වා තත්ථ පටිපජ්ජනවිධිං දස්සෙන්නො, “ඉට්ඨානිට්ඨෙසු...පෙ.... දොමනස්සිතො හොති”ති ආහ. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං පටිසම්භිදාමග්ගපාළියා විභාවෙතුං, “වුත්තං හෙන”න්තිආදිමාහ. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනයො එව. සතොති සතිවෙපුල්ලජ්ජත්තියා සතිමා. සම්පජානොති පඤ්ඤාවෙපුල්ලජ්ජත්තියා සම්පජානකාරී. වක්ඛුනා රූපං දිස්වාති කාරණවසෙන වක්ඛුති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන වක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන, වක්ඛුනා වා කරණභූතෙන රූපං පස්සිත්වා. නෙව සුමනො හොති ගෙහස්සිතසොමනස්සපටික්ඛෙපෙන නෙක්ඛම්මපක්ඛිකාය කිරියාසොමනස්සවෙදනාය.

ඉමෙසු වාති “අඤ්ඤථා ච පනානන්ද, අරියස්ස චනයෙ අනුත්තරා ඉන්ද්‍රියභාවනා හොති”තිආදිනා (ම. නි. 3.453), – “කථඤ්ඤානන්ද, සෙඛො හොති පටිපදො”තිආදිනා (ම. නි. 3.460); – “කථඤ්ඤානන්ද, අරියො හොති භාවිතින්ද්‍රියො”තිආදිනා (ම. නි. 3.461) ච ආගතෙසු තිව්ඨෙසු නයෙසු. මනාපං අමනාපං මනාපාමනාපන්ති එත්ථ මනාපග්ගහණෙන සොමනස්සයුත්තකුසලාකුසලානං, අමනාපග්ගහණෙන දොමනස්සයුත්තකුසලානං, මනාපාමනාපග්ගහණෙන තබ්බිධුරුපෙක්ඛායුත්තානං සඨගභිත්තා පයමනයෙ “සංකිලෙසං වට්ටති, නික්කිලෙසං වට්ටති”ති වුත්තං. පයමනයෙ හි පුට්ඨජ්ජනස්ස අධිජ්ජෙතත්තා සංකිලෙසකිලෙසවිජ්ජයුත්තම්පි යුජ්ජති. දුතියනයෙ පන “සො...පෙ.... අභිච්ඡියති”තිආදිවචනතො “පයමං සංකිලෙසං වට්ටති”ති වුත්තං. සෙක්ඛස්ස අධිජ්ජෙතත්තා වස්ස අප්පභීනකිලෙසවසෙන, “සංකිලෙසම්පි වට්ටති”ති වුත්තං. තතියනයෙ අරහතො අධිජ්ජෙතත්තා, “තතියං නික්කිලෙසමෙව වට්ටති”ති වුත්තං. සෙක්ඛවාරෙ පන “වක්ඛුමා පුරිසො”තිආදිකා උපමා එකමෙව අත්ථං ඤාපෙතුං ආහ. තස්මා වක්ඛුද්වාරස්ස උජ්ජන්තෙ රාගාදිකෙ වික්ඛම්මහෙත්වා විපස්සනුපෙක්ඛාය පතිට්ඨානං අරියා ඉන්ද්‍රියභාවනාති. පයමනයො විපස්සකවසෙන ආගතො, දුතියො සෙක්ඛස්ස වසෙන, පයමදුතියො ච සෙක්ඛපුට්ඨජ්ජනානං මූලකම්මට්ඨානවසෙන, තතියො ඛිණාසවස්ස අරියවිහාරවසෙන ආගතො. පයමනයෙ ච පුට්ඨජ්ජනස්ස වසෙන, දුතියනයෙ සෙක්ඛස්ස වසෙන කුසලං වුත්තං, තතියනයෙ අසෙක්ඛස්ස වසෙන කිරියාබ්‍යාකතං වුත්තන්ති අයං විසෙසො වෙදිතබ්බො.

පපඤ්චසුද්ධියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච සලායතනවග්ගවණ්ණනා.

උපරිපණ්ණාසට්ඨිකා සමත්තා.